

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Zuzana Macháčová

Víra, lidé, peníze. Fulnecký klášter augustiniánů-
kanovníků a vrchnost na přelomu středověku a raného
novověku

Faith, people and money. Fulnek monastery of Augustinian-canons and the lords
between the Middle ages and the early modern period

Praha 2023

Vedoucí práce: PhDr. Jan Zdichynec, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu doktoru Zdichyncovi za jeho vstřícné a obětavé vedení, trpělivost a veškerý čas, který mé práci věnoval. Děkuji za všechny cenné rady, náměty a konzultace, které mne při psaní motivovaly a bez kterých by tato práce nemohla vzniknout. Dále děkuji také panu doktoru Michalu Vokurkovi za jeho rady ohledně zpracování některých příloh. A v neposlední řadě patří vděk mé matce za veškerou její podporu. Za nové podněty a perspektivy chci touto cestou poděkovat také průvodkyním v kostele Nejsvětější Trojice a Památníku Jana Amose Komenského ve Fulneku.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 16. srpna 2023

Zuzana Macháčová

Obsah

1. Úvod.....	5
2. Metodologie	7
3. Zhodnocení literatury a kritika pramenů.....	8
3.1 Literatura	8
3.2 Prameny	13
4. Řád augustiniánů kanovníků ve světě a v českých zemích.....	17
4.1 Svatý Augustin a jeho řehole.....	20
4.1.1 Řehole a její recepce, hledání autentického textu	21
4.2 Augustiniáni kanovníci v českých zemích	24
5. Fulnecko.....	28
5.1 Vymezení pojmu.....	28
5.2 Náboženské a národnostní poměry.....	31
6. Klášter a vrchnost	37
6.1 Založení kanonie ve Fulneku a její význam	37
6.2 Zakládací listina.....	39
6.3 Zbožnost pánů z Kravař a jejich vztah ke konventu.....	42
6.3.1 Páni z Kravař a farní kostel sv. Filipa a Jakuba, kontinuita s fulneckým konventem.....	45
6.3.2 Páni z Kravař a klášter v době předhusitské	49
7. Klášter a nekatolická vrchnost.....	53
7.1 Prohusitský obrat pana Lacka z Kravař na Helfštýně.....	53
7.2 Bouřlivé období mezi velikány 1434–1475.....	55
7.3 Žerotínové, ve znamení koexistence (1475-1540)	64
7.3.1 Koexistence z nutnosti	65
7.3.2 Spor o vrchnostenská práva a majetky	74
7.3.3 Spor o smlouvu kněze Jana z roku 1525	76
7.4 Mezidobí 1540-1584.....	79
7.5 Skrbenští z Hříště, Jan II. starší a klášter.....	88
7.5.1 Jan v konfliktu s katolickými poddanými	90
7.5.2 Vyhnání nebo kontrola elit.....	91
7.5.3 Pobrání srdcí – kompetenční střety nejen o zvonici.....	95
7.5.4 Klášterní poklad a vyhladovění kněží	101
8. Narovnání sporů v předvečer Bílé hory	110
8.1 Povaha sporů, jejich narovnání a autority k němu způsobilé	110

8.1.1	Struktura předbělohorského soudnictví a autority, způsobilé k narovnání konfliktů na Fulnecku	113
8.1.2	Kompetence k řešení sporů: pramenná sonda	115
8.1.3	Kolísání Fulnecka mezi Moravou a Opavou.....	119
8.2	Narovnání sporů ve Fulneku, exkurs do konkrétních kauz	123
8.2.1	„Co jest vystrašeno, to za spravedlivé držáno býti nemůže“	124
8.2.2	Narovnání sporů s Janem II. Skrbenským z Hříšně	127
9.	Závěr	132
	Seznam pramenů a literatury	138
	Prameny nevydané.....	138
	Prameny vydané	138
	Literatura	139

1. Úvod

Město Fulnek je z hlediska církevních a náboženských dějin velmi zajímavou lokalitou, které se v tomto ohledu dosud nedostalo dostatek pozornosti. Již ve středověku zde byl vybudován řeholní dům augustiniánů-kanovníků, panství však velmi záhy opanovala nekatolická vrchnost, sídlící na zámku na kopci nad klášterní budovou. Od druhé poloviny 15. století se panství profilovalo jako multikonfesijní území s katolickou farní správou v rukou fulneckých augustiniánů, přičemž již od vystoupení mistra Jana Husa měli až do Bílé hory panství v téměř nepřetržité držbě nekatolíci. Tato skutečnost se vepsala do dynamiky vztahů mezi augustiniány a vrchností, jejíž ekonomické danosti, vývoj a korelace s obecnějším vývojem v zemi je hlavním tématem této diplomové práce. Pro úplnost dodám, že byl právě pán města, Jan z Žerotína, v těsné blízkosti budovy kanonie v 80. letech 15. století vystavěl bratrský sbor, v němž byl na sklonku svého působení v českých zemích ustanoven správcem také Jan Amos Komenský. Kolorit fulneckých církevních dějin pak po bitvě na Bílé hoře dokresluje klášter kapucínů s loretou na protějším kopci. Ten zde byl založen z iniciativy hrabat Bruntálských z Vrbna, která odmítla rekatolizaci panství svěřit augustiniánům. V menším městečku, jež mělo ve sledovaném období méně než dvě stě domů, je takové množství řeholních institucí pozoruhodné a svým způsobem atypické. V této diplomové práci se zaměřím výhradně na období předbělohorské, vývoj po porážce českých stavů ponechávám jako východisko svého příštího bádání.

Tato lokální mikrosonda do mimořádně dobře zachovaných pramenů z klášterního prostředí si klade za cíl analyzovat a kriticky zhodnotit vztahy kláštera s vrchností, vývoj jejich stýkání a potýkání v čase, a především jeho souvislost s konfesijním vyznáním jednotlivých aktérů. Celý tento rámec bude přitom zasazen do širšího kontextu obecných církevních i politických dějin českých zemí. Dalším z cílů práce je totiž nalézání kontinuit a diskontinuit mezi obecnými a lokálními dějinami. Alespoň rámcové zasazení historie fulneckého kláštera do kontextu „velkých“ církevních dějin umožní zhodnocení typičnosti či naopak atypičnosti vývoje, případně jeho podmíněnost.

Časový záběr jsem ohraničila založením kanonie pány z Kravař a souvisejícími procesy v osmdesátých letech 14. století na jedné straně, přičemž budu věnovat pozornost zejména významu kláštera ve vztahu ke konfesní orientaci a zbožnosti jednotlivých aktérů, a vyvrcholením náboženských sporů v zemi roku 1620 bitvou na Bílé hoře na straně druhé. Vytyčenými časovými mezníky přitom zasahuji jak éru středověku, tak raného novověku, což

nebývá při výzkumu náboženských dějin obvyklé, ale dobře umožňuje postihnout právě kýženou dynamiku.

2. Metodologie

Po metodologické stránce půjde především o důkladnou mikrohistorickou analýzu a mikrosondu do nevydaných a dosud badatelsky nevytěžených pramenů z fondů ke klášterním dějinám převážně českého a latinského jazyka, kritickou práci s nimi a jejich zasazení do obecných dějinných souvislostí. Budu sice postupovat převážně chronologicky, zároveň ale budu usilovat o vzájemné funkční propojení jednotlivých událostí a o jejich členění. Viz např. kapitoly o vztazích kláštera s Janem II. starším Skrbenským z Hříště. V těch vytyčuji celkem tři skupiny sporů, jež šlechtic s klášterem měl a jež jsou zkoumány izolovaně v rámci své uměle vytvořené kategorie pro lepší uchopení jejich souvislostí a dopadu, ač se časově prolínaly.

Další výraznou metodou, užitou v této práci, je komparace – jednak mezi jednotlivými šlechtici v jejich interakci s fulneckými augustiniány pro zmapování postupné radikalizace konfesijního střetávání, a jednak s obecnějším vývojem v zemi. Takto bude dosaženo druhého z hlavních cílů této práce, totiž zasazení lokálních regionálních dějin Fulneka do dějinných souvislostí. Pokusím se o srovnání fulneckých skutečností s již badatelsky zpracovanými příspěvky k dějinám konfesionalizace ve vztahu ke klášterům v Zemích Koruny české s hlavním důrazem na Čechy a Moravu, srovnání bude však značně výběrové. Vzhledem k dochování pramenů, k malé míře zpracování tématu v odborné literatuře a k rozsahu předkládané práce má tato metoda své limity a komparace tak nemůže být vyčerpávající. Současné bádání ke vztahům mezi kláštery a vrchnostmi, zejména tou nekatolickou, se ze strany historiků dosud netěšilo příliš velké pozornosti, je tedy teprve na svém počátku. Proto budu využívat také příklady „z opačné strany“ – tedy většinou příspěvky k dějinám v konstelaci klášter – katolická vrchnost – nekatoličtí měšťané, a kromě toho budu čerpat z příspěvků k dějinám některých měst – zejména Olomouce, či z jiných příbuzných prací.

Mimo to do komparace účelově začlením již částečně probádané dějiny komunit augustiniánů-kanovníků v českých zemích v Třeboni a Lanškrouně, nutno však předeslat, že zpracování dějin všech těchto kanonií jsou ukončena vzhledem ke sledovanému období poněkud „předčasně“. Lanškrounským řeholníkům se badatelé věnují pouze do okamžiku jejich odchodu do Olomouce, kam přesídlili pod náparem husitských válek, přičemž jejich další osudy v monografii již sledovány nejsou. Zpracování historie treboňského kláštera je v tomto duchu specifické – záběr je sice veden až do josefínského zrušení, klášter byl však poprvé zrušen již v roce 1566 Vilémem z Rožmberka, přičemž poslední řeholníci opustili město v roce 1571. Klášter byl pak obnoven až po Bílé hoře v roce 1631. Vypovídací hodnota všech těchto tří

monografií bude tedy pro komparaci s Fulnekem značně omezená, srovnání s nástupem konfesních konfliktů na počátku 17. století neposkytne vůbec.

V kontextu naznačené badatelské situace je jednou z hlavních ambicí této diplomové práce stát se dalším z mála příspěvků k otázce koexistence klášterů a nekatolické šlechty, který přitom vychází z velmi dobře dochovaných pramenů z klášterního fondu, jemuž se dosud nikdo systematicky nevěnoval. Zároveň je práce příspěvkem k dějinám fulneckého regionu, jehož hlavním badatelem byl historik a archivář Adolf Turek, mj. pořadatel jednoho z fondů, ze kterého v práci vycházím.

3. Zhodnocení literatury a kritika pramenů

3.1 Literatura

Téma augustiniánů kanovníků jak z hlediska jejich obecné historie, tak dějin jednotlivých kanonií stojí spíše stranou pozornosti české historiografie. Nelze ovšem upřít dílčí průlom posledního desetiletí do tohoto stavu, který se podařil historikům Pavlu Otmaru Kraflovi,¹ Jaroslavu Kadlecovi, Petře Mutlové a Daně Stehlíkové v jejich již zmiňovaných monografiích o dějinách klášterů v Třeboni² a v Lanškrouně,³ pro předhusitské období vznikla ještě monografie ke kanonii v Kladsku.⁴ Nutno však podotknout, že u posledně jmenovaného je záběr ukončen přesídlením řeholníků do Olomouce po jejich ohrožení husitskými válkami, kde splynuli s kněžími téhož řádu, uprchlými za hradby města z Prostějova. Jejich další osudy již sledovány nejsou. Stabilní základ poskytuje také německá monografie staršího data s medailonky o jednotlivých kanoniích augustiniánů kanovníků v Čechách, na Moravě a

---

¹ Ke zhodnocení dosavadních výzkumů o středověkých dějinách řádu v Čechách a na Moravě Pavel KRAFL, „*Debemus caritatis operibus ferventer intendere.*“ *Výzkumy dějin řeholních kanovníků sv. Augustina v Čechách a na Moravě období středověku za uplynulá desetiletí*, Časopis matice moravské (dále jen ČMM) 128, 2009, s. 147–170.

² Jaroslav KADLEC – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Klášter augustiniánských kanovníků v Třeboni*, Praha: Karolinum, 2004., Starší práce viz Jaroslav PEŠINA, *Klášter treboňský*, Praha: Vyšehrad, 1942., Josef VAČKÁŘ, *Dějiny někdejší slavné Řeholní kanonie svatého Augustina v Třeboni a některé památnosti tohoto starobylého města*, Praha, 1867.

³ Pavel KRAFL – Petra MUTLOVÁ – Dana STEHLÍKOVÁ, *Řeholní kanovníci sv. Augustina v Lanškrouně: dějiny a diplomatář kláštera = The regular canons of St. Augustine in Lanškroun = the history and diplomatarium of the monastery*, Praha: Historický ústav, 2010.

⁴ Pavel KRAFL, *Ecclesia in Glacis frequentius a Christi fidelibus visitetur: Kapitoly z dějin kladské kanonie v době předhusitské*, Brno: Masarykova univerzita, 2015., TÝŽ, *Quam ecclesiam in honore sancte Marie Virginis intitulari volumus: study on the Klodzko Monastery of Canons Regular of St. Augustine in the Pre-Hussite Period*, Brno: Středoevropské centrum slovanských studií, 2018.

v Uhrách, včetně té fulnecké.⁵ Přehled vývoje klášterů ve Slezsku poskytuje monografie polská.⁶

Jinak se setkáváme spíše s dílčími, avšak poměrně četnými výzkumy⁷ především ke kulturním dějinám⁸ (zejm. diplomatáře⁹ a knihovny¹⁰), k některým významným osobnostem z prostředí řádu,¹¹ nebo k zakládacím procesům klášterů (Prostějov¹²). Vznikly také edice některých významných pramenných dokumentů,¹³ mezi nimi kroniky kanonie augustiniánů-

---

⁵ Floridus RÖHRIG, *Die Stifte der Augustiner Chorherren in Böhmen, Mähren und Ungarn*, herausgegeben von Floridus Röhrig, Klosterburg: Mayer, 1994.

⁶ Anna POBÓG-LENARTOWICZ, *Kanonicy regularni na Śląsku: życie konwentów w śląskich klasztorach kanoników regularnych w średniowieczu*, Opole: Wydawn. Uniwersytetu Opolskiego, 1999.

⁷ Pavel KRAFL, *Kladská kanonie a její fojtství*, in: Oldřich CHLÁDEK – Tomáš PETRÁČEK – Jan SÍČ – Veronika STACHUROVÁ KUCROVÁ, *Jdi svou cestou a nech lidi mluvit: variety sociálních a kulturních dějin.*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, 2018 s. 64-70.

⁸ Ivo KOŘÁN, *Umění řeholních kanovníků sv. Augustina*, in: Milan SKŘIVÁNEK, *Pomezí Čech, Moravy a Slezska: sborník prací ze společenských a přírodních věd / Litomyšl: Regionální muzeum v Litomyšli Sv. 14, (2013), s. 9-36.*

⁹ Pavel KRAFL, Lenka BLECHOVÁ (ed.), *Diplomatarium monasterii Glacensis canonicorum regularium sancti Augustini ab anno 1350 usque ad annum 1381*, Brno: Středoevropské centrum slovanských studií, 2018., Josef, EMLER (ed.), *Diplomatář kláštera blahoslované Panny Marie řeholních kanovníků řádu sv. Augustina v Roudnici*, Praha: Královská Č. Spol. Nauk, 1893, *Věstník Královské České Společnosti Náuk, Třída filosoficko-historicko-jazykozpytná; 1893, č. 17.*

¹⁰ Např.: Michal DRAGON – Adéla EBERSONOVÁ – Lucie DOLEŽALOVÁ, *Středověké knihovny augustiniánských kononií v Třeboni a Borovanech*, sv. I.-III., Dolní Břežany Scriptorium, 2021., Veronika ČOČKOVÁ – Alena KABELOVÁ, *Ohlédnutí za dějinami augustiniánské klášterní knihovny v Třeboni*, in: *Archivum Trebonense: odborné periodikum Státního oblastního archivu v Třeboni, Třeboň: Státní oblastní archiv v Třeboni Sv. 13, 2014, s. 283-286.*, Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Knihovna a další vybavení augustiniánské kanonie v Kladsku před jejím zánikem v roce 1594*, in: Lenka BOBKOVÁ – Jana KONVIČNÁ, *Korunní země v dějinách českého státu. IV, Náboženský život a církevní poměry v zemích koruny české ve 14.-17. století*, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy Praha : Casablanca, 2009, s. 386-404., Teresa WEBBER (ed.) – Andrew G. WATSON (ed.), *The libraries of the Augustinian canons*, London: British Library, 1998., Ivan HLAVÁČEK, *Poznámky k vnějším vztahům v knižní kultuře moravských augustiniánů – kanovníků do sklonku 15. století*, in: *Historická Olomouc a její současné problémy III., Sborník referátů z celostátního symposia 16. – 19. 6. 1980.*

¹¹ Michal DRAGON – Lucie DOLEŽALOVÁ, *Kříž z Telče (1434-1504): písař, sběratel a autor*, Dolní Břežany: Scriptorium, 2020., Ferdinand MENČÍK, *Konrád Waldhauser, mnich řádu svatého Augustina*, Praha: Král. č. společ. nauk, 1881, *Pojednání Královské české společnosti nauk. 6. řady díl 11, Třída pro filosofii, dějepis a filologii; Čís. 1.*,

¹² Václav ŠTĚPÁN, *Založení augustiniánského kláštera v Prostějově r.1391*, Prostějov a jeho místo v dějinách Moravy. Výbor z příspěvků z vědecké konference uspořádané u příležitosti šestistého výročí udělení městských práv Prostějovu Městským národním výborem v Prostějově ... 24. a 25. dubna 1990 / Prostějov : Muzeum Prostějovska v Prostějově, 1994 s. 149–153.

¹³ Michal DRAGON, Tomáš GAUDEK, *Roudnické nekrologium z let 1457-1464 ve Státním oblastním archivu v Třeboni*, in: *Epigraphica & Sepulcralia. [Sv.] 7, Fórum epigrafických a sepulkálních studií*, Praha: Artefactum Sv. 7, (2016), s. 15–33., Pavel KRAFL, *Neznámá konfraternitní listina třeboňské kanonie (1416) z archivu v Klosterneuburgu*, in: *Studia historica Brunensia*, Brno: Masarykova univerzita, roč. 60, č. 1-2 (2013), s. 109–113.

kanovníků v Roudnici,¹⁴ či jejich zvyklostí (*consuetudines*), jež jako doplněk augustinovy řehole řídily konkrétní život společenství. Posledně jmenovaná edice od Adély Ebersonové¹⁵ přispívá zejména k porozumění spiritualitě, idealizované každodennosti a liturgické praxi řádu a, alespoň ve střípcích, poskytuje vhled do augustiniánských skriptorií a knihoven. Přehled rukopisné tradice statut, jež za jádro převzaly kláštery v českých zemích i v Evropě, poskytuje impuls pro další tematizaci jejich dějin přinejmenším z kulturního hlediska. Vztahů kanonií augustiniánů-kanovníků k jiným společenským strukturám, či mezi sebou navzájem, se historiografie zatím dotkla pouze okrajově.¹⁶

Dějiny kláštera ve Fulneku souhrnněji zpracoval pouze historik a archivář František Vácslav Peřinka ve 30. letech 20. století,¹⁷ Žádný další badatel na jeho výzkum systematicky nenavázal, dějin kláštera se pouze částečně dotkl také Stanislav Václav Oppl, jeho kronika¹⁸ je však spíše počinem vlasteneckého nadšence nežli historika, což lze ostatně vyvodit z absence poznámkového aparátu a z přílišného zaujetí proti. Jinak jsme svědky pouze dílčího zájmu např. o barokní památky, spojené s Fulnekem,¹⁹ a o komplikované vztahy mezi augustiniány kanovníky a do města po Bílé hoře nově příchozími kapucíny.²⁰ Dějiny kanonie po třicetileté

---

¹⁴ Wojciech MROZOWICZ (ed.), *Cronica monasterii canonicorum regularium (S. Augustini) in Glacz = Kronika klasztoru kanoników regularnych (Św. Augustyna) w Kłodzku*, Wratislaviae: Universitas Wratislaviensis, Institutum Studiorum Silesiacorum et Bohemicorum, 2003.

¹⁵ Adéla EBERSONOVÁ (ed.), *Roudnická statuta: zvyklosti augustiniánské kanonie v Roudnici nad Labem: (komentovaná edice a překlad)*, Dolní Břežany: Scriptorium, 2021.

¹⁶ Kromě již zmiňovaných monografií např. Chládek ke sporu o zachování kláštera v Olomouci: Oldřich CHLÁDEK, „Kamenné srdce by se rozpuknouti mohlo“: *argumentace olomouckých augustiniánů kanovníků v boji za zachování svého kláštera (1617-1619)*, in: Beneš Petr REGALÁT, Čtrnáct mučedníků pražských: vpád Pasovských a závěr vlády Rudolfa II., Praha: Univerzita Karlova Praha, Filozofická fakulta, 2014, s. 133–147., polský historik Jarosław Orłowski ke vztahu vládních kruhů k řádu a jeho reformě: Jarosław ORŁOWSKI, *Arnošt z Pardubic i czeski ruch devotio moderna*, in: Lenka BOBKOVÁ – Ryszard GŁADKIEWICZ, *Arnošt z Pardubic (1297-1364) : osobnost – okruh – dědictví = postać - środowisko – dziedzictwo*, Praha : Univerzita Karlova ; Pardubice : Univerzita Pardubice ; Wrocław : Uniwersytet Wrocławski, 2005 s. 195–198., či polská historička Pobóg-Lenartowicz ke vztahům jednotlivých kanonií mezi sebou: Anna POBÓG-LENARTOWICZ, *Kontakty śląskich kanoników regularnych z klasztorami kanoników regularnych w Czechach i na Morawach w XIV-XV wieku*, in: Lenka BOBKOVÁ – Jana KONVIČNÁ, *Korunní země v dějinách českého státu. IV, Náboženský život a církevní poměry v zemích koruny české ve 14.-17. století*, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy Praha : Casablanca, 2009, s. 192–203.

¹⁷ František Vácslav PEŘINKA, *Augustiniáni kanovníci ve Fulneku do války třicetileté*, in.: Sborník historického kroužku, Ročník XXXII-a (1931), Praha: Družstvo Vlast, 1931, s. 28–34, 112–123, 201–225, 252–263.

¹⁸ Stanislav Václav OPPL, *Z kroniky staroslavného města Fulneku, působiště J.A. Komenského*, Fulnek na Moravě, 1928, s. 36–47, 96–99, 136–157.

¹⁹ M. KOUBOVÁ, *Farní kostel Nejsvětější Trojice ve Fulneku*. Diplomová práce. Olomouc. 1995., Tomáš BOUDA, *Barokní sochy před farním kostelem*, in.: *Fulnecký kulturní zpravodaj*, 4, 1980, Fulnek: Městský národní výbor. s. 3–5.

²⁰ Zdeněk ORLITA, *Dům v zahradě Páně: fulnecký kapucínský klášter v proměnách staletí*, Vydání první, Nový Jičín: Muzeum Novojičínska, p.o., 2016., Lucie AUGUSTINKOVÁ, Emanuel GREPL,

válce do jejího zániku jako celek pak nejsou zpracovány vůbec. Historik Peřinka se ve *Sborníku historického kroužku* zabýval dějinami kláštera do období třicetileté války, jeho přístup k pramenům však není vyčerpávající, a navíc postrádá kritičnost. Jednak se zabýval téměř výhradně prameny vydanými – zejména vycházel z edic *Codex diplomaticus Moraviae* a *Zemské desky Olomoucké*²¹ – a vypustil fondy, obsahující nevydané prameny klášterní provenience, a jednak v jeho díle chybí nějaké systematictější uchopení některých důležitých témat, mezi která se mimo jiné řadí právě vztah kláštera k šlechtické vrchnosti. Zásadním nedostatkem pak je absence jakéhokoli přesahu, či vůbec pokusu o kritickou práci s prameny a jejich zasazení do dějinných souvislostí. Peřinka předkládá cennou vyčerpávající sondu do pramenů nevydaných, na jejichž základě vytváří chronologický výklad událostí, podobající se spíše kronice působení jednotlivých proboštů. Časové vymezení mé diplomové práce se s tím Peřinkovým překrývá, na jeho výzkum však reaguji: a to dvojím způsobem. Jednak poznatky z jeho bádání využívám k doplnění vlastní analýzy a jednak si kladu si za cíl překonat výše uvedené nedostatky a výzkum o fulneckých augustiniánech rozšířit a kontextualizovat. Předně zpracovat téma, kterým se dosud nikdo uceleně nezabýval, nabídnout nové možnosti výkladu již interpretovaných pramenů a jejich stabilní ukotvení v kontextu doby skrze komparaci, a především interpretovat a kriticky analyzovat prameny nevydané, jimž dosud nevěnoval pozornost téměř nikdo – a pokud, pak je využil pouze jako doplnění bádání o šlechtě.

V tomto kontextu nesmím opomenout ani tyto pro dějiny kláštera zčásti okrajové, avšak velmi důležité příspěvky, přičemž nejvýznamnější jsou ty z pera historika a archiváře Adolfa Turka. Bez jeho četných příspěvků nejen k fulneckému panství,²² jeho jednotlivým

---

Zdeněk ORLITA, *Příběh o Loretě: proměny fulnecké Santa Casy od barokní kaple ke klasicistní vile*, Ostrava: Krajský úřad Moravskoslezského kraje, 2010.

²¹ Především edice *Codex diplomaticus Moraviae* a *Moravské zemské desky Olomoucké*, případně otištěné prameny z fondu *Moravského Zemského Archivu*. Pokud vycházel z rukopisných pramenů, pak šlo především o kopiáře listin, uložené v arcibiskupských archivech, tehdy sídlících v Praze a v Kroměříži. Z fondů *Zemského archivu v Opavě* (dále jen ZAO), *Augustiniáni kanovníci Fulnek* a *Moravského zemského archivu v Brně* (dále jen MZA), *Bočkova sbírka*, ve kterých jsou hlavní prameny k dějinám kláštera a ze kterých vycházím v této diplomové práci já, však nečerpal vůbec.

²² Adolf, TUREK, *Fulnecko*, Publikace Vlastivědy moravské II, V Brně: Musejní spolek, 1940., TÝŽ, *K historii školství a vzdělanosti ve Fulneku v 16. a 17. století*, Časopis Slezského zemského muzea: série B - vědy historické 41, č. 1, 1992, s. 11–21., TÝŽ, *Příspěvek k dějinám panství fulneckého*, Kravařsko: vlastivědný sborník, (Dále jen Kravařsko) Nový Jičín a Příbor: Okresní osvětové sbory, 1.10.1934, 4(2), s. 34., TÝŽ, *Jan Amos Komenský ve Fulneku: (legendy a skutečnost)*, in.: *Vlastivědné listy Slezska a Severní Moravy* Roč. 18, č. 1 (1992), s. 1–6., TÝŽ, *Jan Amos Komenský ve Fulneku: příspěvek k životopisu učitele národů*, v Olomouci, 1939., z publikací dalších autorů např.: Miloš TRAPL – František KRAVÁČEK – Miroslav KROB – Stanislav ŠINDLER, *Komenského Fulnek: stručné dějiny města slovem a obrazem*, [Miloš Trapl, František Kraváček ... [et al.] ; [snímky Miroslav Krob, St. Šindler a archiv], Praha : ČTK-Pressfoto, [1991].

vrchnostem,²³ ale také k dějinám fulneckého bratrského sboru²⁴ aj. by této práci chyběl vhléd do základních souvislostí, v nichž se historii zdejšího kláštera utvářela. Zde je ovšem nutno upozornit na to, že charakter těchto dílčích zpřístupnění některých pramenů často ve vztahu ke klášteru pokulhává a v mnohém se podobá situaci v Peřinkově textu. Vesměs jde spíše o faktografické popisy průběhu jednotlivých událostí bez hledání jejich hlubších příčin či vzájemných souvislostí.²⁵ Nejzásadnější pro tuto práci byla ve spojení s Turkovou osobou však jeho práce jakožto archiváře – právě on je pořadatelem fondu v Zemském archivu v Opavě, který opatřil velmi podrobným inventářem. Úroveň jeho zpracování je vskutku pozoruhodná.

Cenné informace k jednotlivým šlechtickým rodům Fulneka poskytují např. monografie Tomáše Baletky²⁶ a Františka Dvorského²⁷ k pánům z Kravař, Zdeňka Pokludy²⁸ k moravským Šternberkům, či dílčí příspěvky Jiřího Stibora²⁹ a Jiřího Brňovjáka³⁰ ke konfesionalitě

---

²³ Adolf TUREK, *Jan Skrbenský z Hřiště na Fulneku a Dřevohosticích*, in.: Naše Valašsko: kulturní věstník o jeho životě a potřebách (dále jen Naše Valašsko), Vsetín: vl.n., 1940, 6, č. 1, s. 14–26., TÝŽ, *Spory mezi Vilémem a Bedřichem ze Žerotína*, Kravařsko, 1.12.1934, 4(4), s. 57.

²⁴ TÝŽ, *Bratrský sbor ve Fulneku*, 2. vyd., Fulnek: Comenius Fulnek a Muzeum Novojičínka ve spolupráci se Zemským archívem v Opavě, 2011., z příspěvků dalších autorů např.: Bohumír INDRA, *Kostel podobojích a Komenského sbor bratrský ve Fulneku*, in.: Slezský sborník = Acta Silesiaca, Roč. 52 (12), (1954), s. 237–240.

²⁵ Řeč je především o Adolfu Turkovi, který např. využil jinak velmi zajímavý a přínosný pramen *Memoriál příčin od p. Jana Skrbenského k nesousedství daných*, na jehož základě jsem došla k řadě zajímavých tezí jak o religiozitě šlechtice a jeho doby, tak o tom, že jeden z incidentů – totiž výslech poddaných na fulneckém zámku – nemusel nutně znamenat úsilí vyštvat z města katolické měšťany, jak by nekritický přístup k prameni mohl napovídat, ale že šlo spíše o snahu šlechtice Jana ovlivňovat náboženské složení fulneckých elit a městské rady. Více k tomu v kapitole č. 8.5.2. Adolf Turek však pramen nezkoumá kriticky jeho výstup je tak v podstatě přepisem pramene bez jeho hlubší analýzy či zamyšlení o tom, co vypovídá o konfesionalitě šlechtice a kontextu doby či o jeho důsledcích pro dějiny panství. A. TUREK, *Jan Skrbenský z Hřiště*, s. 21–22, pozn. č. 31., ZAO, Augustiniáni kanovníci Fulnek, inv. č. 124, sig. L5/2a, k. 7, *Memoriál příčin nesousedství...*

²⁶ Tomáš BALETKA, *Páni z Kravař. Z Moravy až na konec světa*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s.

²⁷ František DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců. Část II, O rodě pánů z Kravař. V Brně: nákladem Musejního spolku, 1910.*

²⁸ Zdeněk POKLUDA, *Moravští Šternberkové: panský rod rozprostřený od Jeseníků ke Karpatům*, Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012.

²⁹ Jiří STIBOR, *Skrbenští z Hřiště a jejich náboženské vyznání*, in: Idzi PANIC, Waclaw GOJNICZEK – Mariusz MAKOWSKI, *Familia Silesiae*, T. 2, Cieszyn: Polskie Towarzystwo historyczne, oddział w Cieszynie, 1997, s. 24–46.

³⁰ Jiří BRŇOVJÁK, *Bratrská konfesijní příslušnost Skrbenských z Hřiště v kontextu rekatolizace Horního Slezska po porážce stavovského povstání*, *Folia Historica Bohemica*, Praha: Historický ústav, 34, č. 2, 2019, s. 237–278.

Skrbenských z Hříšně, Petra Kozáka³¹ k Janu staršímu ze Žerotína a Václava Štěpána k Lackovi z Kravař.³²

3.2 Prameny

Primární východiska této diplomové práce jsou zakotvena právě v tomto fondu *Augustiniáni kanovníci Fulnek* Zemského archivu v Opavě, odkud se část archiválií dostala do Bočkovy sbírky v Moravském zemském archivu. Oba celky dosud zcela unikají badatelské pozornosti. Jde o texty psané v klášterním prostředí a pro jeho potřeby a již z charakteru jejich původu je důležité si neustále uvědomovat limitovanost a jistou tendenčnost jejich výpovědí. Proto je nutné se vyhnout zjednodušujícím definitivním závěrům, vyvozeným pouze na jejich základě, neboť dosavadní literatura – a díla Františka Peřinky a Adolfa Turka především – dostatečně upozornila na existenci pramenů z řady dalších dílčích fondů, či na jejich roztroušenost v edicích diplomatů, zemských desk, či biskupské korespondence.³³ Nevznikl však žádný ediční počín, jenž by zpřístupňoval prameny k fulneckým augustiniánům-kanovníkům. Východiska, jež na základě analýzy těchto skupin pramenů práce přinášejí, jsou neklamným posunem a umožňují snazší doplnění dějin fulnecké kanonie, těžiště pro zpracování její historie však tkví v pramenech nevydaných, jež na svou analýzu teprve čekají. V jejich, ačkoli zatím stále dílčím, přesto důkladném a kritickém rozboru spatřuji jeden z hlavních přínosů své badatelské práce.

Zmiňované fondy obsahují především prameny pro hospodářské dějiny kláštera (soupisy majetků, důchodů, výpisy z desk zemských o klášterním jmění, hospodářské účty, zápisy o prodejkách pozemků poddaným aj.) a související aktový materiál zejména k majetkovým sporům, jež mohou nalézt své druhotné využití v analýze z hlediska sociálních dějin Fulnecka, zejména stran vztahů kláštera k poddaným a vrchnosti. Kromě toho fondy obsahují zbožná pořízení (nadace pro spásu duší) a testamenty, jež jsou další skupinou pramenů pro zhodnocení vývoje religiozity panství a zdejší vrchnosti. Materiál je rovněž bohatý pro bádání z hlediska církevní správy – ať už jde o velmi četné záznamy k volbám proboštů včetně jejich potvrzování olomouckým biskupem a spojení moravských klášterů augustiniánů-kanovníků ke společné

---

³¹ Petr KOZÁK, *Vzestup rodu Žerotínů. Život a odkaz Jana staršího ze Žerotína a z Fulneka*, ČMM 124, 1, 2005

³² Václav ŠTĚPÁN, *Osobnost Lacka z Kravař. I. Lackův politický vzestup*, Časopis Matice Moravské (dále jen ČMM) 110, č. 2, 1991., Václav ŠTĚPÁN, *Osobnost Lacka z Kravař. II. Na vrcholu politické dráhy*, ČMM 112, č. 1, 1993.

³³ Viz pozn. č. 23.

volbě, či o dokumentaci patronátů k jednotlivým farám a akta a korespondence o nich, včetně sporů o obsazování zdejších farářů a administrátorů, zejména ovšem až pro druhou polovinu 17. století. Navíc jsou ve fondu uloženy také konzistoriální dekrety o duchovní správě. Dále jsou zde početně zastoupeny také různé jednotliviny z korespondence – s panovníky, olomouckými biskupy, jejich zástupci, zemskými úředníky či zástupci stavů. Nutno podotknout, že pro všechny typy pramenů, jež zde jsou nebo budou jmenovány, platí, že se jejich počet zhušťuje až pro pobělohorské období, které už stojí mimo zájem této práce.

Na druhou stranu se však nezachoval žádný narativní pramen. Existují písemnosti, nazvané *Historia Canoniae Lateranensis Fulneccii*,³⁴ *Liber Particularis Pamatcarum*,³⁵ či *Liber Memorabilium*,³⁶ jež by mohly na první pohled budit dojem záznamu tohoto typu, nesplňují však kritéria klášterní kroniky ani analistických textů. Jde spíše o vývody z listin o fundacích, privilegiích, či sporných záležitostech, *Historiae Canoniae* obsahuje i opisy půhonů, a většinou jsou sepsané především za účelem apologie ve sporech s těmi, kteří zasahovali do práv kláštera. Poslední dva jmenované kodexy obsahují také zápisy o bohoslužebných úkonech, slavnostech aj. pro první polovinu 18. století, obdobně jsou ve fondu také dochovány soupisy o svěceních kostelů, kaplí, zvonů či kostelních rouch a nádob na různých místech severovýchodní Moravy fulneckým proboštem Lerchem mezi lety 1712–1728. Také *Codex diplomaticus manuscriptus*,³⁷ jenž na první pohled působí jako soubor analistických záznamů, je pouhým vývodem z klášterního archivu, jistě značně výběrovým, učiněným až po zrušení kláštera (viz. poslední záznam „*Aufgeheben 21 Sept. 1784*“).³⁸ Není přitom jasné, kdo byl autorem tohoto kopiáře listin, listů, výpisů ze smluv a narovnání – pravděpodobně někdo z augustiniánů – upozorňuje nás však na existenci některých dnes již neznámých pramenů.

Podrobnějších informací o působení fulneckých augustiniánů „*v praxi*“ je také velmi poskrovnu. Především pro předbělohorské období máme k dispozici jen velmi stručné ojedinělé zmínky (v 15. století smlouva o obstarávání pohřbů ve městě³⁹ a opatření k rozvoji kultu Panny Marie u hřbitovní kaple,⁴⁰ pro 18. století jsou dochovány již zmiňované zápisy o slavnostech a

---

³⁴ MZA, *Sbírka rukopisů Františkova muzea Brno*, kniha 286.

³⁵ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 25a. Jedná se o pamětní knihu s opisy privilegií, fundací, zápisy o bohoslužebných úkonech, slavnostech, atd.

³⁶ Tamtéž. Jde o vedlejší pamětní knihu kláštera, jež obsahuje většinou opisy té předchozí (*Liber Particularis Pamatcarum*).

³⁷ MZA, *Bočkova sbírka*, inv. č. 4980, *Cod. Dpl. Ms.*

³⁸ Tamtéž.

³⁹ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 12, sig. F2.

⁴⁰ Tamtéž, inv. č. 17, sig. F5.

bohoslužebných úkonech v pamětní knize). Je proto nutné vyvozovat informace z ostatních materiálů. Např. ze šlechtických nadací a testamentů můžeme odvodit liturgické povinnosti kněží a sféru jejich působnosti (celebrování mší v zámecké kapli, zádušní mše za fundátory aj.), případně ze stížností na příkoří, činěná klášteru. Např. o slavení svátku Božího těla s procesími a o jeho přibližné podobě se na počátku 17. století dozvídáme ze stížnosti probošta Tomáše Schillera z Nového Jičína, který osočil Jana II. staršího Skrbenského z Hříšně z narušování těchto oslav.⁴¹

Nutno ještě dodat, že lze udělat poměrně solidní jmenovitou sondu do personálního složení kláštera, především pro úřad probošta, opět ovšem nejspolehlivěji až pro dobu od druhé poloviny 17. století. Jednak opět sekundárně na základě zmínek v pramenech, v Moravském zemském archivu je však zachováno také nekrologium všech tří moravských klášterů augustiniánů-kanovníků. Kromě toho lze z fondu čerpat informace pro sociální zakotvení Fulnecka (seznamy poddaných v klášterských vsích, seznamy svědků, atd.).

Můj hlavní zájem se týká pramenů hospodářských, ač primárně z hlediska jejich avizované druhotné analýzy, aktového materiálu, korespondence a souboru pergamenů. Jde tedy pouze o výběr z této bohaté pramenné základny, jež však co do kvantity pro předbělohorské období poněkud pokulhává.

Pokud jde o jejich kvantitu, je i pro rané období až překvapivě velká. Většinu listin pánů z Kravař, vztahujících se k farnímu kostelu i ke klášteru, máme k dispozici v originále na pergamenu, což platí i pro samotný proces založení kláštera – pro fundační i konfirmační listinu, dochované v originálu a v několika pozdějších kurzivních opisech, v opisu je rovněž zachyceno převězení farního kostela. Vzhledem k tomuto výbornému dochování i zaměření práce právě na vztahy mezi konventem a jeho (patronátní) vrchností proto právě listinám spjatým se zakládáním kanonie věnuji velkou pozornost. Jistě nemáme k dispozici veškerý materiál, důležité dokumenty se však zachovaly ve své téměř plné většině. V pozdějších vidimusech z desk zemských se nenachází odkaz na jiné nadace než ty, které máme jedním či druhým způsobem⁴² k dispozici plným textem. Výjimku tvoří čtyři dokumenty, jež můžeme dobře rekonstruovat pouze skrze zmínky či konfirmace v pozdějších kravařských listinách, a to

---

⁴¹ Více k tomu v kapitole 8.5.1.

⁴² Tedy v originále či v pozdějším opisu.

závěť Drslava z Kravař,⁴³ nadace Anežky ze Šternberka a Lukova,⁴⁴ listinu o koupi vesnice Pustějova⁴⁵ a peněžní dar Beneška IV. z Kravař. Poměrně bohaté pramenné dochování s husitskými válkami však řídne – od roku 1407 až do 50. let 15. století pramenů zásadně ubývá, v obou fondech je v tomto rozmezí dochováno pouze pět ojedinělých textů. Tento stav souvisí také s tím, že se po vymření pánů z Kravař do zakoupení Fulneka Žerotíny (1434-1475) na panství střídala celá řada majitelů z různých rodů v krátkém časovém sledu, což společně s vývojem v zemi přispívalo k destabilizaci zdejších poměrů. Úbytek pramenů se znovu opakuje v dalším turbulentním mezidobí, tentokrát mezi vládou Žerotínů a Skrbenských z Hříště (1540-1584), z čehož tedy vyplývá, že doba nestabilní vrchnostenské vlády nějakým způsobem skutečně koreluje s pramenným dochováním klášterní provenience. Podle mého názoru šlo především o úpadek zájmu a neodstatek času vrchnosti se klášterem zabývat, musíme však předpokládat i zničení části materiálu. Literatura totiž hovoří o napadení a vypálení kláštera husity v roce 1427 a o následném odchodu kanovníků z Fulneka, toto tvrzení však moderní bádání zpochybnilo.⁴⁶ Pramenů pak pro dobu Žerotínů opět přibývá, nutno však dodat, že ve valné většině jde o výpisy z půhonů aj., pořizené až na počátku 17. století, kdy je pramenné dochování v rámci sledovaného období podle očekávání nejlepší.

---

⁴³ Na Drslavovu závěť odkazuje zakládací listina fulneckého kláštera: ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 8, sig. A1a.

⁴⁴ Odkaz v listině Jana z Kravař a z Jičína z roku 1423: Tamtéž, inv. č. 10, sig. H1.

⁴⁵ Schválení prodeje z roku 1399: MZA, *Bočkova sbírka*, inv. č. 4988.

⁴⁶ Více k tomu v kapitole 6.3.

4. Řád augustiniánů kanovníků ve světě a v českých zemích

Řeholní kanovníci svatého Augustina vytvořili řád kněžských řeholníků, jehož podstatou byl život kleriků, odehrávající se v rámci společné komunity,⁴⁷ do které byli inkorporováni řeholními sliby.⁴⁸ V základních bodech měla kanovnícká observance, vzrůstající se v Evropě od poloviny 11. století,⁴⁹ mnišský charakter, konkrétní podoba se pak lišila ústav od ústavu. Podle Hugh Lawrence augustiniáni „představovali pokus o praktickou realizaci přesvědčení gregoriánského papežství, že apoštolové byli mnichy a že sekulární duchovenstvo, jež zdědilo jejich povinnosti, by mělo své životy upravit podle jejich vzoru. ... správný život klerika byl ten, který se opíral o zřeknutí osobního majetku po způsobu prvotní církve.“⁵⁰ Těžiště činnosti kromě práce charitativní a vědecké spočívalo zejména v pastorači a v duchovní správě i mimo kolegiální kostely, v tomto smyslu se augustiniáni kanovníci stali blízkými pomocníky ústřední církevní správy, v českém prostředí zvláště. Svým sepětím s centrálními diecézními úřady se výrazně podíleli na náboženském formování svého okolí a vytvořili tak jakousi pomocnou církevně-správní síť, o kterou se v českých zemích opíralo jak pražské, tak olomoucké (arci)biskupství. Nutno však doplnit, že podobná charakteristika je příznačná pro mnohé další řády, v českém prostředí byli snad ještě výraznější cisterciáci.

Řád nebyl exemptní: byl značně volným souborem řady samostatných kanonií s absencí centrální organizace, jež podléhaly přímo jurisdikci diecézních biskupů.⁵¹ Spontánně se spojovaly do kongregací, z nichž nejvýznačnější byla kongregace svatého Salvátora v Lateráně.⁵² K té se v roce 1500 připojily také moravské kanonie – tedy fulnecká, šternberská a prostějovská – a uzavřely přitom úmluvu o společné volbě proboštů, jež byla součástí uzavření jejich konfraternity.⁵³ Právě systémy těchto konfraternit působily jako další jednotící a korigující element, ač nemohly zdaleka nahradit absenci centrální organizace. Tato „sbratření“

---

⁴⁷ Jednou z povinností byly společné modlitby v chóru. P. KRAFL, „*Debemus caritatis*“, s. 163.

⁴⁸ Tamtéž, s. 147.

⁴⁹ Za zlomový bod považují rok 1059, kdy byla Augustinova řehole pro augustiniány kanovníky, do té doby žijící jako volná společenství kněží, oficiálně přijata za závaznou normu. Je přitom otázkou, nakolik ji v této rané době jednotlivé kanonie akceptovaly. Mojmír ŠVÁBENSKÝ, *Augustiniánské kláštery*, 1. díl, Brno: St. Archiv, Inventáře a katalogy fondů St. Archivu v Brně, sv. 10, 1959, s. 150.

⁵⁰ Hugh LAWRENCE, *Dějiny středověkého mnišství*, z anglického originálu *Medieval monasticism ...* přeložil Pavel Pšejja a Jan Vomlela ; doslov a odborná spolupráce Libor Jan. 1. vyd. Brno : Praha : Centrum pro studium demokracie a kultury ; Vyšehrad, 2001, s. 160.

⁵¹ P. KRAFL – P. MUTLOVÁ – D. STEHLÍKOVÁ, *Řeholní kanovníci sv. Augustina v Lanškrouně*, s. 40.

⁵² K té se v roce 1500 přihlásily moravské konventy uzavřením úmluvy, že se spojí ke společné volbě proboštů.

⁵³ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 39, sig. D7/2.

měla povahu vzájemných úmluv a jejich podstatou bylo vykonání bohoslužebných úkonů (mší, odříkání žalmů atd.) za zemřelé bratry spřáteleného konventu. Jak jsem již naznačila na příkladu moravských kanonií, konfraternity se hojně prosadily zvláště v českém prostředí. Vytváření kongregací mj. požadovala konstituce papeže Benedikta XII. „*Ad decorem ecclesiae*“,⁵⁴ vydaná roku 1339. Odtud vyvěrala mj. i roudnická reforma.

V této části diplomové práce se pokusím nastínit problematiku studia a vývoj řádu jako takového, nejprve perspektivou života svatého Augustina a recepcí jeho řehole v latinském církevním prostředí, a nakonec vytyčením základních mezníků geneze řádu v českých zemích. Podat takovýto přehled stručně a uceleně, a přitom adekvátně postihnout všechny klíčové aspekty, je úkol, vyžadující určitá zjednodušení. Například v případě řehole se pokusím nastínit i spory ohledně její geneze a autorství textů, v rámci této diplomové práce však není prostor je mapovat a hodnotit detailně. Tento nedostatek bude nahrazen odkazy na příslušnou literaturu. K vytvoření souhrnného přehledu pro vývoj řádu jsem pro obecný kontext čerpala především z výzkumu Mojžíra Švábenského,⁵⁵ Hugh Lawrence,⁵⁶ a Franze Machilka.⁵⁷ Pro souvislosti v rámci českých zemí pak z prací Bohumila Zlámala,⁵⁸ Ivana Hlaváčka⁵⁹ a opět Franze Machilka.⁶⁰

Než přistoupím k samotnému jádru kapitoly, považuji za nutné vymezit terminologii, s níž budu dále pracovat. Využiji příspěvku Pavla Krafla,⁶¹ který stran bádání o řeholních kanovnících v Čechách a na Moravě poukázal na terminologické nepřesnosti v českém bádání věnujícím se klášterům. Ve své studii, mapující stav za posledních 80 let, vycházel z problému neadekvátního rozlišování mezi augustiniánskými řády kanovníckými a žebravými v odborných publikacích, ačkoliv jde o kvantitativně odlišné entity. Při klasifikaci pak bývá upřednostněno nepřiliš přesné třídění podle řehole a do skupiny „*augustiniánů*“ tak bývají

---

⁵⁴ Kromě toho nařizovala konání provinčních kapitul, kladla důraz na studium a na společné vlastnictví. M. ŠVÁBENSKÝ, *Augustiniánské kláštery*, s. 152.

⁵⁵ M. ŠVÁBENSKÝ, *Augustiniánské kláštery*.

⁵⁶ H. LAWRENCE, *Dějiny středověkého mnišství*.

⁵⁷ Franz MACHILEK, *Augustiniánské mnišství. Řehole svatého Augustina a jejich význam pro řeholní život v církvi*, in: Henri-Irénée MARROU, *Svatý Augustin: Augustin a augustiniáni v českých zemích*, Křesťanská akademie, Řím 1979.

⁵⁸ Bohumil ZLÁMAL, *Cesta svatého Augustina českými dějinami*, in: Henri-Irénée MARROU, *Svatý Augustin: Augustin a augustiniáni v českých zemích*, Křesťanská akademie, Řím 1979.

⁵⁹ I. HLAVÁČEK, *Poznámky k vnějším vztahům*.

⁶⁰ Franz MACHILEK, *Augustiniánští kanovníci v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, in: Henri-Irénée MARROU, *Svatý Augustin: Augustin a augustiniáni v českých zemích*, Křesťanská akademie, Řím 1979.

⁶¹ Pavel KRAFL, „*Debemus caritatis*“, s. 128.

zařazovány spolu nesouvisející řády, tj. jak řeholní kanovníci svatého Augustina (CRSA), tak např. augustiniáni eremité (OSA). Odlišování jsou pak jako *augustiniáni kanovníci* a *augustiniáni poustevníci*.

Krafl závěrem analýzy navrhl vhodnější označení pro řád CRSA: jednak oficiální název, tj. *řeholní kanovníci svatého Augustina*, jednak tyto názvy zkrácené: *řeholní kanovníci*, *augustiniánští (řeholní) kanovníci*, dále lze podle historika ještě akceptovat termín *augustiniáni kanovníci* s pomlčkou i bez ní. Naopak upozorňuje, že prostým dále nespecifikovaným výrazem „*kanovníci*“ kanonické právo rozumí jednoznačně kanovníky světské, tedy členy kolegiálních a katedrálních kapitul; rovněž navrhuje vyhnout se termínům se substantivem „*augustiniáni*“, což podle něj příliš evokuje řád sv. Augustina, tj. augustiniány – eremity, což vyvolává mylný dojem příbuznosti obou řádů. Např. „*augustiniánský řád*“ má být termín, vyhrazený pouze pro eremity. Člen ze skupiny řádů řeholních kanovníků by měl být podle Krafla označován jako „*kapitulár*“,⁶² řádový dům, či správní okrsek by měl označovat pojem „*kanonie*“. Rupert Berger připouští rovněž slovní spojení „*konventní kapitula*“.⁶³

Já se v textu práce přikláním k termínu *augustiniáni kanovníci* s pomlčkou i bez ní, případně bych se nevyhýbala ani označení *augustiniáni*, neboť zrychluje plynutí textu a zjednodušuje porozumění. Pokud je v práci dostatečně vyjasněno, o kterém konkrétním řádu je zrovna řeč, nepřipadá mi použití termínu problematické. Na členy řádu budu v souladu s běžným označením v pramenech odkazovat jako na „*kněze*“, případně podle Krafla na *kapituláry*, pojem *kanonie* podle mého názoru splývá spíše s označením živého společenství než klášterní budovy. Pro společenství augustiniánů kanovníků budu používat označení také označení *konvent*, neboť se rovněž běžně vyskytuje v pramenech. Řádový dům bude označován jednoduše jako klášter. K označení *kněz* je však ještě nutno podotknout, že je nelze použít vždy. Jakkoli celkové vyznění literatury budí zdání, že augustiniáni byli řád výhradně kněžský, což ztěžuje fakt, že detailnější pohled do vnitřního života a uspořádání *kanonie* je ve sledovaném období prakticky nemožný, z nekrologia však vyplývá, že augustiniáni laické bratry měli (např. „*Fr. Petrus Conversus*“)⁶⁴

---

⁶² Tamtéž, s. 154.

⁶³ Tamtéž, s. 155.

⁶⁴ MZA, *Sbírka rukopisů Františkova muzea Brno*, kniha 682, fol. 6r (401r).

4.1 Svatý Augustin a jeho řehole

Základním inspiračním zdrojem pro rozkvět mnoha středověkých řádů, jež přijaly augustinovu řeholi, bylo jeho „*puzení k askezi*“, jakási Augustinova hybná síla, celoživotní touha po asketickém životě, jež motivovala jeho zaujetí manicheismem, konverzi ke křesťanství a zakládání komunit, žijících na způsob mnišského života. Jeho vůle k odříkání, kterou během působení v řadách hipponského kléru⁶⁵ sklouobil s pastorační službou, byla pro pozdější komunity řeholních kanovníků základním inspiračním momentem. Navázali na Augustinovo poslední klášterní společenství při hipponské katedrále, v němž společně se svými kněžími, jáhny a dalšími žil. Hlavním rysem tohoto „kláštera“ bylo, že Augustin všechno, včetně jinde důležité manuální práce, obětoval požadavkům pastorační služby,⁶⁶ která se později stala jedním z nejdůležitějších distinktivních znaků řeholních kanovníků. Tomuto poslednímu klášternímu společenství předcházely ještě dva „*asketické pobyty*“, jak je nazývá Franz Machilek, jeden v Cassiciacu v době čekání na křest, a druhý v Thagaste, a oba měly pro Augustinův obrat od *vita philosophica* k *vita monastica* formující charakter. Lze je – a především ten první – „*považovat za nácvik mnišského života ve hře*“.⁶⁷ Po vysvěcená na kněze založil tzv. „*zahradní klášter*“⁶⁸ pro laiky, během episkopátu již zmiňovaný klášter pro kleriky. Svou koncepcí byl novum – úzce se napojil na biskupský chrám a stal se učilištěm a seminářem pro kleriky, mnichy a biskupy oblasti severní Afriky.⁶⁹

Augustinovo postavení v církevním společenství bylo zcela výjimečné: jako kněz kázal na plenárním koncilu v Hippo před celým africkým episkopátem, později mu bylo nabídnuto také předsednictví na ekumenickém koncilu v Efezu. V průběhu let nepřímou zasahoval do africké církevní politiky skrze svého přítele Aurelia, který byl po dobu jeho církevní kariéry kartaginským primasem (tedy hlavou africké církve).⁷⁰

---

⁶⁵ V roce 390 zde byl vysvěcen na kněze a v roce 396 na pomocného biskupa. I během svého episkopátu naléhal, aby *vita communis* přijali i jeho klerici Karl Suso FRANK, *Dějiny křesťanského mnišství*, [z německého originálu ... přeložil Zdeněk Lochovský]. 1. vyd. Praha : Benediktinské arciepatství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2003, s. 43., F. MACHILEK, *Augustiniánské mnišství*, s. 146.

⁶⁶ Henri-Irénée MARROU, *Svatý Augustin: Augustin a augustiniáni v českých zemích*. Řím: Křesťanská akademie, 1979, s. 30-31.

⁶⁷ F. MACHILEK, *Augustiniánské mnišství*, s. 146.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Tamtéž, s. 29-30.

4.1.1 Řehole a její recepce, hledání autentického textu

4.1.1.1 Hledání autentického textu

Identifikace autentického textu řehole svatého Augustina je problémem, nad kterým se rozchází řada historiků, a moderní bádání v tom, co je, či byla „*Augustinova řehole*“, dosud nedošlo k nezpochybnitelné shodě. Nárok na tento titul si dělají tři texty: *Regula ad servos Dei*, čili *Praeceptum (RA)*, *Ordo monasterii (OM)*, a *Epistola 211*. Jejich kategorizace se liší,⁷¹ stejně jako názory na jejich původ. Za bezvýhradně autentický text svatého Augustina dnes platí pouze *Praeceptum*, které měl napsat ještě před biskupským svěcením. Podle Franze Machilka byl text v raném období uváděn výhradně společně s *Ordo monasterii* a jako celek byly oba souhrnně označovány za Augustinovu řeholi, mj. i Caesariem z Arles a svatým Benediktem.⁷² Průkopnický výzkum v této otázce vykonal dr. Luc Verheijen, který ve dvousvazkovém díle „*La Règle de saint Augustin*“ předložil kritické latinské vydání řehole – v jeho podání tedy pouze *Praecepta*.⁷³ Podle Hugh Lawrence však řeholi v podobě, v jaké byla známa na počátku 12. století, tvořil pouze výňatek z Augustinovy *Epistoly 211* s opisem *Praecepta* pro komunitu hipponských mnišek, vedených Augustinovou sestrou.⁷⁴ „*Ruka neznámého autora* (do dopisu) zařadila některé vsuvky a změnila rod adresátů na mužský. K tomuto textu byl připojen konkrétnější *ordo pro klášter*, který obsahoval pokyny týkající se liturgické modlitby, chudoby, četby a mlčenlivosti a který – pokud není dílem samotného Augustina – je očividně dokumentem z pátého století.“⁷⁵ Toto východisko částečně potvrzuje výše uvedené tvrzení Franze Machilka o tom, že byly oba texty – jak *Praeceptum*, ať již byl uváděno v jakékoli „verzi“, tak *Ordo Monasterii* – označovány za řeholi Augustinovu společně a

---

⁷¹ Franz Machilek texty označuje jako *Regula secunda (OM)* a *Regula tertia (RA)*, tedy *Praeceptum*); viz F. MACHILEK, *Augustiniánské mnišství*, s. 147–148.; Karl Suso Frank označuje *Ordo monasterii* jako „*první řeholi*“, *Praeceptum* jako „*druhou řeholi*“; K. S. FRANK, *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 44., teolog Tarsicius Jan van Bavel míní, že šlo o různé klášterní řehole, jež byly v průběhu staletí Augustinovi připisovány Augustinovi a jako autentickou uvádí pouze *Praeceptum*. Jeho kategorizace je následující: označuje texty jako „*Řehole pro muže*“ (*Praeceptum*), „*Základní řád pro klášter*“ (*Ordo monasterii*) a dále „*Řehole pro ženy*“ (*Regularis informatio*). Jan Tarsicius VAN BAVEL, *Úvod do Augustinovy řehole*, in: TÝŽ (ed.), *Řehole pro komunitu, Augustin z Hippo*. [Úvod a komentář]: Bavel, Tarsicius Jan van. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2004. Podle Franka však obsahují všechny texty bezprostřední augustinovské návody, jak žít mnišský život. K. S. FRANK, *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 44.

⁷² F. MACHILEK, *Augustiniánské mnišství*, s. 147.

⁷³ T. J. VAN BAVEL, *Úvod do Augustinovy řehole*, s. 9.

⁷⁴ Avšak někteří badatelé, např. Humpfner, dopis nepřiznávají Augustinovi, nýbrž Fructuosovi z Bragy. F. MACHILEK, *Augustiniánské mnišství*, s. 148.

⁷⁵ Hugh LAWRENCE, *Dějiny středověkého mnišství*, s. 162.

neoddělitelně. Adéla Ebersonová, autorka komentované edice a překladu roudnických statut, ztotožňuje řeholi s *Praeceptem*.⁷⁶

Pro úplnost je třeba dopnit, že „...řehole je velmi stručná a v osmi kapitolách jen schematicky naznačuje pravidla společného života.“⁷⁷ Problémem všech výše jmenovaných spisů byla totiž jejich vágnost, neobsahovaly konkrétní předpisy a nenabízely praktická vodítka pro klášterní každodennost. Proto nemohly být normativními texty, určujícími denní chod života společenství, a staly se spíše metaforou, k níž se připojovaly vlastní konstituce (v pramenech označovány jako *statuta*, *consuetudines* či *constitutiones*, v češtině jako *statuta* nebo *zvyklosti*). Jejich primárním účelem bylo poskytnout praktická pravidla pro život komunity.

4.1.1.2 Přijetí řehole, vytváření *consuetudines*

Podle historika Hugh Lawrence je průběh faktického přijetí řehole nejasný, zmínky se objevují od 8. století, kdy jsou podle Machilka patrné první snahy o uskutečnění ideálu „společného *canonice vivere kleriků*“,⁷⁸ nicméně teprve ve 12. století začala být řehole uznávána jako autoritativní norma.⁷⁹ Mnišství Augustinova vzoru se během stěhování národů udrželo v severní Africe, v průběhu 6. století se šířilo dále do Sardinie, Španělska a do jižní Francie a v západní Evropě pak v souvislosti s kanonikálním hnutím 11.–12. století a s poustevnickým hnutím 13. století získalo pro řády, které z těchto hnutí vyvěřaly, rozhodnou platnost. Řeč je o řádu premonstrátů, řádu augustiniánů – poustevníků a o augustiniánském kanovníckém řádu.⁸⁰ Pro šíření posledně jmenovaného byl podle Josefa Svátka východiskem mateřský konvent u svatého Petra v Pavii.⁸¹ Za závaznou normu byla Augustinova řehole přijata roku 1059 na lateránské synodě, kterou svolal kardinál Hildebrand, pozdější papež Řehoř VII., kde byli řeholní kanovníci jako dosud volně žijící sdružení kleriků sevřeni jednoznačnějšími pravidly.⁸² Současně bylo odstraněno jejich právo soukromého vlastnictví,⁸³

---

⁷⁶ A. EBERSONOVÁ, *Roudnická statuta*, s. 9.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ F. MACHILEK, *Augustiniánské mnišství*, s. 150.

⁷⁹ K. S. FRANK, *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 44.

⁸⁰ F. MACHILEK, *Augustiniánské mnišství*, s. 148.

⁸¹ Josef SVÁTEK, *Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy: zvláštní příloha k Sborníku archivních prací XX, 1970, číslo 2.*, Praha: Archivní správa ministerstva vnitra, 1970, s. 524.

⁸² M. ŠVÁBENSKÝ, *Augustiniánské kláštery*, s. 150.

⁸³ Tamtéž, 166.

kteří o téměř 250 let dříve připustil Ludvík Zbožný na synodě v Cáchách (816). Za zmínku stojí také fakt, že řehole mohla být „ukládána“ již existujícím komunitám dodatečně.

Řehole měla zásadní dopad na západní klášterní tradici, a její mohutný vliv tkvěl v tom, že byla „*dosti pružná, aby umožnila vznik četných kongregací.*“⁸⁴ Byla totiž přijatelná pro široké spektrum recipientů: pro laiky i kněze, pro muže i ženy, pro kontemplativní i činné řády.⁸⁵ Právě díky této své obecnosti však, jak již bylo naznačeno, nenabízela praktické vodítko, jak organizačně uspořádat klášter, či vystavět denní rozvrh, tudíž si různé domy sestavovaly vlastní *consuetudines*. Mateřská kanonie obvykle předávala svá statuta dceřiným klášterům, jejich společným základem přitom zůstávala Augustinova řehole. Přijetí konkrétních statut mohlo být dáno i rozhodnutím fundátora, členstvím v kongregaci nebo v síti filiačních či kongregačních vazeb.⁸⁶ Roku 1265 vzešel z jihoitalské provenience pokus o vytvoření statut pro všechny kanonie na světě, úsilí vnutit jednotnou observanci („*statuta z Parku*“) různorodé sbírce řeholních institucí však selhalo.⁸⁷ Sjednotit augustiniány kanovníky se ještě předtím pokusil také Čtvrtý lateránský koncil (roku 1215), tentokrát v rovině správní. Řádům, postrádajícím obvyklý systém generálních kapitul, nařídil pravidelné⁸⁸ svolávání představených všech ústavů se záměrem založit taková shromáždění na celoevropské úrovni. K nařízení se však podle Švábenského přistupovalo jen vlažně a výlučně na úrovni zemí, ve kterých instituce působily.⁸⁹

Statuta, prohlášená za závazná pro všechny české, moravské a slezské augustiniánské kanonie arcibiskupem Olborem ze Škvorce, vznikla v mateřském konventu v Roudnici, brzy se však začala užívat i v okolních zemích nejen Koruny české.⁹⁰ Edičně je zpřístupnila již citovaná Adéla Ebersonová. Statuta jsou podle ní stručná a přehledně strukturovaná a obsahově odpovídají starším zvyklostem augustiniánů kanovníků; liší se od nich však svým rozsahem. Některá významná témata vůbec neuvádí (např. otázku vnitřní hierarchie, práv a povinností jednotlivých členů atd.), pravděpodobně z toho důvodu, že v českých kanoniích byl výrazně nižší počet kanovníků než ve zbytku Evropy. Mnoho záležitostí tak bylo přenecháno v kompetenci konkrétních konventů a jejich představených a jednotlivým kanoniím tak připadala

---

⁸⁴ Tamtéž, s. 163.

⁸⁵ F. MACHILEK, *Augustiniánské mnišství*, s. 150.

⁸⁶ A. EBERSONOVÁ, *Roudnická statuta*, s. 18.

⁸⁷ M. ŠVÁBENSKÝ, *Augustiniánské kláštery*, s. 166.

⁸⁸ Podle nařízení měla být tato shromáždění realizována každé tři roky.

⁸⁹ M. ŠVÁBENSKÝ, *Augustiniánské kláštery*, s. 166.

⁹⁰ A. EBERSONOVÁ, *Roudnická statuta*, s. 15.

větší svoboda.⁹¹ Text statut byl ve 14. a 15. století zapsán minimálně v několika desítkách rukopisů, přičemž části nejstaršího z nich, jenž byl součástí kapitulní knihy, měly vzniknout přímo v souvislosti se založením kanonie. Na začátku rukopisu je zapsána i řehole (*Praeceptum*), rozdělená na denní čtení.⁹² Rukopisy s více či méně úplným zápisem roudnických statut se u kanonií v českých zemích zachovaly kromě již zmíněné Roudnice pro kanonie v Olomouci a Třeboni,⁹³ nikoli však ve Fulneku.

4.2 Augustiniáni kanovníci v českých zemích

Nové formy duchovního života, vznikající pod vlivem Augustinova učení, pronikaly do prostředí českých zemí nejprve formou kolegiálních kapitul, do nichž se sdružovaly skupiny kněží. Podle výzkumu Bohumila Zlámala byly v Čechách založeny první čtyři kapituly v polovině 11. století za episkopátu biskupa Šebíře (Stará Boleslav, Litoměřice, Vyšehrad, Mělník), na Moravu pronikly až kolem roku 1200, konkrétně do Brna a do Kroměříže.⁹⁴ Širší prostor pro průlom učení svatého Augustina do našeho prostředí pak otevřel olomoucký biskup Jindřich Zdík, který povolal roku 1140 do Prahy na Strahov řád premonstrátských řeholních kanovníků.⁹⁵ Ten byl založen svatým Norbertem z Xantenu roku 1126 na základě Augustinovy řehole, další řády, organizované na jejím základě sem pak pronikají ve 13. století (dominikáni a augustiniáni-poustevníci),⁹⁶ konventy augustiniánů – kanovníků u nás pak podle historika Ivana Hlaváčka vznikají, i vzhledem k okolním zemím, se značným fázovým zpožděním.⁹⁷ Byl to pražský biskup Jan IV. z Dražic, kdo založil roku 1333 první klášter augustiniánů kanovníků v Roudnici.⁹⁸ Roku 1340 byl osazen z Pavie a podle určení zakladatele sem směli být dále přijímáni pouze Češi, rovněž pastorace měla probíhat v národním jazyce farníků. Toto národnostní a jazykové omezení zrušil už roku 1349 pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic,⁹⁹

---

⁹¹ Tamtéž, s. 14., 19.

⁹² Tamtéž, s. 20-23.

⁹³ Tamtéž, s. 43,47.

⁹⁴ B. ZLÁMAL, *Cesta svatého Augustina českými dějinami*, s. 160.

⁹⁵ Posléze se rozšířili i do Hradiska u Olomouce a jiných lokalit.

⁹⁶ Tamtéž, s. 161.

⁹⁷ Např. slezské Zaháně, dolnorakouská Klosterneuburg,...

⁹⁸ Ivan HLAVÁČEK, *Poznámky k vnějším vztahům v knižní kultuře moravských augustiniánů – kanovníků do sklonku 15. století*, In: *Historická Olomouc a její současné problémy III. Sborník referátů z celostátního symposia 16. – 19. 6. 1980*, s. 32.

⁹⁹ F. MACHILEK, *Augustiniánští kanovníci*, s. 166.

čímž se augustiniánům otevřela perspektiva působení i v jazykově německých oblastech českých zemí.¹⁰⁰

Roudnický klášter se stal ohniskem reformované zbožnosti, tzv. „*devotio moderna*“;¹⁰¹ především prostřednictvím svých *consuetudines*, jež se staly vzorem nejen pro české prostředí, ale i pro středoevropské augustiniánské kláštery.¹⁰² Reforma se rozšířila do Dolního Slezska a Bavorska, odkud byla dále přejímána v Polsku, Rakousku a Uhrách,¹⁰³ roudnické zvyklosti přijala jako závazné pod vlivem kardinála Mikuláše Kusánského i solnohradská provincie.¹⁰⁴

Veškerá dostupná odborná literatura Roudnici uvádí jako mateřský klášter všech kanonií augustiniánů-kanovníků, vzniklých v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Podle mého názoru však s tímto tvrzením nelze souhlasit zcela bezvýhradně. Stojí proti němu absence dochovaných dokladů o takové vazbě v případě založení fulneckého kláštera a je přitom otázkou, nakolik postulát potvrdí či vyvrátí i budoucí bádání o dalších kláštorech tohoto řádového zaměření na našem území. Podrobnější rozvedení a problematizace této otázky je obsaženo v příslušné kapitole této práce.¹⁰⁵

V pražské diecézi vznikly kláštery augustiniánů kanovníků v Rokycanech, Sadské, v Jaroměři a Lanškrouně, ty vesměs zanikly za husitských válek; dále v Praze na Karlově, v Třeboni a v Borovanech, ty byly zrušeny v roce 1785 za josefinských reforem. Na Moravě v olomoucké diecézi vznikly kanonie ve Šternberku (1371), ve Fulneku (1389), a v Prostějově. Prostějovští a šternberští¹⁰⁶ kanovníci pod vlivem nepokojů za husitských válek přesídlili v 15. století do Olomouce, kde následně splynuli. Všechny uvedené moravské kanonie byly zrušeny Josefem II. v roce 1784. V rozmezí zhruba padesáti let tak vzniklo v českých zemích celkem jedenáct kanonií: sedm v pražské, tři v olomoucké a jeden v litomyšlské obedienci. V Čechách bylo šest z nich založeno jako (arci)biskupské nadace, ostatní jako nadace královské, či šlechtické. Dvě ze tří moravských kanonií byly založeny světskou šlechtou, rodem Kravařů,

---

¹⁰⁰ P. KRAFL – P. MUTLOVÁ – D. STEHLÍKOVÁ, *Řeholní kanovníci sv. Augustina v Lanškrouně*, s. 67.

¹⁰¹ Před rozšířením do českých zemí tato reformovaná zbožnost inspirovala např. založení Windesheimské kongregace, usilující o uvedení reformy do starších německých klášterů. Srovnej K. S. FRANK, *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 103., F. MACHILEK, *Augustiniánské mnišství*, s. 166.

¹⁰² B. ZLÁMAL, *Cesta svatého Augustina českými dějinami*, s. 162.

¹⁰³ Šíření roudnické reformy zmapoval Bohumil Zlámal, který její šíření detekuje od osmdesátých let 14. století. B. ZLÁMAL, *Cesta svatého Augustina českými dějinami*, s. 162.

¹⁰⁴ F. MACHILEK, *Augustiniánské mnišství*, s. 169.

¹⁰⁵ Viz. kapitola 6.2.

¹⁰⁶ Šternberští augustiniáni přesídlili mezi lety 1492 až 1510.

a jedna – ve Šternberku – šlechtou duchovní.¹⁰⁷ Tímto rapidním rozšířením řádu historik Machilek dokládá, že byly jeho obecné duchovní cíle shodné s tehdejšími potřebami českomoravského církevního prostředí.¹⁰⁸ Velmi snadno došlo k naroubování vnějších potřeb na vnitřní náplň řádového života: protože byly kláštery budovány v městském prostředí a protože hlavním posláním řádu byla pastorece, stávaly se kanonie blízkými a potřebnými pomocníky ústřední církevní správy. Většina klášterů navíc byla právě z tohoto církevně-správního centra také, jak již bylo naznačeno, zakládána – nejvýraznější byla v této oblasti podle Ivana Hlaváčka činnost pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic.¹⁰⁹

Paradigmatickým zlomem pro vývoj augustiniánů kanovníků v českých zemích bylo rozšíření husitského hnutí: většina klášterů byla rozbořena a kanovníci odcházeli do exilu do sousedních zemí, následná obnova byla jen velmi pozvolná.¹¹⁰ V moravských klášterech byly podmínky této obnovy poněkud lepší než v Čechách. Jak jsem již zmiňovala, augustiniáni z Lanškrouna a Prostějova po přesídlení do Olomouce založili roku 1434 společný vlastní klášter Všech svatých, ten se posléze podle Machilka stal střediskem další reformy řádu na Moravě. Vůdčí osobností byl podle Franze Machilka borovanský probošt Jan Štiavka z Hodenic, který mj. působil jako převor kláštera u svatého Petra v Ciel d'Oro v Pavii. Ten byl hlavním klášterem lateránské kanovnické kongregace, jejíž privilegia se borovanský probošt snažil na kanonii v Olomouci přenést. Byl úspěšný, privilegia kongregace dostal klášter od papeže Alexandra VI. a základ pro založení lateránské kongregace na Moravě byl vytvořen. Členové všech tří takto spojených moravských klášterů – Fulneckého a šternbersko-prostějovského v Olomouci – se zavázali scházet ke společné volbě proboštů, v ostatních záležitostech si zachovaly naprostou samostatnost. Zatímco olomoucký klášter Všech svatých byl od roku 1500 exemptní, Šternberk a Fulnek nadále spadal do pravomoci olomouckého biskupa.¹¹¹ Společné hlasování o proboštské volbě bylo zrušeno v roce 1717, což se rovnalo zrušení moravské kongregace. Tak byla otevřena přímá cesta k tomu, aby se roku 1728 kláštery¹¹² napojily na Lateránskou kongregaci bezprostředně.¹¹³

---

¹⁰⁷ Řeč je o fundaci magdeburského arcibiskupa Alberta ze Šternberka.

¹⁰⁸ F. MACHILEK, *Augustiniánští kanovníci*, s. 166.

¹⁰⁹ I. HLAVÁČEK, *Poznámky k vnějším vztahům v knižní kultuře moravských augustiniánů – kanovníků do sklonku 15. století*, s. 33.

¹¹⁰ F. MACHILEK, *Augustiniánští kanovníci*, s. 169.

¹¹¹ Za poznámku stojí, že olomoucký biskup Karel II. z Liechtenstein-Kastelkornu usiloval o to, aby všechny tři kláštery moravské kongregace zavedly společné biskupské stanovy. Nepodařilo se mu to však prosadit. F. MACHILEK, *Augustiniánští kanovníci*, s. 170-172.

¹¹² Šlo pouze o kláštery olomoucký a šternberský.

¹¹³ F. MACHILEK, *Augustiniánští kanovníci*, s. 172.

V období náboženských rozepří 16. a 17. století pokračoval vývoj z doby husitských válek: existence českých klášterů byla v ohrožení – řada byla vytlačena jezuity, kterým byly mnohé konventy předány (Třeboň, Kladsko), řada byla zrušena.¹¹⁴ Oproti tomu kláštery řeholních kanovníků na Moravě se i přes tyto dramatické zvraty téměř nepřetržitě rozvíjely, ač také zde musíme počítat s jistým – zejména morálním a početním úpadkem kněží. Po porážce stavovského povstání se příznivý vývoj klášterů na Moravě odrazil v rozkvětu barokních forem zbožnosti, v oživené stavitelské činnosti¹¹⁵ a v neposlední řadě byl impulsem pro výrazný rozkvět duchovního života.

Všech šest augustiniánských kanovníckých klášterů roudnické větve, které přežily nestabilitu husitských a reformačních bojů a třicetileté války¹¹⁶, bylo mezi lety 1784 až 1785 zrušeno císařem Josefem II, čímž jsou dějiny augustiniánů kanovníků v českých zemích oficiálně uzavřeny.¹¹⁷ A pokusy o obnovu už nejsou?

---

¹¹⁴ B. ZLÁMAL, *Cesta svatého Augustina českými dějinami*, 163.

¹¹⁵ Velmi nákladnou barokní přestavbu prodělal také konventní kostel Nejsvětější Trojice ve Fulneku.

¹¹⁶ Jedná se o kanonie v Praze na Karlově, v Třeboni a v Borovanech, ve Šternberku, ve Fulneku a v Olomouci.

¹¹⁷ B. ZLÁMAL, *Cesta svatého Augustina českými dějinami*, s. 173.

5. Fulnecko

5.1 Vymezení pojmu

Než přistoupím k těžišti této práce, je potřeba se vyrovnat s terminologií a geografickým vymezením prostoru, v němž se budeme pohybovat. V práci budu na mnoha místech operovat s pojmem „*Fulnecko*“ ve významu fulneckého panství, jak jej v monografii z řady Publikace vlastivědy Moravské používá také Adolf Turek. Ten bohužel neuvádí žádnou ucelenější geografickou charakteristiku lokality – vymezení regionu v době vzniku monografie (1940) lze pouze odhadovat podle kapitol. Obdobně lze z knihy vyčíst jen obtížně vývoj rozlohy panství za působení jednotlivých rodů. Rozsah samozřejmě podléhal změnám a ač nebyly nějak zásadně dynamické, pokusím se *Fulnecko* v této práci postihnout i v jeho proměnách v čase. Přitom se zaměřím na jeho šíři za pánů z Kravař a za Žerotínů, kteří je mají v rodové držbě ze všech rodů nejdéle. Právě těm je ještě společně se Skrbenskými z Hříštně vzhledem k množství dochovaných pramenů a délce a dopadu jejich působení na lokální dějiny v této práci přirozeně věnována největší pozornost. Tak se bude čtenář moci k vymezení panství pro nejdůležitější časová období snadno vracet. Ke geografickému vývoji se tedy vztáhnou dvojím způsobem – jednak přes zápis do zemských desk (pro nabytí panství za Žerotínů – viz potvrzení vkladu Jana z Žerotína jeho synem Bernardem v roce 1520) a jednak přes různé příspěvky k rozvoji území ve sborníku *Kravařsko*.

„*Fulnecký okres tvoří výběžek Moravy, zabíhající na levém břehu řeky Odry hluboko do Opavského Slezska.*“¹¹⁸ Podle Jaroslava Konečného a Josefa Šmída byl Fulnek založen německými kolonisty kolem druhé poloviny 13. století¹¹⁹ jako město poddanské,¹²⁰ jež se postupně rozrostlo ve středisko dosti rozsáhlého panství na důležité cestě z Moravy přes Odry na Opavu. Odtud vedla také odbočka na Nový Jičín a na polské hranice, kam od poloviny 16. století mířil zejména obchod se sukem.¹²¹ Podle Adolfa Turka máme o Fulneku první pramennou zmínku k roku 1293,¹²² kdy je zmíněn jako město s farou a kostelem,¹²³ z dřívějších

---

¹¹⁸ Pavel OBDRŽÁLEK, *Český živel na Fulnecku*, Kravařsko, 1.2.1936, 5(6), s. 100.

¹¹⁹ Jaroslav KONEČNÝ, *Fulnek, Vývoj a stav národnostních, školských a hospodářských poměrů českého živilu*, Kravařsko, 1.9.1936, 6(1), s. 1.

¹²⁰ Josef ŠMÍDA, *Drobnosti z dějin Fulneku I.*, Kravařsko, 1.4.1935, 4(8), s. 134.

¹²¹ A. TUREK, *Bratrský sbor*, s. 3.

¹²² A. TUREK, *Bratrský sbor*, s. 3.

¹²³ Na listinu však neodkazuje. Listinu z roku 1062, vztahující se k vesnici Lukavci, vyvrátil Adolf Turek jako falzum Antonína Bočka. Lukavec měl dostat Drslav z rodu Benešoviců („syn Benešův“) od olomouckého biskupa Otty. A. TUREK, *Fulnecko*, 1940, s. 17-18.

dob o něm není žádných zpráv. Na místě pravděpodobně stával hrad k ochraně putovních kupců.¹²⁴

Prvními známými majiteli a snad i zakladateli města a hradu byli páni z Lichtenburka, kterým je daroval Přemysl II. před rokem 1257.¹²⁵ Fulnek pak drželi nejpozději do roku 1324, načež za vlády Lucemburků přešel na pány z Kravař, fundátory kláštera augustiniánů-kanovníků.¹²⁶ Ti se zde udrželi od přelomu 13. a 14. století do vymření fulnecko-jičínské linie v první polovině 30. let 15. století, na državách se pak jako vrchnost vystřídala celá řada šlechtických rodů. Jak jsem však již zmiňovala, nejvýraznější stopu co do délky vlády a četnosti a významu interakce s klášterem ve Fulneku zanechaly pouze tři – zmiňovaní páni z Kravař [(1293–1324)–1434¹²⁷], Žerotínové [(1468)1475¹²⁸–1540¹²⁹] a Skrbenští z Hříště (1584¹³⁰–1621¹³¹). S výjimkou posledně jmenovaného zde panovaly téměř sto let a všechny se do místních poměrů zapsaly skutečně výrazně. Mezery mezi působením těchto tří „velikánů“ vyplňuje řada krátkodobých držitelů, kteří se ve vztahu ke klášteru výrazněji neprosadili. Lze namítnout, že alespoň rod Švajniců, působící na Fulneku mezi lety 1550–1583, je co do délky vlády srovnatelný se Skrbenskými z Hříště, jeho církevní „politika“ zde však, alespoň potud pokud nám umožňují prameny soudit, v mnohém navazovala na stav, nastolený za Žerotínů.

Kolem roku 1410 tvořily fulnecké panství pánů z Kravař město Fulnek a obce Jerlochovice, Jestřábí, Kletné, Kujavy, Pohoř, Pohořílky, Stachovice, a Hladké Životice.¹³²

---

¹²⁴ J. KONEČNÝ, *Fulnek*, s. 1.

¹²⁵ Na Fulneku jsou doloženi Smil (že již on držel Fulnecko je podle Adolfa Turka patrné z listiny z roku 1257, *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* (dále jen CDM) III., *Ab annis 1241-1267*, ed. Antonín Boček, Olomouc 1841, č. CCLX, s. 249.) a jeho syn Oldřich z Lichtenburka. A. TUREK, *Fulnecko*, s. 18.

¹²⁶ K převodu došlo někdy mezi lety 1293–1324. Výklad okolností tohoto přesunu se různí. Podle jedné interpretace Lichtenburkové Fulnecka pozbyli za účast na vzpouře proti králi Janovi na straně Jindřicha z Lipé, Adolf Turek přitom přesun panství na pány z Kravař interpretuje jako dar krále za věrné služby. Podle jiných interpretací ale není vyloučeno, že Lichtenburkové drželi pouze některé statky okolo, zatímco přímo hrad a město držel opavský kníže Mikuláš. Pak by Kravařům Fulnek připadl již po jeho vypuzení z Opavska roku 1296. Objevuje se také tvrzení, že panství Vok I. z Kravař, první doložený majitel panství z tohoto rodu, vyženil s Mikulášovou sestrou. Stručně zde parafrázuji Adolfa Turka, který historiografickou tradici, týkající se přechodu panství na kravařský rod, uvádí v poznámkách k monografii *Fulnecko*. A. TUREK, *Fulnecko*, 1940, s. 20, pozn. č. 16.

¹²⁷ Vymírá fulnecko-jičínská větev Janem VI. z Kravař.

¹²⁸ Nejprve zástava, poté koupě pánů z Kunštátu a Poděbrad.

¹²⁹ Prodej Oldřichu Cetryšovi z Kynšperka.

¹³⁰ Koupě od Anastázie z Kynšperka a jejího manžela Petra Pražmy z Bílkova.

¹³¹ Odchod Jana II. staršího Skrbenského z Hříště ze země vlivem údalostí po Bílé hoře. A. TUREK, *Fulnecko*, s. 81.

¹³² Propojují příspěvky Adolfa Turka a Jaroslava Konečného. Podle Konečného šlo o „nynější Fulnecko“ (tj. rozlohově k roku 1932, kdy byl článek napsán), mimo obce Gručovice, (Moravské) Vlkovice, Nové Vrbno a Valtěřovice. K rozloze „nynějšího Fulnecka“ ve 40. letech 20. století alespoň částečně

Valtěřovice a Moravské Vlkovice¹³³ se do majetku fulneckého pána dostaly společně s Gručovicemi („*Kručovice*“) nejpozději v roce 1520,¹³⁴ za kravařské vlády tvořily součást březovského probošství třebíčského kláštera.¹³⁵ Rovněž Vražné, zapsané jako součást panství roku 1520, nebylo za pánů z Kravař součástí Fulnecka, ale tvořilo zvláštní statek. Zato se k Fulnecku tehdy počítaly Mankovice, jež se při potvrzení vkladu panství z roku 1520 už neuvádí.¹³⁶ Osady Bílovec, Lukavec, Stará Ves, Bílov, Děrné, Jílovec, a Pustějov byly za Kravařů součástí panství Bíloveckého,¹³⁷ dvě prvně jmenované později přešly do fulneckého dominia, všechny zbývající darem či koupí do zboží fulneckého kláštera, jenž nad nimi převzal vrchnostenská práva.

K roku 1520, kdy Bernard z Žerotína potvrdil vklad svého otce Jana do desk zemských z roku 1475, byl součástí *Fulnecka* hrad Fulnek s dědičnými vesnicemi. V té době mezi ně lze počítat „*Butovice, Kujavy, Žibotice,*¹³⁸ *Stachovice, Suchdol, Vražné, Pohoř, ves Kletné, Jestřábí, Vlkovicích,*¹³⁹ (...) *ves Waltiřovice,*¹⁴⁰ *ves Gručovice,*¹⁴¹ *Koloziky*¹⁴² *a ves Pustou,*¹⁴³“¹⁴⁴ a dále vesnice manské „*ves jménem Pohořílka, kterouž drží Mikuláš Bílovský, ves Slatina, ješto v ní sedí Mikuláš Studénka.*“¹⁴⁵ Kromě toho Bernard k roku 1520 vyjmenovává klášterní vesnice Děrné, Starou Ves a Jílovec a dodává, že další klášterní statky, totiž Jerlochovice, Bílov a Pustějov, držel tou dobou v zástavách.¹⁴⁶ Téměř všechny získal klášter již za pánů z Kravař, vztah Jerlochovic ke klášteru je přitom složitější. Za Drslava II. byl zdejší kostel ještě před založením kláštera převeden k fulnecké faře jako kostel filiální,

---

Konečného současník Adolf Turek. Jaroslav. KONEČNÝ, *Kravařsko, Historicko-statistický nástin a vývoj*, III., Kravařsko, 15.4.1932, 1(3), s. 33., A. Turek, *Fulnecko*.

¹³³J. KONEČNÝ, *Kravařsko III.*, s. 33.

¹³⁴ Valtěřovice se ve vkladu objevují jako *Waltirzovice*. Prokazatelně jsou pak součástí panství za Jana II. staršího Skrbenského, který se vkládá v desátek, náležející klášteru – a to nejen ve Valtěřovicích, ale i ve vsích Stachovice, Pohoř, Jestřábí a Kletné, jež náleží „odpradávná“ k záduší kláštera.

¹³⁵ Valtěřovice se ve vkladu objevují jako *Waltirzovice*. Prokazatelně jsou pak součástí panství za Jana II. staršího Skrbenského, který se vkládá v desátek, náležející klášteru – a to nejen ve Valtěřovicích, ale i ve vsích Stachovice, Pohoř, Jestřábí a Kletné, jež náleží „odpradávná“ k záduší kláštera.

¹³⁶ J. KONEČNÝ, *Kravařsko III.*, s. 33, pozn. č. 3.

¹³⁷ Tamtéž, s. 33.

¹³⁸ Dnešní Nové Životice.

¹³⁹ Vlkovice.

¹⁴⁰ Valtěřovice.

¹⁴¹ Kručovice.

¹⁴² Nepodařilo se mi ověřit, o jakou ves jde.

¹⁴³ Pustějov? Není zcela jasné, Pustějov byl panstvím kláštera a sám Bernard jej vzápětí uvádí jako klášterní statek, který drží v zástavě. Přitom je v jiných pramenech Pustějov jakožto Pustá Ves standardně označován.

¹⁴⁴ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 69, k. 3, sig. I9.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 155, k. 7.

vesnici jako takovou však klášternímu špitálu daroval až Jan z Žerotína v roce 1477,¹⁴⁷ načež ji jeho syn Bernard uznává za klášterní državu a v tomto duchu se s ním o ni soudil i probošt Cyril.

5.2 Náboženské a národnostní poměry

Fulnek se již od druhé poloviny 15. století profiloval jako multikonfesní město – od roku 1427 jsou zde podle Adolfa Turka doloženi utrakvisté, od třicátých let 15. století luteráni, od roku 1468 čeští bratři a ojedinele jsou zde zmiňováni také kalvinisté.¹⁴⁸ Katolíci se postupně dostávají do postavení menšiny. Přirozeně se opírali o augustiniánský klášter a kostely na jeho pozemcích, alespoň podle Turkovy poznámky o tom, že zde kněží „neměli ničeho kromě kláštera, farního kostela a školy“,¹⁴⁹ se však zdá, že jejich postavení přímo ve městě nebylo příliš silné.¹⁵⁰ Já osobně však výchozí pozice augustiniánů kanovníků za nijak slabé nepovažuji – po celé sledované období přece v rukou pevně drželi farní správu města, což ve srovnání např. s Olomoucí nebylo zdaleka samozřejmostí,¹⁵¹ a povinnosti faráře vykonával sám probošt. Problémem pro postavení kanovníků mohlo být postupné oslabení katolických pozic, o což aktivně usiloval zejména Jan II. starší Skrbenský. Ačkoli Adolf Turek i Zdeněk Orlita¹⁵² zpochybňují tvrzení kapucína Bonaventury z Kolína, že v roce 1623 při rekatolizaci města nebylo ve Fulneku více katolických rodin než vsí na panství jako nadsazení jeho misijního úspěchu, nevyvracejí fakt, že na prahu stavovského povstání byla katolíků ve Fulneku skutečně jen menšina. Podle mého názoru však nebyla nijak zanedbatelná, vždyť proti ní po celou první čtvrtinu 17. století agresivně brojila místní nekatolická vrchnost. I po dobytí Fulneka husity se

---

¹⁴⁷ A. TUREK, *Fulnecko*, s. 47.; Milan MYŠKA – Lumír DOKOUPIL (edd.), *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*, Nová řada, seš. 10 (22), Ostrava 2007, s. 97–98.

¹⁴⁸ A. TUREK, *Bratrský sbor*, s. 4.

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Nutno dodat, že se toto Turkovo tvrzení omezuje výhradně na Fulnek jako město, jinak uznává, že probošti jako držitelé šesti vsí na území Opavska předsedali kurii prelátů a měst na sněmu opavského knížectví.

¹⁵¹ Olomoucká nekatolická obec se semkla ke kolektivní strategii a usilovala o vlastní kostel a faráře. Více k tomu v kapitole 7.5.1. Ondřej JAKUBEC, *Konfesionální spory v raně novověké Olomouci*, in.: Město v převratech konfesionalizace v 15. až 18. století: stati a rozšířené příspěvky z 31. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ve spolupráci s Historickým ústavem Akademie věd ČR, v.v.i., a Institutem mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy ve dnech 9. a 10. října 2012 v Clam-Gallasově paláci Praha = The Town in the Upheaval of Confessionalisation between the Fifteenth Century and Eighteenth Century: papers and expanded works from the 31st research conference of the Prague City Archives held in cooperation with the Institute of History at the Academy of Sciences of the Czech Republic and the Institute of International Studies in the Faculty of Social Sciences of Charles University on 9-10 October 2012 at the Clam-Gallas Palace in Prague. Vydání první. Praha: Scriptorium, 2014, s. 128–130, 137, 141.

¹⁵² A. TUREK, *Bratrský sbor*, s. 4., Z ORLITA, *Dům v Zahradě Páně*, s. 23.

ve městě ve druhé polovině 15. století udržel silný mariánský kult, na jehož růstu se podíleli nejen měšťané ale i širší okolí.¹⁵³ Jan II. Skrbenský kolem roku 1612 vehementně bránil božítelovým procesím¹⁵⁴ a katolíci ještě roku 1613 zasedali spolu s luterány a bratřími v městské radě.¹⁵⁵

Po dobytí Fulneka husity roku 1427 se zde začali usazovat kališníci, kněží podobojí podle Adolfa Turka spravovali do poloviny 16. století hradní kapli,¹⁵⁶ pokud je tento předpoklad správný, připadá mi pozoruhodné, že augustiniáni na stav nijak nereagují i přesto, že byli správou kaple pověřeni již od středověku fundátorem Benešem III. z Kravař. Poslední utrakvisté jsou na fulneckém panství podle Turka zmiňováni ještě roku 1623 společně s kalvinisty, početní převahu však v té době neměli.

Pokud jde o luterány, ti pronikají do města ve druhé třetině 16. století, nezískali zde však městský kostel. Není vyloučeno, že bohoslužby byly slouženy ve zdejších domech, zakoupených pastory z okolí, případně mohli docházet do kostelů držených luterskými knězi a kazateli v jiných lokalitách panství (Jerlochovice, Stachovice, Kujavy). Klášteru odňal některé jeho venkovské kostely podle Adolfa Turka již Jan I. Skrbenský (1584-1597), který do nich dosadil luterské predikanty – bohužel necituje pramen. Tato informace nicméně odpovídá některým údajům v zachované stížnosti k opavským stavům ze strany probošta Jana Bohusia.¹⁵⁷ Ten uvádí, že Jan klášteru ještě před rokem 1596 zabral a obsadil dokonce tři kostely, přičemž jeho nástupce Jaroslav Skrbenský ve věci odmítl zjednat nápravu. „*Předně třech kostelův od starodávna ku klášteru mému příslušných, kteréž nebožtík Pan Jan Skrbenský odjal, a predicanty svými osadil s užitky k nim náležejícími a desátky zadrželými, propustiti nechce.*“¹⁵⁸ Blíže nespecifikované zmínky o dosazování heretických kazatelů na panství se v pramenech objevují ještě k roku 1613.¹⁵⁹ Na přítomnost luteránského kněze Adolf Turek upozorňuje na klášterním statku Jerlochovice v těsném sousedství města,¹⁶⁰ opět bohužel bez citace pramene. Jedná se přitom pravděpodobně o téhož heretického predikanta („*haeretico*

---

¹⁵³ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 14, sig. F3.

¹⁵⁴ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 124, sig. L5/2a, k. 7, *Memoriál příčin nesousedství daných sobě od urozeného pana Jana Staršího Skrbenského z Hříště a na Fulneku.*

¹⁵⁵ A. TUREK, *Bratrský sbor*, s. 4.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 8.

¹⁵⁷ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 124, sig. L5/2a, k. 7, *Suplikace ponížena pánům stavům knížectví Opavského Pánům milostivým od kněze Jana Bohussiusa z Welvarek na místě konventu (...) ve Fulneku (na reversu).*

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ A. TUREK, *Bratrský sbor*, s. 4.

praedicanti“),¹⁶¹ na kterého si stěžoval probošt Tomáš Schiller Ferdinandovi II. s tím, že jej „do kostela, položeného u města Fulneka“¹⁶² nechal dosadit Jan II. starší Skrbenský z Hříště. Jelikož se to stalo proti vůli fundátora tohoto kostela pana Drslava z Kravař,¹⁶³ lze předpokládat, že skutečně mohlo jít o kostel v Jerlochovicích, neboť Drslav (II.) se zasloužil o jeho připojení k fulneckému konventnímu kostelu, jenž byl současně kostelem farním, a kolem roku 1380 se pro kostel přimluvil o významné odpustkové privilegium.¹⁶⁴ Mohl tedy zmíněný kostel také sám založit. Jiné stopy o tomto predikantovi v pramenech nejsou.

Pokud lze Turkův údaj o jerlochovském kazateli, jehož ve vesnici uvádí k roku 1613, s tímto pramenem skutečně ztotožnit, pak by to znamenalo, že se zde udržel poměrně dlouho. Schillerova stížnost totiž byla podána někdy mezi lety 1619-1621, neboť je zde Ferdinand titulován již jako římský císař. Jako další výspy luterských kazatelů uvádí Turek vrchnostenské vesnice Stachovice a Kujavy, případně mohli nekatoličtí obyvatelé docházet na sousední panství v Odrách a Bílovci.¹⁶⁵

Co do organizace a počtu byla podle Turka ve Fulneku zdaleka nejsilnější Jednota bratrská. Čeští bratři sem podle něj přišli mezi lety 1468-1475¹⁶⁶ a v roce 1489 jim šlechtic Jan z Žerotína navzdory vypovědacímu mandátu císaře Matyáše¹⁶⁷ vydal privilegium na stavbu bratrského sboru.¹⁶⁸ Již k roku 1505 zde tzv. *Fratres Annini*, německy *Lammel Brüder*,¹⁶⁹ sídlili ve značném počtu. Všechny vrchnosti jim přitom byly v letech 1468-1621 příznivě nakloněny, přičemž některé byly přímo členy Jednoty. Např. Jan II. starší Skrbenský z Hříště v mládí sám strávil svá první studia na fulnecké bratrské škole.¹⁷⁰ Svým významem čeští bratři brzy zatlačili luterány do pozadí a probošt augustiniánského kláštera Tomáš Schiller si měl podle Turka

---

¹⁶¹ MZA, *Bočkova sbírka*, sig. 5010.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ „...*contra voluntatem Fundatoris Illustris quondam et magnifici D. D. Drslaw ab Krawarz (...) templum (...) ad Fulnecensem civitatem situm et pr(a)edicti conventui nostro una cum redditibus appropriatum...*“ Tamtéž.

¹⁶⁴ Oba údaje jsou uvedeny v CDM XV, *Urkunden-Sammlung zur Geschichte Mährens im Auftrage des mährischen Landes-Ausschusses*. Bd. 15. Nachträge 1207-1408, ed. Berthold BRETHOLZ, Brno 1903, č. 203, s. 175.

¹⁶⁵ A. TUREK, *Bratrský sbor*, s. 4.

¹⁶⁶ Tedy v době, kdy se utvrzuje držba Fulnecka Žerotíny – zástavou a poté koupí. V pramenech z fondů klášterní provenience není způsob pronikání Jednoty bratrské, a vlastně žádné z nekatolických konfesí, na fulnecké panství reflektován.

¹⁶⁷ Platil na Moravě mezi lety 1481-1490. A. TUREK, *Bratrský sbor*, s. 4.

¹⁶⁸ Obtížné prosazování mandátu zdůvodňuje Turek kolísáním Fulnecka mezi Opavskem a Moravou, odlehlostí kraje a osobními závazky Matyáše Žerotínovi. A. TUREK, *Bratrský sbor*, s. 4., A. TUREK, *Fulnecko*, s. 138-139.

¹⁶⁹ Podle zobrazování beránka na bratrských příbytcích ve Fulneku.

¹⁷⁰ A. TUREK, *Bratrský sbor*, s. 4-5.

stěžovat, že od konce 16. století vystupovali proti klášteru dosti bojovně, jsouce v tom ponoukáni i chráněni vrchností.¹⁷¹

Bohužel tento regionální historik ani v tomto případě necituje prameny a já na podobnou zmínku ve fondu klášterní provenience Zemského archivu v Opavě ani v příslušných signaturách Bočkovy sbírky v Moravském zemském archivu nenarazila, nemohu tak tvrzení potvrdit ani vyvrátit. Jediná alespoň částečná paralela se nabízí ve čtvrtém bodě supliky fulneckého probošta Jana Bohusia, Tomášova předchůdce, stavům Knížectví opavského, která je zároveň jedinou dochovanou¹⁷² stížností kláštera na sbor. Suplika byla napsána kolem roku 1596.¹⁷³ Jan Bohusius z Welvarek si stěžoval jednak na protiprávní založení sboru, „*kterýž jest proti fundaci kláštera, smlouvám a pečeti městské vyzdvižen*“,¹⁷⁴ a jednak na to, že zapříčinil odliv věřících z farního chrámu: „*měšťanův, aby se do kláštera jak(o)ž do kostela farního k slovu božímu a posluhování svátostí Kristových scházeli, přidržeti nechtějí [míněna vrchnost]*“.¹⁷⁵

Fulnečtí nekatolíci byli pravděpodobně bratrským sborem a dalšími kazateli poměrně dobře saturováni, neboť nejsme svědky žádných vyhrčenějších situací, kdy by se měšťané domáhali evangelických kazatelů, což stojí v kontrastu např. s bojem olomoucké rady o hřbitovní kostelík s evangelickým kazatelem.¹⁷⁶ Až na výjimky (tj. kauzu o zvonění hrany nekatolíkoví a na ozbrojené přepadení kláštera, jež bylo excesem, reagujícím na radikalizující se poměry v zemi – o čemž budu dále ještě důkladněji hovořit), bylo soužití nekatolíků s katolíky na panství poměrně snášlivé. Nekatoličtí obyvatelé do konfesijních konfliktů s klášterem téměř nevstupovali. Zdá se přitom, že ani klášter se je nesnažil nějak výrazně konfesionalizačně disciplinovat. Týká se to jak měšťanů jako jeho farníků, tak vesničanů z klášterních vesnic jako jeho poddaných. Klášterní prameny akcentují jako svého konfesního protivníka téměř výhradně šlechtickou vrchnost. I nepovolené zvonění hran a násilné napadení kláštera prezentují jako excesy, podněcované shora. Obdobně se poměrně slušně konsolidoval osecký klášter, ačkoliv měli na jeho panstvích převahu nekatolíci.¹⁷⁷

---

¹⁷¹ A TUREK, *Bratrský sbor*, s. 5.

¹⁷² V mnou bádáných fondech. Nelze vyloučit, že se stížnost probošta Tomáše dochovala ještě v jiném fondu, zahrnujícím archiválie fulneckých augustiniánů jen okrajově.

¹⁷³ Bud'to téhož roku, nebo později.

¹⁷⁴ ZAO, *Augustiniáni Fulnek*, inv. č. 124, č. sig. L5/2a, k. 7, Suplikace ponížená pánům stavům knížectví Opavského... (na reversu).

¹⁷⁵ Stížnost na Jaroslava Skrbenského. Tamtéž.

¹⁷⁶ O. JAKUBEC, *Konfesijní spory v raně novověké Olomouci*, s. 173, 174.

¹⁷⁷ Jan KILIÁN, *11. 12. 1617 - zboření kostela v Hrobu: na cestě k defenestraci*, Praha: Havran, 2007, s. 54.

Na druhou stranu se zdá, že klášter ne vždy zůstal pouze u pasivního přihlížení. Adolf Turek se k roku 1534 zmiňuje o „*tragikomické příhodě jejich [utrakvistů] kněze Ondřeje*“,¹⁷⁸ kdy došlo mezi ním a augustiniány ke rvačce v prostorách kláštera. V pramenech klášterní proveniencie přitom není o incidentu žádná zmínka. Kněz mohl působit buď přímo ve městě nebo v jeho okolí, fulnečtí kněží si jej měli pozvat do kláštera a tam ho za zhašeného světla ztlouci. Při potyčce měl být dokonce zabit jeden z augustiniánů, z jehož vraždy byl Ondřej následně obviněn. Konsistoři pod obojí se podle Turka bránil tím, „*že mnichovi mohli v té tmě přidat.*“¹⁷⁹

Zajímavou perspektivu k pronikání protestantismu na klášterní – zejména vesnická – panství poskytuje Jan Zdichynec na příkladech z Horní Lužice: „*Kláštery tady mohly v boji proti novému výkladu evangelia zapojit nejen patronátní, ale [...] i feudální práva. Tato skutečnost zpomalovala nástup reformace a vytvářela vlastně všude podmínky pro vznik bikonfesijního prostředí [...] na vesnicích byli nositeli duchovního života převážně jen farář, případně jeho kaplani a učitel [...]*“¹⁸⁰ Klášterním vesnicím se podle něj začali protestantští kazatelé věnovat až mnohem později poté, co upevnili své pozice v městském prostředí. Reformace je ostatně obecně fenoménem, spjatým spíše s městy.

Na konec této kapitoly si dovolím už jen krátké zastavení u národnostních poměrů na panství. Město Fulnek mělo k roku 1676 jen 182 domů,¹⁸¹ v předbělohorském období jich musíme předpokládat ještě méně. Jejich počet vzrostl zhruba o sto let později na tři sta s tím, že je zde v té době zaznamenáno něco málo přes 1800 obyvatel.¹⁸² Literatura se vesměs shoduje na německé převaze ve městě i na vesnicích – vedle devíti vsí německých a města Fulneka bylo koncem 14. století v panství pouze pět vsí většinou českých, všechny pak nabyly německou převahu v průběhu 16. a 17. století.¹⁸³ Germanizace byla utužena přílivem valdenských z Branibor, kteří splynuli s českými bratry a zapříčinili pozvolné poněmčování bratrského sboru.¹⁸⁴ Dalším aspektem byl také příliv luteránů, k nimž se hlásili vesměs Němci.¹⁸⁵ Oproti

---

¹⁷⁸ A. TUREK, *Bratrský sbor*, s. 4.

¹⁷⁹ A. TUREK, *Bratrský sbor ve Fulneku*, s. 4, pozn. p. č. 1;

¹⁸⁰ Jan ZDICHYNEC, „*Vim vi pellere licet...?*“ *Vývoj konfesních poměrů na farnostech hornolužických ženských klášterů v průběhu 17. století*, in: Ivana ČORNEJOVÁ – Hedvika KUCHAROVÁ – Kateřina VALENTOVÁ, *Locus pietatis et vitae: sborník příspěvků z konference konané v Hejnicích ve dnech 13.-15. září 2007 / Praha : Univerzita Karlova v Praze: Scriptorium, 2008, s. 356-357.*

¹⁸¹ A. TUREK, *Fulnecko*, s. 237, tabulka „*Vývoj počtu domů*“.

¹⁸² Tamtéž, s. 236, tabulka „*Vývoj obyvatelstva*“.

¹⁸³ A. TUREK, *Fulnecko*, s. 23.

¹⁸⁴ Stanislav Václav OPPL, *Fulnek a jeho kraj*, Kravaňsko, č. 2, 1923, s. 26.

¹⁸⁵ A. TUREK, *Bratrský sbor*, s. 4.

tomu příchod kališníků od dvacátých let a českých bratří od šedesátých a sedmdesátých let 15. století znamenal opětovný nástup české národnosti na Fulnecko, čemuž odpovídají teze Jaroslava Konečného. Fulnek si podle něj po založení německými kolonisty uchoval německou převahu „asi vždy, vyjma XV. století a snad i začátek století XVI.“¹⁸⁶ V 16. století bylo pak podle Turka město velmi smíšené, Němců zde mělo začít přibývat převážně v druhé polovině období. K roku 1608 je ve městě zmiňován německý kazatel Pavel, kněz ze zdejšího kláštera,¹⁸⁷ byl zde přitom vydržován i kazatel český, což Adolf Turek dokládá zmínkami v kopiářích olomouckých biskupů.¹⁸⁸ Český živel se podle Stanislava Václava Oppla znovu vzmáhá až v sedmdesátých letech 17. století.¹⁸⁹

Pro námi sledované období bylo toto prostředí tedy většinou německé, jeho vrchnost však byla převážně česká, což určuje také jazyk pramenů – české texty bývají doprovázeny jejich německými překlady a naopak, latina je běžná v podstatě pouze pro středověk v období působení pánů z Kravař. I do těchto listin však již pronikají národní jazyky. Funkční rozlišení podle toho, s kým se komunikovalo, lze udělat jen částečné. S městem klášter korespondoval většinou německy, většina stížností, podkladů k narovnání, komunikace s biskupskými sekretáři, královskými komisaři aj. je v jazyce českém. Stejně tak korespondence s biskupem Františkem z Ditrichštejna probíhá v češtině. Tolik k velikosti a náboženskému a národnostnímu složení města.

---

¹⁸⁶ J. KONEČNÝ, *Fulnek*, s. 1.

¹⁸⁷ Proti němu brojí Jan II. Skrbenský. ZAO, Augustiniáni kanovníci Fulnek, inv. č. 124, sig. L5/2a, k. 7, *Memoriál příčin nesousedství...*

¹⁸⁸ Adolf TUREK, *Příspěvky k poznání národnostních poměrů na severovýchodní Moravě a v přilehlých částech Opvaska v 16. a 17. století*, in.: Kravařsko, 1.11.1935, 5(3), s. 48.

¹⁸⁹ Tamtéž.

6. Klášter a vrchnost

6.1 Založení kanonie ve Fulneku a její význam

Klášter augustiniánů–kanovníků ve Fulneku byl založen 29. září 1389 Benešem III. z Kravař a Krumlova při farním kostele svatého Filipa a Jakuba. Ten byl při té příležitosti olomouckým biskupem Mikulášem z Rýzmburka přeměněn na kostel konventní a po vzoru kláštera přsvěcen ve jménu Nejsvětější Trojice.¹⁹⁰ Všechny farní majetky, práva a privilegia se přitom přenesly na kanonii a povinnosti faráře převzal probošt. Biskup potvrdil Benešovu fundaci a majetky nové i na konvent z farního kostela přecházející¹⁹¹ nadal církevní imunitou. Zakladatel sem povolal probošta s devíti kanovníky, jejichž počet byl díky nadacím Benešova bratra Lacka (I.) z Kravař a manželky Anežky ze Šternberka a Lukova dále navýšen o čtyři,¹⁹² a jejich celkový počet se tak roku 1407 ustálil na čtrnácti.¹⁹³ Klášter sloužil především jako nové posílené centrum zbožnosti fulnecké větve pánů z Kravař. Probošt byl ustanoven hradním kaplanem v kapli Máří Magdalény¹⁹⁴ a pověřen jejím vedením, kanonie zároveň převzala a rozšířila liturgické úkony za spásu duší zakladatele a jeho rodiny, předků, přátel a všech věrných.¹⁹⁵ Z řad členů rodu sem pak směřovaly mnohé zbožné nadace, díky kterým se z kláštera stalo správní centrum pro řadu přifařených obcí, jejichž počet se již v této době ustálil na šesti, žádné další pozemky klášter po vymření pánů z Kravař nezískává.¹⁹⁶

---

¹⁹⁰ Zakládací listina: ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 8, sig. A1a., listina o povýšení farního kostela: Tamtéž, inv. č. 52, sig. F14, k. 2.; Potvrzení olomouckého biskupa: Tamtéž, inv. č. 9, sig. A1b. Viz. příloha.

¹⁹¹ Víme, že jde o jeden poddanský lán v Jerlochovicích s poddanským poplatkem, desátky ze dvora při Fulneku, jeden masný krám ve fulneckém fojtství, a jednu hřivnu pražskou ročního platu, což bylo všechno kostelu mezi lety 1321–1372 darováno na záduší. Rovněž byl k fulneckému kostelu připojen jeden kostel filiální v Jerlochovicích. (Více k těmto nadacím v kapitole 6.3.1) To všechno přechází na nově založenou kanonii.

¹⁹² Konventu Lacek při té příležitosti Lacek daroval k věčnému záduší vsi Bílov a Starou ves. Anežka mu dala finanční nadaci.

¹⁹³ CDM XIII, *Urkunden-Sammlung zur Geschichte Mährens im Auftrage des mährischen Landes-Ausschusses*. Bd. 13. Vom Jahre 1400 bis 1407, ed. Vincenc Brandl, Brno 1897, č. 470, s. 505–506., ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 10, sig. H1., Adolf TUREK, *Fulnecko*, Brno 1940, s. 32.

¹⁹⁴ Zasvěcení uvedeno až v listině z roku 1437. ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 11, sig. I8.

¹⁹⁵ Jmenovitě Benešovy manželky a všech dědiců, Benešova otce Drslava I., matky Alžběty a jeho bratrů, strýce Ješka, Ješkovy manželky a dědiců. ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 8, sig. A1a.

¹⁹⁶ Klášter do počátku 15. století získal tyto vesnice: Beneš i Lacek dali klášteru na záduší celkem čtyři vesnice, od Beneše na záduší Děrné a Jílovec (*Gilowecz*), od Lacka rovněž na záduší Bílov a Starou ves, a společně pro klášter přikoupili od bratrance Lacka Starojičinského, olomouckého biskupa, ještě Pustějov (německy Petrovice) se svolením opavského vévody Přemka. Klášter měl vazbu i na vesnici Jerlochovice, protože od prvních pánů z Kravař na Fulneku ve vesnici získává jeden poddanský lán a místní kostel se stal kostelem filiální pro ten farní ve Fulneku ještě před založením kláštera. Tyto vazby

Při založení bylo také počítáno s bezprostředním vlivem řeholníků na město: kanovníkům byla uložena povinnost živit rektora fulnecké školy¹⁹⁷ a probošt byl současně ustanoven správcem chudobince, jenž byl založen roku 1400 vdovou po fundátorovi Anežkou.¹⁹⁸

Pokud jde o primární motivaci pro zakládací akt, dovoluji si odmítnout interpretaci Václava Štěpána, který naznačuje, že se Kravařové, inspirovaní lucemburským dvorem, vědomě zasazovali o šíření tzv. *devotio moderna* na svém panství. Historik navrhuje následující kauzalitu – úzké osobní vazby k pražskému královskému dvoru měly dát fundátorovi Benešovi – diplomatu a rádci císaře Karla IV. a jeho syna Václava – „možnost důkladně se poučit o tom, jak je třeba augustiniánské kláštery zakládat a co se tím sleduje“.¹⁹⁹ Já osobně tuto tezi shledávám poněkud neobratně formulovanou. Jakkoliv souhlasím s navrhovanými kulturními vlivy dvorského prostředí, nemyslím si, že lze hovořit o uvědoměném úmyslu šířit *devotio moderna*. Žádná z listin, včetně té zakládací, nenaznačuje, že si Kravařové uvědomují a úmyslně podporují vliv augustiniánů na okolí v tomto smyslu. Náznaky pocitu povinnosti vůči poddaným a jejich spáse, a tedy vědomého úsilí o reformu jejich náboženského života prostřednictvím *devotio moderna* v pramenech chybí. Formulace o spáse jsou omezeny pouze na rod a jeho nejužší klientelu.²⁰⁰ Jedinou výjimku by mohl představovat pan Lacek (I.), teze o jeho zájmu o *devotio moderna*, prosazovaná právě Václavem Štěpánem, jeho hlavním životopiscem, stojí spíše na Lackově fascinaci reformou církve jako takovou, ze které mj. vyplynula také pozdější Lackova vazba k husitství. Mám tedy za to, že při volbě řádu šlo spíše o reakci na obecný trend, do jisté míry přejatý i z dvorského prostředí, nikoli však o uvědomělou podporu reformy. A za ne-li výhradní, pak zajisté primární motivaci při založení považují podporu vlastní rodové zbožnosti, což vyplývá jak z předchozí aktivity Drslava (II.) a jeho předchůdců, tak z okolností dalších nadací pánů z Kravař, učiněných klášteru. Instrukce měla přesah do role církevně-správního centra, veškeré posilování jejího vlivu se však dělo v duchu úsilí o „spásu duší“ členů rodu.

---

se po fundaci na klášter přenesly. MZA, f. Bočkova sbírka, inv. č. 4985, 4987, 4988., Pozůstatky knih zemského práva knížectví opavského (dále jen ZPO) 2/1, edd. J. Kapras, Praha 1908, č. 56, s. 28.

¹⁹⁷ ZAO, f. Augustiniáni kanovníci Fulnek, inv. č. 8, sig. A1a.

¹⁹⁸ Tamtéž, inv. č. 10, sig. H1.; CDM XIII, č. 470, s. 505–506.; Adolf TUREK, *Fulnecko*, Brno 1940, s. 32.

¹⁹⁹ V. ŠTĚPÁN, *Založení augustiniánského kláštera v Prostějově*, s. 150.

²⁰⁰ Ani zakládací listina neobsahuje formulace s jakýmkoli náznaky pocitu povinnosti vůči poddaným a jejich spáse, naopak, Beneš z Kravař hovoří pouze o spáse duše své, své rodiny (jeho manželky a všech dědiců), svých předků (otce Drslava I. z Kravař, matky Alžběty a svých bratrů, strýce Ješka, jeho manželky a dědiců), přátel a všech věrných živých i zemřelých, jejichž statky kdy užíval.

6.2 Zakládací listina

Zakládací listina fulneckého kláštera je co do obsahové stránky rozebrána ve starším bádání,²⁰¹ bude proto na tomto místě pouze stručně shrnuta, přičemž se k některým pasážím vrátím v příslušných kapitolách. Dosavadní rozbor doplním o kritickou analýzu otázek, jež v literatuře dosud nebyly reflektovány. Mezi ně patří rozpory mezi trojicí listin,²⁰² spojených se zakládacím aktem, totiž listinou Beneše a listinami olomouckého biskupa ze 16. října 1389: listinou konfirmační a listinou, potvrzující přeměnu farního kostela na kostel konventní. Jde o nesrovnalosti ohledně liturgických úkonů, spojených se spásou zakladatelovy duše, a o rozpor stran *consuetudines*, kterými se mají kanovníci řídit. Pokud jde o první bod, listina Beneše z Kravař uvádí jen stručné povinnosti – v den jeho smrti konat vigilie s trojím čtením a zádušní mši. Listina biskupa Mikuláše z Rýzmburka tyto povinnosti dále rozšiřuje: jednak ustanovením, že se to má dít na věčné časy, a navíc je doplňuje o každoroční vigilie s devíti čteními a další zádušní mši, které se mají sloužit rovněž na výročí zakladatelovy smrti. Nejde o zvláště významnou odchylku, ráda bych ale upozornila na to, že zde biskup zasahuje do záležitosti šlechticova testamentu.

Zásadnější už je ovšem odchylka ohledně statut. Fundátor Beneš z Kravař si pro kanonii jako závazné vymíňuje zvyklosti roudnického konventu, naproti tomu olomoucký biskup Mikuláš přikazuje, aby se kanovníci řídili podle zvyků bratří ve Šternberku, a to hned třikrát: dvakrát v konfirmační listině – nejprve ve vlastním textu a poté na místě slova „*Rudnicz*“ v opisu Benešova založení – potřetí v listině, ustanovující povýšení a převěcení farního kostela. Nejedná se přitom o pozdější vědomou manipulaci ze strany augustiniánů, neboť jsou zakládací i konfirmační listiny dochovány v originálu, opis se týká pouze listiny o převěcení kostela. Jako motivaci pro takovou manipulaci se zněním fundace lze usuzovat zájem olomouckého biskupa na přimknutí kanonie ke klášteru, který spadal pod jeho diecézi.

---

²⁰¹ Tomáš BALETKA, *Páni z Kravař. Z Moravy až na konec světa*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 173–174., F. V. PEŘINKA, *Augustiniáni kanovníci ve Fulneku do války třicetileté*, s. 28–29., František DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců. Část II, O rodě pánů z Kravař*. V Brně: nákladem Musejního spolku, 1910, s. 55–57.

²⁰² Zakládací listina: ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 8, sig. A1a., listina o povýšení farního kostela: Tamtéž, inv. č. 52, sig. F14, k. 2.; MZA, *Bočkova sbírka*, inv. č. 4985. Potvrzení olomouckého biskupa: Tamtéž, inv. č. 9, sig. A1b.

Žádná z dosavadních historických analýz²⁰³ nebrala listiny biskupské v potaz a opakovala tvrzení, že se fulnečtí augustiniáni řídili podle zvyklostí z Roudnice. Tato vazba byla přitom zdůvodňována tím, že roudnický klášter byl pro kanonie v Českých zemích mateřskou institucí, což je teze, kterou ještě budu v této kapitole dále rozebírat.²⁰⁴ Otázka rozporu mezi listinami a vazby na Šternberk se tak nemohla dočkat reflexe. Jedinou výjimkou je výzkum Františka Václava Peřinky, ten však v případě přidělení *consuetudines* naopak zmiňuje pouze vůli olomouckého biskupa, aniž by ji nějakým způsobem problematizoval.²⁰⁵

Jak jsem již zmiňovala, v literatuře²⁰⁶ je za obecný fakt považováno přijetí statut z Roudnice všemi kanoniemi řádu v Čechách, na Moravě i ve Slezsku, přičemž je roudnický klášter považován za jejich mateřskou kanonii. Na tomto místě si dovoluji toto tvrzení zpochybnit. Východisko mi poskytne srovnání s poněkud odlišnou situací při založení augustiniánské kanonie v Třeboni (1376). V konfirmační listině je totiž na rozdíl od Fulneka doložena přímá vazba na Roudnici²⁰⁷ – obsahuje příkaz k ustavení konventu z roudnických kanovníků.²⁰⁸ Arcibiskup Jan Očko z Vlašimi uložil roudnickému proboštu Mikulášovi, aby ustavil nový konvent pro treboňský klášter ze svých bratří, které mu mj jmenovitě určil. Roudnický probošt „*vyvázal jmenované spolubratry ze své poslušnosti, vytvořil z nich treboňský konvent a odevzdal jim duchovní správu a všechny důchody, práva, statky a věna kostela treboňského a filiálního kostela mladošovického. Hned potom byla provedena volba prvního probošta nového kláštera.*“²⁰⁹ Nic takového pro Fulnek nenacházíme, přitom je ale dochování pramenů, spojených se zakládacím aktem, velmi dobré. Fundační i konfirmační listina jsou zachovány na pergamenu a v několika pozdějších kurzivních opisech a v opisu se rovněž dochovala listina o převězení farního kostela. Příznivá pramenná situace se týká také většiny ostatních listin pánů z Kravař, vztahujících se jak k farnímu kostelu, tak k pozdějšímu klášteru.²¹⁰ Proto míním,

---

²⁰³ Viz č. pozn. 194.

²⁰⁴ T. BALETKA, *Páni z Kravař*, s. 173-174.; Adolf Turek, *Fulnecko*, Brno: Musejní spolek, 1940, s. 29; Dušan Foltýn ji uvádí pouze jako „vzor“ pro zakládání dalších kanonií: Dušan FOLTÝN, *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha : Libri, 2005, s 54.

²⁰⁵ F. V. PEŘINKA, *Augustiniáni kanovníci ve Fulneku*, s. 31-32.

²⁰⁶ Jako závazná jsou uvedena v těchto pracích: Adéla Eberonová, *Roudnická statuta: zvyklosti augustiniánské kanonie v Roudnici nad Labem: (komentovaná edice a překlad)*, Dolní Břežany: Scriptorium, 2021, s. 15.; P. KRAFL – P. MUTLOVÁ – D. STEHLÍKOVÁ, *Řeholní kanovníci sv. Augustina v Lanškrouně*, s. 40.; v tomto je však neuvádí Dušan Foltýn, *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha : Libri, 2005, s 54–55.

²⁰⁷ Arcibiskup Jan Očko z Vlašimi uložil roudnickému proboštu Mikulášovi, aby ustavil nový konvent pro treboňský klášter ze svých spolubratří

²⁰⁸ J. KADLEC – Z. HLEDÍKOVÁ, *Klášter augustiniánských kanovníků v Třeboni*, s. 19.

²⁰⁹ Tamtéž.

²¹⁰ Otázku pramenného dochování jsem již podrobněji rozebrala v kapitole 3.2.

že je existence nedochovaného dokladu vazby fulnecké kanonie na tu roudnickou jen málo pravděpodobná.

Vazby fulnecké kanonie na roudnický či jakýkoli jiný klášter v tomto smyslu nelze z pramenů nijak prokázat – konkrétně Roudnice se v nich ve vztahu k Fulneku neobjevuje ani později. V případě Šternberka nějaké vazby na Fulnek sice zachytáváme, pravděpodobně vlivem umístění obou klášterů – Šternberského i Fulneckého – v prostoru Moravy, nicméně neindikují nadřazenou hierarchii. Oba konventy uzavřely konfraternitu a spojily se s klášterem v Olomouci při volbách proboštů všech moravských kanonií.²¹¹ Šternberský probošt Alexandr Ginanius Pisauro byl mezi lety 640–1648 jmenován administrátorem fulneckého konventu,²¹² nadřazenou hierarchii by to snad naznačovat mohlo. Z pramenů ale vyplývá, že klášter podléhal přímo olomouckému biskupovi – fulnečtí proboštové se na něj obracejí jako na svého vizitátora a ordináře,²¹³ navíc lze doložit fakt, že volby do probošství, probíhající z řad samotných řeholníků, potvrzoval rovněž olomoucký biskup.²¹⁴ Ostatně i jmenování Alexandra Ginania Pisaura fulneckým administrátorem se dělo z pověření olomouckého biskupa. Rozbor tedy nedokládá, že by byl roudnický či jakýkoli jiný klášter pro fulneckou kanonii skutečně klášterem mateřským, což činí otázku konečného přijetí *consuetudines* mnohem komplikovanější. Ostatně, samotný řád jako takový byl organizován spíše volněji.

Na tomto místě je nutno zmínit ještě jednu fundaci kláštera augustiniánů – kanovníků, a to v Prostějově. Jde o další kravašské založení, přímo ovlivněné fundací ve Fulneku, a mohlo by implikovat určitý trend. Také jemu jsou v roce 1391 uloženy zvyky roudnického kláštera²¹⁵ – je možné že po vzoru Fulneka. Benešův strýc Petr ze Strážnice podle historika Václava Štěpána při založení prostějovské kanonie vycházel ze synovcových zkušeností, navíc si k fundacím navzájem přitiskli pečeti. Beneš Krumlovský tedy mohl mít na konečné podobě prostějovského kláštera osobní podíl, a to včetně uložení zvyklostí. Bohužel se nedochovala konfirmace

---

²¹¹ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 39, sig. D7/2.

²¹² Tamtéž, inv. č. 158, k. 7, sig. P 13/2., MZA, *Bočková sbírka*, inv. č. 5033.

²¹³ To lze doložit na základě stížností v rámci konfesijních sporů s Janem II. starším Skrbenským z Hříštvě v první čtvrtině 17. století. Ve psaní Janu Skrbenskému jej varuje, že kdyby probošt vznesl nějaké další stížnosti, musel by „*ho v tom jakožto Visitor téhož kláštera zaochrániti*“. ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 124, k. 7, sig. L5/2a., *Przypis psani od J[eho] W[elko]k[nížecí] M[ilosti] / Panu Skrbenskému učiněného.*, Jako ordinář vystupuje např. v korespondenci kláštera s jeho sekretářem Ondřejem Václavem Posthumovským: ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, č. sig. I6, k. 3, inv. č. 66, *Voznamenani nejakejch pilnejch a potrzebnejch wieczí, na kteréz se jesstie bedliwie doptawati, a czo zapotrzebneho k tiem wieczem dolepsaným, wyhledawati se má.*

²¹⁴ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 36, k 1, sig. D5.

²¹⁵ V. ŠTĚPÁN, *Založení augustiniánského kláštera v Prostějově*, s. 151.

ze strany olomouckého biskupství, což neumožňuje dovést srovnání k úplnosti a vyvodit z něj závěr, zda lze odchylku v případě Fulneka nějak paušalizovat.²¹⁶

6.3 Zbožnost pánů z Kravař a jejich vztah ke konventu

O podporu a rozšíření církevního působení Fulneka – ať už vyvěralo z dřívějšího farního kostela, či pozdějšího kláštera – se ve větší či menší míře zasadil téměř každý z kravařských majitelů panství,²¹⁷ výjimkou je Jan III., syn Beneše III. Krumlovského,²¹⁸ a do jisté míry také pan Lacek I., Benešův bratr, který svou nadací klášteru učinil těsně po jeho založení (1391), tj. devět let předtím, než Fulnecko s jinými statky přijal v poručenství za svého synovce Beneška IV. Aktivita pánů z Kravař ve prospěch církevních struktur byla ve Fulneku nejmarkantnější v letech 1372–1407, největší nadace učinili v době těsně před a po založení kláštera,²¹⁹ kdy byla jejich podpora nejvýraznější.

Za neaktivnější v tomto ohledu lze jednoznačně označit tzv. „*kravařský čtyřlístek*“.²²⁰ Nemáme sice zprávy o Vokovi (III.),²²¹ nicméně víme, že ostatní tři bratři byli ve srovnání s jinými příbuznými výrazně štedří. Drslav (II.) se ve Fulneku před příchodem řeholníků do města zasadil o posílení působnosti původního farního kostela a podpořil zbožnost na venkově, Beneš bratrovo dílo rozšířil založením kláštera. Třetí z bratrů Lacek hned o dva roky později učinil klášteru další velkou nadací. Beneš i Lacek se zasadili téměř o všechna vesnická nadání, která klášter v době pánů z Kravař držel: oni sami mu dali na záduší celkem

---

²¹⁶ V době fulneckého založení byla jediná kanonie řeholních kanovníků právě ve Šternberku.

²¹⁷ Majitelé Fulneka šli po sobě celkem v pěti generacích: Prvním doloženým je Vok I., dále jeho syn Drslav I., po jehož smrti přecházejí statky na oba jeho syny – Ješka (Jana) I. a Drslava I., z nichž ve Fulneku sídlil Drslav (I.). Po něm byl pánem jeho syn Drslav II., jeden z bratrů z tzv. „*kravařského čtyřlístku*“. Panství pak přechází na jeho bratra Beneše III., zakladatele kláštera, po kterém se dědicem otcovských statků stává jeho druhorozený syn Jan (III.). Ten po sobě zůstavil syna Beneška IV., ochrannou ruku přitom nad ním i nad jeho statky držel poslední z bratrů tzv. „*velkého čtyřlístku*“ pan Lacek I., Benešův prastrýc. Statky od něj podle Tomáše Baletky Benešek získal v držení ještě před jeho smrtí, tj. nejpozději před listopadem 1416. Počátkem února 1423 se stal dalším a posledním pánem na Fulneku Jan VI. (Janek) z Jičína a Kravař, se kterým fulnecko-jičínská větev o deset let později vymřela. Poté se po téměř desetiletém střídání majitelů panství na deset let ustálilo v ruce opavských knížat (nejpozději od roku 1444), což je také doba, kdy se od roku 1426 alespoň částečně obnovují pramenné zmínky o konventu. A. TUREK, *Fulnecko*, s. 29–38., T. BALETKA, *Páni z Kravař*, s. 27–72, 163–250, S. V. OPPL, *Z kroniky staroslavného města Fulneku*.

²¹⁸ Jeho jméno figuruje pouze na zakládací listině kláštera a na donaci, učiněné otcem v jeho třech letech. Na této listině je jako donátor uveden rovněž Janův bratr Beneš IV. (řečený Benešek).

²¹⁹ Zhruba v osmnáctiletých intervalech.

²²⁰ Termín Tomáše Baletky. T. BALETKA, *Páni z Kravař*, s. 163.

²²¹ Zemřel roku 1386.

čtyři vesnice (Jílovec, Děrné, Bílov a Starou ves),²²² navíc klášter ještě přikoupil se svolením vévody Přemka Opavského ještě vesnici Pustějov (v pramenech často varianty německého názvu *Petrovice*) od pozdějšího olomouckého biskupa Lacka starojičinského. Nutno poznamenat, že není jasné, jak prodej proběhl. Edice zemských desk naznačuje, že vesnici pro klášter koupili Beneš a Lacek k věčnému záduší se všemi lidmi, panstvím a příslušenstvím ještě za Benešova života mezi lety 1389–1398,²²³ z pramenů však vyplývá i varianta, že prodej proběhl okolo roku 1399²²⁴ a nikoli pánům z Kravař, ale přímo klášteru. Jde však jednak o pozdější opis potvrzení Přemka Opavského, podle kterého Lacek z Kravař a Jičina uskutečnil prodej se „*ctihodnými řeholními bratry ve Fulneku*“,²²⁵ a jednak o memoriál ze 17. století, kterým se probošt snaží prokázat práva k pustějovským pastvinám vůči Bernardovi z Žerotína a Jaroslavu Skrbenskému.²²⁶ V obou případech může jít o vědomou manipulaci. Pouze Jerlochovice získal klášter až v roce 1477 od Jana z Žerotína.²²⁷

Poslední výraznější osobností fulneckých církevních dějin z doby pánů z Kravař je pak manželka zakladatele Anežka ze Šternberka a Lukova. Anežka, tehdy již jako vdova po Benešovi III. vystupovala, velmi samostatně a sebevědomě – založila špitál a učinila přitom zbožný odkaz klášteru, neváhala se však ani pustit do tuhých majetkových sporů s příbuznými a klášterem po vymření kravařského rodu. Navíc se, tehdy již podruhé vdaná, vydala na pouť do Svaté země. Odtud se již nevrátila, při návratu zemřela na Rhodosu někdy kolem roku 1437.²²⁸ V kopiáři listin kláštera je tato její cesta připomínána,²²⁹ což by mohlo svědčit o existenci písemných záznamů o ní a o tom, že si Anežky pro její zbožnost řeholníci i přes majetkové spory vážili. Na druhou stranu je ale nutné si uvědomit, že jde o výpis z archiválií, vytvořený až po zrušení kláštera, což jen dokresluje fakt, že autor nesprávně zaznamenal Anežčino úmrtí k roku 1411. Záznam byl tedy s největší pravděpodobností „bez emocí“, které bychom za ním chtěli tušit. Není přitom jasné, zda výtah z listin sepsal někdo z bývalých kněží,

---

²²² „*Villam Gilowec [...] prope villam Tirnaviam sitam*,“ Zakládací listina: ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 8, sig. A1a., „*villam nostram Bilow et Starawes*“ MZA, *Bočkova sbírka*, inv. č. 4985. „*Nos Latzkonis de Cwawarz...*“

²²³ Podle výpisu z opavských desk zemských, jenž byl proveden roku 1433. ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 67, k. 3, sig. I7.

²²⁴ MZA, *Bočkova sbírka*, inv. č. 4992.

²²⁵ „*...fecit cum honorabilibus ac religiosis fratribus in Fulnek...*“ MZA, *Bočkova sbírka*, inv. č. 4988.

²²⁶ MZA, *Bočkova sbírka*, inv. č. 4992, „*Propter prata Petrovicensia...*“

²²⁷ A. TUREK, *Fulnecko*, s. 47.; M. MYŠKA – L. DOKOUPIL (edd.), *Biografický slovník*, s. 97–98.

²²⁸ T. BALETKA, *Páni z Kravař*, s. 176.

²²⁹ MZA, *Bočkova sbírka*, č. sig. 4980.

anebo zda jde o poučené doplnění zvenčí bez jakékoli relevance k sentimentu klášterního prostředí.

Po Anežčině odkazu v roce 1407 prameny utichají a do vymření rodu v roce 1434 se setkáváme již pouze se dvěma ojedinělými zprávami – z roku 1423²³⁰ a 1426.²³¹ V obou případech už majitel panství vystupuje pouze jako potvrzovatel či prostředník úmluv mezi klášteřem a třetí osobou.²³² Tento útlum naznačuje úpadek zájmu vrchnosti o kanonii, zapříčiněný změnou jejího vyznání a celkového náboženského klimatu; první vlna útluhu²³³ totiž koreluje s dobou, kdy fulnecké panství vlastnili prohusitsky orientovaní členové rodu: pan Lacek (I.) a jeho synovec Benešek z Kravař.²³⁴ Pozornost majitelů Fulneka byla v této době zaměstnána okolnostmi vystoupení mistra Jana Husa a následným vypuknutím husitských válek, jejichž důsledky patrně zapříčinily i turbulentní přesuny panství v prvních desetiletích po skončení bojů.

Dalším možným vysvětlením pro toto odmlčení může být nedochování pramenů, to však, alespoň pokud jde o listinný materiál, pro tuto dobu považuji za velmi dobré. Zničení části pramenného materiálu však musíme předpokládat, zejména, jsou-li pravdivá tvrzení některých historiků o napadení a vypálení kláštera husity v roce 1427 a o následném odchodu kanovníků z Fulneka.²³⁵ Nebyl by to ojedinělý případ – podle Baletky to bylo právě tažení, započaté Janem Tovačovským z Cimburka, jež směřovalo přes Přerov, Nový Jičín a právě Fulnek do města Šternberka, kde byl přitom zničen zdejší augustiniánský klášter.²³⁶ V době husitských válek čekalo dvojí vyplenění klášter v Oseku – nejprve Pražany v roce 1421 a poté ještě za vlády Jiřího z Poděbrad,²³⁷ pročež vstupoval do předbělohorské éry značně zchudlý, klášter v Postoloprtech pod náporom husitských nájezdů dokonce zanikl.²³⁸ Klášter Ostrov u Davle byl rovněž terčem husitských nájezdů v roce 1420, během nichž byl vydrancován a vypálen.²³⁹ Alespoň v případě Fulneka lze však tento vývoj částečně zpochybnit.

---

²³⁰ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 10, sig. H1.

²³¹ Nezachováno, pouze v regestu. Fr.Kopetzky, *Regesten zur Geschichte des Herzogthums Troppau*, Vídeň 1871, č. 451.

²³² Jan VI. z Kravař a Jičina potvrzuje starší nadace a dává svolení ke smlouvě mezi poddanými a konventem a potvrzuje a rozšiřuje nadaci Anežky ze Šternberka. Viz. pozn. 227.

²³³ Od posledního velkého aktu roku 1407 do první následující listiny z roku 1423.

²³⁴ cca 1400–1423.

²³⁵ A. TUREK, *Fulnecko*, s. 36., D. FOLTÝN, *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 293.

²³⁶ T. BALETKA, *Páni z Kravař*, s. 246–247.

²³⁷ Jan ZDICHYNEC, *Klášter Osek v 16. století. Možnosti poznání cisterciáckého kláštera v době reformací*, Ústecký sborník historický / Ústí nad Labem : Muzeum města Ústí nad Labem, 2004, s. 92.

²³⁸ J. KILIÁN, *11. 12. 1617 - zboření kostela v Hrobu*, s. 53.

²³⁹ Tamtéž.

Tomáš Baletka²⁴⁰ přichází s hypotézou, že klášter zůstal nedotčen díky náhrobnímu kameni Lacka z Kravař ve zdi, ke kterému měli husité úctu, já k tomu přisadím, že se nesetkáváme s pozdějšími snahami konventu případná ztracená privilegia u nové vrchnosti obnovit. Pro srovnání za všechny uvedme snahy osekckého kláštera o restituci ztracených majetků, o jejichž navrácení jednal zdejší představený již od roku 1460.²⁴¹ V pramenech také není jediný doklad o tom, že kněží z Fulneka v této době skutečně odešli. Určitá míra ztrát je tedy samozřejmě nevyhnutelná, nicméně nepředpokládám, že by byla nějak zásadně markantní – téměř definitivní úpadek zájmu pánů z Kravař o klášter mezi lety 1407-1433 byl tedy podle mého názoru opravdový a byl zapříčiněn především prohusitskými postoji některých majitelů Fulneka. Ani pohusitské prameny husitskou dobu nijak nereflektují – nejenže kanovníci neusilují o restituci svých majetků a prosazení kontinuity, oni se k ní ani nevztahují jako k něčemu významnému.

6.3.1 Páni z Kravař a farní kostel sv. Filipa a Jakuba, kontinuita s fulneckým konventem

Na tomto místě se vrátím v čase k tomu, co lze z pramenů vyčíst pro farní kostel sv. Filipa a Jakuba, jenž byl předchůdcem fulneckého kláštera. Z pramenů vyplývá, že se páni z Kravař ve Fulnecku již před příchodem augustiniánů kanovníků projeví jako silně zbožný rod, aktivně se zasazující o duchovní rozvoj a prosperitu panství. Právě odtud, z tohoto ukotvení, se odvíjela motivace pro založení kanonie a pro její funkce ve společnosti, právě na ně navazovala. Skutečně mimořádně dochované prameny poskytují pro silnou pozici farnosti dvojí doklad: jednak bohatou testamentární praxi z období mezi lety 1321–1389, a jednak fakt, že pod sebou farní kostel zastřešoval nejméně jeden kostel filiální²⁴² a že tento byl sám o sobě natolik silnou institucí, aby mu mohlo být roku 1380 uděleno sto dní odpustků na každý mariánský svátek.

6.3.1.1 Testamentární praxe pánů z Kravař

Pokud jde o testamentární praxi uvedeného období, víme o čtyřech testamentech, ve kterých je nějakým způsobem angažováno dvanáct světských osob včetně pánů z Kravař. Tři se dochovaly v plném znění či ve formě potvrzení a o jednom víme z pramenné zmínky v zakládací listině kláštera (testament Drslava II.). Veškeré tyto prameny jsou úzce svázány s fulneckým farním kostelem, který lze poprvé pramenně zachytit k roku 1321, pro klášter jsou

---

²⁴⁰ T. BALETKA, *Páni z Kravař*, s. 222–223.

²⁴¹ J. ZDICHYNEC, *Klášter Osek v 16. století*, s. 93.

²⁴² V Jerlochovicích.

ale důležitá především z toho důvodu, že se na něj práva a povinnosti – a tedy veškeré majetky i pověření liturgickými úkony – z fary přenášejí. Všechno, co zde bude jmenováno, lze považovat za střípek konkrétní liturgické každodennosti řeholníků záhy po založení kláštera, a poskytuje nám vhled do jeho majetkového zaopatření.

Zmiňovala jsem, že farní kostel lze poprvé pramenně zachytit roku 1321. Tehdy při něm bratři Jan I. (Ješek) a Drslav I. zakládají záduší za svého otce Voka I. (Wackonis), prvního držitele fulneckého panství, dáváje zdejšímu faráři jeden poddanský lán v Jerlochovicích (*Gerlesdorff*) a plné desátky ze dvora při Fulneku. Řečený farář měl na Vokovo anniversarium jednou ročně sloužit pozdní vigilie (*de sero vigiliis*) a ranní mši. Drslav I. po otcově smrti²⁴³ aktivně pokračoval v podpoře kostela – Podle Františka Dvorského dovolil faráři Mladotovi onen jerlochovický lán roku 1337 pronajmout²⁴⁴ a stal se důležitým prostředníkem pro svou klientelu, když vystoupil na pozadí dalších dvou testamentů. Fulnecký fojt Reimbotto (1332) a fulnecký purkrabí Hašek (1337)²⁴⁵ témuž faráři s Drslavovým svolením odkázali na záduší každý jednu jatku,²⁴⁶ fulnecký purkrabí tak učinil na záduší za svého bratra Petra, bývalého vychovatele pana Jana (I.) z Kravař. Pokud by jatku Kravařové vykoupili nazpět, měly být peníze z tržby uloženy na fundaci.²⁴⁷

Jak již bylo zmíněno výše, nejvýraznější podpory se církevním institucím ve Fulneku dostalo v generaci tzv. „*kravařského čtyřlístku*“ – a jedná se především o bratry Drslava (II.) a Beneše (III.), který na Drslavovu aktivitu ve prospěch farního kostela navázal založením klášterního společenství. Jejich nástupce Drslav (II.) z Kravař podpořil farní kostel skutečně nejvýrazněji – mimo testamentární odkazy se zasloužil o posílení vlivu farního kostela tím, že k němu připojil kostel v Jerlochovicích jakožto filiální a výnosy ze vsi přitom daroval oběma.²⁴⁸ Navíc usiloval o prohloubení zbožnosti na venkově, neboť na jeho přímělu získal jerlochovský kostel významné odpustkové privilegium.²⁴⁹ Než se tím ale budu podrobněji zabývat, stručně se vrátím k testamentární problematice. Drslav vystupuje jako prostředník na pozadí testamentu svého přítele Jana ze Štítiny, a víme o něm také, že sepsal testament vlastní. Ten se nám bohužel nedochoval, ale můžeme jej alespoň zlozkovitě reprodukovat ze zakládací listiny Drslavova bratra Beneše: kanovníci za něj mají každé pondělí sloužit

---

²⁴³ Jan sídlil v Jičíně; F. DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců*, s. 16.

²⁴⁴ Sudímu Konrádovi Mathiae a Petru Springinsgutovi; CDM XV, 45, s. 37

²⁴⁵ CDM XV, 46, s. 38, F. DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců*, s. 24.

²⁴⁶ Z listiny lze vyvodit, že na fojtství byla jatka čtyři.

²⁴⁷ Tamtéž.

²⁴⁸ F. DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců*, s. 28.

²⁴⁹ CDM XV, č. 203, s. 175.

večerní modlitbu a každé úterý zádušní mši. Na tomto místě je nutné vyvrátit omyl Františka Dvorského, který Drslavův testament mylně slučuje s výše zmíněným záduším Jana ze Štítiny.²⁵⁰ Ten koupil jednu hřivnu pražskou ročního platu na Fulneku od bratří Drslava (II.), Beneše (III.) a Lacka (I.), způsobil ji na věčný kšaft a zavázal se ji vyplácet faráři Františkovi. Drslav k uvedeným skutečnostem sice svoluje, „*dychtíce po spasení duše vlastní a někdy přítele našeho milého totižto pana Jana řečeného Sczytyni...*“²⁵¹ avšak odkoupil ji a kšaft na ni učinil výhradně Jan. Drslav zde vystupuje pouze jako zprostředkovatel, nikoli jako účastník testamentu. Nařizuje, aby činže byla navěky placena skrze měšťany Fulneka ve dvou stejných lhůtách,²⁵² se svými dědici se zřiká veškerých nároků, které by na tu hřivnu mohli mít, a s bratrem Benešem se zavazuje ochraňovat dodržování kšaftu. Ani liturgické úkony v prameni se neshodují s těmi, jež byly z Drslavovy závěti uvedeny v Benešově zakládací listině. Farář František s nástupci měl za plat Jana ze Štítiny vykonávat „*vejroční službu*“²⁵³ – večer před sv. Janem provést devatero čtení (čistí devět vigilií)²⁵⁴ a ráno odsloužit tři až čtyři mše s obvyklými modlitbami za mrtvé.

6.3.1.2 *Odpustkové privilegium z roku 1380*

Asi nejzásadnější otázkou v problematice významu fulnecké fary a míry podpory, které se jí od pánů z Kravař dostalo, je zprostředkování udělení odpustků filiálnímu kostelu v Jerlochovicích devět let před založením augustiniánské kanonie. Privilegium papeže Bonifáce XI. z roku 1380, udělené skrze kardinála Pilea od sv. Praxedis na Drslavovu žádost, je výrazným dokladem o síle církevního zázemí, jež v Jerlochovicích – a potažmo i ve Fulneku – již před augustiniány kanovníky existovalo. Kostel v Jerlochovicích totiž musel přitahovat dostatečné množství věřících na to, aby mu byl udělen takový objem odpustků: sto dní na každý mariánský svátek. Odpustkové listiny pro venkovské, ani pro filiální kostely přitom nebyly v českém království obvyklou záležitostí, jak vyplývá z grafického znázornění příjemců papežských odpustkových listin Bonifáce XI. ve studii Jana Hrdiny.²⁵⁵ I přesto, že rok udělení odpustků Jerlochovicím nespadá do studovaného období (1389–1404), považují výsledky Hrdinova bádání za relevantní ke komparaci: jde o privilegia stejného papeže a nejsou časově

---

²⁵⁰ F. DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců*, s. 27.

²⁵¹ MZA, *Bočkova sbírka*, inv. č. 4983.

²⁵² Na den sv. Jana Křtitele a na slavnost Narození Páně.

²⁵³ MZA, *Bočkova sbírka*, inv. č. 4983.

²⁵⁴ Tamtéž.

²⁵⁵ Jan HRDINA, *Pojišťovna spásy aneb papežské odpustky v českých zemích a v Praze na přelomu 14/15. století*, in.: Jan HRDINA, *Relikvie, odpustky, poutní odznaky: čtyři kapitoly z náboženského života lucemburské Prahy*. Vydání první. V Praze: Národní památkový ústav, 2017.

tolik vzdálená – rozdíl je pouze devítiletý. V uvedeném údobí odpustky obdržely pouze tři filiální kostely, z toho byl jen jediný kostelem vesnickým.²⁵⁶ Jen jeden z nich navíc spadal pod olomouckou diecézi a ležel přímo v Olomouci. Jde přitom o podíl na počtu čtyřiceti kostelů na celku třiasedmdesáti církevních institucí ve třiadvaceti lokalitách Čech a Moravy, jimž byly v té době odpustky uděleny. Z uvedeného vyplývá, že udělení odpustků venkovskému filiálnímu kostelu bylo výjimečné. Proto lze předpokládat, že byl jerlochovský kostel přinejmenším co do počtu věřících silnější oproti jiným kostelům srovnatelné oblasti.

Dalším aspektem, který je nutné zohlednit, je osoba žadatele o odpustková privilegia – v tomto případě to byl šlechtic. Pokud převrátíme Hrdinův postulát o tom, že „*čím méně významné bylo beneficium, tím více musíme vzít v potaz aktivitu ... (té konkrétní) instituce*“,²⁵⁷ vyvodíme, že čím významnější beneficium, tím atraktivnější muselo být pro patronátní vrchnost z řad šlechty o odpustky žádat. Logicky to souvisí s velikostí hmotného zázemí benefícia, poněvadž šlo o logisticky a finančně náročný podnik. Lze z toho tedy usuzovat že filiální a tudíž i farní kostel musely být dostatečně silné instituce také majetkově, současně je žádost dalším ukazatelem hloubky zbožnosti Drslava z Kravař. Staví to do nového světla význam celého regionu.

6.3.1.3 *Kontinuita mezi farním kostelem a konventem*

Založení kláštera se od počátku odehrávalo v plné kontinuitě s původním farním kostelem. Když byl roku 1389 přeměněn na konventní, ustanovil olomoucký biskup, že všechny jeho majetky, práva a privilegia se přenášejí na klášter a povinnosti faráře na probošta. Obdobně na klášter přenesl dřívější povinnosti sám zakladatel, konkrétně prostřednictvím závěti jeho bratra Drslava. K té je důležité se vrátit především kvůli formulaci, jež do úvah ohledně vztahu kanovníků k předchozí farnosti vnáší novou proměnnou. V textu zakládací listiny se totiž nachází dovětek, že má být závěť vykonávána, „*jako se až dosud děje*“.²⁵⁸ Drslavův testament tedy představuje prostředek udržení kontinuity mezi jednotlivými institucemi, na jehož základě se lze domnívat, že uvedené liturgické úkony byly dříve uloženy právě farnímu kostelu, odkud se povýšením na kostel konventní přenesly na augustiniány

---

²⁵⁶ Králova Lhota; odpustků se ve vesnických lokalitách dostalo celkem dvanácti kostelům. Týž, *Pojišťovna spásy*, s. 65.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 69.

²⁵⁸ „*vel ut hactenus est peractum*“, ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 8, sig. A1a.

kanovníky. Tentýž proces očekávám i u ostatních testamentů. To je vcelku logické a očekáváme tentýž proces i u ostatních uvedených testamentů.

Dovětek je ale zajímavý především proto, že by mohl odkazovat na fakt, že závěť byla již dříve vykonávána jednou a toutéž komunitou, pravděpodobně žijící při farním kostele. To by znamenalo, že augustiniáni nemuseli být nástupci předchozí farnosti, ale mohlo jít o uložení řehole již existující kanovnické komunitě při kostele sv. Filipa a Jakuba. Pro takovou hypotézu však nenacházím v pramenech žádný spolehlivý doklad. Ve starších listinách, spojených s farním kostelem, jsou záduší udělována výhradně farářům (*plebanus*), dva jsou dokonce zachyceni jmenovitě: farář Mladota a farář František. Označení kanovník (*canonicus*), bratr (*frater*), či probošt (*praepositus*), běžná v pramenech pozdějších, se v této době neobjevují.

6.3.2 Páni z Kravař a klášter v době předhusitské

Zakladatel kláštera Beneš z Kravař a Krumlova byl výrazným mužem nejen moravské politiky, jehož vrcholným úspěchem bylo získání úřadu mistra královské komory císaře Karla IV., který zastával i za kralování jeho syna Václava IV. až do své smrti.²⁵⁹ Poměrně výrazně se angažoval v moravských i celozemských záležitostech²⁶⁰ a jeho vztah k církevní hierarchii se jeví být víceméně neutrální až pozitivní: v průběhu života se stal především prostředníkem v otázce biskupských statků.²⁶¹ Starší bádání nám stran Benešovy zbožnosti pro dobu před založením kláštera poskytuje doklady především o silném zájmu o klášterní prostředí: nejzásadnější v tomto smyslu bylo založení záduší za Beneše a jeho za rodinu²⁶² při katedrálním kostele v Olomouci, jež podle Františka Dvorského učinil 18. ledna 1375.²⁶³ Zádušní mše měly být slouženy hned ve čtyřech klášteřích: u sv. Michala, sv. Františka, sv. Jakuba a sv. Kláry.²⁶⁴

---

²⁵⁹ T. BALETKA, *Páni z Kravař*, s. 168

²⁶⁰ Zpočátku především v souvislosti s úkoly, spojenými s nástupem nových markrabat po smrti Jana Jindřicha (1375). K tomu T. BALETKA, *Páni z Kravař*, s. 170–175. Mimo to byl roku jmenován rozhodčím při dělení opavského knížectví mezi syny knížete Mikuláše II., a podepsal roku 1388 i s bratry landfrýd. Více F. DVORSKÝ, *O starožitném rodě Benešoviců*, s. 53–55.

²⁶¹ Roku 1375 mezi Petrem ze Šternberka a litomyšlským biskupem Albertem ze Šternberka, roku 1379 při prodeji vesnic Moravičany a Palonín, roku 1382 pak pověřil královskou listinu, potvrzující vesnice Dřevčice a Popovice olomouckému biskupovi k mensálním statkům. T. BALETKA, *Páni z Kravař*, s. 85.

²⁶² Záduší založil za manželku Alžbětu, za své syny a rodiče Drslava a Alžbětu, za strýce Jana, jeho manželku Kláru a jejich zesnulého syna Jindřicha, za svého děda Voka a za sestru Ofku z Lipé. CDM. X., *Urkunden-Sammlung zur Geschichte Mährens im Auftrage des mährischen Landes-Ausschusses*. Bd. 10. Vom Jahre 1367 - bis 12. November 1375, ed. Vincenc Brandl, Brno 1878., č. 242.

²⁶³ F. DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců*, s. 50.

²⁶⁴ Rozbor listiny (CDM. X., č. 242.) učinil F. DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců*, s. 50.

Roku 1384 prodal klášteru agustiniánů poustevníků v Krumlově čtyři hřivny úroku na svých krumlovských statcích a o dva roky později další tři a půl hřivny grošů. Založení fulneckého kláštera do těchto zbožných aktivit zcela logicky zapadá jako jejich pokračování a přirozené dovršení.

Při založení²⁶⁵ Beneš klášter bohatě nadal vesnicemi Děrné a Jílovec s příslušenstvím na věčné časy k nekonečné držbě a v rámci samotného města Fulneka klášteru daroval solnou lavici s poddanským platem z ní plynoucím a sad, zahrnutý v městských hradbách (zřejmě i s částí této hradby)²⁶⁶, na kopci u protilehlého hradu. Zde stojí za zmínku, že tato zahrada byla předmětem pozdějšího vleklého sporu, započatého od roku 1525, jenž nebyl definitivně dořešen ani o sto let později za Jana II. staršího Skrbenského z Hříště. Tomuto konfliktu a souvisejícím procesům se budu dále věnovat v kapitolách 8.4.3 a 9.2.1. Obě vesnice, totiž Děrné i Jílovec, Beneš klášteru daroval k věčné držbě. Děrné (*Tirnavam*) s patronátním právem a fojtstvím (*cum iudicio excluso cliente*) a nově vyměřeným lesem se včelstvy, jehož dřeva mohli řeholníci užívat k vlastní potřebě, pro potřeby chudých a pro opravy klášterních budov, nesměli jej však prodat. Z nadace vyňal pouze jeden a půl lánu, na němž seděl man (*cliens*), pasoucí ovce na obecních pastvinách. Vesnici Jílovec dal Beneš klášteru s poddanými a rovněž s fojtstvím, s loukami, pastvinami, s poplatky a výnosy z rybářství a ptáctví a s veškerými plodinami.²⁶⁷ Celkově z těchto vyjmenovaných statků Beneš neponechává nic sobě ani svým nástupcům, vyhrazuje si pouze ochranu pozemků a královskou berni.²⁶⁸ O tři roky později, roku 1392, prodal se syny Benešem (IV.) a Janem (III.) proboštovi věčný plat ve výši deseti hřiven, z čehož osm hřiven mělo být vybíráno na měste Jerlochovice a dvě marky na rychtě (*advocaciam*) města Fulneka.²⁶⁹ S bratrem Lackem pro klášter přikoupili ještě vesnici Pustějov, není přitom však zcela jasné, zda obchod neprovedli sami kanovníci (viz. výše).

Po smrti Beneše z Kravař a Krumlova (1398) se stal pánem na Fulneku jeho syn Jan (III.) z Kravař, kromě účasti na otcových nadáních²⁷⁰ však nemáme žádné zprávy o jeho další aktivitě vůči klášteru z jeho strany. Důvodem byla brzká smrt, podle Františka Dvorského byl

---

²⁶⁵ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 8, sig. A1a.

²⁶⁶

²⁶⁷ „...*etiam pomerium ex opposito monasterii in monte castris eidem monasterio conferimus et donamus...*“ viz Příloha.

²⁶⁸ Ve výši čtyřiaadvaceti grošů z jakéhokoli lánu.

²⁶⁹ Počínaje dnem sv. Řehoře mají vybrat čtyři marky a jednu marku z rychty, přičemž na svátek sv. Michaela už má konvent držet všech deset marek.

²⁷⁰ Založení kláštera i prodej poplatku se dělo se souhlasem jeho i jeho bratra.

již roku 1400 nebožtíkem,²⁷¹ Fulnecko měl tedy v přímém držení pouhé dva roky. Navíc byl záhy po smrti otce plně zaměstnán otázkou věna své manželky Elišky z Hradce, se kterou se oženil ještě za Benešova života. Zůstavil po sobě syna Beneše (VI.), kterému se říkalo Benešek, ochrannou ruku nad ním držel jeho prastrýc Lacek, který statky spravoval nejpозději do roku 1416,²⁷² a spolu s ním Beneškova babička Anežka ze Šternberka a Lukova, vdova po Benešovi (III.) z Kravař.

Anežka byla poslední výrazně zbožnou osobností, angažovanou ve prospěch kláštera. Učinila testament, týkající se špitálu, resp. chudobince, který sama založila roku 1400 pro třináct nemocných. Odkázala mu roční plat čtrnácte hřiven grošů na věně ve vsi Albrechticích a její vnuk Benešek navíc ještě deset kop grošů.²⁷³ Správcem tohoto špitálu byl ustanoven probošt fulneckého augustiniánského kláštera. Nevíme, kdy k tomu přesně došlo. Mohlo jít o naplnění vůle Anežky, neboť ta roku 1407 na radu přátel, jmenovitě Štěpána z Dolan, rozšířila fundaci špitálu pro šest dalších nemocných a vyhradila jim šest hřiven grošů ročně, vždy jednu hřivnu na každého nemocného. Změněný plat mohl být nějakým způsobem navázán na plat klášterní, kterým kanonii Anežka v téže listině nadala ve výši patnácti hřiven grošů ročně. Není přitom zcela jasné, zda má vyhrazených šest hřiven platit probošt právě z tohoto platu. Pokud ano, nasvědčovalo by to jeho roli správce. S jistotou o této úloze kláštera lze však hovořit až od roku 1423 v souvislosti s potvrzením Anežčiny a Beneškovy nadace Janem IV. Jičínským.²⁷⁴ Oba tyto platy vykázal na svých poddaných v Suchdole a Kletném do vyplacení sumy 234 kop. Od příslušných rychtářů jej měl vybírat právě probošt.

Poslední z výrazných postav ve vztahu ke kanonii, Lackovi (I.), jsem dosud věnovala jen málo pozornosti, ačkoliv již dva roky po založení kláštera učinil velkou nadaci. Jeho životní osudy budou proti vší chronologii předmětem až následující kapitoly z toho důvodu, že Lacek stojí na pomezí mezi dobou předhusitskou a husitskou a je třeba jeho působení a vztahy ke kanonii nahlížet uceleně. Jeho životní motivace v mnoha směrech vycházely z podpory reformy církve a štěpily se na dvě výrazná období: na dobu upřímného zájmu o reformní hnutí *devotio moderna* a spolupráce s olomouckým biskupstvím²⁷⁵ v epoše předhusitské, kdy výrazně

---

²⁷¹ F. DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců*, s. 61ů

²⁷² T. BALETKA, *Páni z Kravař*, s. 80,

²⁷³ To vyplývá z pozdějšího potvrzení obou nadací Janem VI. Jičínským z Kravař z roku 1423.

²⁷⁴ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 10, sig. H1.

²⁷⁵ Václav ŠTĚPÁN, *Osobnost Lacka z Kravař. II. Na vrcholu politické dráhy*, ČMM 112, č. 1, 1993, s. 18–19; Olomoucký biskup Lacek (II.) čelil po nástupu na stolec rozchvácení lenních statků a dluhu 16 500 kop grošů, pan Lacek mu půjčoval peníze a k pomoci přiměl i svou rytířskou klientelu. Biskupovi se nakonec podařilo obnovit svrchovanou vládu nad většinou lenních území, sám se však přitom značně

podpořil i fulnecký klášter, a na jeho následné totální zklamání při osobním kontaktu s úpadkem církve, na jehož základě se pevně přimknul k husitství a stal se jeho nejvýraznějším obráncem a propagátorem na Moravě. Prameny pro toto druhé období vzhledem ke klášteru téměř utichají. Tento útlum, jak již bylo řečeno, naznačuje úpadek zájmu vrchnosti o kanonii, zapříčiněný změnou jejího vyznání a celkového náboženského klimatu.

---

zadlužil; panu Lackovi se odměnil udělením práva volné dispozice s biskupskými manskými statky, které měl Lacek v držení.

7. Klášter a nekatolická vrchnost

7.1 Prohusitský obrat pana Lacka z Kravař na Helfštýně

Jak jsem již nadnesla, téměř definitivní úpadek zájmu vrchnosti o kanonii mezi lety 1407–1433 tkvěl v prohusitských postojích posledních majitelů Fulneka z rodiny Kravařů. Řeč je především o Lackovi I. z Kravař a jeho pravnučkovi Beneškovi, jehož majetek Lacek spravoval nejpozději do roku 1416. Tento vývoj ale není tak přímočarý, jak se na první pohled zdá. Lacek, stoupenec reformních hnutí v církvi, zakládání augustiniánských kanonií na rodových panstvích zpočátku plně podporoval.²⁷⁶ V září 1389 se s bratrem Benešem, jeho syny a se strýcem z otcovy strany (*patruus*) Petrem z Kravař a Plumlova zaručil za úplné zapsání zakládací listiny fulneckého kláštera do opavských desk zemských, jako jeden z ručitelů figuruje rovněž na listině, vystavené pro kanonii v Prostějově (1. listopad 1391).²⁷⁷ Fulneckému klášteru daroval vesnice Bílov (*Bylow, Byelaw*) a Starou ves (*Stara Wes*) s tím, že k sobě mají kanovníci přibrat ještě čtyři spolubratry nad původní počet osob, určený Benešem z Kravař. Řeholníci obě vesnice obdrželi k věčnému záduší²⁷⁸ i s patronátním právem a se všemi užitky, majetky a příslušenstvím, jako je Lacek dosud sám držel, vyhradil si pouze výběr královské berně. Dále Lacek založil kapli Panny Marie na hřbitově za hradbami města,²⁷⁹ ve které uložil, aby byla každý den sloužena zpívaná mše²⁸⁰ „*o matce buoži*“²⁸¹ – tedy mše mariánská – vždy jedním bratrem z konventu. Tato hřbitovní kaple byla ještě koncem 15. století centrem silného mariánského kultu, o čemž budu širěji hovořit v kapitole 8.3. Po této nadaci z roku 1391 už nemáme o Lackovi ve vztahu ke kanonii žádné zprávy.

---

²⁷⁶ 29. září 1389 potvrdil zakládací listinu svého bratra Beneše k fulneckému klášteru augustiniánů kanovníků. Obdobně podle Václava Štěpánka vystupoval na zakládací listině, vystavené Petrem z Kravař a Plumlova pro konvent prostějovský (1. listopad 1391). Na této listině také poprvé vidíme po jeho boku Petra Strážnického z Kravař, jeho pozdějšího nástupce ve funkci moravského vůdce husitů.

²⁷⁷ Zde poprvé vidíme po jeho boku Petra Strážnického z Kravař, jeho pozdějšího nástupce jakožto moravského vůdce husitů.

²⁷⁸ Podle výpisu z opavských desk zemských z roku 1433.

²⁷⁹ Pouze domněnka na základě papežského privilegia z roku 1473, jež dokládá existenci silného mariánského kultu v kapli na hřbitově: „ad Capellam eiusdem Beate Marie extra muros oppidi Fulneck (...) in cimiterium ecclesie capelle praedictae...“ Rozbor viz kapitola 7.2., tehdy ve Fulneku vrchnostenský pán Jan Krumsín z Lešan. Je možné, že tato kaple byla později přestavěna a přsvěcena a je totožná s dnešní kaplí sv. Šebestiána a Rocha.

²⁸⁰ „...una Misa de B[eatae] Virgine in capella[m] eiusdem gloriose Virginis Maria per nos fundatam et constructam quotidie per unum fratre conventus succesice decantetur.“, MZA, Bočkova sbírka, č. sig. 4985, *Nos Latzcek de Krawarz...*; Tamtéž, č. sig. 45, inv. F7.

²⁸¹ MZA, Bočkova sbírka, č. sig. 4985.

Lackova podpora řádu augustiniánů kanovníků byla podle Václava Štěpána výrazem jeho podpory *devotio moderna*, „*a jestliže posléze přešel až na pozice husitského reformního hnutí, šlo v jeho případě o jasné vyvrcholení vývoje, započatého dávno před vystoupením M. Jana Husa.*“²⁸² V době Lackova vzestupu je navíc jeho vztah k církevní hierarchii pozitivní a ani po seznámení s Husovými myšlenkami vůči ní nevystupuje otevřeně nepřátelsky. Věrně spolupracoval s olomouckým biskupem, když se jím ke konci roku 1402 stává jeho stejnojmenný synovec Lacek (II.) z Kravař na Starém Jičíně, kterému byl Lacek (I.) nápomocen po politické i finanční stránce. Obrat k husitství a ztráta zájmu o fulnecký klášter souvisel podle Štěpána právě s jeho zkušeností s úpadkem olomouckého biskupství a církve, kterou se Lacek helfštýnský snažil tímto způsobem překonat. Těsnější přimknutí k Husovi navíc koresponduje s jeho převzetím úřadu nejvyššího purkrabí a královského hofmistra roku 1407 a s odchodem k pražskému dvoru. Po smrti markraběte Jošta se stal moravským zemským hejtmanem (od roku 1411),²⁸³ což se stalo východiskem pro jeho podporu husitského hnutí na Moravě.²⁸⁴ Od pohnání Husa před soud arcibiskupem Zbyňkem Zajícem z Házmburka až do pohnutých let po jeho upálení vystupoval Lacek helfštýnský jako jeden z jeho největších přímluvců: působil při vzniku rozhodčího výboru krále, zavazujícího arcibiskupa ke zrušení klatby nad Husem, po jeho uvěznění svolal roku 1415 sjezd devíti zástupců moravského panstva, od nichž byly iniciovány čtyři protestní listy. Dva z nich jsou přitom dokladem společného postupu moravských a českých pánů, poslední byl vydán 2. září 1415. V době nástupu husitství byl tedy pan Lacek plně zaměstnán podporou nového hnutí, i proto klášter ignoroval. Protest proti Husovu upálení lze pak považovat za vrchol Lackovy politické dráhy, v níž už však neměl sílu ani čas pokračovat. Zemřel rok po Husově upálení 15. července 1416.

---

²⁸² Václav ŠTĚPÁN, *Osobnost Lacka z Kravař. I. Lackův politický vzestup*, ČMM 110, č. 2, 1991, s. 234.

²⁸³ Po smrti markraběte Jošta připadla Morava na Václava IV., který jmenoval zemským hejtmanem Lacka z Kravař.

²⁸⁴ Václav ŠTĚPÁN, *Osobnost Lacka z Kravař. II.*, 1993, s. 34.

7.2 Bouřlivé období mezi velikány 1434–1475

Fulnecko si nejen po vymření pánů z Kravař prošlo obdobím turbulentních přesunů mezi majiteli, kdy lze o vztahu augustiniánského kláštera k vrchnosti zjistit jen málo určitějšího. Často nelze bezpečně identifikovat ani konfesijní příslušnost jednotlivých šlechticů, natož se pokusit jejich vztahy ke klášteru hodnotit a klást do souvislostí. Poprvé takové turbulentní období nastalo po vymření pánů z Kravař do zakoupení panství Žerotíny (1434–1475), podruhé v mezidobí mezi vládami Žerotínů a Skrbenských z Hříště (1540–1584). Toto druhé mezidobí je přitom stabilnější než to první – přesuny se zde uskutečňují výhradně na základě příbuzenských vazeb a k moci se tehdy jeden z rodů – Švajnicové – dostal na více než třicet let. Zásadní proměnu vztahu šlechty ke klášteru však vývoj nenaznačuje. Více k tomu v kapitole 8.4.

V „bouřlivém období“ mezi lety 1434–1475, jak dobu mezi vládami pánů z Kravař a rodu Žerotínů ve Fulneku označuje Adolf Turek,²⁸⁵ se na panství vystříдалo celkem sedm šlechtických rodů. Jejich dlouhodobější vládu registrujeme až od roku 1444. Poslední člen fulnecké větve pánů z Kravař Jan VI. Jičínský sepsal 17. března 1433 poslední vůli, ve které odkázal držbu Fulneka své ženě Anežce věnem.²⁸⁶ Zemřel někdy na přelomu let 1433 a 1434,²⁸⁷ o dědictví majetků po kravařském rodě se záhy po jeho smrti rozhořely spory – na Opavsku vystoupila proti vdově Anežce, jejímu druhému manželovi Jiříku ze Šternberka a Lukova²⁸⁸ a posléze i proti jeho bratru Lackovi²⁸⁹ opavská knížata, kterým zemský soud fulnecké dominium přiznal v roce 1441 za náhradu 16 000 hřiven grošů. Odstoupeno jim bylo až roku 1444.²⁹⁰ Do tuhého sporu s Anežkou se mezi lety 1436–1437 pustila i sama fulnecká kanonie, jejíž záduší držela kněžna neprávem.²⁹¹ Fulnečtí kněží opovídají kněžnu Anežku Opavskou,

---

²⁸⁵ A. TUREK, *Fulnecko*, s. 38.

²⁸⁶ Adolf TUREK, *Fulnecko*, s. 37.

²⁸⁷ Podle Pokludy zemřel v roce 1433, Adolf Turek přitom ohraničuje dobu jeho života opatrněji – 4. březnem 1434, kdy je v pramenech Ctibor z Cimburka a Dřevohostic, Janův bratranec, označován jako dědic většiny jeho statků. A. TUREK, *Fulnecko*, s. 38., Zdeněk POKLUDA, *Moravští Šternberkové: panský rod rozprostřený od Jeseníků ke Karpatům*, Vyd. 1. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 155.

²⁸⁸ Podle Adolfa Turka se za něj provdala 25. ledna 1436. Podle Pokludy ke sňatku mohlo dojít ještě v roce 1435. A. TUREK, *Fulnecko*, s. 39., Z. POKLUDA, *Moravští Šternberkové*, s. 155.

²⁸⁹ Panství se ujal po Jiříkově smrti roku 1438. A TUREK, *Fulnecko*, s. 39., Z. POKLUDA, *Moravští Šternberkové*, s. 158.

²⁹⁰ Lacek se držel svých uživatelských (nikoli vlastnických) práv a čekal na vyplacení pojištěných 4000 kop. Peněží za zřeknutí se Fulneka však Lacek nemohl pozastavit rozpad šternberského majetku, který nastal již za života jeho bratra. Z. POKLUDA, *Moravští Šternberkové*, s. 159.

²⁹¹ Z. POKLUDA, *Moravští Šternberkové*, 155.

nejprve 13. prosince 1436 a znovu mezi 22. – 25. květnem 1437.²⁹² Rozepře ve Fulneku vedla Anežka ještě roku 1435 sama, již v roce následujícím však podle Pokludy po jejím boku vidíme Jiříka ze Šternberka, kterého přijala za spoluuživatele panství.²⁹³ Ten však vystoupil pouze ve sporu s manželčinými příbuznými,²⁹⁴ do konfliktu mezi Anežkou a klášteřem nijak nezasahoval. Podobné a mnohem silnější konflikty o klášterní državy se později rozhořely v plné síle až v polovině 16. století, nejvýraznější byly zejména rozepře mezi proboštem Cyrilem a Bernardem z Žerotína, o kterých ještě bude řeč.

Po roce 1444 se doba poněkud stabilizuje co do přesunů panství, jež se již uskutečňovaly téměř výhradně prodejem. Šlechta zde navíc uhájila kontinuálnější držbu – vždy na dobu zhruba deseti let.²⁹⁵ Pro lepší orientaci přikládám tabulku, zpřehledňující přesuny panství mezi jednotlivými majiteli²⁹⁶ a míru jejich zainteresování ve vztahu ke klášteři. Viz příloha.

Během celého období, a zvláště v prvním z pomyslných celků, jsme svědky podobného mlčení pramenů, co se kanonie týče, jako za posledních pánů z Kravař. Katoličtí i nekatoličtí majitelé panství věnují klášteři jen velmi malou pozornost, v rozjitřené době po husitských válkách byl s klášteřem spojen pouze katolík Jiřík ze Šternberka a Lukova, nepočítaje spory kláštera s jeho manželkou. Krom živelných přesunů Fulnecka mezi majiteli lze hledat příčinu v okolnostech doby, jež po husitských válkách na Moravě počítala ztráty a po vyhlášení landfrýdu hledala cestu ke smíru.

Nebylo by to výjimečné, vysvětlení kauzalit např. Kilián: „...*katolické vrchnosti jim [řeholním komunitám] věnovaly jen malou pozornost, kterou spíše soustřeďovaly na světský klérus, v první řadě na faráře, jimiž potřebovaly osadit své kláštery.*“²⁹⁷ Také potridentská církev kladla důraz na klérus světský spíše než řeholní,²⁹⁸ k tomu např. Jan Zdichytec: „*Když už církev nebo katoličtí laici po Tridentu podporovali řeholníky, šlo spíše o příslušníky nových aktivnějších řeholí, a to často přímo na úkor starých řádů. Sekularizace středověkých opatství [...] vedené zeměpány i římskokatolickými biskupy [...] nebyly výjimkou, a osecká kauza je*

---

²⁹² ZPO I/I, Jan KAPRAS, Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906. sv. 1., s. 25, č. 229.

²⁹³ Z. POKLUDA, *Moravští Šternberkové*, s. 155.

²⁹⁴ ZPO I/I, s. 24, č. 214 (kníže Václav a Arnošt pohánějí Anežku, sestru svou, z Fulneka a z fulneckého a bílovského zboží, které mimo své věno Anežka a Jiřík nespravedlivě drží.)

²⁹⁵ Konkrétně jde o řečená opavská knížata (1444–1454), pana Jana Krumsína z Lešan (1454–1464) a o syny Jiřího z Poděbrad, pány z Kunštátu na Poděbradech (1464–1647), kteří Fulnek nejprve zastavili (1468) a nakonec prodali (1475) Janovi z Žerotína. Tím etapu „*bouřlivého období*“ uzavřeli.

²⁹⁶ Vychází z A. TUREK, *Fulnecko*, s. 38–43.

²⁹⁷ J. KILIÁN, *11. 12. 1617 - zboření kostela v Hrobu*, s. 53.

²⁹⁸ J. ZDICHYNEC, *Klášteř Osek v 16. století*, s. 81.

*jedním z řady projevů tohoto trendu.*²⁹⁹ Případem kláštera v Oseku se budu podrobněji zabývat na jiném vhodnějším místě této práce (zejména 7.3.1 a 7.5.4) zde si dovoluji pouze shrnutí, že sekularizace byla provedena ve jménu finančního zabezpečení obnoveného pražského arcibiskupství. V Olomouci vedl úpadek klášterů a nedostatek vzdělaných kněží k rychlejší recepci luteránství, kláštery se navíc, podobně jako v Sasku³⁰⁰ či ne zcela jednoznačně v Oseku,³⁰¹ potýkaly se zblháním mnichů,³⁰² kteří odpadli od katolictví. K tématu více v kapitole 7.4.1. Lužičtí opati byli podle zjištění vizitátorů „často pošetilci, kteří trávili život po krčmách, bili se se svými sedláky a měli z toho v tváři četné jizvy. Některé domy byly úplně opuštěny nebo v nich žil jen jediný řeholník. Skoro všude byly majetky spravovány neřádne a marnotratně a život klášterníků měl málo společného s křesťanskou disciplínou.“³⁰³ Citovanou pasáž lze na základě dosavadního bádání vztáhnout na situaci v mnohých klášteřích v Čechách a na Moravě, jak už jsem se o tom zmínila.

Na druhou stranu, Kiliánem zmiňované přesměrování pozornosti katolické vrchnosti z klášterů na světský klérus není úplně samozřejmé. Jsme svědky i velmi tvrdého katolického tlaku proti morálnímu rozkladu řeholníků, výrazně např. v Lužici. Saský vévoda Jiří na svých panstvích věnoval neutěšeným poměrům v konventech velkou pozornost – usiloval o nové klášterní fundace,³⁰⁴ zasahoval proti pokleskům v řeholních společenstvích³⁰⁵ a proti zblhlým řeholníkům,³⁰⁶ přičemž podrobil přísné kontrole zejména kláštery augustiniánů-kanovníků na panství.³⁰⁷ V průběhu 20. a 30. let 16. století jmenoval světské vizitátory klášterů, od nichž si sliboval energičtější jednání.³⁰⁸

Moravští Šternberkové se na Fulnece v osobách Jiříka a jeho bratra Lacka neobjevují poprvé: zakladatel kláštera Beneš (III.) z Kravař a Krumlova pojal za choť dceru Matouše ze Šternberka na Lukově Anežku. Sami mladí Šternberkové byli s kravařským rodem pokrevně

---

²⁹⁹ Tamtéž.

³⁰⁰ Jan ZDICHYNEC, *Ženské kláštery Horní Lužice mezi duchovní a světskou mocí v 16. a 17. století*, Praha, 2007. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin. Vedoucí práce Bobková, Lenka.

³⁰¹ Více k tématu J. ZDICHYNEC, *Kláster Osek v 16. století*, s. 97.

³⁰² Josef BARTOŠ a kol., *Malé dějiny Olomouce*, 1. vydání Olomouc : Profil, 1972, s. 60.

³⁰³ J. ZDICHYNEC, *Ženské kláštery Horní Lužice*, s. 190.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 187.

³⁰⁵ Např. v roce 1516 prosadil sesazení cisterciáckého opata v Pfortě, který žil s konkubínou. Tamtéž.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 188–189.

³⁰⁷ Zakázal jim např. účast na augustiniánské kapitule v Grimmy a byl ve vztahu k nim ostražitý – byl si např. vědom nebezpečí, jaké znamená augustiniánský zpovědník pro magdalenitky v Salze. J. Zdichytec, *Ženské kláštery Horní Lužice*, s. 188.

³⁰⁸ Tamtéž, s. 187, 190.

spříznění skrze matku Elišku z Kravař, dceru pana Lacka z Kravař a na Helfštýně, a úzkou spoluprací a do jisté míry snad i kontinuitu s tímto rodem jim zajistily osoby jejich poručníků, pod jejichž vlivem oba Šternberky obklopovalo prostředí příznivě naladěné Husovým reformám. Lacek helfštýnský z Kravař, jejich děd, a posléze mezi jinými Pod vlivem poručníků oba Šternberky obklopovalo prostředí příznivě naladěné Husovým reformám, názory chlapců mohl podle Pokludy ovlivnit zejména rozhodný příklon k Husovi jejich děda a poručníka Lacka helfštýnského,³⁰⁹ posléze také prohusitské postoje dalších poručníků Petra z Kravař a ze Strážnice a Beneše (IV.)³¹⁰ z Kravař a Krumlova. V bouřlivých husitských dobách museli pečlivě zvažovat své postoje, chtěli-li čelit náboženským sporům, politickým střetům a zároveň chránit svůj majetek. Ačkoliv o jejich stanoviscích existuje jen hrstka zpráv, Zdeněk Pokluda z nich uzavírá, že se každý z bratrů přikláněl k jiné straně – mladší Lacek ke kališníkům, starší Jiřík ke katolíkům.³¹¹ Kolem roku 1425 však zakolísal – podle Pokludy a Karla Stloukala výrazně inklinoval k husitskému táboru, když v únoru shromažďoval³¹² branný lid u Olomouce, v březnu uzavřel příměří s husity, a v květnu jej můžeme zastihnout na „helfštýnské schůzce“ s řadou prohusitsky orientovaných šlechticů.³¹³ Hned na přelomu let 1425 a 1426 však Jiříka opět můžeme zastihnout na Zikmundově straně. Na Fulnecko jej přivádí sňatek s vdovou po Janu VI. Jičínském Anežkou až na sklonku života mezi lety 1435 a 1436,³¹⁴ manželka jej velmi záhy přijala za spoluuživatele panství a po její smrti v druhé polovině roku 1437 vládl Jiřík Fulneku sám. Neužil si panství však dlouho, zemřel hned následujícího roku. K jeho náboženským postojům v tomto pozdním období není v literatuře uvedeno nic určitého, Jiříkova listina, vydaná ve Fulneku v roce 1437 tedy slouží jako dosti zajímavý doklad o šlechticově zbožnosti ke konci jeho dní. To může být alespoň částečné vodítko k tomu, abychom si udělali alespoň mlhavou představu o Jiříkově vztahu ke klášteru.

---

³⁰⁹ Za poručníka jej v roce 1406 nechal intabulovat jejich otec Albrecht Zlínský ze Šternberka a Lukova, Lacek sirotky po jeho smrti zastupoval ve při u lenního soudu z roku 1413 a držel nad nimi ochrannou ruku až do své smrti v roce 1416. Z. POKLUDA, *Moravští Šternberkové*, s. 146, 149–150.

³¹⁰ Zdeněk Pokluda neuvádí o kterého z Benešů se jedná. Beneše III. a Beneše VI., řečeného Benešek, můžeme rovnou vyloučit. Beneš III., fundátor fulneckého kláštera a bratr pana Lacka z Kravař zemřel již roku 1398, Beneš VI. byl přinejmenším do Lackovy smrti v jeho poručenství, obdobně, jako mladí Šternberkové. Mohlo by se jednat o Beneše IV., syna Beneše III. a synovce Lacka, který se po otcově smrti mohl ujmout správy Krumlova, zatímco jeho bratr Jan (III.) se ujal Fulneka. Z. POKLUDA, *Moravští Šternberkové*, s. 150.

³¹¹ Dvakrát se připojil k vojsku olomouckého biskupa, přičemž v roce 1423 padl husitům u Kroměříže do zajetí, a ačkoliv kolem roku 1425 výrazně zakolísal, „nejméně od přelomu dvacátých a třicátých let napomáhal katolické straně“ a králi Zikmundovi. Z. POKLUDA, *Moravští Šternberkové*, s. 155

³¹² Společně s Petrem Strážnickým z Kravař a s Janem Tovačovským z Cimburka.

³¹³ Kromě výše jmenovaných (pozn. 308) se jí účastnili jeho bratr Lacek, Jan VI. Jičínský z Kravař a Ctibor na Drahotuších a Ctibor na Křídle z Cimburka.

³¹⁴ A. Turek a F. Dvorský se na dataci neshodují.

Listina na první pohled nesouvisí s Jiříkovým vyznáním a s klášteřem jen okrajově, jedná se o zlistinění úhrady dluhu, který šlechtici vznikl vůči fulneckému ševci Hanzlovi, darováním zahrady nad klášteřním sadem. Za pozornost ale dokument stojí z hlediska poplatků, jež se s darem na ševce a jeho potomky dědičně přenesly.³¹⁵ S držbou zahrady se totiž pojila povinnost odvádět platy hradní kapli, kterou podle fundačních listin Beneše (III.) z Kravař spravoval probošt fulneckého klášteřa,³¹⁶ a to ve výši dvakrát dva groše na svátky svatého Václava a svatého Jiří. Lze z nich usuzovat, že chod kaple na hradě, zasvěcené Máři Magdaléně, byl i v této době zajišťován a, s velkou dávkou nadsázky můžeme odhadovat, že sem Jiří aktivně docházel k bohoslužbám. Jiný doklad o tom však nemáme. Byli bychom tak svědky jednoho z posledních zřetelných projevů zbožnosti v katolickém duchu ve Fulneku ze strany vrchnosti v předbělohorském období. Po Jiříkově smrti panství přebírá jeho bratr Lacek, který se na rozdíl od něj „sblížil s kališnickými kruhy v zemi“, ³¹⁷ čemuž také odpovídá jeho mlčení ve vztahu ke klášteřu.

Zájem vrchnosti o klášteř se nezvyšuje, ani když už je držba panství poněkud stabilnější. Ojedinelé aktivity ve vztahu ke klášteřu pozorujeme pouze u Jana Krumsína z Lešan (držel Fulnek 1454–1464). Z jeho jednání vyplývá, že byl pravděpodobně katolík, neboť zasahoval ve prospěch klášteřa, nelze to však říci s určitostí. Jeho angažmá se v mnohém podobá vlažnému zacházení s klášteřem ze strany posledního pána z Kravař Jana VI. Jičínského, kdy oba vystupovali výhradně jako prostředníci mezi kanonií a dalšími aktéry na panství, Krumsín ovšem mnohem bezprostředněji. Osobně zajistil, aby klášteř nepřišel o plat ve výši dvou hřiven grošů, který měl kanovníkům vyplácet fojt Michálek, a část jeho poplatku vzal přitom na sebe.³¹⁸ To stojí v nápadném kontrastu s pozdějším tolerováním zadržování platů a desátků, náležejících klášteřu, jejich zabíráním a vynakládáním na vlastní užitek, jak bylo od poloviny 15. století typické pro Bernarda z Žerotína, Baltazara Švajnice, či Jana staršího Skrbenského z Hříšně.

Znovu a naposledy zasáhl Jan Krumsín do poměrů hned v následujícím roce (1458). Vystoupil jako prostředník při narovnání konfliktu mezi klášteřem a Krumsínovi poddaným městem Bílovcem o poddaného ze Staré Vsi. O obsahu tohoto sporu víme jen málo určitého.

---

³¹⁵ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, sig. I8, inv. č. 11.

³¹⁶ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 8, sig. A1a.

³¹⁷ Roku 1431 se v pramenech mihla zmínka o Lackovi, jmenovaném ve skupině moravských šlechticů, vyzývaných k součinnosti s husitskými tábořskými hejtmany, krom zmiňované helfštýnské schůzky Pokluda další údaje ve vztahu k Lackovu vyznání neuvádí. Z. POKLUDA, *Moravští Šternberkové*, s. 154.

³¹⁸ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, sig. M1, inv. č. 13.

Starou Ves klášter obdržel v roce 1391 od Lacka z Kravař včetně vrchnostenských práv nad poddanými. Purkmistr a rada města Bílovce ale poukazovali na skutečnost, že „*měli člověka svého v Staré vsi, kterýžto platil nám a našemu kostelu bílovskému 12 grošů, a to rozděleně o s(vatém) Jiří 6 a o s(vatém) Václavu 6, (a) byli jsú o to mezi námi a knězem proboštem fulneckým mnoho nesnázi.*“³¹⁹

Jan Krumsín z titulu pána zboží fulneckého a bílovského svolil ke smlouvě mezi oběma znesvářenými stranami. Že v narovnání celého sporu vystupoval jako prostředník usuzují z konstatování, že se na smlouvě usnesli se šlechticovou „*vůli a s radú*“.³²⁰ Jednání ve městě Bílovci v přítomnosti Jana jako zprostředkovatele smíru evokuje i následující citát z Krumsínovy listiny: „*... přišli ke mně kněz probošt můj z Fulneka se svým konventem a mieščené moji z Bílovce, a prosili jsu mne s pilností [...] abych jim vůli dal a na tych obapolný[ch] žádostí a k jich pilnej prosbě dal jsem jim plnu svú a dobrú vůli...*“³²¹ Bílovští měšťané nakonec klášteru kýženého poddaného propustili a vzdali se všech práv, jež by k němu mohli mít. Klášter se na oplátku zavázal vyplácet oněch 12 grošů podle předchozího zvyku. Bez zajímavosti nejsou ani používané termíny – pojmem „opravný pán“ se klášter později vztahuje výhradně k Tvorkovským z Kravař, které přijal za své zástupce a fundátory, svědčí to proto o dobrých vztazích kláštera s Krumsínem, na kterého se klášter jistě neobracel jedinkrát. Totéž můžeme usuzovat z formulace „probošt můj“ ze strany Krumsína. Na druhou stranu zde za úvahu stojí myšlenka, zda si Krumsín v souvislosti s pozicí „*pána zboží fulneckého*“ neosoboval vrchnostenské právo nad klášterem podobně jako později Žerotínové,³²² nic takového ovšem nelze ani potvrdit, ani vyvrátit. Je otázkou, jestli mezi šlechticem a klášterem existovala nějaká smlouva, jež zakládala tento vztah i právně.

Na první pohled se zdá, že těmito Krumsínovými zásahy zájem vrchností o klášter zcela končí. Z pramenů však vyplývá, že pozice kláštera byla poměrně silná i v době těchto živelných přesunů panství mezi majiteli. Zde je nutno učinit krátkou poznámku k duchovnímu životu Fulnecka, za jehož rozvojem můžeme, ač pro to nemáme konkrétní doklady, předpokládat podporu ze strany majitelů, jimiž byli v tomto případě synové krále Jiřího z Poděbrad. Nezdá se, že by došlo k markantnějšímu úpadku religiozity mezi poddanými – i v druhé polovině 15. století zde i přes pronikání utrakvismu zaznamenáváme poměrně silný katolický mariánský

---

³¹⁹ Tamtéž, sig. F3, inv. č. 14.

³²⁰ Tamtéž.

³²¹ Tamtéž, sig. F4, inv. č. 15.

³²² Více k tomu v kapitole 7.3.2.

kult, jak o tom svědčí privilegium papežského legáta Marka z roku 1473.³²³ V této době do Fulneka proudilo za mariánskými svátky enormní množství věřících, konkrétně jsou doloženy návaly lidí ve hřbitovní kapli Panny Marie za hradbami města, a to v takové míře, že je kaple nemohla pojmout ve svých prostorách všechny. Lze přitom předpokládat, že nešlo pouze o fulnecké měšťany, ale že sem docházeli i věřící z nejbližšího okolí. Klášter proto opakovaně vysílal žádosti k papeži, aby mohl sloužit mše pod širým nebem. Privilegia nakonec skutečně dosáhl, papežský legát zprostředkoval řeholníkům povolení sloužit mše u přenosného oltáře. „*Když jsme obdrželi několikrát a zejména během svátků svaté Panny Marie, že do kaple té Panny Marie za hradbami města Fulnek (v) olomoucké diecézi lidí v takovém množství plynou, že kostel sám pro svou stísněnost tyto výše uvedené lidi nemůže pojmout [...], my vašim [proboštovým] prosbám jsme se přiklonili, aby vám bylo dovoleno mít oltář přenosný, nad kterým můžete s náležitou úctou na hřbitově (u) řečené kostelní kaple vy, nebo kdokoli z vašich k tomu způsobily, slavit mše a jiné bohoslužby...*“³²⁴ Za poznámku také stojí, že se pravděpodobně jedná o tutéž kapli, kterou roku 1391 založil pan Lacek (I.) z Kravař s tím, že v ní měla být každodenně sloužena zpívána mariánská mše jedním bratrem z konventu.³²⁵ Mariánská tradice se tak ve Fulneku zdá být silná a oblíbená i v pozdějším období.

V roce 1475 převedla knížata³²⁶ z Kunštátu a Poděbrad, Viktorín, Jindřich a Hynek, Fulnek na Žerotíny. Mimo tento akt se bratři v pramenech ve vztahu ke klášteru nijak neangažují, ačkoliv se všichni tři synové kališnického krále, původně rovněž kališníci, obrátili ke katolicismu. Poděbradovská změna konfese se zde však ani projevit nemohla, neboť panství bylo mezi lety 1468-1475 zastaveno Janovi z Žerotína, přičemž ke konverzi pánů z Kunštátu a Poděbrad došlo až mezi lety 1469-1485. Kníže Viktorin přestoupil ke katolicismu v žaláři

---

³²³ 31. 8. 1473. ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, sig. F5, inv. č. 17.

³²⁴ „*Cum itaque sicut accepimus s(a)epe numero et presertim in festivitibus beate Marie Virginis ad Capellam eiusdem Beate Marie extra muros oppidi Fulneck predicti Olomucensis diocesis hominum multitudo tanta confluit ut ecclesia ipsa propter angustiam eius homines praefatos pro auditione missarum et aliorum divinarum capere non potest hinc est quod nos vestris de notis supplicationibus inclinati ut liceat vobis habere Altare portatile cum debita reverentia et honore super quo in cimiterium ecclesie capelle praedictae vos vel aliqui vestrum ad hoc idoneus vel idonei missas et alia divina officia...*“ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, sig. F5, inv. č. 17.

³²⁵ Tamtéž, sig. F5, inv. č. 45; MZA, *Bočkova sbírka*, inv. č. 4987.

³²⁶ Do stavu říšských knížat byli povýšeni v roce 1462 a 1463. Ondřej FELCMAN – Radek FUKALA a kol., *Poděbradové: rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 92–93.

uherského krále Matyáše Korvína mezi lety 1469-1471,³²⁷ kníže Hynek v roce 1473³²⁸ a kníže Jindřich mezi lety 1479-1485.³²⁹ Zdá se, že výraznější vliv na vývoj fulneckého panství nemohl mít ani fakt, že Viktorín trávil přinejmenším od roku 1472 většinu času na Opavsku³³⁰ a měl k fulneckým držávám blíže než kterýkoli z jeho bratrů.

K zástavě Fulneka došlo pravděpodobně v kontextu válečných výdajů na boje proti císaři Fridrichovi III. a uherskému králi Matyáši. Prodej panství o šest let později pak časově odpovídá době, kdy Poděbradové postupně směřovali k hospodářskému úpadku a rozpadu svých držav. Hospodářské problémy souvisely především s nákladným výkupem Viktorína ze zajetí a s Hynkovým rozmařilým životem,³³¹ pokusem o řešení situace bylo v březnu 1472 rozdělení dědictví krále Jiřího z Poděbrad, které dosud spravovali v neděli. Zástava a posléze prodej Fulneka Žerotínům se zřejmě odehrál v kontextu těchto snah o zpomalení hospodářského úpadku.

Ačkoliv zájem vrchnosti o klášter až na výjimky postupně opadá již od roku 1407, postavením kláštera ztráta jeho ochránců a podporovatelů v osobách šlechticů kravařského čtyřlístku výrazněji neotřásla. Zdá se, že jeho pozici nějak fatálně neohrozily ani husitské války, ba naopak. Klášter systematicky a trvale funguje jako pozemková vrchnost a v pramenech poměrně sebevědomě upevňuje své postavení vůči poddaným. To lze dokládat na základě úmluv s dalšími správními subjekty – s městem, fulneckým fojtem, a děrnenským rychtářem – ale i z toho, že klášter v této době potvrzoval některé převody majetku mezi svými poddanými (1461 a 1468).³³² Už v roce 1446 klášter sjednal dohodu s městem Fulnekem o platy a pohřby³³³ – purkmistr Hanuš Schneider osvobodil klášterní podsedy a proboštský dvůr od dávek městu, za což se probošt Mikuláš jménem kanonie zavázal k obstarávání bezplatných pohřbů s kříží a zpěvem ve Fulneku. Součástí smlouvy byla dohoda o lukách u vesnice Děrné, jež se,

---

³²⁷ Byl sem odvečen po neúspěšné bitvě u Veselí nad Moravou v červenci 1469. Důvodů jeho obratu je odhadováno hned několik – morální pokoření ze strany Korvína, hořké zklamání z nenaplněných mocenských plánů poté, co král Jiří z Poděbrad zavrhl nástupnictví ve své linii a vyslovil se pro polskou kandidaturu, případně je předpokládáno také úsilí Viktorína jako slezského knížete udržet zděděné statky ve vedlejších korunních zemích, jež byly pod kontrolou budínského dvora. O. FELCMAN – R. FUKALA a kol., *Poděbradové*, s. 92–93.

³²⁸ Tamtéž, s. 102, publikace impulsy, jež k tomu vedly, neuvádí.

³²⁹ Tamtéž, s. 110.

³³⁰ Tamtéž, s. 95.

³³¹ Neuměl peníze vhodně investovat, lehkovážně si půjčoval na vysoký úrok, což vedlo k tomu, že později musel po rozdělení majetku vlastní pozemkový majetek zastavovat, či dokonce rozprodávat.

³³² Prodeje pozemků mezi Janem Studěnkou ze Slatiny a Mikulášem ze Staré vsi a mezi tímtož Janem Studěnkou a Matějem Kudlikem. MZA, *Bočkova sbírka*, č. sig. 4980.

³³³ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, sig. F2, inv. č. 12.

rozdělené na osm zahrad, prodaly k užítku města. Ty směl klášter nadále využívat jako pastviny pro dobytek z obou svých dvorů (proboštský dvůr ve Fulneku a v Bílově, který zpusťl někdy v druhé polovině 16. století).³³⁴ O dva roky později Mikulášův nástupce probošt Augustin potvrdil a znovu vyhotovil privilegium na fojtství ve Staré vsi fojtu Hanuškoví³³⁵ a v roce 1465 na rychtu novému děrnenskému rychtáři Řehořovi.³³⁶

Pozastavme se ještě u otázky toho, co prodej panství znamenal pro fulnecký klášter. Otázka jeho postavení je ze zápisu do zemských desk zcela vypuštěna, což odpovídá tomu, že lze klášter ve Fulneku považovat za samostatnou vrchnost. Viktorin, Jindřich a Hynek prodali Žerotínům „hrad Fulnek s městem všemi vesnicemi, [...] zemanstvím i manstvím, kteréž k tomu zámku příslušejí i s vrchním panstvím, právem poddacím duchovním i světským“³³⁷ a toho všeho přitom mohli užívat „jako svého vlastního zpupného a svobodného dědictví“.³³⁸ Ve vkladu zakotvili také pravomoc se se zbožím obrátit, ke kterému právu Jan z Žerotína uzná za vhodné a hrad se zbožím vložit do zemských desk opavských či moravských.³³⁹ Žerotínové si ovšem znění listiny upravili po svém. Její dezinterpretace se stala jádrem velké části sporů o práva ke klášteru a jeho vesnicím (více k tomu v kapitole 7.3.2). Když se Žerotínové podle onoho privilegia obrátili k moravskému právu, zakoupili podle svého tvrzení hrad, s městem „i s klášterem [podacím i]³⁴⁰ s obranau na témže klášteře i na těch vseh k němu příslušejících...“³⁴¹ V tomto znění (opakovaně) vložil panství do olomouckých zemských desk Janův syn Bernard z Žerotína.³⁴²

---

³³⁴ Došlo k tomu kvůli ucházejícím platům z pustějovských luk, které vrchnost pronajala svým poddaným za velmi nízký poplatek. Jde o události v rámci kauzy smlouvy kněze Jana z roku 1525 – více k tomu viz příslušné kapitoly: 7.3.3, 8.2.2. MZA, *Bočkova sbírka*, inv. č. 4989.

³³⁵ To původní shořelo při požáru města Opavy. Týká se nejen pozemků a majetků (dědičná držba dvou a půl lánů půdy a dvou mlýnů), ale např. i práva mít ve fojtství krčmu. Hanušek a jeho potomci jsou povinni klášteru vyplácet dvě hřivny grošů a kromě peněžních částek listina obsahuje také dvě položky v naturáliích – totiž deset kuřat na Narození Páně a čtyři jehňata na svátek Velikonoční. ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, sig. IX1, č. sig. 12a.

³³⁶ To původní bylo rovněž poškozeno zubem času. ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, sig. P1, inv. č. 16.

³³⁷ Moravské Zemské Desky (dále MZD), kraj olomoucký II., 1480-1566, František Matějka (ed.), s. 36, f. 31, č. 258.

³³⁸ Tamtéž.

³³⁹ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, sig. I9, k. 3, inv. č. 68, MZD, kraj olomoucký II., s. 36, f. 31, č. 258.

³⁴⁰ Podle MZD, kraj olomoucký II., s. 214, f. 15, č. 99, zde viz pozn. č. 7: „Na okraji J[an] z P[er]nštejna“, z edice není zcela jasné, jestli se jedná o jeho, kancelářský, nebo jiný přípisek.

³⁴¹ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, č. sig. P6, inv. č. 155, k. 7.

³⁴² MZD, kraj olomoucký II., s. 214, f. 15, č. 99.

7.3 Žerotínové, ve znamení koexistence (1475-1540)

Fulnecko–jičínská větev rodu pánů z Kravař vymřela v roce 1434 a do zakoupení panství Žerotíny v roce 1475 čelíme změti jeho turbulentních přesunů mezi jednotlivými majiteli.³⁴³ Fulnecko obdržel Jan z Žerotína nejprve zástavou od krále Jiřího z Poděbrad roku 1468 jakožto další purkrabství na hranicích mezi Slezskem a Moravou, které mělo Janovi kompenzovat ušlé zisky z předchozího purkrabského úřadu na Edelštejně po jeho dobytí poděbradovskou opozicí. Historik Petr Kozák touto interpretací odmítá závěry Adolfa Turka, hledajícího příčiny zástavy jen v narůstajících finančních těžkostech krále.³⁴⁴ Poděbradovi synové Žerotínovi umožnili alodizaci zástavy již roku 1475 a postoupili mu i právo se rozhodnout, zda statek vloží v zemské desky opavské či moravské.³⁴⁵ Tato doložka svědčí o problematickém kolísání Fulnecka mezi Moravou a Slezskem, které se později projeví později např. v konfliktech o louky v Pustějově. I z důvodu, že tento spor bude rozebrán v pasáži o právních aspektech narovnání sporů v předbělohorské době, bude tato kapitola značně zjednodušena.

V době zisku Fulnecka se Žerotínové hlásili k utrakvismu a poskytovali na panství širokou toleranci nejen kališníkům, ale také valdenským a Jednotě bratrské,³⁴⁶ která ve městě někdy před rokem 1489 zřídila bratrský sbor.³⁴⁷ Byl situován nápadně blízko kláštera a není přitom vyloučeno, že na pozemku stál původně katolický špitální kostelík.³⁴⁸ Jan z Žerotína na panství přijímal náboženské exulanty z Moldávie a valdenské z Branibor, kteří posléze s českými bratry splynuli³⁴⁹ a stali se příčinou jeho postupného poněmčení. I přes tuto silnou podporu nekatolíků však nečinil výraznější příkoří ani augustiniánům. Pro dobu vlády Žerotínů nad Fulneckem nejsou dochovány žádné stížnosti augustiniánů na křivdy kvůli konfesijní nesnášenlivosti, a to ani v souvislosti s již zmíněným bratrským sborem. Je otázkou, jak to vysvětlit. Na místě jsou úvahy o otevřenosti Žerotínů vůči augustiniánům, jež vedla k poměrně harmonickému vývoji, svou roli zde mohla hrát i tradice vrchnostenských vztahů.

---

³⁴³ Vystřídali se zde páni z Lukova, opavská knížata, Krumsínové z Lešan, Kostkové z Postupic, a synové Jiřího z Poděbrad Viktorin, Jindřich starší, Jindřich mladší a Boček z Kunštátu a Poděbrad. Vycházím z výsledků bádání Adolfa Turka, viz A. TUREK, *Fulnecko*, s. 38–43.

³⁴⁴ Petr KOZÁK, *Vzestup rodu Žerotínů. Život a odkaz Jana staršího ze Žerotína a z Fulneka*, ČMM 124, 1, 2005, s. 50–53.

³⁴⁵ Tamtéž, s. 58.

³⁴⁶ M. MYŠKA – L. DOKOUPIL (edd.), *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*, s. 97–98.

³⁴⁷ A. TUREK, *Fulnecko*, s. 138.

³⁴⁸ Podle Turka byl založený počátkem 15. století a vyhořel za vpádu husitů do města v roce 1427. A. TUREK, *Bratrský sbor*, s. 9–8.

³⁴⁹ Tamtéž.

Jsme totiž svědky dokonce částečné podpory kanonie ze strany kališnické vrchnosti. Jan z Žerotína vzal roku 1477 jejich špitál (chudobinec) v ochranu a daroval mu ves Jerlochovice, respektive pouze dva lány a mlýn a peněžní rentu z těchto pozemků.³⁵⁰ Ještě v roce 1506 máme dochován vsřícný přístup ze strany Jana, Viktorína a Jiřího z Žerotína, kteří klášteru: darovali zahradu, ležící vedle zahrady klášterní a povolili klášternímu pastýři právo pastvy 200 ovcí. Rovněž proboštovi potvrdili držbu dvora na předměstí, který dovolil klášteru zřídit již Jan z Žerotína.³⁵¹

7.3.1 Koexistence z nutnosti

Náboženská koexistence, kterou pozorujeme zejména na vztahu Jana ze Žerotína s fulneckými augustiniány, se začala na Moravě uplatňovat velmi brzy. Vývoj souvisel především se spíše smířlivým přístupem některých olomouckých biskupů vůči protestantům, jenž byl ovlivněn zejména myšlenkami humanismu, jehož někteří byli čelnými mecenáši. Nástup katolické reformy je zahájen až za biskupa Prusinovského v 60. letech 16. století. Tato mírná katolická reakce může souviset také s poněkud poklidnější recepcí luterských myšlenek, zejména oproti Slezsku. Současně byl na Moravě „vývoj v náboženských otázkách daleko méně radikálnější než v Čechách. Koexistence katolicismu a české reformované církve zde vytvořila postupem doby podmínky pro poměrně tolerantní vztahy.“³⁵² Navíc na rozdíl od Čech, na Moravě zůstalo více katolíků než v Čechách.³⁵³

V 16. století se na olomouckém biskupském stolci vystřídalo deset biskupů a Miloš Kouřil genezi jejich postojů rozdělil na tři fáze³⁵⁴ – na období boje o záchranu základů, kam spadají episkopáty Stanislava Thurza (1497-1540),³⁵⁵ Jana Dubravia (1541-1553)³⁵⁶ a Marka Kuena (1553-1565), kteří se nepokoušeli o vlastní rekatolizační podněty. Dále na období boje o iniciativu, zahrnující především episkopát jejich nástupce Viléma Prusinovského z Víckova (1565-1572),³⁵⁷ kterého sborník o dějinách Olomouce označuje za

---

³⁵⁰ A. TUREK, *Fulnecko*, s. 47.; M. MYŠKA – L. DOKOUPIL (edd.), *Biografický slovník*, s. 97–98.

³⁵¹ ZAO, *Augustiniáni kanovníci*, inv. č. 18., sig. I10.

³⁵² J. BARTOŠ a kol., *Malé dějiny Olomouce*.

³⁵³ Miloš Kouřil, *Město Olomouc a církev v letech 1550-1560*, in.: *Historická Olomouc a její současné problémy IV*, Univerzita Palackého Olomouc, 1983, s.32.

³⁵⁴ M. KOUŘIL, *Město Olomouc a církev*, s. 31.

³⁵⁵ Miloš Kouřil jej přímo výslovně neuvádí.

³⁵⁶ Jeho zaneprázdnění diplomacií a intenzivní zájmem o hospodaření odsouval otázky postavení církve spíše do pozadí. M. KOUŘIL, *Město Olomouc a církev*, s. 29.

³⁵⁷ Po něm následovaly tři „méně výrazné osobnosti, jejichž odchod z funkce i světa je obestřen tajemstvím jedu.“ J. BARTOŠ a kol., *Malé dějiny Olomouce*, s. 59.

„horlivého zastánce protireformace“,³⁵⁸ jenž učinil první zásadní kroky pro obrodu církve a zpomalení nástupu luterství v zemi.³⁵⁹ A konečně na „bitvu o vítězství“,³⁶⁰ jež vrcholí před stavovským povstáním. Tato bitva o vítězství pak znamená finální a definitivní zvrát, a tedy i nástup skutečně výrazných konfesijních konfliktů, a podle Kouřila ji zahajuje episkopát Stanislava Pavlovského (1579-1598) a vrcholí za působení kardinála Františka z Ditrichštejna (1599-1636).³⁶¹

Tyto teze je nutno alespoň částečně korigovat nejen vývojem přímo v biskupském sídelním městě Olomouci, ale i ve Slezsku, který by bylo možno odsunout jako „anomálii“ – výraz Radka Fukaly,³⁶² který jím zdůrazňuje odlišnost vývoje oproti zejména Čechám a Moravě. Vývoj zde byl živelný, rychlý a násilný, ač motivován různými pohnutkami – ve Slezsku úsilím o sekularizaci, o čemž budu za okamžik hovořit, v Olomouci šlo spíše o spontánní výbuchy lidového násilí, usilující obhájit zdejší nekatolické kazatele. K tvrdým srážkám o ně v biskupském sídelním městě začalo docházet o dost dříve oproti širšímu vývoji v Čechách a na Moravě – a to velmi záhy po Lutherově vystoupení již od roku 1523.³⁶³ K rychlé recepci Lutherových myšlenek zdejší měšťany vedl mj. také úpadek olomouckých klášterů a nedostatek vzdělaných světských kněží.³⁶⁴ Pokles klášterních společenství potvrzují také mniši, odpadlí od katolictví: roku 1530 byl z města vypovězen cisterciák, „*který kázal evangelicky*“,³⁶⁵ roku 1525 byl uvězněn františkán, obhajující luterské názory,³⁶⁶ proti čemuž měšťané zareagovali ozbrojeným srocením u kláštera. „*Lid (...) se shromáždil před klášterem a dožadoval se jeho propuštění. Kdyby tehdy městská rada nedala lid rozehnat, byli by prý mniši v klášteře pobiti.*“³⁶⁷ V roce 1553 byl nekatolíky přepaden rovněž olomoucký dominikánský klášter, mniši přitom byli „*ztýráni*“.³⁶⁸ Luterská městská rada ale nijak nezakročila – viníci

---

³⁵⁸ Tamtéž.

³⁵⁹ Záhy po svém nástupu založil v Olomouci jezuitskou kolej (1566) a současně akademii, sloužící k přípravě nejen kněží, ale i k výuce šlechty a měšťanů, jež svou vysokou úroveň předčila i nejlepší bratrské školy. Vizitoval diecézi a nechal svolat synodu kněžstva, zajímavé ovšem je, že se na ní neodvážil z obavy z odporu moravských stavů vyhlásit tridentské dekrety, povolující pro české země roku 1564 výsadu kalicha. Tamtéž, s. 29-30.

³⁶⁰ Tamtéž, s. 31.

³⁶¹ První z nich dosáhl pokatolictění olomoucké městské rady, druhý do města v roce 1614 uvedl kapucíny. Tamtéž, s. 30-31.

³⁶² R. FUKALA, *Reformace*, s. 21, 26.

³⁶³ Dostí tvrdé zákroky proti nekatolickým kazatelům máme doloženy v letech 1523, 1525, 1530, 1538, 1547 a 1558. Bartoš, *Malé dějiny*, s. 55-56, 61-62., M. Kouřil, *Město Olomouc a církev*, s. 29.

³⁶⁴ J. BARTOŠ a kol., *Malé dějiny Olomouce*, s. 60.

³⁶⁵ Tamtéž, s. 61.

³⁶⁶ Tamtéž, s. 56.

³⁶⁷ Tamtéž, s. 56.

³⁶⁸ Tamtéž, s. 62.

nebyli vyslýcháni ani potrestáni. V roce 1558 pak zaútočil ozbrojený lid znovu, tentokrát na radnici, když měl být na základě královského mandátu vypovězen „*ohnivý kazatel*“ Martin Adler.³⁶⁹ Kamenem úrazu v Olomouci bylo také to, že nekatoličtí kazatelé mohli působit pouze tajně, výrazná byla tedy snaha o zisk modliteny – a to ještě roku 1608, kdy připadla Morava králi Matyášovi.³⁷⁰ Za poznámku stojí, že i olomoucká městská rada měla být v polovině 16. století převážně luterská,³⁷¹ zatímco ve Fulneku je tato rada smíšená ještě na počátku 17. století. Podobný masový odklon od katolictví vzápětí po vystoupení Martina Luthera jako v Olomouci nastal také na panství osekého kláštera – ostatně Luther sám se pokoušel osekého opata pohnout k reformaci. Jan Kilián však prokázal, se oseký konvent slušně konsolidoval i přes nekatolickou většinu svých poddaných.³⁷²

Komparativní část této práce se neobejde bez krátkého exkursu do poměrů na slezském území, při jehož hranicích s Moravou se Fulnek nacházel.³⁷³ Většina lokalit včetně hlavního města Slezska, Vratislavi byla pro katolíky téměř ztracena již od dvacátých let 16. století, a to i přes původně v celém Slezsku velmi zdrženlivou recepci myšlenek husitství, jež sem měly rozšířit spanilé jízdy táborcko-sirotčích polních bratrstev.³⁷⁴ Jejich masivní rabování a loupežení uvádí historik Jirásko jako jednu z příčin toho, proč zde byl aktivní ohlas myšlenek kalicha naprosto minimální a proč pilířem země dlouhou dobu zůstávala katolická církev.³⁷⁵ Počátky náboženského pohybu v podobě reformace zde pozorujeme až ve 20. a 30. letech 16. století, kdy zde získalo masivní ohlas luteránství, pronikající sem z univerzity v Lipsku a Wittenberku.³⁷⁶ V Čechách a na Moravě byla reformační hnutí rozvinuta již předtím. Pozdější avšak přitom prudký nástup tzv. druhé reformace byl ve Slezsku spojen se silnou podporou slezských světských knížat. Radek Fukala tento stav označuje za „*anomálii v zemích Koruny*

---

³⁶⁹ M. Kouřil, *Město Olomouc a církev*, s. 29.

³⁷⁰ Modlitebnu se Olomoučanům podařilo získat roku 1610 avšak již roku 1613 ji Matyáš zakázal zapsat do zemských desk, což vyvolalo takovou bouři odporu, že došlo k dalším výtržnostem, jejichž vyšetřování se táhlo až do roku 1619. *Malé dějiny Olomouce*, s. 64.

³⁷¹ M. Kouřil, *Město Olomouc a církev*, s. 28.

³⁷² J. KILIÁN, *11. 12. 1617 - zboření kostela v Hrobu*, s. 53-54,

³⁷³ K tématu také Rudolf ŽÁČEK, *Dějiny Slezska v datech*, Praha : Libri, 2004, s. 94–151.

³⁷⁴ Nejprve v roce 1428 pod vedením Prokopa Holého a posléze v letech 1429-1432. Odolaly jim zejména města Vratislav a Svídnice. František JIRÁSKO, *Reformace a rekatolizace ve Slezsku a Kladsku v 16. - 18. století*, Vydání první, Liberec: Bor, 2018, s. 12–13. V době husitských aktivit bylo podle historika na území vypleněno 25 větších měst a řada bohatých klášterů, nspecifikuje však, o které se jednalo. Masivní rabování a loupežení uvádí jako jednu z příčin toho, proč byl ve Slezsku aktivní ohlas myšlenek kalicha naprosto minimální. Tamtéž, s. 14–15.

³⁷⁵ Tamtéž, s. 26–27.

³⁷⁶ K okolnostem, jež ke změně náboženské atmosféry ve Slezsku vedly podrobně např. R. FUKALA, *Reformace*, s. 31–38.

české“³⁷⁷ a upozorňuje především na sílu vratislavského episkopátu, což činí eskalaci vývoje ve městě, jež ještě v roce 1500 symbolizovalo baštu protihusitských sil,³⁷⁸ po roce 1517 mnohem pozoruhodnější. Navzdory pomalému nástupu reformních myšlenek během husitství se z Vratislavi stalo velmi záhy téměř výhradně nekatolické město. Už v roce 1519 zde vyšla tiskem většina Lutherových prací,³⁷⁹ ve dvacátých letech 16. století obsadili dvě hlavní městské farnosti nekatoličtí kazatelé³⁸⁰ a mezi lety 1530–1550³⁸¹ přijala městská rada Aušpurskou konfesi za závaznou. Současně byl zbořen klášter v Oľbině těsně u hradeb města.³⁸² A přitom byla ve Slezsku na konci jagellonské éry poměrně hustá klášterní síť³⁸³ a ve Vratislavi v té době mělo své řeholní domy hned několik mužských i ženských řádů – z mužských např. augustiniáni kanovníci, křižovníci s červenou hvězdou, premonstráti a františkáni, z ženských augustiniánky, dominikánky a klarisky.³⁸⁴ Rapidní nástup luteránství sledujeme i v dalších slezských lokalitách – v Krnově (1524), Opolsku, Ratibořsku, Bohumínsku a Bytomsku (1532), v Lehnicku a Břežsku (1535), v knížectvích minsterberském a olešnickém (1535), či na Těšínsku (1540), kde navíc téměř zaniká františkánský klášter a zdejší benediktini jsou v tomto období vypuzeni z města. S reformovanými kazateli se setkáváme kromě Vratislavi, Lehnice (1524),³⁸⁵ Břehu a Olešnice³⁸⁶ velmi brzy také v Krnově, Hlubčicích, Horním Benešově, Bohumíně, Tarnovských horách a v Ansbachu (1532).³⁸⁷ V polovině 16. století pak podlehl reformaci také Svídnicko, Javorsko a Hlohovsko.³⁸⁸ Reformační vlna zašla tak daleko, že v roce 1549 vratislavská katedrální kapitula konstatovala, že má v celé diecézi pouze 50 kostelů katolické správců!³⁸⁹ Zde je ovšem nutné vyzdvihnout Fukalovu poznámku, že se nekatolické straně přes veškeré dosažené úspěchy nepodařilo ve Slezsku vytvořit sjednocenou zemskou

---

³⁷⁷ Na druhou stranu připouští i jistou stagnaci již v období husitských válek – především v řeholním prostředí – a upozorňuje na protimnišské nálady ve velkých městských aglomeracích. R. FUKALA, *Reformace*, s. 21, 26.

³⁷⁸ R. FUKALA, *Reformace*, s. 28.

³⁷⁹ F. JIRÁSKO, *Reformace a rekatolizace ve Slezsku*, s. 29.

³⁸⁰ Tamtéž, s. 33., Již v roce 1523 obsadil faru u kostela sv. Máří Magdalény luterský kazatel Johann Hess, v roce 1526 farnost s chrámem svaté Alžběty propouští protestantům dokonce sami její patroni, křižovníci s červenou hvězdou, kteří vyklízejí pole.

³⁸¹ Radek Fukala zřejmě chybně uvádí na různých místech rok 1530 i 1550, proto jsem je uvedla jako časové rozmezí. R. FUKALA, *Reformace*, s. 37, 39.

³⁸² F. JIRÁSKO, *Reformace a rekatolizace ve Slezsku*, s. 33.

³⁸³ Fukala podává poměrně podrobný výčet řeholních řádů a jejich sídel: R. FUKALA, *Reformace*, s. 24-25.

³⁸⁴ Tamtéž.

³⁸⁵ Ve zdejší kostele sv. Jana začal konat bohoslužby luteránský kazatel Kašpar Švenkfeld.

³⁸⁶ R. FUKALA, *Reformace*, s. 35, 37.

³⁸⁷ Tamtéž, s. 48.

³⁸⁸ Tamtéž, s. 39-41.

³⁸⁹ R. FUKALA, *Reformace*, s. 41, 44-45.

evangelickou církev. Až do konce 16. století byli predikanti, reformovaní kazatelé aj. téměř výhradně organizačně a právně podřízeni vratislavskému biskupství jakožto hlavnímu patronu jednotlivých farností. Záleželo přitom na benevolenci a toleranci každého jednotlivého vratislavského biskupa. Koexistenci katolického a aušpurského vyznání zajišťuje až Rudolfův majestát pro Slezsko roku 1609. Při bilancování a v konfrontaci s potridentským vývojem nelze tuto slabinu slezského protestantismu přehlížet.

Nástup reformace touto dobou pozorujeme také v obou Lužicích. V Merseburku (1545) a v Naumburku (1542) jsou prosazeni administrátoři nebo evangeličtí biskupové,³⁹⁰ míšeňské biskupství, zahrnující obě Lužice, bylo rovněž získáno roku 1559 luterány. Také ve Zhořelci (1521)³⁹¹ a v Budyšině se rozšířilo luteránství poměrně rychle. Ke konfesně podbarveným provokacím zde došlo již v roce 1522 a první luterská kázání jsou zaznamenána k roku 1523.³⁹²

První stížnosti na obsazování nekatolických predikantů ve Fulneku přitom pocházejí až z let 1596–1621. Od roku 1481 musíme předpokládat příchod bratrských kazatelů, podpořený vydáním privilegia na stavbu sboru, stížnost na ně – a dokonce jediná dochovaná – se v pramenech klášterní provenience ale objevuje až kolem roku 1596. Luterští kazatelé jsou na panství zmiňováni až na počátku 17. století, kdy je Skrbenští z Hříště krom vlastních pozemků dosadili do čtyř katolických kostelů, náležejících klášteru. Šlo přitom asi vždy o vesnické lokality, nikdy o konventní kostel ve Fulneku. V klášterní vesnici Jerlochovicích působil luteránský kazatel pravděpodobně od roku 1613, s jistotou někdy mezi lety 1619–1621. Není přitom vyloučeno, že nekatoličtí kazatelé působili tajně v měšťanských domech, přesto lze ve Fulneku usuzovat koexistenci mezi vyznáními a snahu zachovávat status quo, s čímž souvisí také fakt, že klášter konfesijně nedisciplinuje své nekatolické farníky a poddané. Podrobněji ke genezi nekatolíků ve Fulneku a k nekatolickým kazatelům v kapitole 5.2.

V období naznačeného živelného vývoje ve Slezsku a v obou Lužicích je fulnecký klášter v panství na pomezí Slezska a Moravy, který jen o několik desetiletí později vehementně usiloval o udržení příslušnosti svých držav právě ke Slezsku, plně zaměstnán spory o vrchnostenská práva, platy a pozemky, aniž by zde vypukly drsnější rozbroje, vyprovokované

---

³⁹⁰ J. Zdichynec, *Ženské kláštery*, s. 193–194.

³⁹¹ Tamtéž, s. 195.

³⁹² Tamtéž, s. 197. Přestože v Budyšině sídlil arcijáhen Horní Lužice, kolegiátní kapitula, ještě ve 20. letech 16. století podporovaná zbožnými nadáními, a zemský fojt jako zástupce českého krále. Podle Jana Zdichynce (vycházejícího z pramenů i starší literatury) lze najít uvnitř samotné kapituly reformně naladěné osoby, čímž vysvětluje skutečnost, že kapitula povolila evangelická kázání v hlavním budyšinském – a zároveň kapitulním – kostele, při nichž byla otevřeně kritizována římskokatolická církev. Senior a pozdější děkan Pavel Kűchler dokonce sám kázal a uděloval svátost podobojí.

konfesijním vyznáním majitelů panství Žerotínů. Kališník Jan z Žerotína sice podpořil příchod nekatolíků a založil vedle kláštera bratrský sbor, tyto jeho aktivity však nenašly u proboštů žádný ohlas a ani on klášter nijak nenapadal. Snad měli oba aktéři zájem na udržení vzájemného smíru v náboženských otázkách – klášter neprotestoval vůči Žerotínově podpoře protestantů a Žerotín za to klášter jakožto duchovní instituci nechal na pokoji. To už se ovšem dostávám do roviny spekulací. Zároveň se nezdá, že by místní čeští bratři a luteráni usilovali opanovat město a fary s cílem prosadit zde vlastní církevní organizaci, po větších reformačních otřesech na Fulnecku zkrátka zatím není slechu.

Další srovnávací rovinu, tentokrát velice podobnou vývoji ve Fulneku, nabízí události v Kadani. Vývoj zdejšího františkánského kláštera od příchodu řeholníků do města roku 1473 a jejich odchodu do Teplic roku 1564 vlivem sporů s fundátory, časově odpovídá převzetí fulneckého kláštera Žerotíny a je zcela v souladu s naznačeným během fulneckých událostí – ačkoliv se kadaňští fundátoři stávají již od roku 1510 nekatolíky, žádné větší nepřátelství z jejich strany vůči klášteru alespoň zpočátku nepociťujeme a mimo ojedinělé incidenty nedochází na panství ke konfesnímu pnutí. První kontakt města s reformací Petr Hlaváček uvádí k roku 1524, prvního evangelického kazatele až po vyhnání františkánů k roku 1567. Klášter v prvních letech dokonce prosperoval³⁹³ a mezi lety 1473–1522 se množily městské testamenty v jeho prospěch.³⁹⁴ V letech 1506, 1514, 1524 a 1533³⁹⁵ se zde navíc uskutečnily františkánské provinční kapituly, o jejichž hmotné zaopatření se nicméně rod Lobkoviců postaral pouze v roce 1506. Ve zbylých letech se jeho členové již jako luteráni odmítli angažovat, neboť v seznamech dobrodinců nefigurují. Za poznámku snad stojí, že toto „mlčení“ evokuje nezájem pánů z Kravař o klášter po zaujetí Husovými kázáními. Páni z Lobkovic navíc poskytli na hradě Hasištejn ochranu bakaláři Divišovi z Krupky, který uprchl před zatčením z kadaňského provinčního sjezdu z roku 1524 za svou obhajobu luteránských tezí.³⁹⁶ Většina jeho stoupců pak opustila řád a přestoupila k luterství.³⁹⁷ To je, jak vyplývá z literatury, vůbec první ohlas reformace ve městě a žádné další náboženské pnutí Petr Hlaváček neuvádí – ať už uvnitř

---

³⁹³ Fundátor Jan Hasištejnský z Lobkovic, ještě katolík, mu roku 1487 vymohl odpustkové privilegium, v roce 1490 při poutním kostele Čtrnácti sv. Pomocníků vzniká bratrstvo. Petr HLAVÁČEK, *Čtrnáct svatých Pomocníků, K pozdně středověké spiritualitě elit a její christocentrické dimenzi*, Univerzita Karlova Praha, 2014, s. 158-159, s. 171.

³⁹⁴ Pamatuje na něj až jedna třetina všech testamentů. Tamtéž, s. 171.

³⁹⁵ Tamtéž, s. 170-177.

³⁹⁶ Na kapitule byly projednávány Lutherovy reformační teze, které zde Diviš z Krupky předložil. Na veřejném kázání v kostele je vyvracel františkán Ambrož z Vratislavi, představení provincie přitom zamýšleli podle Petra Hlaváčka Divíše zatknout. Tamtéž, s. 175–176.

³⁹⁷ Tamtéž, s. 176.

kláštera mezi řeholníky nebo mezi klášterem a fundátory či městem. Teprve na třetí provinční kapitule roku 1533, kdy už „*téměř celé město (...) stálo na straně reformace (...) a hlásilo se oficiálně k utrakvistické konzistoři*“³⁹⁸ došlo ke konfesijně motivované provokaci, kdy „*kdoš* vyvěsil v kadaňských masných krámech list nepřátelský františkánům a jejich příznivcům.“³⁹⁹ Nejde však o nějak zásadní konfesijně motivovanou nenávisť vůči řeholníkům, srovnatelnou s protikatolickou politikou Jana II. Skrbenského z Hříště ve Fulneku z první poloviny 17. století, ale o poměrně zanedbatelnou provokaci, na kterou, jak se zdá, řeholníci ani nereagovali. Alespoň Petr Hlaváček žádnou jejich odpověď neuvádí.

Hasištejnští do sporů s klášterem vstupují teprve před rokem 1564, kdy poutní místo (mj. také vlivem konfliktu) osiřelo – zbývající tři bratři odešli do kláštera v Tachově. Spor byl na první pohled veden v mezích vrchnostensko-správních, Šebestián z Lobkovic usiloval o uznání fundátorských práv ke klášteru, v roce 1567 byl však opuštěný poutní kostel přeměněn na evangelický chrám, který měl být součástí širšího plánu rodu vybudovat z Kadaně reformační ohnisko českého severozápadu. Mělo se jím stát evangelické gymnázium či akademie, které Lobkovicové, jak historik předpokládá, plánovali v Kadani založit. Zárodkem podle něj mohla být luteránská škola, jejíž základní kámen položili v témže roce, kdy byl do klášterního kostela uveden luteránský kazatel.⁴⁰⁰ Roku 1569 byly povinnosti Lobkoviců vůči klášteru obnoveny a císař Maxmilián II. přikázal, aby Bohuslav Felix, ač sám luterán, navrátilivším se bratřím podle starého zvyku odváděl příslušné množství obilí, ryb a dřeva na otop.⁴⁰¹ Tento vývoj je srovnatelný s vývojem za Žerotínů a s jejich spory o potoky, krávy aj. Také oni do Fulneka – a to dokonce již v roce 1481 – přivádějí nekatolíky, jinak se ale s klášterem sváří o vrchnostenská práva k vesnicím a o majetky. Na druhou stranu však nesmíme zlehčovat odchod františkánů z města Kadaně v roce 1564, jistě odtud nebyli vypuzeni díky přátelskému soužití s luteránskou vrchností. Pozdní nástup konfesijního pnutí zde však snad platí minimálně do 60. let 16. století, přičemž se fulnečtí kněží i přes časnější nástup reformace mohli těšit konfesijnímu „příměří“ ještě o třicet let déle.⁴⁰²

---

³⁹⁸ Tamtéž, s. 177.

³⁹⁹ Tamtéž.

⁴⁰⁰ Petr HLAVÁČEK, Lobkovicové a františkáni v Kadani za časů evropských reformací a konfesionalizace, in.: HLAVÁČEK, Petr et al. Proměny františkánské tradice: od teologie a filosofie ke kultuře a umění. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova Praha, Filozofická fakulta, 2019, s. 302-303.

⁴⁰¹ Tamtéž.

⁴⁰² Za mezník zde považuji rok 1596, kdy si klášter poprvé stěžuje na nekatolické kazatele, dosazené v jeho venkovských kostelích.

Již jsem zmiňovala nastolení jisté koexistence ve Fulneku, kdy augustiniáni nijak nedisciplinovali své klášterní poddané. Obdobně ve Zhořelci se ještě v době, kdy „obyvatelé prahli po novém evangeliu, [1521-1527]⁴⁰³ setrvačností udržovaly mše, nešpory, že se křtilo převážně podle katolického ritu. [...] Reformace se v rovině zvyklostí a rituálů prosazovala poměrně pomalu.“⁴⁰⁴ K podobnému nastolení rovnováhy mezi katolíky a nekatolíky směřoval vývoj v Horní Lužici, např. ve Zhořelci... V Budyšíně byla mezi oběma konfesemi, zastoupenými katolickou kapitulou a luteránskou městskou radou, uzavřena série smluv o užívání hlavního budyšinského kostela – současně kostela kapitulního – příslušníky obou konfesí. K této smlouvě však nevedla mírová cesta, na pozadí požadavku o luteránskou bohoslužbu a udělování svátosti pod obojí vyvěral zásadní konflikt. Již jsem výše zmiňovala zásah císaře proti povolení evangelických kázání v kapitulním kostele děkanem budyšinské kapituly Pavlem Küchlerem, který v témže v roce (1525) vyvolal napadení kněží rozhořčeným davem. Kapitula ještě roku 1530 povolila v tzv. vedlejších časech protestantům v kostele bohoslužbu i užívání oltářů, čímž v Budyšíně založila „církevní simultaneum, byť ještě bez právního základu“,⁴⁰⁵ nepokoje však i přesto sílily. Nekatolická městská rada zaujala taktiku řady strategických ústrků vůči kanovníkům, jimiž docílila právní úpravy užívání kostela příslušníky obou konfesí a stanovení pravidel pro jmenování evangelického kazatele smlouvou. Úmluvu, jež ovšem pro evangelíky neznamena farní samostatnost, schválil český král i římský císař.⁴⁰⁶ Náboženská situace se zde tak podle Jana Zdichynce blížila poměrům v říšských městech v Německu, kde byla ustavena konfesní parita, trvale ovšem většinou až po uzavření vestfálského míru. V roce 1599 městská rada uznala administraturu budyšinského děkana nad luterány a kapitula tak *de facto* získala patronátní práva nad relativní evangelickou obcí.⁴⁰⁷ Budyšinský případ uvádí Jan Zdichytec jako ilustrativní pro obecnou konfesní atmosféru Horní Lužice 16. století. Podobný vývoj jako v Budyšíně nastal v Laubanu – po předchozích konfliktech byla v roce 1527 uzavřena smlouva ohledně nekatolického kazatele mezi převorkou zdejších magdalenitek a magistrátem, zprostředkovaná zástupce z Budyšina a Zhořelce. „Nastala opět jedna z paradoxních situací, jichž v konfesně se štěpících Lužicích nacházíme celou řadu: protestantský kazatel nachází pravidelně prostřený stůl v klášteře katolických

---

⁴⁰³ První kázání v luteránském duchu již 1521, 1527 vrcholí odpor vůči konzervativním postojům zdejší městské rady povstáním. Následoval královský edikt proti evangelíkům, poměry ale nezměnil, katoličtí radní museli ustupovat tlaku protestantů. J. ZDICHYNEC, *Ženské kláštery*, s. 196.

⁴⁰⁴ Tamtéž, s. 196.

⁴⁰⁵ Tamtéž, s. 199.

⁴⁰⁶ Tamtéž, s. 199.

⁴⁰⁷ Tamtéž, s. 198-200.

jeptišek, což mělo působit problémy ještě ke konci 16. století. ⁴⁰⁸ Smlouva podala právní základ k oddělení protestantské a katolické církve v městě, Laubanští přitom až do nástupu reformace respektovali osobu faráře-probošta, na jehož faru uplatňovaly prezentační práva magdalenitky.⁴⁰⁹ Rovnováha sil se ustálila také mezi marienthalským klášterem cisterciáček a jeho farníky v Jauernicku, kde došlo k „*takřka křečovitému uchování této prastaré hornolužické farnosti alespoň formálně u katolické víry*“, ⁴¹⁰ ačkoli Jauerničtí s protestantskou reformací sympatizovali již od 30. let 16. století. Jelikož zde neprosadili kněze vlastní konfese, nechali si obstarávat obřady katolickým farářem a na bohoslužby a k přijímání chodili do okolních evangelických kostelů. Podobně vyznívala konfesní situace ve druhé polovině 16. století také v Ostritz, městečku, jež rovněž patřilo klášteru Marienthal.⁴¹¹ Odchody zdejších nekatolíků k bohoslužbám do sousední Leuby farář i klášter v prvních letech dokonce povolovali. Marienthalská abatyše Uršula Queitschová, se pak v konfrontaci s pražským arcibiskupem a ostritzkým farářem Matyášem Schade,⁴¹² odvolávala na ustálené poměry určité tolerance obou konfesí. Na její zákrok Schadeho nahradil kněz Václav Scherer, jehož Schade obviňuje z blízkosti luteránskému vyznání – ipso facto tedy klášterní vrchnost podporuje evangelíky.⁴¹³ Neusilovala „*v zájmu zachování pokoje prosazovat nereálné*“ a vycházela z léta ustálené koexistence s jinověrci. Schade pak požádal o farní obročí abatyši sesterského kláštera Mariensternu Kateřinu Codiciovou.

Ke koexistenci s nekatolíky – „*toleranci z nutnosti*“⁴¹⁴ byli na svém panství patrně nuceni i Osečtí cisterciáci, přinejmenším s nimi obchodovali, přijímali od nich platy, zřejmě také využívali služeb luteránských úředníků a snad i prezentovali na některých patronátních farnostech nekatolické pastory.⁴¹⁵ Mírný postoj místní církevní správy vycházel z jejich reálných možností – je to případ jak oseckého opata, tak marienthalské abatyše, magdalenitek v Lubau, kapituly ve Zhořelci, ale i františkánů v Kadani,...

---

⁴⁰⁸ Tamtéž, s. 203.

⁴⁰⁹ Tamtéž, s. 205.

⁴¹⁰ J. Zdichynec, „*Vim vi pellere licet...*“, s. 362.

⁴¹¹ Tamtéž, s. 364.

⁴¹² Farářem ustaven v roce 1603, arcibiskup Zbyněk Berka z Dubé si od jeho působení v problematice oblasti slíboval nápravu duchovních v duchu kánonů tridentského koncilu. J. ZDICHYNEC, „*Vim vi pellere licet...*“, s. 367.

⁴¹³ Na klášterních panstvích mají podle Schadeho luteráni ve všem plnou moc – mají přístup ke svátostem, bohoslužbám, zpovědi, křtům, pohřbům, atd. J. Zdichynec, *Vim vi pellere licet...*, s. 368-369.

⁴¹⁴ J. Zdichynec, *Klášter Osek v 16. století*, s. 98.

⁴¹⁵ J. Zdichynec, *Klášter Osek v 16. století*, s. 97.

Jak jsem ale již naznačila, to že se klášter vyhnul sporům konfesijním neznamená, že konflikty s žerotínskou vrchností neměl. Právě naopak a poměrně četné. Jejich povaha však ležela v pozemkových a vrchnostensko–správních mezích. Zájem rodu, soustředěný především na podporu podnikání,⁴¹⁶ zcela převyšoval jeho konfesijní zaměření. Platí to jak o nabyvateli Fulneka Janovi, tak o jeho synovi Bernardovi, který na otcovu aktivitu plynule navázal.

7.3.2 Spor o vrchnostenská práva a majetky

Asi nejvýraznějším konfliktem kanonie se Žerotíny se stal mezi lety 1518-1520⁴¹⁷ spor o uzurpaci vrchnostenského práva nad klášterem a klášterními vesnicemi a o jeho zápis do olomouckých zemských desk ze strany obou šlechticů. Probošt Cyril Bernarda z Žerotína pohnal k zemskému právu celkem čtyřikrát. První půhon byl učiněn roku 1518: probošt se v něm vztahuje k Bernardovu otci post mortem a současného držitele Fulneka obviňuje, že nechce dát protiprávní zápis ze zemských desk vymazat. Další půhon je sice nedatovaný, ale z formulace: „...*mimo nález panský podací kláštera fulneckého v desky vložití dal...*“⁴¹⁸ je zjevné, že byl tento vklad učiněn až po předchozím pro klášter kladně vyřízeném soudním jednání. Víme, že proběhl 7. ledna 1520,⁴¹⁹ proto lze předpokládat, že za něj probošt šlechtice pohnal nejdříve téhož roku. Zvláště také učinil ještě další dva samostatné půhony o dvě vesnice, Pustějov a Bílov.⁴²⁰ Panské nálezy vesměs vždy rozhodly o tom, že si Žerotín v souladu s ustanovením fundátora Beneše z Kravař smí ponechat nad řečenými statky pouze obranu. Po roce 1520, resp. podle archivářské poznámky po roce 1521⁴²¹ se již v pramenech výpisy z půhonů k této záležitosti neobjevují.

Když Bernard neuspěl při pokusu získat nad klášterem a jeho vesnicemi vrchnostenské právo, činil nájezdy alespoň na výnosy z klášterních majetků, čímž klášteru unikalo velké

---

⁴¹⁶ Dochází k přechodu na režijní hospodaření s důrazem na rybníkářství a důlní podnikání. P. KOZÁK, *Vzestup rodu Žerotínů*, s. 64–65.; M. MYŠKA – L. DOKOUPIL (edd.), *Biografický slovník*, s. 97–98.

⁴¹⁷ ZAO, *Augustiniáni-kanovníci Fulnek*, inv. č. 155, sig. P6, k. 7 (rok 1518), MZA, f. Bočkova sbírka, sig. 4993 (rok 1518), 4994, 4996 (rok 1520), 5001, 5002 (nedatované, archivářská poznámka oběma připisuje rok 1521. Tato informace je však minimálně u signatury 5001 nesprávná, jedná se totiž o opis téhož narovnáni jako u signatur 4993 a P6 a tedy o narovnáni z roku 1518. Vyplývá to z totožných jmen relátů a obsahu pramenů.)

⁴¹⁸ MZA, *Bočkova sbírka*, sig. 4994, 5002.

⁴¹⁹ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 155, sig. P6, k. 7.

⁴²⁰ MZA, *Bočkova sbírka*, sig. 4996.

⁴²¹ Tamtéž, sig. 5002. V tomto případě jde o téměř totožný opis se sig. 4994, ani tento pramen však není datovaný přímo. Jedná se o onen opakovaný půhon, který se stal nejdříve v polovině ledna roku 1520, přesně rok však určit nelze.

množství příjmů. Zabíral např. žitnou mouku ze mlýna pod zámekem,⁴²² žito z Bílova,⁴²³ seno z Pustějova⁴²⁴ a dobytek ze Staré vsi⁴²⁵ a navíc zabraňoval nahánět vodu na pustějovský mlýn z potoka, tekoucího přes jeho vesnici Životice.⁴²⁶ Další oblast střetání kláštera s Bernardem v této době tkví v jeho laxnosti jako vrchnostenského pána. Žerotín jednak neoprávněně poháněl klášterní poddané na roboty⁴²⁷ a jednak svým vlastním poddaným toleroval zadržování platů a desátků, náležejících klášteru,⁴²⁸ a povoloval jim držbu pozemků v klášterních gruntech. Obsadili tak zahrady a pole v konventské vsi Děrné⁴²⁹ a louky v Pustějově,⁴³⁰ o které se mezi klášterem a vrchností rozpoutal staletý boj. Smlouva Bernarda s proboštem knězem Janem z roku 1525, která k tomuto fatálnímu rozkolu vedla, byla ohniskem konfliktu dokonce ještě během pobělohorského narovnání.⁴³¹

Zeměpáni, aristokracie a v menší míře také měšťané využívali po husitských nepokojích v první polovině 15. století přežívající kláštery zejména ekonomicky – jedním z příkladů je klášter Osek, jenž se zadlužil českým králem schvalovanými prodeji klášterního majetku, v jejichž pozadí stál mj. zesílený zájem české komory o osecký konvent.⁴³² Český král navíc zapisoval na oseckých statcích své dluhy, a když je nebyl schopen splatit, neváhal zastavit klášterní vsi.⁴³³ Majetky kláštera byly nakonec v letech 1579-1580 spolu se světeckým klášterním zbožím předány k hmotnému zajištění obnoveného pražského arcibiskupství.⁴³⁴ Argumentem pro sekularizaci byla mj. také katastrofální zadluženost kláštera, bádání se však shoduje na tom, že ekonomická krize zde nepostoupila tak daleko, aby mohla oprávnit jeho zrušení kláštera.⁴³⁵ K ekonomické destabilizaci došlo např. také v Budyšině, kde ve 20. letech 16. století přestali jeho obyvatelé platit kapitulnímu proboštovi náležitý desátek a dávat obvyklé

---

⁴²² Tamtéž, sig. 5002.

⁴²³ Tamtéž, sig. 4997.

⁴²⁴ Tamtéž, sig. 5000.

⁴²⁵ Tamtéž, sig. 4998.

⁴²⁶ „Žibotice“. Tamtéž, sig. 5002.

⁴²⁷ Tamtéž, sig. 4999, 5002. Jedná se o poddané z vesnice Děrné.

⁴²⁸ Tamtéž, sig. 5002.

⁴²⁹ Tamtéž.

⁴³⁰ Tamtéž, sig. 4990, 4986, 5004, 5016.

⁴³¹ Smlouva je v plném znění uvedena v potvrzovací listině Ferdinanda I. Tamtéž, sig. 5004.

⁴³² V tuto chvíli zejména v souvislosti s finančně náročnou tureckou politikou. J. ZDICHYNEC, *Klášter Osek v 16. století*, s. 105-106.

⁴³³ Tamtéž.

⁴³⁴ Při jednáních o jeho zajištění se Ferdinand I. zavázal vyčlenit z komorních příjmů důchod šest tisíc tolarů, s jejich vyplácením byly však v kontextu doby neustálé problémy.

⁴³⁵ Více k tématu Oseka např. studie Jana Zdichynce: J. ZDICHYNEC, *Klášter Osek v 16. století*, s. 77–120, Jan ZDICHYNEC, „*Cur Cistercio ademptum Ossecum?*“ *Předání oseckého kláštera pražskému arcibiskupství*, in: *Folia Historica Bohemica / Praha : Historický ústav AV ČR 22, 2006*, s. 29–65.

oféry. Mnozí ze zdejších františkánů, na almužnách bytostně závislých, opustili v důsledku těchto změn klášter. Nutno však podotknout, že v tomto ohledu nešlo o zadržování desátků tolerované, či snad podněcované shora, kníže Jiří Saský své poddané k platbám opakovaně vyzýval.⁴³⁶

7.3.3 Spor o smlouvu kněze Jana z roku 1525

Bernard tohoto kněze, probošta, tehdy neřádně zvoleného a nekonfirmovaného olomouckým biskupem, k uzavření smlouvy „dostrašil“⁴³⁷ a dosáhl tak právního zakotvení tří záležitostí. Smlouva potvrdila pronájem nejlepších luk v Pustějově Bernardovým poddaným z vesnice Kujavy za roční plat 7 zlatých, právo inventarizace klášterních klenotů fulneckými měšťany a právo kláštera užívat branku do klášterní zahrady v městské hradbě. Všechny aspekty přesáhly rozměr sporu s Bernardem a naplno se projeví v pozdějších obdobích. Smlouva je tak cennou ukázkou toho, že se konflikty často přenášely z jednoho vrchnostenského rodu na druhý a jejich vyřešení trvalo i staletí. Jak jsem již zmiňovala, rozpory, plynoucí z řečené úmluvy, se táhly až do třicetileté války.

Nejvýraznější problém přitom představovaly především unikající příjmy z pustějovských luk, neboť poplatek ve výši sedmi zlatých nemohl v žádném případě saturovat potřeby kláštera, a navíc se na louky později vetřeli další poddaní z Žerotínových vesnic Životice a Stachovic, kteří zde neplatili nájem žádný.⁴³⁸ Výnosy z jednotlivých pozemků ale měly činit až 120 či dokonce 130 zlatých ročně, klášteru tak na více než šedesáti loukách unikaly četné zisky. Navíc z nich musel odvádět poplatky opavskému vévodství.⁴³⁹ Smlouva byla konfirmována císařem Ferdinandem I.,⁴⁴⁰ ohradit se proti ní pokusil z pozice fundátora kláštera Kryštof Tvorkovský z Kravař, který intervenoval jak u sudí opavského knížectví, tak u císaře, ale bezvysledně. Smrt tehdejšího probošta jeho půhon umrtvila.⁴⁴¹ Až probošt Jan Bohusius z Welwarek dosáhl posunu – roku 1601 se obrátil na císaře Rudolfa II. se žádostí, aby nechal jmenovat komisi k mimosoudnímu narovnání mezi ním a tehdejším fulneckým pánem Jaroslavem Skrbenským z Hříště.⁴⁴² Dohoda, zprostředkovaná hejtmany knížectví opavského

---

⁴³⁶ J. ZDICHYNEC, *Ženské kláštery*, s. 197., dále viz Petr HRACHOVEC, *Die Zittauer und ihre Kirchen (1300–1600)*. Zum Wandel religiöser Stiftungen während der Reformation, Leipzig, Leipziger Universitätsverlag 2019 (= Schriften zur Sächsischen Geschichte und Volkskunde, svazek 61).

⁴³⁷ MZA, *Bočkova sbírka*, sig. 4989.

⁴³⁸ Tamtéž, sig. 4986.

⁴³⁹ Tamtéž.

⁴⁴⁰ Tamtéž, sig. 5004.

⁴⁴¹ Suplikace k císaři Tamtéž, sig. 4990., Zápis z výslechu svědků a probošta viz. Tamtéž, sig. 4986.

⁴⁴² Tamtéž, sig. 4989.

a markrabství moravského, louky sporným držitelům sice ponechala, ale rozhodla přitom o navýšení ročního nájmu na 24 zlatých. V ostatních dvou sporných záležitostech byl zachován satus quo: fulnečtí měšťané měli mít právo jednou ročně inventorovat klášterní klenoty a klášter měl svobodně užívat branku do zahrady.⁴⁴³ Okolnosti smlouvy kněze Jana mne přivádějí k nutnosti revize některých postulátů v předchozích částech práce – Žerotínové klášteru opravdu nečiní žádné konfesijně motivované křivdy a spory jsou s ním vedeny výhradně v majetkových a správních otázkách, pokus prosadit – a zdůrazňuji že smluvně – podmínky, zakládající právo zásahů vrchnosti do integrity klášterních pozemků a především jeho cenností, přeci jen upozorňuje na jistou radikalizaci. Není však jednoznačné, zda byly motivací konfesní důvody. Tento zásah, jenž byl vlastně dalším pokusem prosadit nadřazenost a majetnické nároky, jde podle mého názoru v souladu se snahami si vynutit vrchnostenská práva nad vesnicemi, jež patří klášteru. Že se konflikt, na čas uspaný, táhl až do Bílé hory s tím, že se jím zabývalo ještě pobělohorské narovnání svědčí o tom, jak zásadním protiprávním zásahem pro tehdejší probošty celá smlouva byla.

Spor byl tak na čas uspán. Znovu se jím ale zabývalo pobělohorské narovnání, které klášteru poskytlo plnou restituci.⁴⁴⁴ Nutno ještě dodat, že se v konfliktu odráží také již zmiňovaný problém kolísání Fulnecka mezi Moravou a Opavskem⁴⁴⁵ – ačkoliv louky ležely ve vévodství, Kujavané a další jejich držitelé „hleděli směrem k Moravě“⁴⁴⁶ a chtěli pozemky odcizit a převést je do druhé provincie.

Dlouhá kontinuita sporné smlouvy se týkala i dalších dvou aspektů v ní zakotvených.⁴⁴⁷ Za Jana (II.) staršího Skrbenského z Hříšče se totiž objevují rozmlísky jak o právo „inventorovat“⁴⁴⁸ klášterní klenoty měšťany, což vedlo k ozbrojenému napadení kláštera a ke zcizení těchto klenotů, tak o zazdění branky do klášterní zahrady v městských hradbách.⁴⁴⁹ Tu Bernard před rokem 1525 nechal zapečetit a prostřednictvím oné smlouvy s knězem Janem svolil, aby se nechala opět odezdit. Probošt s kanovníky měli být od toho okamžiku oprávněni branku svobodně používat, nicméně při ohrožení válkou ji museli dát na vlastní náklady opět

---

⁴⁴³ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 76, sig. I22, k. 4.

⁴⁴⁴ MZA, *Bočkova sbírka*, sig. 4986., pro tyto účely byl vyhotoven „*Memoriale Monasterii Fulnecensis ob prata sua Petrovicensia*.“ Dílčím narovnáním této kauzy z roku 1601 prostřednictvím císařské komise se podrobně zabývám v kapitole 8.2.1.

⁴⁴⁵ Podrobnější výklad k tématu kolísání Fulnecka mezi Moravou a Opavou nejen ve vztahu k této smlouvě se nachází v kapitole 8.1.3.

⁴⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁴⁷ V *Memoriale Monasterii...* jsou kromě sporu o louky adresovány obě uvedené záležitosti.

⁴⁴⁸ MZA, *Bočkova sbírka*, sig. 4986.

⁴⁴⁹ Tamtéž.

zazdít. Ze znění pobělohorského memoriálu vyplývá, že onen nevýhodný pronájem pustějovských luk byl odsouhlasen právě jako protislužba Bernardovi za jeho ústupek s „*fortnou*“.⁴⁵⁰ Jan (II.) Skrbenský tuto podmínku o zazdění zneužil, když klášteru poručil branku zapečetit, ačkoli se podle probošta k žádné válce neschylovalo.⁴⁵¹ Na druhou stranu si musíme uvědomit, že šlo o události téměř v předvečer Bílé hory a Jan byl součástí stavovského povstání – mohl tedy tušit nadcházející konflikt.

Než se dostanu k této poslední výrazné osobnosti mé pramenné sondy, je třeba upozornit na neobvyklou situaci, jež nastala v době držby Fulneka Žerotíny. Již bylo řečeno, že se problémem smlouvy z roku 1525 poprvé pokusil řešit Arnošt Tvorkovský z Kravař. Ten společně s bratrem Kryštofem zastupoval klášter vůči Bernardovi z Žerotína téměř ve všech jejich dochovaných sporech – jak o zápis vrchnostenského práva nad klášterními vesnicemi, tak o zásahy do majetku kláštera. Oba přitom vystupovali jako jeho „*poručníci* [...] *na zisk i na ztrátu*“.⁴⁵² Tvorkovští z Kravař, ačkoliv se nikdy nestali pány na Fulneku, se totiž jako nositelé kontinuity se středověkými fundátory ujali ochrany kláštera. Tento stav dodatečně potvrdil probošt Zikmund mezi lety 1539–1540, když je přijal za opravné pány a fundátory, jmenovitě Kryštofa na Oldřišově, Oldřicha na Raduni a Václava na Dobroslavicích.⁴⁵³ Kanonie si tak vytvořila dvojí vazbu – na nekatolickou vrchnost a na katolické fundátory, kteří s vrchností nejsou totožní a kteří vůči ní klášter zastupují. Výrazná je úloha Tvorkovských i v otázce narovnání sporů s Janem (II.) Skrbenským, kdy společně s biskupem vystupují jako nejpopulárnější instance k jejich mimosoudnímu vyřešení.⁴⁵⁴

---

⁴⁵⁰ Tamtéž, sig. 4986.

⁴⁵¹ Tamtéž.

⁴⁵² Formulace se objevuje v četných pŕihonech, např. Tamtéž, sig. 4996.

⁴⁵³ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 21, sig. D1.; MZA, f. Bočkova sbírka, sig. 5005.

⁴⁵⁴ MZA, *Bočkova sbírka*, sig. 5026, 5027.

7.4 Mezidobí 1540-1584

Při dělení žerotínských statků v roce 1533 připadlo Fulnecko Karlovi z Žerotína,⁴⁵⁵ ten však často pobýval mimo zemi⁴⁵⁶ a nakonec panství prodal Cetryšům z Kynšperka.⁴⁵⁷ Vklad⁴⁵⁸ „hradu a města Fulneka“⁴⁵⁹ provádí k roku 1541 (nejpozději 25. června),⁴⁶⁰ prodej se však podle literatury⁴⁶¹ uskutečnil již o rok dříve. Převodem panství na opavského zemského hejtmána a dvorního kráječe krále Ludvíka Jagellonského⁴⁶² Oldřicha Cetryše z Kynšperka končí téměř stoletá vláda Žerotínů na Fulnecku. Než došlo o více než 40 let později v roce 1584 k dalšímu prodeji, tentokrát rodu Skrbenských z Hříště na Dřevohosticích, vystřídaly se zde dva, resp. tři šlechtické rody. Jsme tak svědky dalšího mezidobí mezi dlouhodobě kontinuálními vládami šlechtických rodin,⁴⁶³ poměry však nejsou tak dramatické a přesuny tak dynamické jako po vymření pánů z Kravař. Přesuny nejsou tak živelné, jednotlivé rody se u moci udržely mnohem stabilněji a také forma těchto převodů je mnohem méně dramatická. Jediné výraznější spory o dědictví nastaly po smrti Oldřicha Cetryše mezi lety 1543-1550 a mezi Švajnici a Cetryši mezi lety 1580-1583, jinak panství poměrně plynule přechází mezi majiteli výhradně na základě příbuzenských svazků, nejsme svědky žádných prodejů fulnecké državy.

---

⁴⁵⁵ Proběhlo mezi syny Jana a Petra z Žerotína. Adolf TUREK, *Spory mezi Vilémem a Bedřichem ze Žerotína*, in.: Kravařsko, 1.12.1934, 4(4), s. 57.

⁴⁵⁶ A. TUREK, *Příspěvek k dějinám panství*, s. 34.

⁴⁵⁷ Rod pochází ze svídnického vévodství ve Slezsku.

⁴⁵⁸ MZD, *kraj olomoucký II.*, s. 320, f. 17, č. 69. Součástí vkladu jsou také vesnice Jerlochovice (v této době již patřily klášteru), Stachovice, Kujavy, Žibotice (dnešní Hladké Životice), Kumvald, Suchdol, Jesenice (dnešní Německý Jeseník), Vražný (dnešní Dolní Vražné), Pohoř, Kletný, Jestřebí, Vlkovice (dnešní Moravské Vlkovice), Valtířovice, Gručovice, Butovice, Rybí, Bolczysy. Součástí vkladu není klášter ani jeho panství.

⁴⁵⁹ Tamtéž.

⁴⁶⁰ Tato datace uvedena u chronologicky následujícím záznamu v MZD, srovnej s číslem pozn. 544.

⁴⁶¹ Např. vlastivědný sborník *Kravařsko* uvádí následující kauzalitu: „panství r. 1540 prodal, neboť v listopadu téhož roku je poháněn zatknutí, ač počátkem toho roku panství ještě držel.“ Kromě sborníku k tématu ještě např. Pilnáček. *Příspěvek k dějinám panství fulneckého*, in.: *Kravařsko: vlastivědný sborník*. Nový Jičín a Příbor: Okresní osvětové sbory, 1.10.1934, 4(2), s. 34., Josef PILNÁČEK – Karel MÜLLER – Karl MAYER, *Rody starého Slezska, [Díl] 1.*, Brno: Moravský zemský archiv, 1991, s. 279.

⁴⁶² Karel MÜLLER – Radek POLÁCH – Jaroslav ZEZULČÍK, *Kamenné svědectví minulosti: heraldické památky Novojičína*, Nový Jičín: Muzeum Novojičína, 2008, s. 142.

⁴⁶³ Nabízí se protiargument, že rod Švajniců, působící zde mezi lety 1550 – 1583, je co do délky vlády srovnatelný se Skrbenskými (1583-1621). Pro přehlednost výkladu jim v této práci nevyhrazuji samostatný oddíl zejména proto, že ačkoliv se jejich vláda na Fulnecku projevila, v mnohém navazovala na stav, nastolený za Žerotínů, a pro poměry fulneckého kláštera a jeho vztahů s vrchností neznamenalí změnu v naznačeném běhu událostí. Naopak, jejich působení a zásahy proti klášteru jsou v plné kontinuitě s předchozími Žerotíny.

Pokud jde o charakteristiku tohoto období ve vztahu ke klášteru, je nutno poznamenat, že se vztahy odehrávají v plné kontinuitě s předchozím vývojem a mnohé konflikty se na následující majitele z dob Žerotínů dokonce přenášejí. Pro poměry fulneckého kláštera a jeho vztahy s vrchností tak tyto rody – a Švajnicové zvláště – neznamenal velkou změnu v naznačené konstelaci. Také je důležité podotknout, že informace o větším zásahu proti klášteru máme podrobněji dochovány pouze jednou – a to v rámci sporu mezi proboštem Jiřikem Šimperkou a Baltazarem Švajnicem o klášterní fojty, ostatní členové švajnického rodu přitom v pramenech nevystupují a představu o jejich vztahu ke klášteru si tak učinit nelze. I proto jsem se je, i přes více než třicetiletou vládu na panství, rozhodla společně s Cetryši z Kynšperka a Petrem Pražmou zařadit do druhého z mezidobí a nevyčlenila jsem jim samostatnou kapitolu jako pánům z Kravař, Žerotínům, či Skrbenským z Hříště. Po krátké vládě Oldřicha Cetryše z Kynšperka⁴⁶⁴ se na panství dostává Baltazar Švajnic z Pilmsdorfu skrze sňatek s Oldřichovou vdovou Barborou z Rottalu a Tollberka roku 1544.⁴⁶⁵ Zahájil tak ve Fulneku třiatřicetiletou vládu Švajniců. Po nich se na panství opět vrací Cetrysové a skrze Anastázii z Kynšperku se otevírá cesta do Fulneka i jejímu manželovi Petru Pražmovi z Bílkova. Ten statek prodal hned 6. dubna 1584 Skrbenským z Hříště. Pro přehlednost jsem opět vyhotovila tabulku, viz Příloha 2. Pro roztroušenost zmínek o majitelích Fulneka v pramenech je obtížné je kvantifikovat a statisticky zpracovat, proto uvádím pouze, zda se daná vrchnost ve vztahu ke klášteru v pramenech objevuje (A) či nikoliv (N).⁴⁶⁶

Hned roku 1540, 12. března, přijal probošt Zikmund s kanonií pány z Tvorkova a Kravař za opravné pány a dal jim fundátorská práva ke klášteru.⁴⁶⁷ Jedná se spíše o ratifikaci stávajícího stavu, neboť Tvorkovští klášter zastupovali ve všech jeho rozepřích, které měl v předchozím období za pánů z Žerotína – jmenovitě především za Bernarda. Zlistinění tohoto stavu považují za opatření, přijaté v důsledku očekávaných změn – augustiniáni pravděpodobně reagovali na jednání Karla z Žerotína o prodeji panství novým majitelům a pocíťovali potřebu se proti nové nejisté situaci pojistit. Po přijetí Tvorkovských za fundátory se o ně klášter mohl opřít a přihlásit se o svá práva mnohem sebevědoměji. Napovídá tomu fakt, že se probošt Zikmund hned půl roku po zlistinění vztahu k Tvorkovským⁴⁶⁸ pokusil zasáhnout do starších

---

⁴⁶⁴ Zemřel buď koncem roku 1542 či počátkem roku 1543. A. Turek, *Fulnecko*, s. 57.

⁴⁶⁵ Podle Turka, v roce 1548 jej měla vzít na spolek na své zboží. Sborník *Rody starého Slezska* uvádí rok 1548, jde však pravděpodobně pouze o údaj, že k tomuto roku již byli sezdaní. A. TUREK, *Fulnecko*, s. 58. J. PILNÁČEK, *Rody starého Slezska 1*, s. 279.

⁴⁶⁶ Tabulka i text zpracovány na základě: A. Turek, *Fulnecko*, s. 71–83.

⁴⁶⁷ MZA, *Bočkova sbírka*, inv. č. 5005, ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 21, sig. D1.

⁴⁶⁸ Přijetí za fundátory proběhlo v březnu, Zikmundovy stížnosti jsou datovány na den svatého Václava.

poměrů, namířených proti právům kláštera, jež měly svůj ještě ve vládě Bernarda z Žerotína. Opřel se přitom o Oldřicha z Tvorkova v pozici fundátora, bez jehož zásahu některé křivdy nebylo možné narovnat, a oznámil mu unikající klášterní příjmy. Ocituje např. stížnost na to, že „mnozí lidé z městečka i předměstí fulneckého drží zahrady na kruntech, které náležejí ku vsi konventské Děrné(mu), a to se bez [...] přítomnosti V(aší) M(ilsti) šířeji vyhledati nemůže.“⁴⁶⁹ Vesměs se navíc jednalo o záležitosti, jež trvaly už delší dobu – klášteru byl dvanáct let zadržován podíl režné mouky ze mlýna pod fulneckým zámekem, několik let byl opožděn i plat ve výši dvou hřiven z fulneckého fojství a probošt si stěžoval také na neplacení některých desátků. Není jasné, zda byla snaha tyto záležitosti řešit i dříve, jisté však je, že s Tvorkovskými jako fundátory a opravnými pány po boku nabyt klášter nového sebevědomí. Přesto Zikmundova stížnost mnoho nezmohla. Některé ze jmenovaných problémů⁴⁷⁰ společně s dalšími spory řeší ještě probošt Jiřík Šimperka v roce 1563 s novou vrchností (s Balcarem Švajnicem).

Jednání Jiříka Šimperky se vyznačuje ostřejším a rozhodnějším tónem – jeho stížnosti vzápětí obsahují i návrhy na řešení problémů – např. navrhoval, aby se lidé, kterých se to týká, srovnali v platu s děrnenským fojtem a v záležitosti zahrad a rolí na děrnenských gruntech se mají srovnat zase s klášterem, dále požadoval, aby byly klášteru obnoveny dodávky režné mouky z fulneckého mlýna a také žádal puštění vody na mlýn pustějovského fojta, kterou ve vesnici Žiboticích⁴⁷¹ opakovaně zadržoval fojtu Matějovi již Bernard z Žerotína. V posledním případě jde o jeden ze sporů, který měl kontinuitu napříč vrchnostmi.

Za práva klášterních fojtů, venkovských rychtářů, kteří představovali nejnižší organizačně-správní jednotky na fulneckých klášterních panstvích,⁴⁷² se probošt Jiřík obecně angažoval velmi výrazně – vedle výše zmíněných záležitostí okolo mlýna a platů se kvůli uvěznění pustějovského fojta v roce 1563 tvrdě srazil s Baltazarem Švajnicem z Pilmsdorfu o otázku povinnosti klášterních fojtů odebírat fulnecké pivo. Ani zde tedy nedochází ke konfesijně motivovaným sporům, působení Švajniců se odehrává v plné kontinuitě s předchozím vývojem a mnohé konflikty se na ně z dob Žerotínů dokonce přenášejí.⁴⁷³ Pro poměry fulneckého

---

⁴⁶⁹ MZA, *Bočkova sbírka*, inv. č. 5002, *Poznamenání co důchodů klášteru fulneckému uchází...*

⁴⁷⁰ Otázku zahrad a rolí na gruntech v Děrném a otázku režné mouky z fulneckého mlýna.

⁴⁷¹ Dnešní Hladké Životice.

⁴⁷² FUKALA, *Reformace*, s. 53., Pavel Otmar KRAFL, *Kladská kanonie a její fojství*, in: Oldřich CHLÁDEK – Tomáš PETRÁČEK – Jan SÍČ – Veronika STACHUROVÁ KUCROVÁ (eds.), *Jdi svou cestou a nech lidi mluvit: variety sociálních a kulturních dějin*. Vydání první Praha : Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, 2018, s. 64.

⁴⁷³ MZA, *Bočkova sbírka*, sig. 5002.

kláštera a jeho vztah s vrchností tak neznamenali Švajnicové velkou změnu v naznačeném běhu událostí. Také je důležité podotknout, že informace o větších zásah z jejich strany proti klášteru máme podrobněji dochovány pouze jednou – a to v rámci sporu mezi proboštem Jiříkem Šimperkou a Baltazarem Švajnicem o klášterní fojty, ostatní členové v pramenech nevystupují a představu o celkovém vztahu rodu ke klášteru si tak učinit nelze. I proto jsem se rozhodla Švajnice společně s Cetryš z Kynšperka a Petrem Pražmou zařadit do druhé z mezidobí a nevyčlenila jsem jim samostatně stojící kapitolu jako pánů z Kravař, Žerotínů, či Skrbenský z Hříště.

Spor o fojty, probíhající mezi lety 1563–1564, měl opět kontinuitu, tentokrát však v čase vpřed, do roku 1601, kdy se ohledně vystavování piva na žádost tehdejšího probošta Jana Bohusia z Welvarek k Jaroslavu Skrbenskému přimluvili opavští stavové k císařské komisi.⁴⁷⁴ Jádrem sporu bylo právo várečné, udělené fulneckým měšťanům panem Lackem z Kravař na Helfštýně v roce 1413, který společně s ním právně zakotvil i povinnost klášterních vesnic pivo z města odebírat.⁴⁷⁵ Odtud ji pravděpodobně prosazoval i Švajnic. Jedním z nejzásadnějších protiargumentů, kterým se probošt Jiří bránil, byl fakt, že fojtové z Jílovce, Pustějova a Bílova byli od této povinnosti osvobozeni dřívějšími privilegii, která je z pravomoci Lackova nařízení vyňala – a to ještě dříve, než byl založen klášter a než mu byly tyto vesnice fundovány!⁴⁷⁶ Povinnost odebírat fulnecké pivo by se na tyto fojty vztahovat neměla. Šimperka velmi pečlivě argumentuje časovým odstupem privilegií od toho fulneckého. Jíloveckému fojtu osvobozuje svobodnou krčmu již Oldřich z Lichtenburka v roce 1293,⁴⁷⁷ bílovskému fojtu Drslav z Kravař v roce 1312⁴⁷⁸ a pustějovskému fojtu Vok z Kravař v roce 1324.⁴⁷⁹ Postavení pustějovského fojta bylo navíc specifické tím, že mu ke všemu bylo uděleno právo vařit pivo ve svobodné krčmě pro vlastní potřebu. Obdobné právo získal i bílovský fojt v roce 1329. Probošt Šimperka v otázce Pustějova argumentuje také tím, že vesnice nebyla klášteru fundovaná, nýbrž koupena, a proto na ni nemohl pan Lacek z Kravař své privilegium vztahovat. „Z strany pak od fojta pustějovského piva brání z Fulneku také jest s toho vysvobozen, od pána Voka z Kravař, fojtství prodáno jest, s krčmou svobodnou, v té krčmě, kde si on vaříti a pro svou potřebu slady dělati může, a to nadání jest starší o 89 let, nežli nadání fulneckých, kdež

---

⁴⁷⁴ MZA, *Bočkova sbírka*, sig. 5017, 5020.

⁴⁷⁵ Tamtéž, sig. 5002, „Výtah listu fojtovských kteří k klášteru fulneckému náležejí z strany piv šenkování“

⁴⁷⁶ Tamtéž.

⁴⁷⁷ o 120 let dříve, než bylo vydáno privilegium pro Fulnek.

⁴⁷⁸ o 89 let dříve.

⁴⁷⁹ o 41 let dříve.

*nadání toho fojta dat. 1324. Také ta ves není fundovaná, než kúpena k tomu klášteru a stiech příčin nemohl pan Lacek z Kravař to Fulnecký[m] na to[m] listu zapisovati.*⁴⁸⁰

Zmatky nastaly pravděpodobně v době, kdy klášterní vesnice zabral Bernard z Žerotína pod své vrchnosteské právo, neboť Šimperka, alespoň v případě Jílovce, argumentoval tím, že vesnice byla vysouzena zpět ke klášteru, což je naznačeno jako mezník, kdy mohou fojtové (opět) brát pivo jen odkud sami uznají za vhodné. Technicky vzato by se privilegium vztahovalo pouze na fojty z vesnic Děrné a Staré vsi za předpokladu, že ani tato klášterní fojtství nezískala privilegia, jež by je od povinnosti osvobozovala.

Celý konflikt zajetím pustějovského fojta. Podle Baltazara bylo zatčení provedeno právem, neboť se schylovalo k nepokojům: „...*co jest mi [Baltazaru Švajnicovi] kněz probošt za odpověď dal v úterý po narození Krista Pána porozumněl jsem, že ti fojtové dost svévolně proti mně se postavili. Z takový příčiny jest fojt pustějovský do vězení vzat.*“⁴⁸¹ Okolnosti uvěznění fojta nenaznačují, že by k tomu došlo za nějakého povstání, naopak se zdá, že fojt byl zajat při návštěvě probošta v záležitosti charitativního působení kláštera, snad v souvislosti s vydržováním sirotků na Pustějově, o které se měl klášter starat. Žádnou takovou povinnost, vázanou na vesnici, sice nemáme nikde doloženu, avšak údaj, že „*jest mně [proboštovi] fojt pustějovský i [s] staršími svými sirotky konventský postavil...*“ nemá mnoho jiných interpretačních paralel.

A tak v lednu 1563 chytili ozbrojení Fulnečané na Švajnicův rozkaz nejmenovaného fojta z Pustějova a odvedli ho přes náměstí do šatlavy. Probošt Jiří Šimperka, který se v této záležitosti s Baltazarem tvrdě srazil, byl v okamžiku zatčení zaneprázdněn cestou do Olomouce za nemocnou matkou, delegoval proto okamžité narovnání problému na spolubratra Tomáše. O radu a pomoc požádal Jiřího Tvorkovského z Kravař jakožto fundátora kláštera. „*V pátek minulý den nového léta jest mne (mně) [proboštu Šimperkovi] fojt pustějovský i (s) staršími svými sirotky konventský postavil. A když chtěl potom jíti s staršími do domu, fulnečani pana Balczara Ssweynice z rozkazu pána jejich sou jeho chytili a zbraněmi na rynku fulneckém jeho vedli do šerhovně nic jináč než nějakého zločince, a to z té příčiny, že s Fulneku piva bráti a svú spravedlnost pánu fulneckému vkázati nechtěl. A poněvadž já pro nedostatek zdraví mateři mé, prosíce mne pro pána Boha do Olomouce jedu, [...] žádám, že ráčíte [Jiřík Tvorkovský z*

⁴⁸⁰ MZA, Bočkova sbírka, sig. 5002, „Výtah listu fojtovských...“

⁴⁸¹ MZA, Bočkova sbírka, sig. 5002, „Přípis odpovědi od pana Balczara švejnice panu hejtmanovi dané, z strany vězení fojta pustějovského v šerhovni fulnecké“

Kravař] *pustějovským poddaným tolikéž knězi Tomášovi spolubratru konventu našeho rady a pomoci své uděliti, aby ten fojt z toho vězení propuštěn býti mohl.* ⁴⁸²

Za propuštění pustějovského fojta se přimlouval i moravský zemský hejtman Pertold z Lipé, zpráva se o tom dochovala pouze v odpovědi Baltazara na jeho přimluvu, v prameni není jmenován. Švajnic se hejtmanovi bránil tím, že ve věci učinil proboštu Jiříkovi nejedno psaní a že jej několikrát varoval, aby fojty fulneckého kláštera „*přidržel*“ k odebírání fulneckého piva, jak bylo od starodávna zvykem. Z listu vyplývá, že na to probošt zřejmě záměrně nedbal. Baltazar po hejtmanovi žádá, aby uspišil jednání mezi fojty a měšťany, nechtěje čekat na příští zasedání olomouckého zemského soudu, a žádá, aby je rozsoudil on sám (tedy hejtman). Pokud by k tomu neměl dostatečnou pravomoc, žádá alespoň, aby po dobu, než zasedne opavský zemský soud, klášterním fojtům nařídil odebírat pivo z Fulneka. Nevíme, jak na žádost adresát zareagoval, hned o Velikonocích téhož roku však podali purkmistr a radní města Fulneka žalobu na probošta a klášter. Žaloba „*při registrích rokov(n)ích*“ ⁴⁸³ byla ale vymazána, neboť se probošt Šimperka nedostavil k soudu, za což byl uvězněn a zbaven úřadu. „*Pro jeho zlé zachování byl dán na Hukvaldech do vězení a potom i zbaven toho úřadu a jiný za probošta nařízen jest.*“ ⁴⁸⁴ Tímto v pramenech končí zmínky nejen o celé kauze, ale i o dalších výraznějších zásazích vrchnosti do klášterních poměrů před nástupem Skrbenských z Hříště.

Nutno však podotknout, že Baltazar Švajnic z Pilmsdorfu byl velmi smířlivým nekatolíkem, který vůči klášteru jako takovému nevystupoval nijak nesnášenlivě, právě naopak. K jeho smířlivosti mohl přispět fakt, že Baltazar během života své vyznání dost hledal a pravděpodobně toto duchovní putování i niterně prožíval. Katolická výchova v mládí určitě založila předpoklady pro to, aby byl schopen spolupracovat se stranou katolíků. „*Pod tlakem poměrů*“ ⁴⁸⁵ pak s rodiči přestoupil k luterství a sám se nakonec přiklonil k Jednotě bratrské. Podle Adolfa Turka požíval důvěry fulneckých bratří, kteří jej jmenovali rozhodčím v různých rozepřích týkajících se kanonie, a dokonce i olomouckého biskupa, který „*ho pověřil občas dozorem na hospodaření a život v klášteře, třebaže nebyl katolíkem.*“ V pramenech fondu klášterní proveniencce se zápisy o takových případech neobjevují, což je důležitým upozorněním na jejich limitovanost a jistě i tendenčnost, František Václav Peřinka však dokládá Turkova

---

⁴⁸² Tamtéž.

⁴⁸³ MZA, *Bočkova sbírka*, sig. 5002, dopis probošta Šimperky „*urozenému panu panu Jiříkovi Tvorkovskému z Kravař a na Raduni komorníku knížectví opavského panu ke mně milostivě příznivému*“

⁴⁸⁴ Tamtéž, „*O tohoto kněze probošta a konvent...*“

⁴⁸⁵ A. TUREK, *Fulnecko*, s. 62-63.

tvrzení v kopiářích biskupských listin, tehdy uložených v tehdejším arcibiskupském archivu v Kroměříži.⁴⁸⁶ Probošt Šimperka se v roce 1559, tedy ještě před vypuknutím sporu o klášterní fojty, na Balcara Švajnice obrátil, aby se za něj přimluvil u olomouckého biskupa ve věci vysvěcení dvou fulneckých bratří, Adama a Víta, kteří neměli jak pokázat, jaká už mají svěcení a od koho. Když olomoucký biskup zjistil, že byl jeden z nich svěcen opatem ze Žďáru, chtěl jej poslat tam: „*Jeden prý byl svěcen opatem žďárským, [...] i míni biskup, necht' se v sobotu před sv. Duchem vypraví na Žďár, může od světicího biskupa Václava bráti i ostatní svěcení, ba i samo kněžství.*“⁴⁸⁷ Fulnecký klášter neměl prostředky pro tak nákladnou cestu, kromě bratří laiků a samotného probošta v něm ostatně v této době nebyl jediný řeholník.

Švajnic podle něj v roce 1557, tedy ještě předtím, než se ujal probošství Jiří Šimperka, upozorňuje na neřádné chování probošta Štěpána, více do záležitosti však nezasáhl. To, zda byl tímto „dozorem“ skutečně pověřen od biskupa, historik neuvádí.

Na probošta Štěpána byly již dříve podány stížnosti ze strany opravného pána Kryštofa Tvorkovského z Kravař, který si stěžoval, že probošt „*žije neřádně, chová se nenáležitě, dělá při klášteře zbytečné outraty na škodu a ujmu konventskou, také že by něco obilí a jiných věcí klášterských schoval u někoho v Příboře.*“⁴⁸⁸ Je to podle Peřinky první klášterní představený, o kterém se dozvídáme, že byl „*nepořádným*“,⁴⁸⁹ ačkoliv lze podle mého názoru za nepořádného považovat již Jiříka Šimperku, který se odmítal dostavit k soudnímu narovnání a byl uvězněn na Hukvaldech, jak jsem o tom pojednala výše. Za příčinu Peřinka považuje rozkladné působení luteránství na mravy světského i řeholního katolického kněžstva na Moravě. Nebudu zde parafrázovat celé Peřinkovo pojednání k záležitosti,⁴⁹⁰ vytyčím jen několik klíčových momentů celého sporu. Olomoucký biskup Marek fulneckého probošta napomenul poprvé 8. března 1557, avšak zachoval přitom smířlivý postoj také proto, že si byl vědom nedostatku kněží v zemi. Kryštof Tvorkovský z Kravař jakožto fundátor chtěl ale zasáhnout mnohem energičtěji a sám se do věci vložit. To mu biskup s odkazem na královský mandát, připisující právo trestat kněží výhradně biskupovi, zakázal s tím, že to opravnímu pánovi nepřísluší. Po dvou neúspěšných pokusech o vyšetření stížnosti nechal biskup probošta Štěpána na rozkaz císaře uvěznit ve fulneckém klášteře. Sám Balcar Švajnic tehdy biskupovi

---

⁴⁸⁶ (fol. 33) Srovnej: F. V. PEŘINKA, *Augustiniáni kanovníci ve Fulneku do války třicetileté*, č. pozn. 31, 32, 35.

⁴⁸⁷ Tamtéž, s. 121.

⁴⁸⁸ F. V. PEŘINKA, *Augustiniáni kanovníci ve Fulneku do války třicetileté*, s. 116.

⁴⁸⁹ Tamtéž.

⁴⁹⁰ Více viz František Václav Peřinka: Tamtéž, s. 116–118.

podal zprávu, že probošt „*řádil tam [v klášteře] nekřesťansky*.“ K uvěznění došlo okolo 15. května 1557, 9. srpna téhož roku byl probošt biskupem na rukojmí propuštěn z vazby s tím, že zbaven úřadu setrvá v klášteře do konce života jako obyčejný řeholní bratr. Štěpán však z kláštera uprchl, podle Peřinky pravděpodobně do Uher. Pokusil se roku 1561 dojednat s biskupem Markem audienci, protože mu však biskup odmítl dát „*glejt do roka bezpečný*“, ⁴⁹¹ vyzněla žádost do ztracena. Jaká byla role nekatolického fulneckého pána Balcara Švajnice v této záležitosti? Ne tak markantní. Jde však o cenný doklad toho, že mu, ač nekatolíkov, do jisté míry záleželo na řádném chodu kláštera v jeho sídelním městě. Navíc nějakým způsobem „viděl“ do vnitřních klášterních poměrů.

Útěk z kláštera nebyl zcela ojedinělým jevem. Např. Jan Zdichytec, jenž na základě klášterní politiky saského vévody Jiřího analyzoval poměry v Sasku těsně před reformací, zaregistroval opouštění klášterů vlivem reformace na panství vévody Jiřího (začínalo na podzim 1521), jenž připisoval zběhlým řeholníkům spíše nižší pohnutky a nikoli vnitřní přesvědčení o Lutherově učení o křesťanské svobodě. ⁴⁹² Velmi ostražitě vystupoval vůči augustiniánům kanovníkům na území svého knížectví, „*kteří brzy zaváděli ve svých komunitách novou bohoslužbu a vzápětí hojně své kanonie opouštěli*.“ ⁴⁹³ Na počátku roku 1523 uprchlo z cisterciáckého kláštera Beuditz u Naumburku osm jeptišek a v Sorznigu šest. ⁴⁹⁴ Takové případy lze doložit i v Horní Lužici, ve Zhořelci totiž městská rada z města vyháněla mnichy, vystoupivší z františkánského kláštera. ⁴⁹⁵ Zprávy o zběhlých mniších máme však i z moravského prostředí, konkrétně o již zmiňovaných řeholnících z františkánského (1525) ⁴⁹⁶ a cisterciáckého (1530) ⁴⁹⁷ kláštera v Olomouci. Františkán byl navíc svými spolubratry pro obhajování luterských myšlenek uvězněn, což je situace, nápadně připomínající konflikt s proboštem Štěpánem. Angažovanost olomouckého biskupa v záležitosti však není zmiňována, zdá se, že klášter takzvaně vzal věci do vlastních rukou. Další rozdíl spočívá v tom, že v případě Fulneka se jednalo o představeného kláštera, postavení olomouckých mnichů není v práci uvedeno, pročež předpokládám, že šlo o řadové řeholníky. Nutno podotknout, že ač na probošta Štěpána byly stížnosti, že „*žije neřádně, chová se nenáležitě*“, což by mohlo úpadek mravů i pod vlivem luteránství implikovat, jeho hlavní provinění spočívalo v neúměrném

---

⁴⁹¹ Tamtéž, s. 118.

⁴⁹² J. ZDICHYNEC, *Ženské kláštery Horní Lužice*, s. 188.

⁴⁹³ Tamtéž, s. 188.

⁴⁹⁴ Tamtéž, s. 189.

⁴⁹⁵ J. ZDICHYNEC, *Ženské kláštery*, s. 196.

⁴⁹⁶ J. BARTOŠ a kol., *Malé dějiny Olomouce*, s. 56.

⁴⁹⁷ Tamtéž, s. 61.

hospodářském zatížení fulneckého kláštera. S kázeňským úpadkem v klášteře se takové poměry často prolínaly a nelze mezi nimi jednoznačně rozlišovat, jak ostatně vyplývá také ze Zdichyncovy disertace. Já se tématu šířeji dotýkám v kapitole 7.3.

7.5 Skrbenští z Hříště, Jan II. starší a klášter

Svědky skutečně nábožensky motivovaných sporů mezi klášteřem a vrchností jsme teprve za Skrbenských z Hříště u Přibyslavi, skutečně výrazně až od roku 1608 za Jana (II.), u kterého sledujeme drastické překlopení konfliktů do roviny náboženské nesnášenlivosti. Rod vystupuje jako rozhodný představitel nekatolické stavovské opozice⁴⁹⁸ a jako ochránce Jednoty bratrské, které zajišťoval podporu jak na panstvích, tak v širším politickém dění celozemského charakteru.⁴⁹⁹ Jan celý svůj život projevoval nesmiřitelný antagonismus vůči katolickému prostředí. Jeho vyhraněnou nábožensko-politickou orientaci ovlivnily dvě okolnosti – jednak jeho kavalírská cesta, spojená s pobytem na evropských panovnických dvorech a univerzitách,⁵⁰⁰ mezi nimi i na univerzitě v Ženevě,⁵⁰¹ a jednak sňatek s Alžbětou Petřvaldskou z Petřvaldu,⁵⁰² pod jejímž vlivem se přiklonil k radikálnímu kalvínskému proudu Jednoty.⁵⁰³ Fulnecké panství Jan přejímá roku 1604⁵⁰⁴ po smrti svého strýce a poručníka Jana (I.) Skrbenského na Fulnece a Hošťálkovech,⁵⁰⁵ který je zakoupil v roce 1584 od Petra Pražmy. Díky své rozhodné ekonomické politice se Jan (II.) brzy zařadil k nejbohatším členům rytířstva na Moravě.⁵⁰⁶

---

⁴⁹⁸ Radek FUKALA, *Povstalci a rebelové*, in: Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis, Řada C, Opava 3, 1997, s. 92.

⁴⁹⁹ Ke konfesionalitě rodu viz Jiří STIBOR, *Skrbenští z Hříště a jejich náboženské vyznání*, in: Idzi PANIC, Waclaw GOJNICZEK – Mariusz MAKOWSKI, *Familia Silesiae, T. 2*, Cieszyn: Polskie Towarzystwo historyczne, oddział w Cieszynie, 1997, s. 24–46.; Jiří BRŇOVJÁK, *Bratrská konfesijní příslušnost Skrbenských z Hříště v kontextu rekatolizace Horního Slezska po porážce stavovského povstání*, Folia Historica Bohemica, Praha: Historický ústav, 34, č. 2, 2019, s. 237–278.

⁵⁰⁰ R. FUKALA, *Povstalci a rebelové*, s. 92.

⁵⁰¹ Zde je podle Jiřího Stibora doložen roku 1601. Přísně kalvínská výchova v málo tolerantním duchu pak měla přispět k tomu, že Jan na svém panství vystupoval zcela nesmiřitelně jak vůči fulneckému klášteři, tak vůči katolíkům, a také že se během stavovského povstání spíše než ke Karlu z Žerotína, přiklonil k nejradikálnější moravské skupině kolem Ladislava Veleny. J. STIBOR, *Skrbenští z Hříště a jejich náboženské vyznání*, s. 28.

⁵⁰² Sňatek s Alžbětou, dcerou Hanuše na Račicích a Libuše z Valdštejna, uzavřen ve Fulneku 5. února 1608. Tamtéž.

⁵⁰³ Adolf TUREK, *Jan Skrbenský z Hříště na Fulneku a Dřevohosticích*, Naše Valašsko: kulturní věstník o jeho životě a potřebách, Vsetín: vl.n., 1940, 6, č. 1, s. 14 – 26. Lumír DOKOUPIL (ed.), Biografický slovník Slezska a severní Moravy, seš. 4, Opava – Ostrava 1995, s. 119.

⁵⁰⁴ K roku 1604 se přiklání Jiří Stibor a Adolf Turek. Podle posledně jmenovaného Jan přijal od poddaných slib poslušnosti 28. května 1604. Na druhou stranu např. Fukala uvádí jako rok převzetí panství 1603. Údaj koresponduje s rokem úmrtí Janova strýce-poručníka Jana (I.). J. STIBOR, *Skrbenští z Hříště a jejich náboženské vyznání*, s. 28.; A. TUREK, *Jan Skrbenský z Hříště*, s. 16.; R. FUKALA, *Povstalci a rebelové*, s. 93.

⁵⁰⁵ V jeho deseti letech se ho jako jeden z poručníků ujal strýc Jan (I.) Skrbenský, bratr jeho otce Václava. Oba rodiče Václav Skrbenský z Hříště a Eliška Cedlarová z Hofu zemřeli v roce 1590. A. TUREK, *Jan Skrbenský z Hříště*, s. 16., R. FUKALA, *Povstalci a rebelové*, s. 92.

⁵⁰⁶ R. FUKALA, *Povstalci a rebelové*, s. 93.

Sporům mezi Janem II. Skrbenským a klášteřem se poměrně důkladně věnoval historik a archivář Adolf Turek ve studii z roku 1940,⁵⁰⁷ část pramenů, které analyzuje, se s tou jeho překrývá. Turek zpřístupnil obsah pramenů, jde však spíše o faktografický popis průběhu jednotlivých událostí bez hledání jejich hlubších příčin či vzájemných souvislostí. Především o tuto rovinu se snažím rozšířit jeho bádání. Některé úrovně konfliktů navíc téměř vypouští ze zřetele. Pod čarou sice uvádí přepis „*Memoriálu příčin sobě od p. Jana Skrbenského k nesousedství daných*“,⁵⁰⁸ který obsahuje pestré informace k otázce náboženského útlaku katolických poddaných včetně výslechu měšťanů na zámku, Turek tyto zprávy však nijak neproblematizuje ani neinterpretuje. Pramen jako takový, a případ zámeckého výslechu zvláště, se přitom při důkladnějším prozkoumání jeví jako velmi přínosný k lepšímu porozumění vztahu Jana ke katolické menšině ve městě, jejímiž zastánci se augustiniáni-kanovníci přirozeně stali. Dále Turek zcela opomíjí problém ukradení klášterního pokladu a také otázku branky do zahrady, která je důležitá pro kontinuitu s předchozím vývojem. Oba spory jsem již adresovala výše.

Janovy rozmíšky s klášteřem lze charakterizovat jako náboženskou nesnášenlivostí motivované vyhocené konflikty. Pohybujeme se zhruba v rozmezí dvaceti let před Bílou horou, přičemž se nejvíce stížností kumuluje v letech 1608 a 1613. K prvním doloženým pokusům o jejich narovnání dochází mezi lety 1612-1615,⁵⁰⁹ poté se Jan v pramenech ve vztahu ke klášteři objevuje až v roce 1620, resp. 1617. V té době už byl Jan ovšem politicky zaneprázdněn.⁵¹⁰ Plně se angažoval ve stavovském povstání, ve kterém se zařadil k nejradikálnějšímu křídlu stavovské opozice na Moravě.⁵¹¹ Patřil k jeho hlavním strůjčům: měl místo ve stavovském direktoriu, stal se defenzorem za rytířský stav, jednal o konfederaci s uherskými stavy a účastnil se např. korunovace Fridricha Falckého, jednání s Gáborem Bethlenem, či výslechů Jana Sarkandra v Olomouci. Jeho politika byla orientována silně profalcky a plně se na ní shodl mj. i s Komenským, který ve Fulneku

---

⁵⁰⁷ A. TUREK, *Jan Skrbenský z Hříště*, s. 14-26. Spory Jana s klášteřem s. 20-23.

⁵⁰⁸ Tamtéž, pozn. 31, s. 21-22.

⁵⁰⁹ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 80, sig. I26, k. 4.

⁵¹⁰ V letech 1614–1615 byl vyslán do Vídně jako člen stavovské komise, vedoucí státoprávní spor mezi Moravou a Slezskem o příslušnost Opavska, od roku 1614 zastával funkci zemského soudce menšího práva v olomouckém kraji. A. TUREK, *Jan Skrbenský z Hříště*, s. 93.; J. STIBOR, *Skrbenští z Hříště a jejich náboženské vyznání*, s. 29. Bohumír INDRA, *Škola fulneckého kláštera a Jan Skrbenský z Hříště*, Slezský sborník : Věstník Matice opavské / Roč. 46 (6), (1948), s. 60-62. Další literatura se věnuje vývoji rodu v pobělohorském období, např.: J. BRŇOVJÁK, *Bratrská konfesijní příslušnost Skrbenských z Hříště*, s. 237–278.

⁵¹¹ J. STIBOR, *Skrbenští z Hříště a jejich náboženské vyznání*, s. 29.; R. FUKALA, *Povstalci a rebelové*, s. 94.

působil v posledních letech před exilem. Ve vztahu k fulneckým augustiniánům kanovníkům se tato jeho konfesijně-politická vyhraněnost projevila v plné síle.

Stížnosti kláštera na Jana obecně jsou trojího druhu. Za prvé se postupně radikalizuje Janův útlak vlastních i klášterních katolických poddaných, vrcholící pokusem o vyhnání katolíků z města Fulneka, což ostatně nakonec hrozí i klášterní komunitě a klášterní čeledi. Navrhovaná přímočarost vývoje je v tuto chvíli pouhým zjednodušením, přičemž jí bude na jiném místě věnována adekvátní pozornost, o tom, že Jan výrazně negativně zasahoval do duchovního života obyvatel, však nemůže být pochyb. Jeho vystupování dokonce několikrát přechází až do roviny osobní agrese.

Za druhé jsme svědky přímého konfliktu Jana s klášteřem, který se stupňuje od střetu kompetencí a nároků, přes opakované trápení, až vrcholí dvěma násilnými zásahy proti kanovníkům. Jednak vrchností motivovaným vpádem do kláštera a zcizením klášterního pokladu a jednak následnými Janovými kroky k vyštvaní augustiniánů z města jejich uvězněním a obležením v roce 1620.

Za třetí se opět setkáváme s častými zásahy do klášterního majetku a do gruntů a platů, což je jev, výrazný i v předchozích obdobích. Tuto poslední rovinu pouze shrnu stručným výčtem sporných záležitostí: Jan povolil svým poddaným užívat pole v klášterní vesnici Děrné⁵¹² a vkládal se v platy a desátky, náležející klášteru ze vsí Valtěřovic, Stachovic, Pohoře, Jestřábí, Kletné a Jerlochovic.⁵¹³ Tyto zadržené platy se při narovnání z roku 1615 zavázal propustit.⁵¹⁴

7.5.1 Jan v konfliktu s katolickými poddanými

Velkou pozornost si zaslouží stížnosti kláštera na Janův náboženský útlak katolických poddaných, za jejichž strážce/ochránce klášterní společenství samo sebe považovalo. První zprávy tohoto typu se objevují již v roce 1608, tedy zhruba čtyři roky poté, co Jan převzal panství. Podle nich zakazoval poddaným na vesnici navštěvovat městský kostel a měšťanům z Fulneka docházet na kázání německého kazatele kněze Pavla a přijímat od něj svátosti. Máme doloženu i zprávu o porušení tohoto zákazu a o důsledcích, které z toho plynuly: fulnecký měšťan Daniel Kříž byl vsazen do vězení za to, že se od řečeného kněze nechal oddat.

---

⁵¹² ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 124, sig. L5/2a, k. 7, *Memoriál příčin nesousedství...*

⁵¹³ Tamtéž, inv. č. 124, sig. L5/2a, k. 7.

⁵¹⁴ Tamtéž, inv. č. 80, sig. I26, k. 4.

Jan se snažil zbraňovat i konání náboženských festivů – skrz fojty na vesnicích a purkmistra ve městě zakazoval poddaným účastnit se procesí a od roku 1612 se navíc objevují i stížnosti na to, že sám osobně rušil Božítělové slavnosti.⁵¹⁵ Koňmo rozháněl procesí, ničil máje a děsil lidi a narušoval i přípravy těchto svátků. K tomu máme dochovanou zprávu o tom, že byli žáci katolické školy panskými služebníky vyhnáni z chrastiny, kde sekali ratolesti na máje, a Jan II. Skrbenský přitom karabáčem zmrskal proboštova zvoníka, který chlapce doprovázel.⁵¹⁶ Není však zcela zřetelné, zda se všechny tyto události odehrály jako ojedinělý incident během slavnosti Božího těla v roce 1612 či dříve, anebo zda k excesům docházelo opakovaně. První stížnost se totiž objevuje samostatně k roku 1612, s dalšími se pak setkáváme v *Memoriálu příčin nepřátelství*, avšak bez datace. Z pramene navíc nevyplývá, o jakých slavnostech je konkrétně řeč. Adolf Turek *Memoriál* časově zařazuje do roku 1613.⁵¹⁷

Podobný bojkot festivů, rovněž jako ve Fulneku zejména božítělových, máme doložen v městě Olomouci. Zde však došlo ke kolektivnímu bojkotu „zdola“, kdy se těchto „ostentativních katolických slavností“ přestala od poloviny 16. století účastnit řada měšťanů, radních a členů cechů. V Olomouci jako v královském městě stál v pozici vrchnosti katolický panovník a olomoucký biskup jako vrchnost duchovní, kteří poměrně angažovaně zasahovali proti luteránům. Biskup Stanislav Pavlovský pohnal absentéry k nejvyššímu purkrabímu Vilému z Rožmberka a trval na jejich přísném potrestání a vypovězení z města.⁵¹⁸ Již ve 20. letech 16. století se postupně měnila řada náboženských zvyklostí pod vlivem reformace např. ve Zhořelci – a to včetně božítělových procesí, které se postupně zjednodušovaly.⁵¹⁹

7.5.2 Vyhnání nebo kontrola elit

V roce 1613 se objevují stížnosti na to, že Jan svým poddaným přikazoval robotovat i ve sváteční dny, a konečně již zmiňované podezření z úmyslu vyobcovat katolíky z Fulneka a dosadit je „svými“.⁵²⁰ Při obnovování nejmenovaných úřadů si Jan povolal na zámek blíže nespecifikovanou skupinu lidí a zjišťoval jejich vyznání. „*Při obnovení ouřadů cwerte*

---

⁵¹⁵ Za poznámku snad stojí, že pod vlivem reformace se ve 20. letech 16. století ve Zhořelci postupně měnily náboženské zvyklosti – mezi nimi i procesí na Boží tělo, které se postupně zjednodušovaly. J. Zdichynec, *Ženské kláštery*, s. 196.

⁵¹⁶ Veškeré výše uvedené stížnosti viz J. Zdichynec, *Ženské kláštery*, inv. č. 124, sig. L5/2a, k. 7. Je přitom zajímavé, že podle „*diletanta, kronikáře a sběratele*“ Felixe Jiřího Jaškeho, který „*prameny ničil, anebo špatně opisoval a překládal*“, poručil probošt Schiller vyhnat Komenského žáčky z nějakého háje, kronikář přitom neporozuměl českému textu. A. TUREK, *Bratrský sbor*, s. 13.

⁵¹⁷ Tamtéž. A. TUREK, *Jan Skrbenský z Hřiště na Fulneku a Dřevohosticích*, s. 21.

⁵¹⁸ O. JAKUBEC, *Konfesijní spory v raně novověké Olomouci*, s. 138-139.

⁵¹⁹ J. Zdichynec, *Ženské kláštery*, s. 196.

⁵²⁰ ZAO, Tamtéž, inv. č. 124, sig. L5/2a, k. 7.

Februarii na zámku každého obzvláště povolal a jest se ho ptal, jakéž jsi ty víry[?] Pikarthei svobodně propustil. Haereticum jakž takž nětco domlúval a je propustil, ale katolikům neošemetně domlúval a posměšně, dotazujíc se jich co by drželi o papeži etc. a kdož pod obojím a pod jedním přijímá, a kteří pod jedním přijímají, těm pověděl: Ty jmiel by pod obojím přijímati, byliť by též dali píti, takt[o] jednom ústa vyplákli.“⁵²¹

Celá záležitost je zajímavá hned z několika důvodů. Poskytuje nám důležitou sondu do mentality doby, a především do vztahu Jana Skrbenského k jednotlivým konfesím – ať už jde o jeho nenávisť vůči katolíkům nebo o nestejný přístup k jednotlivým nekatolickým konfesím. Dochází totiž ke zřetelnému favorizování Jednoty bratrské,⁵²² jejímž byl Jan sám členem, ostatní nekatolické konfese⁵²³ – vzhledem k prostředí Fulneka půjde pravděpodobně hlavně o luterány – se snažil obrátit pravděpodobně právě k Jednotě. Čteme totiž o tom, že jim domlouval, nevíme však konkrétně o čem. Třetí konfesijní skupina v sobě zahrnuje jak katolíky, tak utrakvisty, což je zřejmé z toho, že od ní Jan zjišťoval, zda přijímají pod jednou či pod obojí a co drží o papeži. Na katolíky přitom činil nátlak, aby přijímali pod obojí. Na tomto místě zmiňme, že zajímavé příklady o konfesi poddaných včetně jejich vlastních výpovědí pro 20. léta 17. století jsou uvedeny ve studii Jana Zdichynce.⁵²⁴ Utrakvisté jsou v prameni z katolického prostředí 17. století zařazeni do skupiny ke katolíkům a nikoli mezi „*haeretiky*“ a je otázkou, kterou z mentalit tato skutečnost odráží: Janovu? Byl to koneckonců jeho postup a přístup při zjišťování víry poddaných. Anebo se jedná o členění a mentalitu pisatele, kterým byl pravděpodobně někdo z klášterního prostředí?

Pokud jde o výraz přístupu na úrovni klášterní, bylo by z něj možno usuzovat přetrvávající shovívavost vůči utrakvistům v kontrastu s jinými konfesemi. Takový postup se dříve otevřeně a cíleně projevoval na celozemské úrovni a jedním z jeho výrazných zastánců byl první arcibiskup po obnově sedisvakantního pražského stolce Antonín Brus z Mohelnice. Ten vystoupil s potridentským plánem přimknutí utrakvistů ke katolické církvi skrze ústupky

---

⁵²¹ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, č. sig. 124. Přepis části pramene uvádí Oppl, *Staroslavná kronika města Fulneku*, s. 37–38.

⁵²² V prameni „*pikartí*“.

⁵²³ V prameni „*haeretici*“. Tamtéž, inv. č. 124, sig. L5/2a, k. 7.

⁵²⁴ Jan ZDICHYNEC, *Konfessionsstreitigkeiten unter dem Mikroskop: Beispiele aus der Oberlausitz vor und nach 1600*, in: *Reformation als Kommunikationsprozess. Böhmisches Kronländer und Sachsen*, Wien: Böhlau Verlag, 2021 s. 511–538.

a jejich odtržení od jiných, pohledem doby problematičtějších konfesí, především té luteránské.⁵²⁵

Takový doklad konformity vůči utrakvistickému táboru lze nalézt i v korespondenci olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského, na kterou upozorňuje Ondřej Jakubec. Formuluje představu, že by do konšelských úřadů města Olomouce měli být dosazováni pouze takoví lidé, kteří „*od pořádných katolických a římských kněží buď tu pod jednou nebo pod obojí způsobou velebnou svátost oltární přijímají...*“.⁵²⁶ Tato polarizace, kdy k sobě více či méně lnuli katolíci a utrakvisti na straně jedné, kteří mohli ale nemuseli společně stát v ostrém antagonismu vůči luteránům na straně druhé, však nezůstala jen u formulovaných plánů a představ. Doklady o konformitě duchovních vůči utrakvistům představují např. jezuitská pohřební nařízení v Jindřichově Hradci, podle kterých měli právo pohřbu takoví lidé, kteří po zpovědi katolickému duchovnímu přijali svátost oltární pod jednou nebo pod obojí způsobou.⁵²⁷

Nejjednoznačěji ji v reálném čase představují poměry v městě Kadani. Zdejší utrakvisti a katolíci v městské radě spolu spolupracovali a společně vystupovali proti šíření luteránství mezi obyvatelstvem a jejich křehká soudržnost byla narušena až událostmi, souvisejícími s vypuknutím stavovského povstání. Tyto poměry zde panovaly i přesto, že kadaňskou vrchností byla do roku 1575 luteránská větev Hasištejnských z Lobkovic.⁵²⁸ Citovaný fulnecký pramen sice neumožňuje výklad v tomto duchu do konkrétních detailů, naznačuje však, že fulnečtí proboštové zastávali k utrakvistické menšině města podobný přístup.

V konfrontaci s problémem Janova zjišťování vyznání poddaných je třeba se vyrovnat s další otázkou. Kdo byli ti, které Jan vyslyšel? Její adresování nám může pomoci rozkrýt nebo alespoň problematizovat důvody, které k takovému počínání Jan měl. V samotném prameni je totiž uvedeno, že chtěl všechny katolíky vyobcovat z města a nahradit je svými lidmi, což je potvrzeno hned několika důkazy.⁵²⁹ Na druhou stranu je ale třeba si uvědomit, že jde o pramen, vzešlý z klášterního prostředí, který straní katolickým poddaným proti Janovi. Je

---

⁵²⁵ Anna SKÝBOVÁ, *Obnovení pražského arcibiskupství, Antonín Brus z Mohelnice a koncil tridentský*, in: *Pražské arcibiskupství 1344–1994*, sborník statí o jeho působení a významu v české zemi, redd. Zdena HLEDÍKOVÁ – Jaroslav V. POLC, Praha 1994.

⁵²⁶ O. JAKUBEC, *Konfesijní spory v raně novověké Olomouci*, s. 131.

⁵²⁷ Josef HRDLÍČKA, *Víra a moc: politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě (Jindřichův Hradec 1590-1630)*, Vyd. 1. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2013, s. 256.

⁵²⁸ P. HLAVÁČEK, *Lobkowiczové a františkáni v Kadani*, s. 301.

⁵²⁹ ZAO, *Augustiniáni kanovníci*, inv. č. 124, sig. L5/2a, k. 7

nutno počítat s jeho tendenčností a možným předimenzováním situace. Než o vyobcování fulneckých nekatolíků šlo podle mého názoru spíše o snahu vrchnosti dostat pod kontrolu městskou elitu a odebrat katolíkům vliv na správu města. Z pramene totiž vyplývá, že si Jan na zámek pozval každého jednotlivě a že k tomu došlo v lednu u příležitosti obnovení blíže neurčených úřadů.

Proto považuji za pravděpodobnější, že než o veškeré fulnecké měšťanstvo se jednalo spíše o městskou elitu, snad o užší okruh členů či kandidátů na úřady v městské správě, a to nejspíše v městské radě. Ani úmysl vyobcovat katolíky však nelze jednoznačně vyvrátit, dílčí snaha je odstrčit z gruntů je skutečně pramenně podchycena, nenaznačuje však žádnou konzistentnost. Setkáváme se pouze se čtyřmi osudy. Vyhnání z gruntu byli Zikmund Finstervalder,⁵³⁰ Gregor Már, Bartol⁵³¹ Abský a vdova po nebožtíku Urbanu Michalovi,⁵³² dva prvně jmenovaní byli přitom nuceni svůj majetek prodat, Gregor Mar navíc členu Jednoty bratrské.⁵³³ Zda bylo podobně postižených lidí více se mi bohužel nepodařilo ověřit. Otázka jestli náleželi k městské honoraci, je rovněž odsouzeno spíše do roviny dohadů a domněnek, alespoň na základě shody jmen lze však uvažovat, alespoň pokud lze věřit údajům v Opplově „kronice“ města, že v letech 1604 a 1606 se stal fulneckým purkmistrem příbuzným Bartla Abského pan Jan Abský,⁵³⁴ snad mohl být dokonce Bartlův nebožtík bratr – Bartlovi měl být erbován jeho dům v poručenství, „*ale že jest katolík, odstrčen jest.*“⁵³⁵

Zde stojí snad za poznámku, že ani vyhnání katolíků z města nekatolickou vrchností by nebylo ojedinělým případem – např. v Krnově kníže Jiří Zbožný rozhodl v reakci na hanění zdejšího nekatolického kazatele Jana Paulina⁵³⁶ o vystěhování některých krnovských měšťanů v září 1541. Není bez zajímavosti, že olomoucká kapitula na tuto náboženskou diskriminaci nijak nereagovala.⁵³⁷ Krnovská knížecí rada a pod jejím vlivem také zdejší městská rada zasahovala proti obyvatelům města obdobným způsobem, přičemž bylo cílem stabilizovat a udržet projevy věřících v mezích pevných organizačně-správních a náboženských kolejí –

---

⁵³⁰ Vykázán proto, že jest zuřivý katolík.

⁵³¹ Bartl nebo Bartoloměj. Oppl uvádí Bortl, Turek Bartl. Oppl, *Ze staroslavného...*, s. 38., Turek, *Jan Skrbenský*, s. 21, č. pozn. 31.

⁵³² Srovnej s Turkovým přepisem jmen: Zikmund Finstervald, Gregor Mahr, Bartl Abský, vdova po nebožtíku Urbanu Michalovi. A. TUREK, *Jan Skrbenský z Hřiště na Fulneku a Dřevohosticích*, č. pozn. 31, s. 21.

⁵³³ Tamtéž.

⁵³⁴ S. V. OPPL, *Z kroniky staroslavného města Fulneku*, s. 88.

⁵³⁵ ZAO, *Augustiniáni kanovníci*, inv. č. 124, sig. L5/2a, k. 7

⁵³⁶ Více k jeho mravním pokleskům, skandálům a kriminální činnosti FUKALA, *Reformace*, s. 49.

⁵³⁷ Tamtéž.

v roce 1551 nařídila vykázání z města těm, „kteří nebudou chodit ke stolu Páně“⁵³⁸ a tresty hrozila mj. za přepychové odívání žen, jež se neslučovalo s náboženskými luteránskými představami hohenzollernského dvora.

7.5.3 Pobrání srdcí – kompetenční střety nejen o zvonici

Jako druhý z okruhů sporných záležitostí jsem uvedla Janovy přímé konflikty s klášteřem. Kumulují se v roce 1613 a graduji roku 1620. Velmi výrazný je střet kompetencí a nároků ke klášternímu zboží, vrcholící zabráním klášterního pokladu, a s ním úzce související konflikt o právo na jmenování kostelníků. Dále jsou v pramenech doloženy stížnosti na přímé fyzické útoky Jana proti bratřím a klášterní čeledi. Nejprve čteme o opakované šikaně klášterního zvoníka a problém se definitivně vyhrotí roku 1620, kdy Jan nechává uvěznit klášterní čeleď a oblehne bratry v budově kláštera s úmyslem je vyhnat. Mimo to je obecně reflektován i problém vkračování Jana do soudních pravomocí kláštera, žádný případ však není specifikován konkrétně.

Kompetenční střety dobře ilustruje zajímavý, a ne zrovna typický incident, ke kterému došlo roku 1612, totiž spor o zvonici. Odráží se v něm jak konflikt o nároky ke klášternímu majetku, tak o kostelníky. Dochovaly se k němu zlomky korespondence všech zainteresovaných stran⁵³⁹ a zmínky v již několikrát citovaném *Memoriálu*.⁵⁴⁰ Konflikt byl zapříčiněn dvěma úmrtími z roku 1612. Brzy před 31. srpnem 1612 nebo přímo toho dne zemřel Janův malý syn, jehož jméno nelze z pramenů doložit.⁵⁴¹ Během prosince následovala smrt měšťana Abraham Prokopa. V prvním případě Jan, „*když jest mu Pán Bůh syna jeho prostředkem smrti z tohoto světa povolati ráčil...*“,⁵⁴² poručil svým (nekatolickým) poddaným zvonit zvony v klášterní zvonici bez vědomí probošta, a to od 31. srpna do 4. září. Podobný incident z pohledu kláštera se zopakoval ještě na konci roku 1612 po smrti nekatolika

---

⁵³⁸ R. FUKALA, *Reformace*, s. 51–52.

⁵³⁹ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 66, sig. I16, k. 3.; Tamtéž, inv. č. 124, sig. L5/2a, k. 7.; MZA, *Bočkova sbírka*, inv. č. 5028.

⁵⁴⁰ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 124, sig. L5/2a, k. 7.

⁵⁴¹ Jméno Janova syna je neznámé. Citovaný pramen je neuvádí a odborná literatura téma Janova potomstva vůbec nereflektuje. Pouze Adolf Turek se jím zabýval alespoň do té míry, jakou mu umožnily prameny, avšak ani jeho bádání neodhalilo o potomcích Jana (II.) staršího Skrbenského a jeho choti Alžběty Petřvaldské mnoho dochovaných zmínek. Proto podle něj nelze určit ani jména jednotlivých dětí. O chlapci píše toto: „*víme jen, že r. 1612 zemřel manželům malý synáček*“. A. TUREK, *Jan Skrbenský z Hřiště na Fulneku a Dřevohosticích*, s. 19.; Srovnej také: J. STIBOR, *Skrbenští z Hřiště a jejich náboženské vyznání*, s. 29. Současné poznatky lze na základě konfliktu o zvonici rozšířit o informaci o přesnějším datu jeho smrti, totiž někdy koncem srpna 1612.

⁵⁴² ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 124, sig. L5/2a, k. 7.

Abrahama, kdy Fulnečané opět vpadli do zvonice, a to z perspektivy probošta neoprávněně, ovšem podle výpovědi Skrbenského právem. Probošt Tomáš Schiller z Nového Jičina dal věž zamknout, vetřelcům se však podařilo uniknout – podle *Memoriálu* je osvobodil dokonce sám Jan – na což probošt odpověděl rozkazem vyvázat srdce ze zvonů.⁵⁴³ To se stalo katalyzátorem sporu o zvonici, vyvěrajícího na pozadí širšího střetu o nároky ke kostelu a zboží a důchodům k němu přináležejícím. Jan 22. prosince zjišťoval okolnosti pobrání srdcí ze zvonů a důrazně žádal probošta aby, pokud se to stalo z jeho poručení, srdce do zvonů nechal zavěsit zpět.⁵⁴⁴ Nedochovala se sice proboštova reakce, lze ji však rekonstruovat ze znění Janovy odpovědi, datované o dva dny později.⁵⁴⁵

Spor má několik rovin, které jsou výstižně shrnuty v suplice probošta Schillera olomouckému biskupovi Františkovi z Ditrichštejna: „*pan Jan starší Skrbenský z Hřiště a na hradě Fulnece... osobuje sobě kostel, věže, zvony a všechny kostelní (jakžkoli jich málo mám) důchody, nad nimiž své kostelníky podle vůle sadí, od nich počty přijímá, kam by se důchodové vynakládati měli, ne na věci kostelní, nežli na obecné vyměřuje a poručuje.*“⁵⁴⁶ Podstatou je tedy konflikt mezi vrchností a klášteřem o právo nakládat s kostelním náčiním (potažmo důchody) a o podřízenost fulneckých kostelníků. Souvisí s tím také otázka užívání zvonice nekatolíky.

Hlavním Janovým argumentem je označení fulneckého kostela Nejsvětější Trojice za „*věc obecnou*“⁵⁴⁷, tedy veřejnou, patřící nikoli klášteru, nýbrž všem Janovým poddaným, kteří kostela spravedlivě užívají. Od toho se odvíjejí i argumenty pro nároky na zvonici a pro jeho vrchnost nad kostelníky, kteří jsou v té době ve Fulneku dva⁵⁴⁸ a jako Janovi dosazenci jsou jeho poddanými. Klášter nad nimi podle korespondence nemá žádná větší práva. To Jan zdůrazňuje právě tvrzením, že náležejí ne ke klášteru, nýbrž právě k onomu obecnému kostelu, jehož patronátní právo si tímto označením nepřímou nárokuje, stejně jako zvonice, kterou mají

---

⁵⁴³ Tamtéž. Podle Adolfa Turka k tomu došlo 9. prosince 1612. A. TUREK, *Jan Skrbenský z Hřiště na Fulneku a Dřevohosticích*, s. 21.

⁵⁴⁴ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 66, sig. I16, k. 3. Zde je třeba upozornit na nesrovnalost v posloupnosti, navržené A. Turkem. Podle něj Jan svá psaní z 10., 22. a 24. prosince psal až po biskupově přímluvě za probošta, která se minula účinkem. Biskup takovou přímluvu skutečně učinil, je však datovaná až 26. ledna 1613. Na druhou stranu Turek neuvádí citaci pramene, není tedy jasné, zda je řeč o témž dokumentu. Probošt podle Turka Janovi odpověděl až na třetí psaní a pro vyvázání zvonů byl 22. prosince citován do Olomouce. Spor byl přitom projednáván mimo zemský soud. A. TUREK, *Jan Skrbenský z Hřiště*, s. 21–22.

⁵⁴⁵ MZA, *Bočkova sbírka*, inv. č. 5028.

⁵⁴⁶ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 124, sig. L5/2a, k. 7.

⁵⁴⁷ Tamtéž, inv. č. 66, sig. I16, k. 3.

⁵⁴⁸ MZA, *Bočkova sbírka*, inv. č. 5028.

mít nekatolíci plné právo svobodně používat. Probošt přitom nemá nárok s ní nijak nakládat – pobrání srdcí Jan vnímá jako uzurpaci veřejného majetku pod správou jemu poddaných kostelníků.

Podobnou argumentaci, tedy prohlašování kostela za obecný, potažmo osobní majetek, zaznamenáváme na již zmiňovaném Kadaňsku. Hasištejnští z Lobkovic, převážně luteráni, jako držitelé fundátorských práv považovali kadaňský klášter za svůj rodový nezczitelný majetek („dominium temporale“), se kterým mohou nakládat podle svého uvážení. Odtud se také odvíjela veškerá jejich argumentace ve věci jejich konfliktů s místními mnichy. Za zdůraznění stojí, že nebyli příslušníky římské církve již od roku 1510. Vehementně usilovali o ovládnutí klášterního areálu, a když se jí v roce 1564 podařilo vypudit františkány do Tachova, využívali kostel k privátním luteránským bohoslužbám. Podle hypotézy Petra Hlaváčka zde zamýšleli vybudovat reformační ohnisko českého severozápadu, jímž by se stalo evangelické gymnázium či akademie, které, jak historik předpokládá, plánoval v Kadani založit. Zárodkem podle něj mohla být luteránská škola, jejíž základní kámen položili ve stejném roce, kdy byl do klášterního kostela uveden luteránský kazatel.⁵⁴⁹

Probošt se vůči Janově argumentaci brání, že kostel, a tudíž i zvonice jsou klášterním majetkem. Z jeho suppliky biskupovi přitom vyplývá, že její užívání nekatolíkům sice umožňoval, nicméně ho podmiňoval svým souhlasem.⁵⁵⁰ Ten ani v jednom z uvedených případů nedostali. František z Ditrichštejna zareagoval 26. ledna 1613 na proboštovu žádost o intervenci z 18. ledna 1613 „*přátelským psaním*“,⁵⁵¹ adresovaným Janovi, ve kterém ho varoval, že pokud by se proboštovy stížnosti opakovaly, bude nucen záležitost pohnat před císaře. Spor o zvonová srdce je podle Adolfa Turka narovnáán až 24. června 1616, kdy útratu s ním spojenou zaplatilo město Fulnek formou peněžního daru na nové varhany.⁵⁵² Problém se však znovu objevuje v *Memoriálu* pro pobělohorské narovnáání. Podobně je i střet o kostelníky živý ještě v roce 1615.

Výše naznačené srovnání fulnecké a kadaňské šlechtické argumentace přivádí tuto práci k zamyšlení nad povahou sporu o zvonová srdce v jeho širším kontextu. Přináší zajímavý pohled na konfesijně-právní poměry ve Fulneku. Je třeba se k situaci totiž vztáhnout v otázce

---

⁵⁴⁹ P. HLAVÁČEK, *Lobkowiczové a františkáni v Kadani*, s. 302–303.

⁵⁵⁰ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 124, sig. L5/2a, k. 7.

⁵⁵¹ Tamtéž.

⁵⁵² A. TUREK, *Jan Skrbenský z Hřiště na Fulneku a Dřevohosticích*, s. 23. Z pramenů také víme, že se probošt předtím snažil získat příspěvek na opravu varhan původních, nicméně i tuto jeho snahu Jan Skrbenský nepřímo zhatil.

nekatolických pohřbů a jejich formy, jejichž bylo zvonění hran součástí. Význam pohřbu pro raně novověkou společnost trefně shrnul Josef Hrdlička. Reprezentoval sociální status zemřelého i jeho rodiny, čest a rodovou paměť a jakékoli jeho narušení vrhalo na tyto klíčové hodnoty stín.⁵⁵³ Velice výrazné jsou spory o pohřby na Jindřichohradecku, v Olomouci a jsou zmiňovány např. i v Opavě, pokud jde o vedlejší země Koruny české, např. v Horní Lužici docházelo k zásahům do práv budyšínské kapituly, kdy nekatolická městská rada mj. „*zasahuje do způsobu vyzvánění, pohřbů, a jiných církevních záležitostí.*“⁵⁵⁴ Jindřichohradecký a olomoucký případ se od sebe vzájemně dosti liší.

V Olomouci k prvním takovým konfliktům došlo nejdříve dokonce již v roce 1547 a týkal se především praxe pohřbů nekatolických měšťanů u zdejších farních kostelů. Duchovní vrchností, jež proti tomuto problému vystupovala, byli ve svém sídelním městě sami biskupové, Ondřej Jakubec neuvádí, že by se ve věci angažovaly samy kláštery. Ondřej Jakubec neuvádí, že by se ve věci angažovaly samy kláštery. To mohlo být v souladu s již výše zmiňovanou ochotou takové pohřby provozovat za vidinou zisku.

Problém byl vleklý, několikaletý a zaměstnal hned několik biskupů – Viléma Prusinovského (říjen 1570), Jana Grodeckého, Stanislava Pavlovského (již na počátku jeho episkopátu 1580) i Františka z Ditrichštejna, za jehož episkopátu konflikt s městskou radou kulminoval žádostí o vlastní hřbitovní kostel s farářem na předměstí.⁵⁵⁵ Jejich vystupování vůči nekatolické městské obci je v tomto ohledu vesměs poměrně pevné a rázné, nejvyhroceněji se angažuje především olomoucký biskup Prusinovský, který zasahoval proti pohřební praxi nekatolíků i mimo Olomouc. V tomto světle lze tedy usuzovat, že konflikty v této rovině považovali potridentští biskupové za velmi seriózní záležitost. Je proto v souladu s obecnějším vývojem, že fulnecký probošt u Františka z Ditrichštejna intervenoval nejvýrazněji právě ve věci zvonění hran nekatolíků. Snad zrovna v této záležitosti očekával nejrazantnější pomoc. Není bez zajímavosti, že i olomouckým sporem se nakonec zabývá obdobně jako ve Fulneku až císařská komise. První nepokoje tohoto typu vyšly z klášterního prostředí a stojí za zmínku ve vztahu ke zvonění hran fulneckému vrchnostenskému synkovi proto, že se týkaly šlechtičny. Olomoučtí minorité tehdy odmítli v klášterním chrámu Panny Marie pohřbít nejmenovanou Šternberkovnu, nekatolickou členku fundátorského rodu, ačkoliv měli Šternberkové v kostele již od 14. století svou rodinnou hrobku. Jakubec neuvádí k této kauze žádné další údaje, stojí

---

⁵⁵³ J. HRDLIČKA, *Víra a moc*, s. 253.

⁵⁵⁴ J. ZDICHYNEC, *Ženské kláštery*, s. 199.

⁵⁵⁵ O. JAKUBEC, *Konfesijní spory v raně novověké Olomouci*, s. 135.

však za zmínku ve vztahu ke zvonění hran fulneckému vrchnostenskému synkovi proto, že se týkala rovněž osoby šlechtického původu.⁵⁵⁶

Nejvýraznější, velmi vyhocený konflikt přinesl rok 1570, kdy biskup Prusinovský zakázal pohřeb olomouckého měšťana Georga Thallera u svatomořického hřbitova. Když k němu přeci jen došlo, zareagoval velmi radikálně – vynesl nad Olomoucí roční klatbu a zakázal pohřbívání nekatolíků. Nechal přitom exhumovat Thallerovo tělo s vědomím, že za podobný krok byl v Opavě téměř ukamenován. V tom nese jeho reakce podle historika Jakubce až prvky mučednické stylizace.⁵⁵⁷ Za pozornost stojí také iniciativa městské rady o vystavění hřbitovního kostelíka, který usilovala vymanit z biskupské kontroly, aby u něj mohl nerušeně působit evangelický kazatel. Tento problém adresují biskupové Jan Grodecký a biskup Pavlovský.⁵⁵⁸ V roce 1610 se olomoucká nekatolická obec znovu semkla ke kolektivní strategii a žádala znovu o vlastní kostel a faráře, usilovala přitom také o povolení pohřbů ke kostelu sv. Mořice a o tolerování nekatolických pohřbů se zpěvem žalmů a dalšími specifickými rituály. To vše dokládá žádost, adresovaná panovníkovi na tříkrálovém zemském sněmu v Olomouci.⁵⁵⁹ Olomoucký případ konfliktů o pohřby je pro tuto práci důležitý ještě v další rovině – dokládá ve městě radikální konfesijní polarizaci poměrně brzy. Nastupují zde o více než dvě desetiletí dříve než ve Fulneku a délka jejich trvání a vážnost těchto konfliktů je oproti Fulneku skutečně markantní, o čemž svědčí velmi agitovaná angažovanost všech biskupských současníků. K tomu, že fulnecký spor nepřerostl do těchto enormních rozměrů, přispíval pravděpodobně i charakter panství a z něj vyplývající povaha měšťanů. Co je tím myšleno, lépe osvětlí ještě jedna vlna nepokojů, jež se rozpoutala ve stejné době jako ve Fulneku také na Jindřichohradecku.

Kauza o zvonění na zvony totiž vypovídá ještě o jedné věci – totiž o postoji kláštera k nekatolické většině obyvatel. Vázal-li probošt užívání zvonice nekatolíky na svůj výslovný souhlas, odpovídá to jistému trendu, který se objevuje i v jiných městech Českého království: garance práv, ale za splnění určitých podmínek. Spor v Jindřichově Hradci vygradoval v roce 1613 podobným incidentem jako ve Fulneku – nedovolenými pohřby nekatolíků, při kterých se vyzvánělo na zvony. Místní jezuité, jejichž kolejní kostel obdržel obdobně jako stejnojmenný fulnecký konventní kostel sv. Trojice farní práva, vydali na základě vrchnostenské instrukce Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka pohřební nařízení pro město. Umožňovala řádný pohřeb pouze těm, kteří se ve své farnosti vyzpovídali katolickému duchovnímu. Kromě

---

⁵⁵⁶ Tamtéž, s. 125.

⁵⁵⁷ Tamtéž, 135.

⁵⁵⁸ Tamtéž, s. 134.

⁵⁵⁹ Tamtéž, 137, 141.

zповědi bylo podmínkou ještě přijetí svátosti oltární od téhož duchovního pod jednou nebo pod obojí způsobou. Koexistence ve městě tak byla regulována pravidly: právo pohřbu do posvěcené půdy bylo nekatolíkům garantováno, ne však svobodně, ale za splnění určitých podmínek. Předpokládám, že případ Fulneka, ač nejsou dochována žádná podobná nařízení, se mnoho nelišil: probošt nekatolíkům neupíral právo zvonit za své zemřelé souvěrce, omezoval však úkon svým souhlasem a snad i poplatkem.⁵⁶⁰ Dlužno však dodat, že tento poplatek za zvonění hran nejen ve fulnecké klášterní zvonici nemusel mít vůči nekatolíkům vyloženě diskriminační povahu – poplatky za úkony spojené s pohřby platili odedávna i členové katolického tábora. Vedle konfesního problému by proboštovu nespokojenost mohla vyvolávat i čistě pragmatická stránka věci – uniklé poplatky za pohřební úkony. Takovou úvahu podporují některé okolnosti, doprovázející spory o pohřby nekatolíků v Olomouci. Zdejší katoličtí kněží totiž, alespoň podle ironického komentáře místního protestantského kronikáře, nechali vyzvánět a pochovávat nekatolíky i po biskupských zásazích v této věci, „jen když dostali zaplaceno“.⁵⁶¹ Historik Ondřej Jakubec tuto zmínku dokládá pohřby nekatolíků v zahradě olomouckého františkánského konventu nebo v nedalekém Šternberku.

V Jindřichově Hradci se proti pohřebním nařízením jezuitů měšťané vzepřeli – v mohutném průvodu pohřbili tělo svého luterského souvěrce, kterému byl pohřeb odepřen, se suplikou se obrátili na nejvyššího sudího Českého království Václava Berku z Dubé a jako výraz odporu v průběhu roku 1613 porušovali nařízení tím, že při pohřbech zpívali lidové písně místo duchovních a vyzváněli přitom zvonem na kostele sv. Trojice.⁵⁶² V témže období 24 měšťanů, mezi nimi i několik radních, požádalo jezuitskou kolej jako majitele patronátního práva o souhlas se „smíšenými pohřby“. V takové praxi ale bránilo vrchnostenské nařízení Viléma Slavaty, se žádostí o změnu normy se tedy obrátili na něj. Na jeho přímluvu dal pražský arcibiskup Jan Lohelius jindřihohradeckému faráři svolení při pohřbech zpívat i jiné než katolické písně, pohřby byly ale nadále výrazně regulovány. Nesměli je doprovázet katoličtí duchovní, nesměly se konat v katolickém farním kostele Nanebevzetí Panny Marie a nesměly k nim zvonit zvony kostela sv. Trojice. Konflikt v Jindřichově hradci zašel z iniciativy měšťanů mnohem dál než ve Fulneku. Nutno dodat, že *Memoriál* naznačuje, že ke zvonění došlo v souvislosti s iniciativou nekatolické vrchnosti - důraz je kladen na fakt, že měšťanům svolil a

---

⁵⁶⁰ Poplatek ale nemusel mít vůči nekatolíkům vyloženě diskriminační povahu – poplatky za úkony spojené s pohřby platili odedávna i katolíci. Vedle konfesního problému by se tak v konfliktu odrážela i rovina čistě majetková.

⁵⁶¹ O. JAKUBEC, *Konfesijní spory v raně novověké Olomouci*, s. 136–137.

⁵⁶² J. HRDLIČKA, *Víra a moc*, s. 256.

snad i rozkázal zvonit na zvony bez vědomí probošta právě šlechtic Jan II. Skrbenský, iniciativa měšťanů představuje v prameni okrajovou záležitost. Iniciativa měšťanů navíc podle dochovaných zpráv nepřerostla v podobný emancipovaný boj proti katolické straně. Fulnek je ale oproti Hradci malým městečkem, ležícím spíše na periferii než v centru živelných událostí doby, jež směřovala ke stavovskému povstání. Tomu také odpovídá nejen politická relevance měšťanů, ale i míra jejich sebevědomí.

Tady se obloukem vracím i k otázce naprosto odlišné povahy rozbrojů ve Fulneku, kde se zdá, že došlo k ojedinělým výbuchům, a kontinuálního boje měšťanů s biskupy v jejich sídelním městě Olomouci. Rozdíl spočíval především v odlišnosti politického významu měst. Fulnek se s Olomoucí nemohl rovnat. Také jeho potenciál jako případného reformačního ohniska byl mnohem menší, konfesijní spory obecně zde navíc nebyly tak dlouhodobé. Vypukly na počátku roku 1600, zatímco Olomouc se s nimi potýkala již od poloviny 16. století, ne-li dříve.

7.5.3.1 Podřízenost kostelníků

Nyní se dostávám k druhé úrovni sporu o zvonová srdce, a tedy problému podřízenosti kostelníků té či oné autoritě. Lze jej lépe uchopit v jeho obecnější rovině, jestliže ho rozebereme na příkladu dalšího z konfliktů o rozdělování klášterního jmění – a to o financování městské věže Janem Skrbenským z kostelních peněz. Fulnečtí kostelníci se totiž jako formální správci kostelního majetku stali Janovi prostředníky pro jeho uchvácení. Penězi disponovali pouze formálně, neboť když je probošt žádal o příspěvek na opravu varhan, nemohli je poskytnout „bez vůle pána svého“.⁵⁶³ Zprávu lze navíc chápat jako drobný střípek z dějin každodennosti a příklad obtíží, jež proboštovi jednání s nimi pravděpodobně často přinášelo. Střet se urovnal roku 1615, kdy se Jan uvolil je napříště volit v přítomnosti probošta v klášteře či na zámku. Je mu tak přiznáno právo je dosazovat, probošt přitom ale má mít alespoň možnost do volby zasáhnout.⁵⁶⁴

7.5.4 Klášterní poklad a vyhladovění kněží

Konfrontace Jana s klášteřem pak vyvrcholila v roce 1620 třemi incidenty. Došlo k zazdění branky do klášterní zahrady, v nepřítomnosti probošta Schillera byl na Janův rozkaz

---

⁵⁶³ ZAO, f. Augustiniáni kanovníci Fulnek, inv. č. 124, sig. L5/2a, k. 7. (Memoriál příčin nesousedství...)

⁵⁶⁴ Tamtéž, inv. č. 80, sig. I26, k. 4.

rozkraden klášterní poklad ozbrojenými měšťany, a nakonec vyvrcholila také Janova fyzická napadení členů kláštera.⁵⁶⁵ Dosud se, alespoň podle toho, co nám stav pramenů dovolí usuzovat, fyzická agrese omezovala pouze na klášterního zvoníka, kterého Jan nechal po incidentu se zvonící vyhodit z příbytku u hřbitova a kterého osobně zmrskal karabáčem. V roce 1620 však dochází k dvojímu útoku i na samotný klášter a další jeho členy. Nejprve ze strany fulneckých měšťanů, kteří odtud mj. pravděpodobně odnesli i některé archiválie, jak o tom svědčí přípisek v jednom z pramenů.⁵⁶⁶ K tomuto incidentu máme k dispozici pouze jednu stručnou zmínku, další odkazy na události lze jen odhadovat V Memoriálu k pustějovským loukám probošt píše, že fulnečtí měšťané do kláštera vpadli „z rozkazu toho pána svého, pokladu kostelního se chopili, vcházejíce s ozbrojenýma rukama do kláštera v nepřítomnosti probošta, když měli učinit pouze inventář a poklad přehlédnout [revidovat].“⁵⁶⁷ Více pramenů s obohacující výpovědní hodnotou se k celému incidentu nedochovalo – pouze několik kusých zmínek v různých dokumentech. Ještě téhož roku na klášter vztáhl ruku i sám Jan. Nechal zapečetit brány, umístil k nim strážce a po čtrnáct dní odmítal bratřím poskytnout potraviny, dokonce ani chleba, a pivo, které se mělo do kláštera vozit, násilím zabavil. Čeled' kláštera přitom bez příčiny zajal a uvěznil.⁵⁶⁸ Podle Turka však tato násilnost nezůstala bez odezvy ze strany katolíků ve městě. Ženy nosily kněžím do kostela jídlo, které ukrývaly pod šaty a které tajně nechávaly v lavicích, a truhlář Kuba se pokusil učinit otvor do klášterních bran, aby jimi mohl prostrčit konev s vodou. Za to jej Jan nechal uvrhnout do vězení. Obležení trvalo podle Turka až 10 týdnů.⁵⁶⁹

Násilnosti nekatolíků proti klášterům nejsou zdaleka výjimkou, zvláště během stavovského povstání. Podobné případy jsou doloženy např. v Olomouci, Praze, Kadani, či v Pšovce u Mělníka. Ikonoklastický vpád luteránské tovaryšské omladiny do olomoucké katedrály a fyzické napadení kléru je datován dokonce až o více než šedesát let dříve, než k tomu došlo ve Fulneku, tedy k roku 1558. K většině jmenovaných útoků na kláštery však došlo obdobně jako ve Fulneku v druhé polovině druhého desetiletí 17. století.

---

⁵⁶⁵ MZA, f. Bočkova sbírka, inv. č. 4986.

⁵⁶⁶ Tamtéž, inv. č. 66. „*Originalia per tempora vellicavet per Rebelles qui Monasterio violentiam fecerant et s. patet ablata sunt.*“ Není však jasné, zda k tomu nedošlo jindy, není specifikováno, v kterém roce k události došlo.

⁵⁶⁷ „*sed etiam Cives Fulnecenses ad mandatum eiusdem/ Domini sui Thesaurum Ecclesiae, venientes armatâ manu ex Monasterio in absentia Praepositi, cum/ solummodo Thesaurum revidere, et Inventarium facere debuerint, rapuerunt.*“ MZA, Bočkova sbírka, č. sig. 4986.

⁵⁶⁸ MZA, Bočkova sbírka, inv. č. 4986.

⁵⁶⁹ A. TUREK, *Jan Skrbenský z Hřiště*, s. 23.

Výjimku a jistou „*anomálii*“⁵⁷⁰ vůči naznačenému vývoji představuje prudký nástup tzv. druhé reformace ve Slezsku, který byl po celé období těsně spjat se světskou a osobní mocí slezských knížat,⁵⁷¹ jež na svých panstvích podporovala vznik luterských organizačně-správních struktur.⁵⁷² Jedním z faktorů byl již zmiňovaný zájem na sekularizaci církevního majetku do světských rukou, požadovaný Lutherem, a posílení světské moci aristokracie.⁵⁷³ Přirozeně zde tak docházelo k násilnostem, navíc o dost dříve oproti vývoji v Čechách a na Moravě. Již v roce 1533 byly provedeny sekularizace klášterů v Krnově⁵⁷⁴ a Hlubčicích, zdejší františkánský kostel byl pak obsazen protestanty.⁵⁷⁵

Vlna reformace „*zahájila ofenzívu v moravských enklávách a přímo v Opavě.*“⁵⁷⁶ Důležité je však poznamenat, že klášterní majetky jako katolické ostrůvky v reformovaném prostředí, zde protestantskému přílivu podle Fukaly odolávaly.⁵⁷⁷

K násilnostem vůči klášterům a často i právě k jejich sekularizaci zde tak dochází oproti vývoji v Čechách a na Moravě poměrně brzy. Již v roce 1533 sekularizoval krnovský Hohenzollern kníže Jiří Braniborsko-Ansbašský minoritský klášter, jenž byl v té době jediným místem, kde se v Krnově ještě konaly katolické bohoslužby. Z klášterních budov byla zřízena sýpka a zbrojnice, z kaple Panny Marie šenk. Klášterní majetek světská vrchnost rozprodala a inventář byl v roce 1535 zdevastován, dílo zkázy přitom vyvrcholilo ničením šlechtických náhrobků v kostele a různých cenností.⁵⁷⁸ Minimálně poslední, jak se zdá spontánní fáze krnovské sekularizace se podobá ozbrojenému vpádu měšťanů do fulneckého kláštera o x let později, kteří zde snad na příkaz vrchnosti ukradli klášterní poklad a lze připustit, že obležení mnichů v klášteře, které následovalo, mělo být prvním krokem Jana Skrbenského k podobné

---

⁵⁷⁰ R. FUKALA, *Reformace*, s. 21.

⁵⁷¹ Tamtéž, s. 53.

⁵⁷² Např. od roku 1533 vznikla protestantská církevní organizace v krnovském knížectví, kde podléhali protestantští kazatelé a pedagogové světské vrchnosti jako patronu měst a far. Nejsilnější taková organizační struktura pak vznikla v lehnickém a březšském knížectví. Více k tématu viz R. FUKALA, *Reformace*, s. 46–54.

⁵⁷³ Podle Radka Fukaly zde proto lze aplikovat německý historický termín „*knížecí reformace*“, i když, jak podotýká, je zavádějící a nevystihuje celý reformační proces v regionu. R. FUKALA, *Reformace*, s. 32–33. K tématu dále např. R. ŽÁČEK, *Dějiny Slezska v datech*, s. 94–151.

⁵⁷⁴ R. FUKALA, *Reformace*, s. 48.

⁵⁷⁵ Tamtéž, s. 50. Komparace k sekularizaci v kapitole 7.5.4.

⁵⁷⁶ Tamtéž, s. 51.

⁵⁷⁷ Tamtéž.

⁵⁷⁸ Tamtéž, s. 48.

sekularizaci a majetkovému zisku jako v Krnově a dalších lokalitách (mezi nimi Hlubčice,⁵⁷⁹ ač byly primární motivace snah vyštvať katolické kněží ze země pravděpodobně věroučné – tak to alespoň interpretoval probošt. Obě tato hlediska se v každém případě těsně prolínají a snad ani není úkolem této práce mezi nimi rozlišovat. Jiří Zbožný postupoval obdobně i v Hlubčicích – v roce 1541 vyhnal zdejší františkány a z kostela a kláštera, který byl již od roku 1535 obsazen protestanty, nechal zbudovat sýpky a stodolu.⁵⁸⁰

Nemilosrdným rušením klášterů proslula také reformace v Horní Lužici. Luteránskou reformaci zde ze dvanácti řeholních institucí přečkaly jen tři ženské kláštery – opatství cisterciáček v Marienthalu a Mariensternu a klášter magdalenitek v Laubanu (Lubaň v Polsku).⁵⁸¹ Především za reformací v Sasku shledává Jan Zdichynec úsilí zvětšit zeměpanské pozemkové vlastnictví, k čemuž posloužilo reformační odmítnutí monastického stavu.⁵⁸² Mezi sekularizovaná klášterní panství patří Altzella, Chemnitz, Buch, Döbeln, Grünhain, Zschillen či Remse.⁵⁸³

Sekularizace církevních statků přitom nebyla ničím neznámým ani v Čechách a na Moravě a nejednou jí využily samy biskupské kruhy. Rušení starých a nefunkčních klášterů je podle Tomáše Parmy a Jana Tenory doloženo zejména v jiných oblastech střední Evropy jako prostředek k financování nově zakládaných jezuitských kolejí a univerzit, zejména na Moravě však tato metoda narážela na své limity a bylo ji možné praktikovat jen obtížně, „pravděpodobně také kvůli tomu, že v českých zemích neplatila ustanovení augsburského míru z roku 1555 a že prelátský stav měl svou oporu i kontakty ve stavovské obci.“⁵⁸⁴ Jan Zdichynec klade sekularizační tendence do souvislost s potridentskou církevní politikou, jež kladla důraz spíše na světský klérus. Pokud už se zaměřila na klérus řeholní, podpora katolických struktur plynula spíše novým řádům často na úkor těch starých, jejichž středověká opatství byla sekularizována – ať už ve prospěch jezuitů, diecézních či laických struktur.⁵⁸⁵ Jedná se o známé případy klášterů v Oseku, v Hrobu, ve Žďáře a méně známé případy kanonií augustiniánů-kanovníků v Kladsku (1595) a u Všech svatých na olomouckém předhradí (1622).

---

⁵⁷⁹ Tamtéž, s. 50.

⁵⁸⁰ Tamtéž, s. 50.

⁵⁸¹ J. ZDICHYNEC, „*Vim vi pellere licet...?*“, s. 355.

⁵⁸² Příčinu Jan Zdichynec vidí v tom, že v kapitule byli v prvních letech po Lutherově vystoupení reformně naladěné osoby – děkan kapituly Pavel Küchler dokonce sám nějakou dobu v tomto duchu kázal a uděloval i svátost pod obojí. J. ZDICHYNEC, *Ženské kláštery*, s. 198.

⁵⁸³ J. ZDICHYNEC, *Ženské kláštery*, s. 193.

⁵⁸⁴ Tomáš PARMA, *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii: prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno: Matice moravská, 2011, s. 344.

⁵⁸⁵ J. ZDICHYNEC, *Klášter Osek v 16. století*, s. 81.

Ditrichštejnovo úsilí o zrušení cisterciáckého kláštera ve Žďáru, úspěšně završené roku 1614, bylo motivováno jeho špatným stavem, slabým vedením a odklonem většiny mnichů od katolické víry a připravoval je již biskup Pavlovský. Majetky zrušeného kláštera, jenž byl po biskupově smrti jejich výkupem opět obnoven, přešly na čas do dědičného majetku Ditrichštejnů.⁵⁸⁶

Na místě kladského kláštera byla zřízena jezuitská kolej, majetek olomouckých augustiniánů měl být předán olomouckým jezuitům k financování výuky teologie na akademii, jež by se tak podle Parmy zařadila mezi skutečné univerzity.⁵⁸⁷

Na tomto místě bude předchozí ne zcela vyčerpávající exkurs do (alespoň částečně) pragmaticky motivovaných protiklášterních zásahů ukončen. Pokud jde o násilí ve fulneckém klášteře, nezdá se pravděpodobné, že by primární motivací byl zisk pro osobní obohacení šlechtice, či pro jeho další investici v duchu zásahů Ditrichštejna, či Hasištejnských v Kadani, kteří po vypuzení františkánů usilovali o zřízení evangelické akademie. Fulnecké napadení kláštera nejprve měšťany a posléze samotným Janem Skrbenským se mnohem více pohybuje v rovině spontánní konfesijně motivované zášti.

Nástup konfesijně motivovaných nepokojů v období po vystoupení Martina Luthera⁵⁸⁸ zaznamenáváme ve vedlejších zemích mnohem rychleji, než v Čechách a na Moravě. Např. v Sasku vedly potyčky mezi řeholními společenstvími a protestantskými městskými radami k uzavření smluv, jež právně upravily soužití katolíků s nekatolíky – to je např. případ Budyšina či Lubau. V Budyšině při znovuzavedení křtu podle katolického ritu v roce 1528 napadl dav lidí kněží kolegiátní kapituly, kterým ve fyzické srážce roztrhal ornáty a několik jich dokonce zranil. Útoků předcházela zásah císaře proti evangelickým kázáním, která zde dříve povolila sama kapitula pod vlivem děkana Pavla Kuchlera.⁵⁸⁹ Když ten začal pod tlakem císaře znovu křtít „pokatolicku“, hodil někdo dolů z emporie kámen, jenž prorazil křtitelnicí. To se stalo spouštěčem davového násilí.

---

⁵⁸⁶ T. PARMA, *František kardinál Dietrichstein*, s. 344–345. K tématu dále: Oldřich CHLÁDEK, *První zrušení žďárského kláštera*, Praha, 2010, Rigorózní práce, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin. Vedoucí práce Čechura, Jaroslav., Martina SCHUTOVÁ, *Žďárský klášter v prvních letech po jeho obnovení (1676-1705)*. Praha, 2015. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin. Vedoucí práce Zdichynec, Jan.

⁵⁸⁷ Tamtéž, s. 348–349.

⁵⁸⁸ Otázku husitských válek a osudů klášterů zde ponechávám stranou, částečně jsem se jí věnovala již v kapitole 6.3, s. 31.

⁵⁸⁹ Příčinu Jan Zdichynec vidí v tom, že v kapitule byli v prvních letech po Lutherově vystoupení reformně naladěné osoby – děkan kapituly Pavel Kuchler dokonce sám nějakou dobu v tomto duchu kázal a uděloval i svátost pod obojí. J. ZDICHYNEC, *Ženské kláštery*, s. 198.

V Čechách a na Moravě první výraznější vlnu násilí vůči klášterům v tomto smyslu vyvolal vpád pasovských vojsk do země v roce 1611 – nejen v Praze, ale např. i v Pšově. Další vlnu pak představují léta nejvyhrocenější kumulace konfesních sporů, totiž doba stavovského povstání. Pokud jde o rok 1611, aktérem byla nejpre pražská městská spodina, agitovaná eschatologickými náladami a fámami o chystaném vraždění nekatolíků. Jejich obětí se tehdy staly dva mužské kláštery augustiniánů na Karlově a františkánů u Panny Marie Sněžné, specifický vojensko-politický kontext však Jan Kilián připouští i pro následné přepadení Pšovky Mělnickými téhož roku. Klášter byl tehdy přepaden vojenským oddílem, směřujícím z Mělníka k Litoměřicím, kterému představený odmítl poskytnout „fedruňk“. U bran navíc došlo k hanlivé slovní přestřelce, načež vojáci přes hřbitov pronikli do vnitřních klášterních prostor, mj. do ambitu a převorova bytu. Za pozornost stojí, že kromě městského rychtáře situace zneužili také klášterní poddaní, kteří sem vtrhli společně s vojáky a odnesli si z kláštera „*nezanedbatelnou kořist*“, mj. i hospodářské náčiní. Dobová svědectví se přitom shodují na tom, že byla rozkradena a poškozena velká část inventáře a ani budova řádění nepřestála bez rozbitých oken, vylámaných dveří a strhané střechy. Klášter se po přepadení stal neobyvatelný.⁵⁹⁰

Škodám na majetku kláštera se nevyhnuli ani již několikrát zmiňovaní kadaňští františkáni, jejichž klášter zasáhly mezi lety 1618–1619 hned dvě obrazoborecké vlny.⁵⁹¹ Dne 2. listopadu 1618 zde byl vydrancován klášterní kostel, ve kterém byly znesvěceny oltáře a ztratila se přitom zdejší „*kniha zázraků*“ – patrně kniha o zázracích Čtrnácti svatých pomocníků, jimž byl zasvěcen kostel.⁵⁹² K druhému napadení došlo ze strany evangelíků v euforii po zvolení Fridricha Falckého novým českým panovníkem téměř o rok později 1. září 1619.⁵⁹³ Není bez zajímavosti, že řádění davu učinil přítrž „*až jakýsi kalvinista s velkým mečem*“.⁵⁹⁴ Na druhý den došlo k podobnému útoku na děkanský chrám (?), jenž byl přeměněn na evangelickou modlitebnu. Katoličtí duchovní a učitelé byli tehdy vypovězeni z města a desítky kadaňských katolíků byly uvězněny. Se zemí byl během stavovského povstání roku KDY?

---

⁵⁹⁰ JAN KILIÁN, *Okolnosti a důsledky přepadení kláštera v Pšovce roku 1611*, in.: *Locus pietatis et vitae*, s. 301–318.

⁵⁹¹ P. HLAVÁČEK, *Lobkowiczové a františkáni v Kadani*, s. 315.

⁵⁹² Tamtéž.

⁵⁹³ 4. listopadu se Kadaňští měšťané účastnili slavnostní korunovace ve svatovítském chrámu. Hlaváček, s. 316.

⁵⁹⁴ Tamtéž.

srovnán také olomoucký kapucínský klášter, stojící před Střední branou, založený teprve roku 1614 Janem Kavkou z Říčan za podpory Ditrichštenja.⁵⁹⁵

Podobné a snad nejznámější rabování, organizované přímo kruhy Fridricha Falckého, postihlo v prosinci roku 1619 svatovítskou katedrálu v Praze. Zimní král pověřil svého zpovědníka Scultetyho její přeměnou na dvorní kostel, tento záměr mohl však být proveden pouze za důkladného „čištění“ prostor od předmětů „*které urážely Boha*“,⁵⁹⁶ detailní popis těchto událostí podává např. Howard Louthan.⁵⁹⁷ Po hlavním pražském chrámu se násilí v lednu následujícího roku namířilo i na Klementinum, bývalou baštu jezuitů, odkud byl řád v roce 1619 vypuzen,⁵⁹⁸ a kromě něj se Fridrich Falcký zaměřil další slavné místo hlavního města a totiž na sousoší na třetím pilíři Karlova mostu. Oficiální kroky sice podniknuty nebyly, ale socha v noci „*záhadně zmizela*“.⁵⁹⁹

Šlo vlastně o symbolickou pacifikaci katolicismu – ať už uvědomělou, prováděnou v Scultetyho okruhu, či živelnou a spíše bezděčnou, jako v ostatních jmenovaných případech. Reformační obrazoborectví přitom nebylo nic nového, docházelo k němu ve Francii, Švýcarsku i Nizozemí. Napadení fulneckého kláštera měšťany z roku 1620 je přitom nutno zařadit právě do těchto spíše spontánně krystalizujících násilností vůči katolickým svatostánkům. Ač motivované shora, jistě na něm měli mnozí nekatoličtí měšťané osobní zájem – jak jsme viděli, nebylo výjimkou, že se k proudu rebelů přidalo samo město, či klášterní poddaní jako např. v případě Prahy, Pšovky.

Řadu, ne-li většinu, jmenovaných napadení navíc doprovázela újma řeholníků či přímo jejich vypovězení z města (Krnov, Praha, Kadaň, Olomouc), prameny ve Fulneku ale podobné ohrožení ani větší škody na majetku nezmiňují. Mohlo by se tedy zdát, že ukradení fulneckého klášterního pokladu a některých archiválií, nemělo tak dramatický vývoj jako jinde, na druhou stranu je nelze ani zlehčovat. Přepadení bylo ozbrojené a došlo při něm k rozkradení klenotů. Na zdraví snad nebylo ublíženo nikomu. Celý incident však mohl být jen jakousi „předehrou“, testováním kněží a prostoru kláštera, než řeholnímu společenství Jan Skrbenský osobně zasadí

---

⁵⁹⁵ Byl obnoven roku 1624 avšak znovu zbourán v době švédské okupace Olomouce v roce 1624. Obnovn byl pak na začátku 50. let 17. století uvnitř městských hradeb na Dolním náměstí. T. PARMA, *Kardinál František z Dietrichsteina*, s. 346.

⁵⁹⁶ Howard LOUTHAN – Zdeněk RUCKI, *Obracení Čech na víru, aneb, Rekatolizace po dobrém a po zlém*, z angl. originálu přeložil Zdeněk Rucki, Praha: Rybka Publishers, 2011, s. 147.

⁵⁹⁷ Tamtéž, s. 146–153.

⁵⁹⁸ Tamtéž, s. 148.

⁵⁹⁹ Tamtéž, s. 149.

hlavní úder v podobě odvezení klášterní čeledi a uvěznění a vyhladovění kněží v budovách konventu za účelem je vyštvat z města.

Ke kadaňským incidentům došlo za působení katolické popelovské větve z Lobkovic, jež se fundátorských práv ujala roku 1571 po luteránské větvi Hasištejnských a jež klášter začlenila do svých rozsáhlých rekatolizačních plánů. K obnově kadaňské řeholní komunity došlo až po Bílé hoře v letech 1623-1628, Lobkovicové však již tehdy o výkon fundátorských práv nejevili zájem.⁶⁰⁰

Velmi podobný příklad tohoto osobního násilí totiž představují události v prostředí kapituly olomouckého biskupa, jejichž spouštěčem či snad záminkou byly za stále vyhocenějšího běhu událostí stavovského povstání závěry brněnského srpnového sjezdu roku 1619. Tomáš Parma jako příčinu uvedl zrušení prelátského stavu na Moravě, k němuž na sjezdu došlo. „*Rodové statky kardinála Dietrichštejna, který byl prohlášen za nepřítele země, byly vzaty do zemské správy, stejně jako statky biskupské, kapitulní i klášterní. Kardinál byl vypovězen na věčné časy ze země a byl vydán příkaz, aby olomoučtí a brněnští kanovníci, kteří se jako kapitula veřejně vyslovili, že je v rozporu s jejich svědomím stát při direktoriu a odmítali postavit hotovost, byli vzati do vazby.*“⁶⁰¹ Nařízení splnil již 15. srpna 1619 hejtman Hartmann z Bucheimu, velitel olomoucké posádky a stavovský komisař, který na svátek Nanebevzetí Panny Marie pozval osm přítomných kanovníků na hostinu, načež je dal uvěznit. Kanovníci nesměli s nikým mluvit, spát museli na zemi a byli trápeni hladem, žízní a chladem nevytápěného domu. Zatímco byly pleněny kanovnické rezidence a probošství, ubytoval se v děkanství sám hejtman Buchheim. Ve vězení zůstali 22 týdnů a tři dny do 19. ledna 1620. Po svém uvěznění se většina z nich odebrala do Vídně. Za poznámku snad stojí, že jejich vězení se nacházelo poblíž domu pana Karla Haugvice, „*kde subtrakvisté již po několik let konají své obřady*“;⁶⁰² jehož bratr Jáchym Haugvic z Biskupic a na Rokytnici několikrát z titulu zemského hejtmana vystupoval jako komisař ve sporech fulneckého kláštera s vrchností. Násilnostem a zesměšnění neunikl ani olomoucký kanovník Jan Arnošt Platejs, ochránce olomouckých augustiniánů v procesu jednání o jejich zrušení,⁶⁰³ který tou dobou dlel ve Vyškově. Petr Sedlnický z Choltic, dobyvatel města, jej nechal 17. srpna 1619 spoutat železnými řetězy a převézt do Brna, kde byl kanovník nejprve vystaven posměchu místních na náměstí, a nakonec

---

⁶⁰⁰ P. HLAVÁČEK, *Lobkowiczové a františkáni v Kadani*, s. 316.

⁶⁰¹ T. PARMA, *František kardinál Dietrichstein*, s. 330.

⁶⁰² Tamtéž.

⁶⁰³ Tamtéž, s. 349.

uvězněn na radnici, kde jej nechali v chladné místnosti připoutat ke kládě. Odtud jej vyplatil až jeho bratr Karel Fridrich v únoru 1620.⁶⁰⁴

I ve světle těchto událostí považuji za pravděpodobnější, že se Skrbenského útok na fulnecký klášter pohyboval spíše v mezích tohoto spontánního násilí, než že by šlo o kalkulovaný záměr sekularizovat církevní majetky. O fulneckém incidentu bohužel nejsme ani zdaleka tak dobře informovaní jako o násilnostech v jiných městech a o rozsahu násilí a škod nelze říci nic určitějšího. Zatímco např. historikovi Janu Kiliánovi se pro přepadení františkánů v Kadani díky množství pramenů podařilo rekonstruovat nejen přepadení samotné, ale i jeho vyšetřování a důsledky, ve Fulneku takové štěstí nemáme. Prameny jsou velice stručné a kusé, oficiální stížnost na útoky byla vzhledem k roku, kdy k nim došlo, podána pravděpodobně až po Bílé hoře. Rozdíl v míře pozornosti, či spíše v její absenci, však stojí alespoň za poznámku.

Situace ve Fulneku musela být nakonec uklidněna závažnějším vývojem v zemi – stavovským povstáním a jeho porážkou na Bílé hoře, po které Jan v květnu 1621 odešel z fulneckého panství do exilu.⁶⁰⁵ Nejprve uprchl do Slezska s nadějí, že pozice povstalců ještě nejsou ztraceny,⁶⁰⁶ a aktivně se podílel na tažení Jana Jiřího Krnovského.⁶⁰⁷ Když byl ale v září 1622 odsouzen ke ztrátě hrdla, cti a statků, uprchl za hranice. Od roku 1625 pak rozvíjel diplomatickou činnost v Berlíně, kde vstoupil do dánských vojenských služeb a ve vojsku Jana Arnošta Sasko-Výmarského a Petra Arnošta z Mannsfeldu se dostal znovu na Opavsko, kde verboval pluky proti Valdštejnovi. Padl 27. července 1627⁶⁰⁸ při ústupu Mitzlaffovy jízdy k baltickému pobřeží v bitvě u Kostřína.⁶⁰⁹ Fulnecké panství bylo podobně jako ostatní Janovy majetky zkonfiskováno vítězi. Počátkem června 1621 byl Fulnek zabrán císařskými vojsky a v říjnu 1622 prodán hraběti Václavovi Bruntálskému z Vrbna.⁶¹⁰ S ním sem přišla nová éra. Roku 1623 do města pozval kapucína Bonaventuru z Kolína nad Rýnem a zahájil zde rekatolizaci.⁶¹¹

---

⁶⁰⁴ Tamtéž, s. 331.

⁶⁰⁵ R. FUKALA, *Povstalci a rebelové*, s. 94.

⁶⁰⁶ J. STIBOR, *Skrbenští z Hříště a jejich náboženské vyznání*, s. 29.

⁶⁰⁷ R. FUKALA, *Povstalci a rebelové*, s. 94.

⁶⁰⁸ Tamtéž, R. FUKALA, *Povstalci a rebelové*, s. 94.

⁶⁰⁹ Vesnice u Granova. J. STIBOR, *Skrbenští z Hříště a jejich náboženské vyznání*, s. 29.

⁶¹⁰ A. TUREK, *Fulnecko*, s. 81–82.

⁶¹¹ Tamtéž, s. 147., K průběhu rekatolizace a působení kapucínů ve Fulneku viz Z. ORLITA, *Dům v zahradě Páně*.

8. Narovnání sporů v předvečer Bílé hory

V rámci vývoje vztahů mezi klášteřem a vrchností můžeme charakterizovat spory trojího typu: vrchnostensko-správní, o majetky různého druhu a spory, které v této práci souhrnně označuji jako spory náboženské či konfesijní. Posledně jmenovaná skupina rozepří v mé definici zastřešuje řadu různorodých konfliktů, jejichž společným jmenovatelem byla zřejmá konfesijní konotace. Vedle zásahů proti konkrétním věřícím, tj. vedle útlaku poddaných ve smyslu jejich diskriminace na základě víry či omezování jejich liturgické činnosti, fyzických napadení a protiprávního věznění katolíků a bratří kláštera, sem řadím např. také spory kompetenční o práva na správu kostela, či spory o uzurpaci kostelního zboží a financí. Náboženskými konflikty tedy rozumím poměrně širokou škálu případů, jež se typově mohou překrývat s prvními dvěma druhy konfliktu, jejich základním rysem však zůstává zřetelná konfesijní motivace, která je od předchozích dvou typů odlišuje. Toto rozlišení je důležité z hlediska komparace frekvence a způsobu narovnání jednotlivých kategorií konfliktů.

8.1 Povaha sporů, jejich narovnání a autority k němu způsobilé

Pro povahu sporů kláštera s vrchností z 16. a první poloviny 17. století na Fulnecku je charakteristický pozdní nástup sporů náboženských, jež v pramenech klášterní provenience ze 16. století zcela absentují a konzistentně se objevují až od počátku 17. století. To má zřejmě paralelu i v poměrech jinde v českých zemích.⁶¹² Jsou přitom i po roce 1600 v pramenné základně mnohem méně frekventované, s čímž koresponduje i poměrně nízká míra pokusů o jejich narovnání. Je pro tuto dobu daleko menší než u sporů majetkových a vrchnostensko-správních, a to i přesto, že konfesně motivované konflikty rychle gradují až do roviny šikany katolických poddaných, fyzického napadání čeledi kláštera a uvěznění a vyhladovění bratří ve snaze je z města vyštvat.

Úsilí o narovnání těchto příkoří je jen velmi vágní a mnohem méně urgentní, než bychom možná čekali. Zásah v tomto duchu se objevuje pouze na přelomu let 1612 a 1613, kdy s proboštem ohledně náboženských příkoří jedná biskupův sekretář Ondřej Václav Posthumovský⁶¹³ a sám biskup František z Ditrichštejna,⁶¹⁴ a dále v roce 1615, kdy zasedá císařem jmenovaná komise.⁶¹⁵ Ta se usnesla na celkem šesti artikulech, z nichž široké množství

---

⁶¹² K tomu např. práce Jana Zdichynce J. ZDICHYNEC, *Ženské kláštery Horní Lužice*.

⁶¹³ MZA, *Bočkova sbírka*, inv. č. 5024, 5026, 5027.

⁶¹⁴ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 124, sig. L5/2a, k. 7.

⁶¹⁵ Tamtéž, inv. č. 80, sig. I26, k. 4.

náboženských konfliktů řeší pouze čtvrtý z nich. Toto velmi úzce pojaté jednání jako jediné zachované narovnání z počátku 17. století⁶¹⁶ může na první pohled budit dojem celkové rezignace řešit konflikty právní cestou, a to obecně, nikoli pouze v náboženské rovině, z masy průvodního materiálu však víme, že jednání byla v 17. století pravděpodobně stejně výrazná jako v 16. století, ne-li výraznější a jejich záběr snad dokonce širší.

Jako důkaz poslouží velmi bohatý soubor pramenů, které mají v tomto období jednak povahu stížností ze strany kláštera a jednak povahu instrukcí k připravovaným soudním řízením. Korespondenci s císařem, biskupem a jeho sekretářem, poradní listy císařských prokurátorů a *Memoriál*⁶¹⁷ jako podklad pro budoucí jednání komise doplňují četné výpisy z aktového materiálu zemského soudu pod sekretem místodržícího nejvyššího písaře Jana Jiřího Humpoleckého, současníka probošta Tomáše Schillera.⁶¹⁸ Ty si pravděpodobně v součinnosti s císařskými prokurátory vyžádala snad sama biskupská kancelář, jak naznačuje jejich zprostředkování skrze biskupova sekretáře.

Pro prameny z klášterního prostředí je přitom charakteristická vysoká frekventovanost stížností na náboženská příkoří, zatímco instrukce zvenčí pro klášter, ilustrující alespoň obsahový průběh jednotlivých jednání, naznačují, že při nich spory tohoto typu byly spíše upozaděny. S výjimkou biskupské korespondence se týkají téměř výhradně rozepří vrchnostensko-správních a majetkových. Situace na Fulnecku svědčí o tom, že konfesní spory těsně před Bílou horou neměly takovou důležitost, jako spory majetkové a vrchnostenské. Nutno však předeslat, že neměly důležitost pouze z hlediska autorit, na které se klášter obracel, klášterní společenství samotné je bralo velmi vážně, jak o tom svědčí obšírná a detailní argumentace proboštů ve stížných listech. Prameny, jež ilustrují alespoň obsahový průběh jednotlivých jednání, však naznačují, že při nich spory tohoto typu byly spíše upozaděny.

Císařští prokurátoři⁶¹⁹ jednají výhradně o sporech o majetky, případně o vrchnost nad vesnicemi, také opisy půhonů sloužily jako důkazní materiál k tomuto typu konfliktů a stejně

---

⁶¹⁶ S výjimkou poněkud senzační kauzy z roku 1601. Viz smlouva kněze Jana, kapitoly 7.3.3, 8.2.1

⁶¹⁷ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 124, sig. L5/2a, k. 7, *Memoriál příčin nesousedství...*

⁶¹⁸ Půhony o vrchnost na klášterních vesnicích: ZAO, *Augustiniáni-kanovníci Fulnek*, inv. č. 155, sig. P6, k. 7 (rok 1518), MZA, *Bočkova sbírka*, sig. 4993 (rok 1518), 4994, 4996 (rok 1520), 5001, 5002 (nedatované, archivářská poznámka oběma připisuje rok 1521. Tato informace je však minimálně u signatury 5001 nesprávná, jedná se totiž o opis téhož narovnání jako u signatur 4993 a P6, a tedy o narovnání z roku 1518. Vyplývá to z totožných jmen relátů a obsahu pramenů.); půhony o různé majetky: Tamtéž, sig. 4986, 4989, 4990, 4994, 4996–4999, 5002, 5016.

⁶¹⁹ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, č. sig. I6, k. 3, inv. č. 66, *Voznamenani nejakejch pilnejch a potrebnjch wieczí, na kteréž se jesstie bedliwie doptawati, a czo zapotrzebného k tiem wieczem*

tak podklady pro narovnání po Bílé hoře se zabývají především správními a majetkovými záležitostmi. Některá náboženská příkoří jsou v nich sice popsána obšírněji, např. uvěznění kněží v klášteře, celý dokument ale uzavírá strohá poznámka o výsledku jednání pouze ve smyslu restituace klášterního majetku. Obdobně se náboženským tématům vyhnula již zmíněná císařská komise o necelé desetiletí dříve.

Povaha pramenů z druhé poloviny 16. století je pak diametrálně odlišná od 17. století. Máme k dispozici naopak bohaté množství opisů půhonů k zemskému soudu a výsledků těchto slyšení, nedochovaly se však přitom téměř žádné průvodní materiály ani doklady o angažovanosti jednotlivých aktérů či vztazích mezi nimi. I proto prameny budí zdání, že pro narovnání sporů v 16. století platil jasný postup a procedura, kdežto v polovině 17. století je situace vzhledem k množství zainteresovaných autorit mnohem nepřehlednější. Úzce to souvisí také s typy dokumentů a s typem institucí, kterým byly spory adresovány. V 16. století na Fulnecku dominovaly spory o deskový majetek, jež spadaly do kompetencí zemského soudu, jako takové tak měly pevně stanovený procedurální postup. Oproti tomu písemný materiál ze 17. století obsahuje masu různých stížností o přímluvu, často adresovaných k více instancím současně. Určitá stratifikace zde přítomná je, avšak mnohem méně zřetelně. Dochází k překrytí hned několika různých autorit, jež se považovaly za způsobilé k řešení konfliktu mezi klášteřem a vrchností.

Vlažnost ke konfesně motivovaným útokům ze 17. století mohla být zapříčiněna charakterem doby, nutno však podotknout, že ze stejné příčiny mohla vyvěrat i její pouhá zdánlivost. V pobělohorské éře došlo k poklesu aktuálnosti náboženských sporů poté, co byl zřetelně nastolen rekatolizační program. Navíc se nacházíme v situaci, kdy šlo řadě klášterů především o záchranu vlastní existence, čímž byly do popředí přirozeně protlačeny otázky majetkové. Adresát případného vyrovnání byl přitom v exilu či mrtev, pokusy o zadostiučinění v rovině náboženské se tak stávaly bezpředmětnými. V tom tkví některé příčiny pozdějšího nezájmu o náboženské spory, prioritou sporů majetkových pro klášterní prostředí je přitom do jisté míry aplikovatelná i na dobu předbělohorskou. Na druhou stranu právě tento nezájem, vyvěrající ze změněného náboženského klimatu, mohl ovlivnit množství dochovaných pramenů, které pro první polovinu 17. století máme k dispozici. Ve sledovaném období jsou totiž vedle originálů velmi početně zastoupeny i jejich opisy, pořizované v závěru 17. a na počátku 18. století. Aktuálnost konfesijních konfliktů a potřeba opisování starších materiálů

---

dolepsaným, vyhledawati se má.; Tamtéž, na rubu: Poznamenání, co se austnie s panem Múnkau w miestě Brnie mluwilo.

tohoto typu pro pobělohorské současníky ale rapidně klesla a s ním přirozeně i pramenná základna, kterou máme k dispozici. I proto může být pocit, že narovnání rozporů tohoto typu nebylo ani těsně před Bílou horou na pořadu dne, částečně falešný.

Současně si musíme uvědomit, že šlechtická panství představovala v podstatě suverénní teritoria, podléhající jejich vlastníkově jakožto základní správní, soudní, hospodářská a berní jednotka.⁶²⁰

8.1.1 Struktura předbělohorského soudnictví a autority, způsobilé k narovnání konfliktů na Fulnecku

Pro sledované období je charakteristická složitost soustavy soudů a autorit, jež vůči sobě většinou nestály v hierarchickém postavení, a nejasnost jejich pravomocí. V konfliktech mezi fulneckými probošty a vrchností vedle sebe vystupovalo několik institucí: zemský stavovský sněm a zemský soud, biskup z autority vizitátora a ordináře, fundátor kláštera a nad nimi pravomoci císaře a císařem jmenované komise či prokurátorů. Ačkoli z pramenů ne vždy lze rekonstruovat přesný průběh jejich jednání, lze z nich vyčíst agendu a vzájemné postavení. Při vymezování kompetence se soudnictví v době stavovské monarchie řídilo především principem personality práva a kauzálním, tedy věcným hlediskem. Jednak tedy mohla být příslušnost daného sporu určena podle postavení konkrétní osoby, kterou mohli soudit pouze příslušníci stejného či vyššího stavu.⁶²¹ Jednak se příslušnost řídila charakterem majetku, který měla daná osoba v držbě.

Oba tyto přístupy přijala soustava větších a menších zemských soudů. Ty se staly výlučnými pro spory o svobodný čili deskový majetek a pro obecně civilní a trestními spory příslušníků panského a rytířského stavu.⁶²² „*V souvislosti s držbou svobodných statků mohly před zemským soudem stát také osoby, které podle kritéria personálního do jeho jurisdikce nepatřily. V případech duchovních a církevních institucí se neuplatnily jejich imunity ve sporech o zemské statky, o desátky a o soukromé statky.*“⁶²³ Kolizi z hlediska personálního v roce 1517 minimálně z hlediska konfliktu mezi zemským a městským soudnictvím řeší svatováclavská smlouva. Ta stanovuje následující kritéria: k jednání byl příslušný soud podle obviněného a při sporu o

---

⁶²⁰ Josef HRDLIČKA, *Konfesijní politika šlechtických vrchností a šlechtická konfesionalizace v Čechách a na Moravě v 16. a 17. století*, Český časopis historický, Praha: Historický ústav AV ČR 108, č. 3 (2010), s. 414.

⁶²¹ Karel SCHELLE – Ilona SCHELLEOVÁ – Vlastislav MAN – Irena MARKOVÁ – Václav BÍLÝ, *Soudnictví (historie, současnost a perspektivy)*, vyd. 1., Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 46.

⁶²² Jirí Libor BÍLÝ, *Právní dějiny na území ČR*, Praha: Linde, 2003, s. 147–148.

⁶²³ K. SCHELLE, *Soudnictví*, s. 101.

nemovitosti k němu byl vždy způsobilý výhradně zemský soud.⁶²⁴ Navíc podle Vojáčka, Schelleho a Knolla připadly po husitských válkách jurisdikci zemského soudu také veškeré spory duchovních osob se světskými.⁶²⁵ Tak došlo k tomu, že se před zemským soudem projednávaly i sporné kauzy klášterů. Církevní soudnictví jako takové bylo oproti tomu kompetentní téměř výhradně ve sporech vnitřních – tedy ve sporech mezi kleriky, farníky aj. především v rovině náboženské a mravní. Jde např. o spory manželské, o přestupky proti církevní kázni, či trestní spory duchovních. Eduard Maur od 14. století zaznamenává kompetenci církevních soudů i v případě sporů patronátních, či konfliktů o církevní statek. Pravomoce měl v těchto ohledech především biskupský neboli konzistorní soud,⁶²⁶ o jeho jednání ve vztahu k fulneckému prostředí však nemáme žádné doklady. Jediná forma, jak se na soudnictví mezi klášterem a vrchností tohoto panství podílela duchovní složka, byla písemná intervence biskupa. Naznačený překryv pravomocí ve sporech o církevní majetky a patronátní právo mezi institucemi se ale v pramenech fulnecké klášterní provenience skutečně vyskytuje: spory tohoto typu se objevují jak v půhonech k zemskému soudu, tak ve stížnostech biskupu Ditrichštejnovi a v agendě jeho sekretáře.

Pokud jde o císařskou autoritu, zasahující do konfliktů fulneckého kláštera, setkáváme se na Fulnecku jednak s jednáním císařských komisí a jednak se dvěma císařskými prokurátory, hájícími zájmy kláštera nejpozději od roku 1613. Prokurátor obecně obhajoval majetkové zájmy panovníka, zejména ve středověku, jeho agenda se však postupně rozšířila na zájmy fisku u soudů všeobecně. Jako královský úředník zastupoval i kláštery a židy, přičemž odpovědný byl jen králi, který ho jmenoval.⁶²⁷ V pobělohorském období už stíhal všechny veřejné zločiny (*delicta publica*), pokud neexistoval soukromý žalobce.⁶²⁸ Fulnecký klášter zastupovali dva císařští prokurátoři moravského markrabství, Štolc a Múnka. Přejmenším Vilém Múnka z Ivančic byl prokazatelně jmenován císařem, totéž se však s největší pravděpodobností týkalo i druhého z mužů, pana Štolce, o jehož osobě z pramenů nelze vyčíst mnoho dalších informací. Zdá se, že spolu oba spolupracovali, neboť se Štolc na pana Múnku výslovně odkazuje a část jejich agendy se překrývá.⁶²⁹ Činnost Viléma Múnky pak lze spojit především s přípravou

---

⁶²⁴ Ladislav VOJÁČEK – Karel SCHELLE – Vilém KNOLL, *České právní dějiny 3*, upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2016, s. 101.

⁶²⁵ Tamtéž, s. 113.

⁶²⁶ Eduard MAUR a kol., *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha: Mladá fronta, 1998.

⁶²⁷ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 103.

⁶²⁸ Tamtéž, s. 129-130.

⁶²⁹ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, sig. I6, k. 3, inv. č. 66, *Voznamenaní...*

k jednání u prvního panského zemského soudu v Olomouci,⁶³⁰ kde si jej klášter ustanovil za poručníka. Je otázkou, nakolik šlo o standardní postup a nakolik lze tento proboštův krok považovat za pokus o manipulaci jednání ve svůj prospěch. Prokurátoři sice zastupovali zájmy klášterů, na druhou stranu měli být stále nestrannými císařskými úředníky. V pramenech je patrný rozdíl mezi povahou jednání obou mužů, kdy oproti panu Štolcovi vystupuje pan Múnka velmi angažovaně.

Štolcovy rady měly mnohem praktičtější povahu než dobrozdání pana Viléma, jehož doporučení jsou velmi detailní a podobají se spíše podrobným instrukcím biskupského sekretáře Ondřeje Václava Posthumovského než nestrannému posouzení situace. Komise jakožto mimosoudní instance zasahovala v případech, že předchozí pokusy o urovnání konfliktu selhaly. To se týká např. prošetření legitimacy smlouvy kněze Jana v roce 1601 po předchozích dvou jednáních před zemským soudem.⁶³¹ Komise zasahovala jako nejkrajnější instance i v případech konfliktů, jejichž právní povaha byla složitější a jež pod kompetenci zemského soudu nespádaly. Jde především o otázku pravomocí ke klášterní zvonici a jiným majetkům kláštera za Jana II. Skrbenského z Hříště.

8.1.2 Kompetence k řešení sporů: pramenná sonda

Rekonstrukce možného narovnání konfliktů s Janem II. Skrbenským z Hříště a vzájemného postavení jednotlivých autorit k němu způsobilých je nosná i pro zobecnění způsobilosti ke sporům tohoto typu v celém sledovaném období. Provést ji lze na základě prosincové instrukce z roku 1612,⁶³² kterou odeslal z Kroměříže biskupský sekretář Ondřej Václav Posthumovský proboštu Tomáši Schillerovi ohledně sporného zvonění na zvony ... ve fulneckém kostele. Vedle sebe v ní stojí autorita biskupa, fundátora kláštera, nad nimi císaře a císařské komise a proti nim zemského stavovského sněmu. Z celkového vyznění přitom vyplývá, že okamžité právo k narovnání sporů mají především fundátor kláštera, v té době Pertold Tworkovský z Kravař, opavský zemský hejtman, a olomoucký biskup z pozice ordináře a vizitátora. Císař a jím pověřená komise vystupují jako svrchované instituce, povoláné řešit spory v krajním případě – odvolání k císaři se totiž v pramenech typicky objevuje až v okamžiku, kdy selžou ostatní postupy. Prosincová instrukce⁶³³ i následná písemná intervence olomouckého biskupa

---

⁶³⁰ Tamtéž, inv. č. 124, k. 7, č. sig. L5 2a, incipit: „*Léta 1613 v pátek před svatým Martinem v místě Olomouci staly se následující pŕihony...*“

⁶³¹ Zápis z výslechu svědků a probošta viz MZA, *Bočkova sbírka*, inv. č. 4986.

⁶³² MZA, *Bočkova sbírka*, inv. č. 5026, 5027.

⁶³³ „*potom o to komise od J[e]ho M[i]losti C[ísařské] by se snadno vyžádala...*“; ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 124, sig. L5/2a, k. 7.

se rovněž zaštiťuje autoritou císaře: František z Ditrichštejna Jana II. Skrbenského upozornil, že pokud by stížnosti probošta na vrchnost neustaly, musel by ho v tom „*jakožto Visitátor téhož kláštera zaochrániti a to na J[eho] M[ilost] C[ísařskou] vznésti...*“.⁶³⁴ Do vztahů mezi fulneckým klášteřem a vrchností zasáhl panovník nejméně třikrát – dvakrát jmenoval komisi a minimálně jednou do Fulneka vyslal své prokurátory, jeho intervence je v tomto prostředí tedy v kontextu pramenů poměrně častá.

Než náboženské konflikty vyeskalovaly až do této krajní roviny, v roli jakési první instance, na kterou se mohl probošt obrátit, vystupovali fundátor kláštera a olomoucký biskup. Biskup se v tomto kontextu začíná v pramenech objevovat až od roku 1612 právě v rámci jednání o zvony, míra jeho intervence však není nějak výrazná. Mimo tento incident ve prospěch kláštera téměř nezasahuje. Nejsilnější autoritou, jež mohla klášter zaštitit, tak byla osoba fundátora, jež, na rozdíl od biskupa, intervenuje na straně kláštera téměř nepřetržitě. Vyplývá to i z jeho světského postavení: zatímco biskup byl způsobilý pouze v omezených případech sporů, jež jsem klasifikovala jako spory náboženské a kompetenční, pole působnosti fundátora bylo mnohem širší. Zastupoval klášter nejen po boku biskupa, ale také ve všech jednáních o deskový majetek u zemského soudu a rovněž v případě sporné smlouvy kněze Jana z roku 1525. Klášter ve většině svých sporů „*opovídá za poručníky na zisk i na ztrátu*“⁶³⁵ Tvorkovské z Kravař, čímž je v rámci sporů zplnomocňuje k jednání na místě kláštera a jeho právem. Tvorkovští se tak, ačkoliv se nikdy nestali pány na Fulneku, ujali ochrany kláštera. Výrazná je úloha Tvorkovských i v otázce narovnání sporů s Janem (II.) Skrbenským, kdy společně s biskupem vystupují jako nejpovolanejší instance k jejich mimosoudnímu vyřešení.⁶³⁶ Literatura uvádí, že k tomu došlo z titulu nositelů kontinuity se středověkými fundátory, takové tvrzení však nemá v pramenech oporu. Pravomoc k udělení fundátorského práva proboštové zakládali především na fundacích a nadáních pánů z Kravař, středověkých zakladatelů kláštera, „*kteříž [...] nás tím obdarovati ráčili, abychom sobě opravné pány volili, kteříž se nám líbiti budú...*“⁶³⁷ argument kontinuity se v pramenech nevyskytuje. Rodu bylo fundátorské právo uděleno v roce 1532. Probošt Zikmund a převor Matěj s konventem přijali za opravné pány a fundátory pana Kryštofa na Oldřišově, Oldřicha na Raduni, komorníka

---

⁶³⁴ Tamtéž.

⁶³⁵ Probošt a konvent v pŕuhonech k zemskému soudu „*poručníky opovídají*“ pana Arnošta a pana Kryštofa z Tvorkova a z Kravař oba spolu neb jednoho z nich na zisk i na ztrátu. Formulace se vyskytuje v pŕuhonech k zemskému soudu, viz. kapitola 7.3.2.

⁶³⁶ MZA, *Bočkova sbírka*, sig. 5026, 5027.

⁶³⁷ Tamtéž, inv. č. 5005.

knížectví Opavského, a Václava na Dobroslavicích.⁶³⁸ Smlouva přitom zdůrazňuje, že je přijímají jako opravné pány nejen kláštera, ale i jeho poddaných: „*Kdež my nahořepsaným pánům věříme jakožto pravým fundátorům svým a pánům opravným našim, že nás i s poddanými našimi v ničem opauštěti neráčí a o nás státi budou...*“⁶³⁹ Kanonie si tak vytvořila dvojí vazbu – na nekatolickou vrchnost panství, ve kterém sídlil, a na katolické fundátory, kteří s vrchností nejsou totožní a kteří vůči ní klášter zastupují.

Z prosincové instrukce je dále patrné, že se do průběhu sporů s Janem II. Skrbenským pokusila zasáhnout ještě stavovská komise, nařízená sněmem Moravského markrabství. K jejímu nařízení došlo patrně několik let před biskupovým zásahem z roku 1612, zdá se však, že se nikdy nesešla, neboť Václav Ondřej Posthumovský, který její autoritu v rámci sporů důrazně odmítl, poradil proboštu Schillerovi, jak postupovat v případě, že by přeci jen zasedla k jednání. Pokud by komisaři stanovili den snesení, má probošt o všem ihned informovat biskupa a fundátora, nemá bez jejich vědomí a bez vědomí císaře ke komisi jezdit a raději má počkat na dobrozdání prvně dvou jmenovaných, kteří jej budou instruovat o dalším postupu. Pokud by se komise snesla, má ji probošt s omluvou odmítnout. Prosincová instrukce tak jasně připisuje autoritu výhradně biskupovi a fundátorovi, pokud by však ani oni nedosáhli uspokojivého výsledku, vynesou spor na císaře. Tyto tři osoby jsou povolanejší než komise stavovská, kterou má probošt odmítnout za jakýchkoli okolností.⁶⁴⁰

Na druhou stranu ale víme, že se komise, nařízená císařem, se stavovským rokovaním alespoň v rámci zemského soudnictví nemusely vzájemně rušit a mohly probíhat souběžně. V radě prokurátora Štolcze proboštovi o postupu nejen ohledně sporů o smlouvu kněze Jana čteme, že císařská komise z dob proboštství Jana Bohussia z Welvarek neměla ve své kompetenci tuto smlouvu zrušit. „*Že jsouce o ty lauka dobrovolné smlouvy učiněny [...] k tomu Commisii od J[eho] C[ísařské] M[ilosti] nařízená, kterejchžto smlouvy žádný zdvihati a rušiti nemůže...*“⁶⁴¹ Se suplikací se má probošt v případě nového nedorozumění o pustějovské louky obrátit na soudce Knížectví opavského. Totéž se má týkat problému kolísání Fulneka mezi Opavou a Moravou, o kterém bude řeč v následující kapitole. Je zde tak alespoň částečně osvětlen rozdíl kompetencí různých instancí, u kterých se spory mohly projednávat. Císařská komise sice

---

⁶³⁸ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 21, sig. D1.; MZA, *Bočkova sbírka*, sig. 5005.

⁶³⁹ MZA, *Bočkova sbírka*, sig. 5005.

⁶⁴⁰ Tamtéž, č. sig. 5026, 5027.

⁶⁴¹ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, č. sig. I6, k. 3., inv. č. 66, „*Voznamenani nějakých pilneych a potřebných věcí, na kteréž se bedlivě doptávati*“, na rubu „*Tuto niekteré věci poznamenané, a též radda na nie pana Stolcze, ...*“

zakročila v otázce právních náležitostí smlouvy a sporného držení majetku, v otázce příslušnosti tohoto majetku k zemskému právu a celkového rušení smluv, vztahujících se k deskovým majetkům, měl nadřazenou kompetenci zemský soud. Ačkoliv se po dvou neúspěšných rokováních u zemského soudu probošt obrátil na císaře Rudolfa II., ani ten neměl neomezenou pravomoc rozhodnout o všech náležitostech sporu.

Snad to však nebylo tak jednoznačné – ze sporů z doby, kdy byl vlastníkem panství Baltazar Švajnic, víme, že biskup měl proti císařské autoritě svázané ruce i pokud šlo o věci, spadající výhradně do jeho kompetencí, jak o tom svědčí potrestání kněze Štěpána, probošta fulneckého kláštera, jeho uvězněním. Ačkoli za uvězněného probošta olomouckému biskupu Markovi docházely četné přímluvy, „*nemohl nic činiti, protože o vězení rozhodli králem jmenovaní komisaři, pan hejtmán knížetství opavského a probošt šternberský.*“⁶⁴² K uvěznění došlo okolo 15. května 1557, 9. srpna téhož roku Štěpána biskup na rukojmí propustil z vazby a stanovil, že do konce života má být obyčejným řeholním bratrem. Štěpán se však spustil přes klášterní zeď a uprchl, snad do Uher.

---

⁶⁴² F. V. PEŘINKA, *Augustiniáni kanovníci ve Fulneku do války třicetileté*, s. 117.

8.1.3 Kolísání Fulnecka mezi Moravou a Opavou

Značnou pozornost si zaslouží specifický, a ne zcela jednoznačně řešitelný problém kolísání Fulnecka mezi opavským a moravským zemským právem. Jeho kořeny sahají nejpозději (opravdu nebyly problémy předtím?) do roku 1475, kdy bylo Janovi z Žerotína a jeho potomkům při prodeji fulneckého panství uděleno právo se s ním obrátit ke kterému právu chce a hrad i zboží vložit v zemské desky moravské či opavské.⁶⁴³ Jan se obrátil k právu moravskému. V sobotu po Třech králích roku 1520 byl tento vklad zopakován na sněmu v Olomouci jeho synem Bernardem, který připojil a vtělil k olomouckému právu hrad s městem i s klášteřem, s obranou na něm i na vesnicích k němu příslušejících.⁶⁴⁴ Klášter se svými panstvími a poddanými však náležel k právu opavskému, do opavských zemských desk jej zapsal již jeho zakladatel Beneš z Kravař v roce 1389.⁶⁴⁵ Navíc klášter vždy vystupoval jako samostatná doména, nezávislá na vrchnosti města a panství. Klášterní poddaní rovněž nebyli na fulnecké panství vázáni, jejich vrchnostenským pánem byl výhradně klášter. Oproti tomu vklad panství do desk olomouckých, učiněný Žerotíny o necelá dvě staletí později, lze vnímat jako pokus o prosazení vrchnosti nad klášteřem. Z té by pak pramenila legitimita zápisu kláštera i s vesnicemi do desk po boku Žerotínových dědičných a manských statků, které podle práva přivtěluje do moravských zemských desk.⁶⁴⁶ Z formulace, že Bernard vkládá „hrad [...] s městem [...] i s klášteřem s obranou na témže klášteři i na těch vseh...“⁶⁴⁷ sice zřetelně nevyplývá, zda si na něm nárokoval vrchnost nebo pouze obranu, uvedení hradu, města i kláštera na souvztažné úrovni však považují za výraz téhož právního nároku na ně.

Přináležitost klášterních statků se výrazně dotýkala samotného společenského postavení a prestiže fulneckých proboštů. Podle Zdeňka Orlity měli držbou statků uvnitř slezských hranic⁶⁴⁸ zajištěno zasedání v lavicích prelátského stavu během jednání zemského sněmu Opavského knížectví,⁶⁴⁹ jakékoliv přesuny klášterních držav ve prospěch moravského práva jdou z logiky věci proti jejich zájmům.

---

⁶⁴³ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 68, sig. I9, k. 3.

⁶⁴⁴ Tamtéž, inv. č. 155, k. 7.

⁶⁴⁵ Tamtéž, inv. č. 8, sig. A1a.

⁶⁴⁶ Tamtéž, inv. č. 155, k. 7. Jmenovitý výpis vesnic viz kapitola 5.1.

⁶⁴⁷ Tamtéž.

⁶⁴⁸ Viz také Adolf Turek: „*proboštové jako držitelé šesti vsí na území Opavska v těsném sousedství Fulneka předsedali spojené kurii prelátů a měst na sněmu opavského knížectví.*“ A. TUREK, *Bratrský sbor*, s. 4.

⁶⁴⁹ Z. ORLITA, *Dům v Zahradě Páně*, s. 37.

Zásadní problém nastával také v oblasti ryze praktické správy těchto statků. Na území Fulnecka vedle sebe na stejné úrovni stála dvojí vrchnost a každá náležela k jinému právu. Klášter s pozemky pod právo opavské, fulnecký pán pod právo moravské. Problém nastal ve chvíli, kdy fulnecká vrchnost získala na základě smluvních jednání některé klášterní pozemky, které pronajala. Tento pronájem klášterních luk z vesnice Pustějova poddaným z vrchnostenských vesnic vyvolal ohrazení především proto, že tito nájemci – obyvatelé vednice Kujavy a další – „hleděli směrem k Moravě“⁶⁵⁰ a chtěli pozemky zcela odcizit od jedné provincie a převést je do druhé. Pro Opavsko by takový vývoj byl nepřijatelný zejména proto, že mu z těchto pozemků probošt odváděl „těžký příspěvek“.⁶⁵¹

Problém se ale nezdá být pro své současníky aktuální, a jeho narovnání se otevírá až v pozdějším období. Probošt Cyril, za jehož působení došlo k prvním přesunům panství, byl natolik zaneprázdňen konflikty o vrchnost a majetky s Bernardem z Žerotína, že mu otázka postavení kláštera a jeho majetků zcela zmizela ze zřetele. Postupný nárůst sebevědomí pozorujeme až u pozdějších proboštů, nejpozději za Jana Bohussia (poprvé zmíněn až roku 1594) a jeho nástupců. Příčina odhodlání problém řešit a naopak nezájmu jejich předchůdce se ve věci angažovat vězela v tom, že jednání o příslušnost kláštera k zemskému právu probíhalo za diametrálně odlišných okolností, než tomu bylo v případě probošta Cyrila. Žerotínům právo přivtělit fulnecké panství k Moravě v zásadě nikdo neupíral. Bylo legitimní, zakotvené v privilegii z roku 1475. Protiprávně tehdy z opavského zemského práva šlechtic vyňal pouze několik malých klášterních vesnic. Problém začal mít skutečnou váhu až v okamžiku, kdy rod Žerotínů ve Fulneku vystřídala jiná vrchnost. Odpověď na otázku, zda měli totéž právo panství zapsat k Moravě i jeho noví majitelé, je již mnohem méně jednoznačná, neboť podle některých hlasů mělo Fulnecko automaticky připadnout zpět k opavskému knížectví. Takový argument podporují zejména zmiňovaní císařští prokurátoři, kteří v tomto kontextu zdůrazňují především vklad panství do moravských zemských desk ze strany vdovy Anastázie z Kynšperku, která k němu neměla mít pravomoc.⁶⁵² Legitimita této situace byla již mnohem snáze napadnutelná než otázka několika drobných vesnic. Fulnečtí proboštové 17. století proto mohli ve vztahu k postavení svých majetků vystupovat mnohem odvážněji. Především Tomáši Schillerovi je doporučena sebevědomá rétorika.

---

⁶⁵⁰ MZA, *Bočkova sbírka*, sig. 4986., *Memoriale Monasterii Fulnecensis ob prata sua Petrovicensia*, vyhotoven pro pobělohorské narovnání.

⁶⁵¹ Tamtéž.

⁶⁵² ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, č. sig. I6, k. 3, inv. č. 66, *Voznamenání...*; Tamtéž, na rubu: Poznámání, co se austnie s panem Múnkau w miestě Brnie mluwilo.

Probošt Cyril v polovině 16. století otázku přináležitosti klášterních vesnic k zemskému právu ve znění svých půhonů nijak neverbalizoval a jednal s Žerotínem pouze o vrchnostenská práva na ně. To ale později připravilo pozdějšího probošta Jana Bohussia o argumentační základnu, když se ve věci pokusil zjednat nápravu u moravského zemského hejtmana Arkleba z Boskovic na Vranově.⁶⁵³ Chtěl se s dalšími stížnostmi obracet na právo opavské a patrně se odvolával na předešlá jednání zemského soudu s Cyrilem, podle hejtmana ale příklon k Opavě na jejich základě nebyl možný. Jednotlivé nálezy klášter z příslušnosti k moravskému právu nevyvázaly. Viz formulaci: „...*se mýlíte abyste tím nálezem ... z práva moravského vytaženi byli...*“.⁶⁵⁴ Zemský soud podle hejtmana tehdy klášteru potvrdil pouze vrchnostenský nárok na vesnice, v otázce jejich zemské přináležitosti však nezasáhl. Hejtmanův zamítavý postoj probošta od dalších kroků v této věci nejspíše definitivně odradil a přestal se jí od tohoto okamžiku zabývat. Netematizoval ji, ani když žádal o zřízení císařské komise ve věci zabírání klášterních luk v Pustějově vrchnostenskými poddanými,⁶⁵⁵ jejichž majetky náležely k moravskému deskovému zboží, a dokonce ani když se ve věci obracel na nejvyšší úředníky a stavy opavského knížectví s prosbou o přímluvu. Na druhou stranu to, že se obracel na ně, a nikoliv na stavy moravské, prozrazuje, na kterou stranu doufal vychýlit misku vah. Za zmínku stojí také fakt, že v císařské komisi zasedali moravský i opavský zemský hejtman, dvojaké postavení Fulnecka však ani oni v tuto chvíli nereflektovali.

Skutečně výrazný zájem kláštera o problém dokládají až dobrozdání dvou prokurátorů pana Stolce a jeho kolegy pana Viléma Múnky, sepsaná patrně v poslední dekádě před Bílou horou, nejsou bohužel datované a datace musí být provedena až druhotně, viz níže.⁶⁵⁶ Janův nástupce a poslední předbělohorský probošt Tomáš Schiller pravděpodobně celou záležitost považoval za urgentní, neboť výpisy z ústních jednání s panem Múnkou v Brně naznačují přípravu přesného postupu v rozsouzení této věci. Ač bez datace, časové ukotvení těchto porad je možné na základě několika údajů. Jeden z pozdějších opisů adresuje Stolcovo dobrozdání proboštu Schillerovi, nelze přitom ale jednoznačně vyloučit, že jednání otevřel již Jan Bohussius, zesnulý v roce 1610. Stolcova poznámka, že se má probošt ohledně některých informací dotázat pana Humpoleckého, jej umožňuje bezpečně určit nejen za současníka místodržícího písaře moravského markrabství Jana Jiřího, ale i biskupského sekretáře Václava Posthumovského,

---

⁶⁵³ MZA, *Bočkova sbírka*, sig. 4995.

⁶⁵⁴ Tamtéž.

⁶⁵⁵ Tamtéž, sig. 4990.

⁶⁵⁶ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, sig. I6, k. 3, inv. č. 66, *Voznamenání...*; Tamtéž, na rubu: *Poznamenání, co se austnie s panem Múnkau w miestě Brnie mluwilo*.

který klášteru 21. ledna 1613 zasílá výpisy ze starších pŕuhonŕ, ovŕeřených pečetí Jana Jiřiho Humpoleckého.⁶⁵⁷ Rada klášteru od prokurátora Stolce tedy zhruba časově odpovídá těmto skutečnostem. Činnost Viléma Múnky pak lze spojit s přípravou k jednání u zemského soudu v Olomouci, kam probošt Schiller pohnal Jana II. staršího v listopadu roku 1613.

Prokurátor Stolc probošta v otázce přináležitosti kláštera a jeho vesnice Jerlochovic k zemskému právu stroze odkázal na zemský soud v Opavě, více se pak zabýval konflikty kanonie s měšťany a vesničany fulneckého panství. Pokud jde o jednání probošta s Vilémem Múnkou, potvrdil prokurátor klášteru jeho přináležitost ke Knížectví opavskému. „*Klášter fulnecký i se vším jiným k němu příslušenstvím nenáleží do markrabství moravského k žádnému právu, než náleží knížetství opavskému...*“⁶⁵⁸ Zaštitil se přitom rozhodnutími zemského soudu z let 1518–1520 o výmazu vesnic z desk, který měl vedle vrchnostenského sporu rušit také jejich přináležitost k Moravě. Všimněme si, že tatáž argumentace byla o méně než dvě dekády dříve odmítnuta jako nelegitimní⁶⁵⁹ ze strany moravského hejtmána. Jsme tak svědky střetu zájmŕ mezi hejtmanem, který přirozeně hájil markrabství, a mezi prokurátorem, který vystupoval na straně kláštera. Prokurátor se v dobrozdání navíc nepřimo vymezil proti platnosti smluv o pustějovské louky, včetně té, která potvrdila originální ŕmluvu za zprostředkování císařské komise. V té moravský zemský hejtman osobně zasedal. Podle Múnky „*žádný smlouwy ani jakékoliw listy platné proti wkladu [do desk] nejsau...*“⁶⁶⁰ Tuto formulaci vyslovil primárně v kontextu skeptických obav, že právo na vklad Jerlochovic do desk moravských bude Jan „*zastírati dezkami...*“⁶⁶¹ totiž že se na zápis do olomouckých desk odvolá jako na výraz jeho absolutní právní svrchovanosti a nenapadnutelnosti. Lze ji však podle mého názoru vnímat také jako vyjádření svrchovanosti desk i v oné druhé rovině, tedy proti jakýmkoli smlouvám, které by chtěly původní zápis v zemských deskách nějakým způsobem měnit. V otázce pokusŕ převést (nejen) pustějovská luka k Moravě by tedy odvolání se na smlouvu kněze Jana z roku 1525 či jakoukoli jinou nemělo být legitimní, neboť právo na přesun statků mezi proveniencemi nezakládají a zakládat nemohou. Proti případnému pokusu o podložení legitimacy vkladu deskovou autoritou prokurátor doporučuje se ohradit tím, že se vklad stal bez přítomnosti proboštŕ, a tudíž nemŕže být považován za platný. V případě, že by Jan zpochybnil prodlení,

---

⁶⁵⁷ MZA, *Bočkova sbírka*, 5029.

⁶⁵⁸ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, č. sig. I6, k. 3, inv. č. 66, na rubu: Poznamenání, co se austnie s panem Múnkau w miestě Brnie mluwilo.

⁶⁵⁹ Viz. argumentace moravského zemského hejtmána Arskleba z Boskovic s proboštem Janem Bohussiem.

⁶⁶⁰ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, č. sig. I6, k. 3, inv. č. 66, na rubu: Poznamenání, co se austnie...

⁶⁶¹ Tamtéž.

s jakým celou záležitostí probošt pohnal k soudu, předpověděl prokurátor šlechticovu argumentaci takto: i pokud by probošt o vkladu do desk zemských nevěděl, mohl se o něm alespoň doslechnout od sousedů nebo od těch poddaných, kteří na vesnici robotovali. Na to Vilém Múnka radí zareagovat argumentem o zástavě vesnice. Protože klášter Jerlochovice fulneckým pánům zastavil už v době vlády Žerotínů, nemohl se o vesnici probošt zajímat dříve, dokud ji od vrchnosti nevyplatil zpět. Jako jeden z nejsilnějších argumentů prokurátor doporučuje tvrzení, že vrchnostem zašla práva na tento vklad od okamžiku, kdy Fulnecko po Žerotínech převzala Anastazie z Kynšperku. Nakonec Václav Múnka doporučuje proboštu Schillerovi se v případě, že by zemský soud rozhodl v neprospěch kláštera, obrátit na fundátory Tvorkovské z Kravař.

8.2 Narovnání sporů ve Fulneku, exkurs do konkrétních kauz

Již jsem naznačila, jaké autority se při narovnání sporů ze 17. století angažovaly a v jakém vztahu stály vůči sobě navzájem. Na tomto místě se pozastavím u způsobu, jakým jednotlivá jednání probíhala. Jak již bylo řečeno, dochování aktového materiálu je poměrně nerovnoměrné. Zatímco např. spor o smlouvu kněze Jana s Jaroslavem Skrbenským lze z pečlivě zachovaných materiálů rekonstruovat skutečně detailně, jednání s Jaroslavovým nástupcem Janem II. starším jsou v pramenech zachycena v mnohem menší variabilitě. Pro spor s Jaroslavem nám prameny umožňují rekonstruovat nejen znění sporné smlouvy, jejího císařského potvrzení a žádosti k císaři Rudolfovi o jmenování komise k prošetření její platnosti, ale prameny navíc ilustrují i samotný proces a potřebné náležitosti k přípravě této komise, její průběh a rovněž výsledek. Oproti tomu narovnání s Janem II. zachycujeme spíše formou korespondence s biskupskou kanceláří a porad s císařskými prokurátory o možnostech proboštova postupu, či v dokumentech, jejichž účel jako podklad pro budoucí komisi lze jen odhadovat. Za takové podklady kromě jednotlivých článků stížností ze strany kláštera⁶⁶² považuji také množství výpisů ze starších sporů před zemským soudem, pořizovaných v této době.⁶⁶³ O jejich sepsání se zasadila, jak jsem již zmiňovala, kancelář olomouckého biskupa, která „weypisy těch nálezův ... podepsáno od pana Humpoleczkýho“ posílá do Fulneka 21. ledna 1613.⁶⁶⁴

---

⁶⁶² Tamtéž, inv. č. 124, sig. L5/2a, k. 7, *Memoriál příčin nesousedství...*

⁶⁶³ Viz. pozn. 7.

⁶⁶⁴ MZA, *Bočkova sbírka*, 5029.

8.2.1 „Co jest vystrašeno, to za spravedlivé držáno býti nemůže“

Jak už jsem zmiňovala, spor o smlouvu kněze Jana byl v roce 1601 asi největším sporem, který se na Fulnecku ve sledovaném období odehrál. Vesnici Pustějov klášter roku 1399 koupil od olomouckého biskupa Lacka z Kravař, s povolením a potvrzení opavského knížete Přemka a deskami zemskými ji oba potvrdili v knížectví opavském.⁶⁶⁵ Za panování Bernarda z Žerotína však o vesnici, přesněji o louky v ní ležící, vstal spor. Probošt Jan, nekonfirmovaný olomouckým biskupem a neřádně zvolený někdy před rokem 1525, byl podle výpovědí různým zastrašováním Bernardem dohnán k pronájmu těch nejlepších luk Žerotínovým poddaným z vesnice Kujav za roční plat pouhých sedmi zlatých míšeňských, aniž by byly ve smlouvě, která převod potvrzovala, stanoveny mezníky, počet stop z déli i šíře či jména osob, jež mají louky oprávnění užívat. Navíc se na ně později vetřeli další Bernardovi poddaní z vesnic Životic a Stachovic, které zde často neplatily nájem žádný. Výnosy z luk však podle supliky probošta Jana Bohussia císaři měly činit okolo 50 hřiven, podle memoriálu pro pobělohorské narovnění dokonce až 120 či 130 hřiven zlatých ročně. Klášteru tak na více než šedesáti loukách unikaly mnohé zisky. Navíc z nich musel odvádět vysoké poplatky opavskému knížectví. Tuto smlouvu potvrdil císař Ferdinand, což byl argument, kterým se fulnecká vrchnost zaštiťovala. Celý spor se pokusil z pozice fundátora kláštera řešit Kryštof Tvorkovský z Kravař, jeho půhon však umrtvila smrt probošta. Ani probošt Cyril se urovnání situace nedožil. Až probošt Jan Bohusius Welwarek dosáhl částečného posunu – obrátil se se žádostí o narovnění situace mezi klášterem a tehdejším pánem na Fulneku Jaroslavem Skrbenským z Hříště na císaře Rudolfa a požádal jej, aby na základě jeho celý spor rozsoudili hejtmané Moravského markrabství a Slezského knížectví.

Jak jsem již naznačila, průběh tohoto procesu je velmi dobře pramenně zachován – máme k dispozici potvrzení smlouvy probošta Jana z roku 1541 králem Ferdinandem I. a v něm její znění slovo od slova,⁶⁶⁶ proboštovu suplikaci Rudolfovi II. i nejvyšším pánům úředníkům a stavům knížectví opavského, přímluvu opavských stavů ke komisi,⁶⁶⁷ pozvání moravského hejtmana ke slyšení, zasláné oběma svářeným stranám, informaci proboštovi o svědcích, které Jaroslav Skrbenský chtěl předvést před komisi,⁶⁶⁸ jejich výpovědi, výpovědi probošta a bratří

---

⁶⁶⁵ Tamtéž, inv. č. 4985, 4987, 4988.

⁶⁶⁶ MZA, *Bočkova sbírka*, č. sig. 5004.

⁶⁶⁷ Vše Tamtéž, č. sig. 5017.

⁶⁶⁸ Tamtéž, 5018, 5019.

kláštera o neplatnosti smlouvy,⁶⁶⁹ i konečnou smlouvu mezi sváženými stranami, která celý proces završila.⁶⁷⁰ Dovolím si zde proto stručnou rekonstrukci.

Suplikace probošta Jana Bohussia z Welwarek císaři Rudolfovi II. bohužel není datována, oznámení hejtmána moravského markrabství Jáchyma Haugvitze z Biskupic a na Rokytnici o svolání komise do Olomouce na den 29. června 1601,⁶⁷¹ byla oběma stranám odeslána někdy počátkem května téhož roku. Jaroslav Skrbenský navíc dostal instrukci, že má přinést příslušné smlouvy a privilegia a přivést fulnecké měšťany a lidi z Pustějova a Kujav, kterých se spor týká. Císařská komise, osazená úředníky menšího práva v knížectví opavském, zasedla k jednání o sporu v hospodě moravského hejtmána Jáchyma, a vyslechla výpovědi celkem sedmnácti svědků z řad klášterních poddaných, kteří drželi v Pustějově louky právem. Jednotlivá svědectví často uvádějí, že sporní držitelé neodváděli ze svých luk platy, nebo že zasahují do luk cizích a „*sobě meze dělají, kde chtějí*.“⁶⁷² Pozastavme se u několika výpovědí a dostaňme se pod povrch celého problému. O rozbrojích, ozbrojených mordech a bitkách o dobytek mezi klášterními poddanými z Pustějova a vrchnostenskými poddanými z Kujav, Stachovic a Životic čteme obecnější stížnosti i jinde, v tomto prameni o něm máme dochováno očitě svědectví pasáčka krav a koní Ondry Lavičky. Podle něho: „*byli Fulnečtí na zbroji s ručnicemi několik šilinkův a z druhé strany Odry lidu pěšího velmi mnoho táhli a potom dobytky, které na těch loukách našli, zajímali a hnali do Životského dvora. Co [Ondra Lavička] ví, že dědina musí na jiných gruntech velmi draho louky v platech najímati, nechť-li dobytkův zmořiti, a mnohokrát [...] zase jim je poberou, jako Skrbenský to dělají...*“⁶⁷³ Problémem pro klášterní poddané tedy nebyly pouze boje a krádeže dobytka ale i samotná nutnost si najímat louky na jiných gruntech. Poznámka „*jako Skrbenský to dělají*“⁶⁷⁴ dokládá alespoň kusé povědomí klášterního poddaného o napjatých vztazích mezi klášteřem a fulneckým pánem a jejich antipatie vůči Skrbenskému. Cenné je v tomto ohledu svědectví Řehoře Lukavského z Pustějova a Matouše Sokola z Lukavce o sesazení a znovunastolení kněze Jana na probošství, které ukazují, že jistá, ač pravděpodobně velmi marginální míra povědomí o vnitřní situaci v klášteře pronikla i mezi klášterní poddané. Je to také dokladem toho, že celá kauza nabyla skutečně velkých rozměrů a hraničila až se senzací. Řehoř Lukavský kněze Jana označuje za „*místoprobošta*“, zvoleného kolem roku 1525, a uvádí, že byl z tohoto úřadu po vydání smlouvy

---

⁶⁶⁹ Tamtéž, sig. 4898.

⁶⁷⁰ Tamtéž, sig. 5015-5016.

⁶⁷¹ Na den sv. Petra a Pavla.

⁶⁷² MZA, *Bočkova sbírka*, sig 4898.

⁶⁷³ Tamtéž.

⁶⁷⁴ Tamtéž.

svržen lidmi z Kujav. „*Podruhé když ho [...] přivezli, [...] teprve byl dokonalým proboštem a pánem jejich.*“⁶⁷⁵ Svržení dosvědčuje i Matouš Sokol z Lukavce.

Pokud jde o prohlášení probošta Jana Bohussia a jeho konventu, popírají platnost smlouvy především na základě toho, že kněz Jan nebyl v době jejího uzavření řádně zvoleným proboštem, a navíc k němu došlo z donucení, neboť na něm Bernard ty louky „*vystrašil*“. Problematické je rovněž násilné zabírání luk, ke kterému docházelo.⁶⁷⁶ Probošt upozorňuje na rozpor mezi násilnostmi a tvrzením, že byla smlouva uzavřena z dobré vůle: „*Jaká to dobrá vůle, když ty luka vojensky sobě osobovali, na koních, pěšky, stříleli dobytky. Uchovej Bůh takové dobré vůle. A poněvadž co jest vystrašeno, to za spravedlivé držáno býti nemůže.*“⁶⁷⁷ V neposlední řadě je pro klášter problematické i to, že ve smlouvě chybějí některé formální náležitosti. Kromě toho, že kněz Jan nejmenuje ani mezníky, ani osoby či poplatky, které mají nájemci odvádět, nevystupuje ve smlouvě řádně ani on sám jako její vydavatel. Ačkoliv se označuje jako probošt, v rozporu se zvyklostmi té doby „*nedokládá kláštera fulneckého*“.⁶⁷⁸ Vedle něj zde nefiguruje nikdo další – převor, ani konvent. To je pro Jana Bohussia argumentem o tom, že Jan nebyl skutečným proboštem kláštera. „*...tento aby proboštem dokonalým kláštera fulneckého býti, aneb jakého převora a kněze svého tehdáž míti měl, toho se nenachází.*“⁶⁷⁹ Dále Bohussius uvádí domněnku, že sám kněz si musel být vědom toho, že je smlouva nespravedlivá. Táže se: „*Proč ji sami [proboštové] stvrditi nedali, ale teprve Oldřich Czetryš...?*“⁶⁸⁰ Tento nový fulnecký pán žádal potvrzení smlouvy bez vědomí tehdejšího probošta, který tak před císařem nemohl uvést věc na pravou míru. Protiargumenty ze strany Jaroslava Skrbenského z Hříště se bohužel nedochovaly.

Jednání císařské komise, jakožto mimosoudní způsob narovnání sporu, přimělo obě svářené strany ke vzájemné dohodě. 26. června 1601 byla na zámku Rokytnici uzavřena přátelská smlouva mezi knězem Janem Bohusiusem z Welvarek, proboštem kláštera ve Fulneku, a rytířem Jaroslavem Skrbenským z Hříště jakožto otcovským poručníkem Jana Skrbenského a jeho fulneckého statku. Proběhlo to s dovolením a v přítomnosti pana Pertolda z Tvorkova a z Kravař a na Raduni, tehdy nejstaršího fundátora kláštera. Podle dohody mají lidé z dědin

---

⁶⁷⁵ Tamtéž.

⁶⁷⁶ Srovnej, Jan ZDICHYNEC, Klášter Marienthal mezi králi, mesty a šlechtou 1234-1547 [Kloster Marienthal und sein Verhältnis zu Königen, Städten und Adel.], in: Korunní země v dějinách českého státu 1., Integrovaní a partikulární rysy, Ústí nad Labem, s. 166–218.

⁶⁷⁷ Tamtéž.

⁶⁷⁸ Tamtéž.

⁶⁷⁹ Tamtéž.

⁶⁸⁰ Tamtéž.

Kujav, Životice a Stachovice nyní i na věčné časy zůstat v užívání pustějovských luk, nájem jim však zvýšen a neplatícím nově vyměřen, a to do výše ročního poplatku dvaceti čtyř zlatých. Pastvin mají užívat společně jak lidé z vesnic, náležejících k fulneckému panství, tak lidé z Pustějova. Dohoda se mj. vrací i ke dvěma záležitostem, které jsou ve sporu o smlouvu kněze Jana adresovány jen okrajově – k otázce fortny do klášterní zahrady, a ke klášternímu stříbru. Pokud jde o fortnu, mají ji v mírových dobách řeholníci užívat bez překážky a v případě válečného ohrožení je tuto branku probošt povinen na vlastní náklady zazdít. V dohodě je také zakotveno právo fulneckých měšťanů jednou ročně „*zinventorovat*“ klášterní klenoty. To v roce 1620 vyprovokuje ozbrojené napadení kláštera.

Spor o louky v Pustějově se zdá být vyřešen, je ovšem zajímavé, jak se k němu vztahuje memoriál pro pobělohorské narovnání: plat, zvýšený ze 7 na 24 zlatých míšeňských, byl pro klášter nadále zcela nedostačující, neboť reálné výnosy měly činit až 120 či dokonce 130 zlatých ročně. Navíc se týkaly více než šedesáti pozemků a klášter musel dál odvádět poplatky opavskému vévodství. Spor proto trval dále, kvůli třicetileté válce však nebyl doveden ke konci a až pobělohorské řízení poskytlo fulneckému klášteru plnou restituci těchto statků. Nutno ještě dodat, že pramen navíc odráží problém kolísání Fulnecka mezi Opavou a Moravou, což již bylo rozebráno výše.

8.2.2 Narovnání sporů s Janem II. Skrbenským z Hříště

Na tomto místě bude shrnuta chronologická rekonstrukce průběhu jednotlivých jednání, ke kterým mezi klášterem a fulneckou vrchností došlo v posledních letech před Bílou horou. Ačkoliv stížnosti probošta datují první ústrky ze strany Jana II. již k roku 1608, první dochovaný pramen, zaznamenávající snahu je řešit, je doložen až k roku 1612. Několik let předtím byla však sněmem moravského markrabství nařízena komise, k jejímuž zasedání pravděpodobně ale nikdy nedošlo. Veškeré informace o ní čerpáme z instrukce biskupského sekretáře z 12. prosince 1612,⁶⁸¹ který na ni s odstupem „*mnoha leth*“ reaguje jako na aktuální proces a instruuje probošta pro případ jejího zasedání, což již bylo předmětem rozboru v předcházející kapitole. Lze proto předpokládat, že dílčí jednání či proces přípravy této komise skutečně započal. Z instrukce bohužel nelze vyčíst, kterým sporům se měla komise konkrétně věnovat. První jednání, která lze skutečně rekonstruovat se týkají až sporů o uzurpaci zvonice nekatolíky, jež nastaly nejpozději 23. září 1612, kdy je datována zpráva o vyřízení proboštovy

---

⁶⁸¹ MZA, *Bočkova sbírka*, sig. 5026-5027.

supliky k biskupu Ditrichštejnovi v téže záležitosti.⁶⁸² Vzhledem k dataci šlo pravděpodobně o reakci na zvonění hran zesnulému synovi Jana Skrbenského na sklonku srpna téhož roku. Probošt vyslal k olomouckému biskupovi se suplikou dva posly z kláštera – německého kazatele a klášterního úředníka, ti však Františka z Ditrichštejna nezastihli. Biskup, v té době čekající na zasedání zemského soudu, využil jeho odkladu a odjel k císařskému dvoru. Klášterní pověřenci se proto v Kroměříži radili s jeho sekretářem a ten se zavázal supliku biskupovi doručit při jeho návratu. Za poznámku přitom stojí, že nebyla podle jeho mínění dostatečně dobře formulována, neboť ji slíbil přednést „*in forma alia et meliori*“.⁶⁸³ Václav Posthumovský Schillerovi poradil, aby s otázkou zvonění vzhledem k předchozímu vývoji na zemském sněmu v Brně raději počkal a doporučil mu usilovat o mimosoudní urovnání sporu. „*Co se dotýče zvonění hran zvony klášterními bez vůle a vědomí i také povolení vaší milosti, s tau věci račte počkati, nebo při minulém sněmu na městě Brně páni stavové markrabství moravského, také to na J[eho] W[elko]K[nížecí] M[ilosti]míti chtěli, aby při katolických kostelích luteránům a evangelíkům mrtvým zvoněno bylo, však když jim na to J. W. K. M. odpověď dáti ráčil, od toho upustili...*“⁶⁸⁴ Po ověření, že ke zvonění skutečně došlo s vědomím a z rozkazu fulnecké vrchnosti, si měl probošt vyžádat komisi u císaře s tím, že by do průběhu jednání blíže nespecifikovaným způsobem zasahoval i biskup a opavský zemský hejtman, totiž Pertold Tvorkovský z Kravař z pozice fundátora, jako je to uvedeno také v pozdější prosincové instrukci. „*... když by od dotčeného P. Skrbenského rok Vaší M[ilosti] ... byl z strany toho despectu, mohlo by jemu přátelské psaní učiněno býti s jeholi vědomím a rozkazem to zvonění se dalo, a potom o to Commissii od J[eho] M[ilosti] C[ísaře] by se snadno vyžádala. ... by se i J[eho] W[elko]K[nížecí] M[ilost] i jeho [Milost] pan hejtman oppavský vložiti ráčili. A ta cesta i nejsnadnější mně se vidí býti, neboť při tom i jiná nedorozumnění o nichž jsem s úředníkama vaší milosti vyrozuměl, spokojeno býti by mohlo.*“⁶⁸⁵ Nevíme, jak si kauza se zvony stála bezprostředně po tomto odvolání k biskupovi, avšak to, že se podobný incident na sklonku roku opakuje, značí, že proboštovo úsilí o zjednání nápravy nebylo příliš úspěšné.

Poté, co nekatoličtí měšťané vpadli do zvonice a zvonili za svého souvěrce Abrahama Prokopa, vzal probošt tedy věci do svých rukou a nechal vyvázat zvonová srdce, proti čemuž se Jan Skrbenský 22. prosince ohradil. Probošt pravděpodobně bezprostředně po události odeslal další stížnost biskupské kanceláři, neboť mu 12. prosince Posthumovský sděluje, že ve věci správy

---

⁶⁸² Tamtéž.

⁶⁸³ Tamtéž.

⁶⁸⁴ Tamtéž.

⁶⁸⁵ Tamtéž.

kostelních věcí od biskupa „*co náležeti bude in forma optima způsobí...*“⁶⁸⁶ a slibuje, že předtím za probošta vyžádá „*maličkou přimluvu k ... nejvyššímu panu kanclíři král[ovství] Českého svědčící od jeho milosti pana hejtmána opavského*“⁶⁸⁷ fundátora kláštera. Tomáš Schiller 18. ledna 1613 požádal biskupa Ditrichštejna o intervenci. „*Přátelské psaní*“⁶⁸⁸ kterým Ditrichštejn 26. ledna zasáhl do situace, proboštovi odeslal opět sekretář Posthumovský společně s opisy půhonů pod pečeti pana Humpoleckého. „*Vidí-li se vaší [milosti] že jest [psaní] prudké, neračte ho dodávati. Ale mně se vidí, že nic na něho prudké není.*“⁶⁸⁹ Biskupův list obsahově odpovídá jeho dřívější strategii, kterou sekretář proboštovi tlumočil již předešlého roku ve zmiňované záříjové instrukci. Ditrichštejn listem nejprve usiloval o mimosoudní dohodu, varoval však Jana, že pokud by došlo k další gradaci situace, pohnal by věc k císaři. „*I ačkoliv dobře bychom věděli s tou věcí ihned co činiti, však ušetřující v tom dobrého přátelství a sousedství vám nejprve toto přátelské psaní činíme a vás žádáme, že od toho svého předsevzetí upustíte, kostelů[m], věcí[m] a jiným věcem kostelním, do nichž vám nic není, pokoj dáte, jemu proboštu v jurisdikci a práva jeho sahat nebudete, aniž poddaným vašim dopustíte a raději, což my činíme, k svornosti a lásce i dobrému přátelství příčinu dávati budete. Jestli by vám týž probošt v čem ... a vy to na nás vzesli, nepominuli bychom vám v tom za spravedlivé učiniti. Jakž i zase bude li co víceji v těch příčinách na nás spravedlivě vznášeno museli bychom ho [probošta] v tom jakožto Visitator téhož kláštera zaochrániti a to na J[eho] M[ilost] C[ísaře] vznést, k čemuž abyste přijíti dáti měli nesmýšlíme,...*“⁶⁹⁰ Celý spor o zvonová srdce byl podle Adolfa Turka narovnan 24. června 1616, kdy útratu s ním spojenou zaplatilo město Fulnek formou peněžního daru na nové varhany.⁶⁹¹ Nutno ale podotknout, že ani probošt Tomáš Schiller nebyl bez viny – nechtěl Skrbenského kostelníky ani vyslechnout a neodpovídal na Janovy dopisy.⁶⁹² Bez zajímavosti pro vztahy mezi proboštem a šlechticem není ani způsob jejich komunikace, kterého si rovněž povšimnul Adolf Turek: „*Jak napjatý byl asi poměr mezi oběma těmito sousedy, vysvítá z toho, že si zásadně dopisovali, ač mnohé mohli vyřídit rychleji ústně.*“⁶⁹³

---

⁶⁸⁶ Tamtéž.

⁶⁸⁷ Tamtéž.

⁶⁸⁸ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 124, k. 7, sig. L5/2a, *Przipis psaní od J[eho] W[elko]k[nížecí] M[ilosti] / Panu Skrbenskému učiněného.*

⁶⁸⁹ MZA, *Bočkova sbírka*, sig. 5029.

⁶⁹⁰ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 124, k. 7, sig. L5/2a, *Przipis psaní od J[eho] W[elko]k[nížecí] M[ilosti] / Panu Skrbenskému učiněného.*

⁶⁹¹ A. TUREK, *Jan Skrbenský z Hřiště*, s. 23.

⁶⁹² ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 66, k. 66, inv. I6.

⁶⁹³ Tamtéž, s. 23.

Vzhledem k tomu, že se na pozadí střetu o zvony rozvíjel hlubší konflikt o právo nakládat s kostelními majetky, jde řešení situace ruku v ruce s dalšími spory této povahy. Kostelníci, jejichž podřízenost byla mezi oběma vrchnostmi rovněž konfliktní otázkou, proboštovi příspěvek na opravu varhan předtím zamítli s tím, že kostelní peníze Jan Skrbenský vynaložil na stavbu městské věže. Peněžním darem na varhany ze strany města pak došlo k satisfakci i tohoto dílčího problému.

V listopadu roku 1613 pohnal probošt Schiller Jana II. k zemskému soudu v Olomouci dvěma půhony, jedním ze sumy tří tisíc hřiven grošů, druhým ze sumy osmi set hřiven grošů ohledně konfliktů, které s konfesijním nepřátelstvím šlechtice neměly nic společného. Pohnal jej z dědin, zástav a desátků, které Jan dvaadvacet let poddaným zabraňoval odvádět klášteru na záduší z vesnic Valtěřovic, Stachovic, Pohoře, Jestřábí a Kletného.⁶⁹⁴ Prokurátor Vilém Múnka z Ivančic, kterého si klášter ustanovil jako poručníka při této rozepři, stejně jako jeho kolega Štolc byl klášteru nápomocen v řadě dalších záležitostí – jednak v otázce přináležitosti vesnice Jerlochovic, ale i v řadě dalších konfliktů kláštera s měšťany a vesničany o majetky, lze tedy předpokládat, že půhonů k zemskému soudu se nezachovala celá řada.

Posledním dokladem o předbělohorském zásahu do vyhrocené situace mezi klášterem a fulneckou vrchností je komise z roku 1615.⁶⁹⁵ Její jednání lze klást do souvislosti s „přátelským psaním“ biskupa Františka z Ditrichštejna, který Skrbenského varoval, že v případě gradace konfliktů požene celou záležitost před císařskou komisí. Komise se v roce 1615 skutečně sešla, nejasno zda v návaznosti na tuto biskupovu intervenci, a 6. října se usnesla na celkem šesti artikulech, jejichž množství a obsah je v porovnání se stížnostmi probošta velmi minimalistický. Do náboženských sporů zasáhl pouze čtvrtý článek, řešící kompetenční spor o práva ke jmenování kostelníků. Jan se uvolil je napříště volit v přítomnosti probošta v klášteře či na zámku, je mu tak příznáno právo je dosazovat, probošt přitom ale má mít alespoň možnost do volby zasáhnout. Masa konfliktů, spojených především s konfesně motivovaným omezováním poddaných, přitom reflektována není vůbec. Zbývající články se věnují ucházejícím platům a důchodům z pole v děrném, z fojtství, či majetkovým právům ke včelínku fulneckého měšťana Petra Czoble. Dále proběhlo nespecifikované jednání o špitál. Nakonec se jednalo také o desátek z Jerlochovic a Vlkovic, což potvrzuje, že došlo alespoň k částečnému vyřízení půhonu z listopadu 1613.

---

⁶⁹⁴ Všechny tyto půhony umístěny v ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 124, k. 7, sig. L5/2a.

⁶⁹⁵ ZAO, *Augustiniáni kanovníci Fulnek*, inv. č. 80, k. 4, sig. I26.

Konfrontace Jana s klášteřem pak vyvrcholila v roce 1620 třemi incidenty. Došlo k zadržování branky do klášterní zahrady, v nepřítomnosti probošta Schillera byl na Janův rozkaz rozkraden klášterní poklad ozbrojenými měšťany, a nakonec vyvrcholila také Janova fyzická napadení řeholníků a čeledi.⁶⁹⁶ O tomto vyhrcození situace nás informují až podklady pro pobělohorské narovnání, k pokusu o její narovnání pravděpodobně vě věru stavovského povstání již nedošlo. Fulnecké konflikty byly odstaveny na druhou kolej závažnějším vývojem v zemi – stavovským povstáním a jeho porážkou na Bílé hoře, po které Jan v květnu 1621 odešel z fulneckého panství do exilu.⁶⁹⁷

---

⁶⁹⁶ MZA, f. Bočkova sbírka, inv. č. 4986.

⁶⁹⁷ R. FUKALA, *Povstalci a rebelové*, s. 94.

9. Závěr

Tato diplomová práce kriticky zhodnotila nevydané prameny k dějinám kláštera augustiniánů–kanovníků ve Fulneku a rozkryla povahu vztahů mezi ním a nekatolickou vrchností v předbělohorském období. Zároveň se je pokusila zasadit do obecného kontextu jejich výběrovou komparací s vývojem konfesionalizace v Zemích Koruny české s úmyslem ověřit, zda lze vývoj náboženských poměrů ve Fulneku považovat za lokální zrcadlo postupné radikalizace konfesijního střetávání v českých zemích. Dynamika vztahů v konfesijně rozdělené společnosti nebyla zdaleka tak předvídatelná a jednostranná, jak by se mohlo na první pohled zdát – vývoj se v jednotlivých územních celcích, alespoň potud, pokud to umožňuje má výběrová komparace zhodnotit, dost výrazně lišil, podařilo se přitom ale ověřit, že velmi pozvolná radikalizace náboženských poměrů ve Fulneku odpovídala s jistými výhradami obecnějšímu vývoji v Čechách a na Moravě, nikoli však ve Slezsku či Horní a Dolní Lužici.

Diplomovou práci jsem přitom rozdělila do čtyř celků. Než jsem přistoupila k těžišti práce, krátce jsem pojednala o obecných souvislostech vzniku řádu augustiniánů kanovníků, o jejich řeholi a o působení ve světě a v českých zemích, hlavní záběr práce – totiž vztahy kláštera s vrchností – jsem pak rozčlenila do tří tematických skupin. Jednak na vztah kláštera s katolickými fundátory pány z Kravař od jejich převzetí vlády nad fulneckým panstvím, na vztah s nekatolickou vrchností od vystoupení mistra Jana Husa do událostí roku 1620 a konečně na pojednání o charakteru narovnání sporů v době před Bílou horou, kdy jsem se pokusila o částečné zobecnění souvislostí.

Klášter byl roku 1389 založen jako nové posílené centrum zbožnosti fulnecké větve pánů z Kravař, jehož fundace se od počátku odehrávala v plné kontinuitě s původním farním kostelem. Kromě povinností faráře, jenž ve městě Fulneku dosavad sídlil a jehož kostel byl během převěcen a přeměněn na konventní, se na probošta přeneslo také postavení hradního kaplana v kapli Máří Magdalény a kanonie rovněž převzala a rozšířila liturgické úkony za spásu duší členů rodu. Tezi Václava Štěpána o tom, že primární motivací byly snahy fundátora Beneše (III.) z Kravař a Krumlova šířit na panství reformovanou zbožnost *devotio moderna*, jsem problematizovala shledáním, že listiny žádnou uvědomělou starost a úsilí o duše poddaných neprokazují. Naopak, fakt, že veškeré posilování vlivu kláštera se dělo v duchu snah pojistit spásu rodu a jeho nejužší klientely, potvrzuje spíše tezi o jeho funkci jako střediska zbožnosti pánů z Kravař, kteří s ním spojovali otázku své posmrtné pouti. Fundace měla přitom také významný přesah do role církevně-správního centra jednak vůči městu Fulneku, kde klášter vedle jeho farní správy převzal povinnost živit rektora zdejší školy a správu chudobince, a

jednak vůči řadě přifařených obcí. Jejich množství se v této době pevně zafixovalo na šesti – většinu přitom řeholníci obdrželi od členů kravařského rodu do vrchnostenské držby.

Věnovala jsem zvýšenou pozornost třem listinám, spojeným se zakládacím aktem, a odchylkám mezi nimi, jejichž výklad byl v literatuře dosud kusý a nepřesný. Z rozporů mezi jejich zněním vyplývá jednak zajímavý fakt, že biskup Mikuláš z Rýzmburka zasáhl v liturgickém ohledu do šlechtického testamentu fundátora Beneše III. z Kravař, a jednak, že navzdory zakladatelově přání usiloval přimknout klášter ke zvyklostem kanonie, sídlící v jeho diecézi – tedy k augustiniánům kanovníkům ve Šternberku. Na základě této trojice listin jsem navíc zpochybnila, ač s jistou rezervovaností, také dosud obecně přijímané označování prvního kláštera augustiniánů kanovníků v Roudnici za mateřskou instituci všech pozdějších kanonií v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.

Kromě zakladatelského počinu jsem se zabývala zbožnou činností pánů z Kravař předcházející vzniku kláštera, a to především ve vztahu k fulnecké faře a tehdejšímu kostelu sv. Filipa a Jakuba. Vyvodila jsem z ní alespoň částečná východiska pro pohled na liturgii a majetky kanonie záhy po jejím založení, což bylo umožněno shledáním, že olomoucký biskup tento farní kostel povýšil na klášterní a přenesl z fary na klášter všechny jeho statky a povinnosti. Tento přístup je přitom dalším rozšířením dosavadního bádání, neboť se době před založením kláštera v těchto souvislostech dosud nikdo nevěnoval.

Pomyslnou druhou částí diplomové práce bylo představení vývoje vztahů mezi klášterem a nekatolickou vrchností – a na základě zhodnocení dostupných pramenů se zdá, že tento vývoj gradoval v čase. Tomu ostatně odpovídají i obecnější poměry. Interakce mezi klášterem a nekatolickou vrchností ve fulneckém případě přecházela od nezájmu a záměrného opomíjení kanonie přes smířlivost v konfesní rovině během 16. století až po vyhrocenou náboženskou nesnášenlivost v první třetině 17. století. Docházelo přitom k prolínání sporů vrchnostenských a konfesijních s různým důrazem na jeden či druhý aspekt. Lacek z Kravař a Helfštýna po příklonu k Husovi klášter opomíjel, načež se prameny na několik desetiletí odmlčely. Až za kališníků Žerotínů na konci 15. století se kanonie znovu vynořila z pramenů, nevstoupila však s vrchností do konfliktů náboženských – ani s Žerotíny, Švajnici, či Cetrysi z Kynšperka. Spory se odehrávaly výhradně v rovině vrchnostenské a majetkové – o práva ke klášterním vesnicím, o povinnost klášterních fojtů odebírat pivo z města Fulneka, o nevýhodný pronájem luk z vesnice Pustějova vrchnostenským poddaným aj. Především Jan a jeho syn Bernard z Žerotína upřednostňovali zájmy hospodářské nad konfesijními, výrazné byly v tomto období také střety s Oldřichem Cetrysem z Kynšperka, jež se nesly převážně v kontinuitě se spory s Žerotíny,

a s Baltazarem Švajnicem o klášterní fojty. Na jistou radikalizaci, ač není zcela jednoznačné, zda byla zapříčiněna z konfesijních důvodů, však upozorňuje smlouva, kterou si na tehdejší proboštu Janovi vynutil v roce 1625 Bernard z Žerotína, jež – mimojiné – prosazovala podmínky, zakládající právo markantních zásahů do klášterní integrity. Fulnečtí měšťané měli mít právo jednou ročně inventarizovat klášterní klenoty, což vnímám jako pokus vrchnosti prosadit svou nadřazenost a majetnické nároky. Jde to v souladu se snahami si vynutit vrchnostenská práva nad vesnicemi, jež patřily klášteru. To, že byl konflikt aktuální ještě pro pobělohorské narovnání jen zdůrazňuje, jak zásadní otázkou pro tehdejší probošty celá smlouva byla. Nutno ovšem podotknout, že i v tomto případě byl kladen důraz na tu část smlouvy, která se týkala konfliktu správního – tj. o pustějovské louky a jejich nevýhodný pronájem vrchnostenským poddaným.

Konfesijní pnutí lze na panství doložit až od počátku 17. století, kdy se Jan II. starší Skrbenský z Hříště, člen Jednoty bratrské, na sklonku předbělohorského vývoje uchýlil k radikálním konfesijně motivovaným zásahům proti katolickým poddaným i klášteru. Jsme tak svědky jak omezování duchovního života poddaných, tak snahy dostat zastrašováním pod kontrolu městskou elitu a zamezit katolíkům v přístupu do městských úřadů. V tomto ohledu se mi naskytl pozoruhodný pramen, který neunikl pozornosti ani Adolfa Turka. Ten text však nezasadil do souvislostí a nevytěžil z něj maximum informací. Jednak jsem zpochybnila Turkovu interpretaci o snaze vyhnat katolíky z města a nahradila ji svou tezí o motivaci dostat pod kontrolu městskou elitu, případně radnici. Celá kauza navíc poskytla důležitou sondu do mentality doby, do konformity k utrakvistickému táboru a do vztahu Jana Skrbenského (nebo naopak kláštera) k jednotlivým konfesím.

Jan vstupuje do konfliktu i přímo s klášterem a jeho řeholníky a služebnictvem – vrcholem je v roce 1620 rozkradení klášterního pokladu a útok na kanovníky. V neposlední řadě má šlechtic s proboštem výrazné kompetenční střety o nároky ke konventnímu kostelu a příslušejícím důchodům. Od různých úrovní náboženské smířlivosti se tak v první čtvrtině 17. století dostáváme k vyhraněné náboženské nesnášenlivosti.

Na tomto místě si dovoluji zamyšlení o tom, co z výše naznačené komparace vyplývá o možných obecných tendencích doby a jakým způsobem do nich zapadá případ Fulneka. Nutno však předeslat, že má komparace byla značně omezená a naznačené tendence vyžadují své podložení či problematizaci, podpořené důkladnějším bádáním.

Ačkoliv do Fulneka přicházejí první nekatolíci již záhy po napadení města husity v roce 1427 a další výrazný příliv pozorujeme v osmdesátých letech 15. století, první aktivní stížnosti na pokusy o ustavení nekatolických kazatelů či farářů se objevují až v první třetině 17. století v době, kdy se na panství poprvé rozhořely i konfesijní spory. Přitom v Čechách a na Moravě se nekatoličtí kazatelé objevují již od druhé poloviny 16. století, ve Slezsku a obou Lužicích dokonce ještě dříve. Většinou zde však byly po husitských válkách nastoleny snášenlivé poměry. V Čechách a na Moravě konfliktům předcházelo období krátké koexistence. V kontrastu s prvními pokusy o nekatolickou emancipaci – tedy ustavení nekatolických kazatelů a farářů – zde dochází k radikalizaci vývoje až se značným zpožděním, s čímž koreluje také fulnecký případ. Naznačenému období koexistence ve Fulneku odpovídá působení Žerotínů, Švajniců i Cetrysů z Kynšperka – a to jak časově, tak tím, že je, jak se zdá, klášter z konfesijního hlediska nezajímal. Nejvýrazněji je to patrný u Žerotínů: ač na panství zvali nekatolíky a dokonce zde založili bratský sbor, klášterem se v rovině náboženské nezabývali. Ani augustiniáni nevstupovali do konfliktů s nekatolickými poddanými, což je ovšem jev, platný pro celé sledované období. Až na excesy, jež si vynutila atmosféra stavovského povstání, bylo soužití fulneckých katolíků a nekatolíků snášenlivé, klášterní prameny akcentují jako svého konfesního protivníka téměř výhradně Jana II. staršího Skrbenského z Hříště až na počátku 17. století.

Nutno však podotknout, že proces konsolidace poměrů, naznačený v případě Čech a Moravy na příkladech Kadaně, Olomouce atd., nebyl všude stejný – lze zde poukázat především na rozdíly na úrovni jednotlivých korunních zemí, ale i z regionálního hlediska.

V Čechách a na Moravě byla nejprve nastolena snášenlivost, jež se vyhrcovala a ústila ve stupňující se konflikty až s postupem doby, tento proces však probíhal v obou Lužicích probíhal v podstatě „obráceně“. Téměř ihned po nástupu prvních nekatolických kazatelů zde vybuchly nepokoje, jež dříve nebo později dovedly znesvářené strany k dohodám o koexistenci – často byly dokonce stvrzeny smlouvami. V Lužicích tedy zvítězil pragmatismus a hospodářsko-správní důvody nad konfesními konflikty. V tom důsledku zde pak měli nekatolíci svá práva zajištěna lépe než v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kde právě pokusy o jejich prosazení vedly ke střetům. Tak např. na panství Marienthal cisterciácká abatyše tolerovala, a dokonce prosazovala luterského pastora, jehož souvěrci zde měli přístup ke svátostem, zpovědi, křtům, pohřbům atd., zatímco v Olomouci, v Hradci a ostatně také ve Fulneku proběhly o nekatolické pohřby tvrdé srážky. Diametrálně odlišný vývoj proběhl ve Slezsku. Zde byl nástup reformace rapidní a živelný – většina lokalit včetně sídla

vratislavského biskupství byla pro katolíky téměř ztracena již od dvacátých let 16. století, a to i přes původně v celém Slezsku velmi zdrženlivou recepci myšlenek husitské revoluce. Reformace zde byla nesena především světskými knížaty a jejich úsilím o sekularizaci řeholních majetků, jež provokovala násilnosti a první konfesní spory již ve 30. letech 15. století, tedy poměrně brzy oproti ostatním zemím. Vývoj fulneckých náboženských poměrů tak odpovídal spíše vývoji v Čechách a na Moravě, než ve Slezsku, ačkoliv se může zdát poněkud paradoxní, že usiloval o udržení přináležitosti svých držav právě k němu. Konfesijní spory zde nastupují až od počátku 17. století. Případ Fulneka by tak bylo možno považovat za lokální, ač poněkud opožděné zrcadlo postupné radikalizace konfesijního střetávání v Čechách a na Moravě, nikoli však ve Slezsku či Lužicích.

Nutno ovšem podotknout, že ani na regionální úrovni nelze naznačené poměry takto jednoznačně kategorizovat – za všechny uveďme rozdíl mezi vývojem v Kadani, kde i přesto, že se titul fundátora zdejšího františkánského kláštera přenesl na nekatolíky Hasištejnské z Lobkovic, panovalo dobré soužití jednotlivých konfesí až do šedesátých let 16. století, a mezi velmi časným konfesijním pnutím v Olomouci, kde došlo ke konverzím řeholníků a k tvrdým srážkám o nekatolické kazatele již mezi lety 1523-1558. Živelnost, rychlost a brutalita vývoje se zde v mnohém podobá situaci ve Slezsku, ačkoli na rozdíl od slezských knížectví reformace proběhla „zdola“ měšťany a místo motivace sekularizací církevních majetků byla motivována snahou ochránit nekatolické kazatele.

Pokud jde o konfesijní konflikty kláštera s Janem Skrbenským, odehrávají se plně v souvislostech doby, směřující ke stavovskému povstání. Platí to v případě rozepře o práva na nekatolické pohřby v Olomouci, Jindřichově Hradci, v Opavě, či v Budyšíně v Horní Lužici, na které jsem vztáhla nedovolené zvonění hran fulneckými měšťany. Platí to o napadení kláštera ozbrojenými Fulnečany a ukradení klášterní klenotnice, k čemuž se naskytuje celá řada dobových paralel – ať už z hlediska sekularizace v případě kostelů v Hrobu a Broumově a klášterů v Oseku, ve Žďáře, v Kladsku, Olomouci, ve slezském Krnově a Hlubčicích a v podstatě na celém území Horní Lužice – či z hlediska spontánní konfesijně motivované zášti, jež ve vedlejších zemích proběhla podstatně dříve než v Čechách a na Moravě, kde se první výraznější násilí vůči klášterům objevuje v podstatě o sto let později ve dvou vlnách. Jednak jde o po roce 1611 vpádem pasovských vojsk vyvolané nepokoje v Praze na Karlově a u Panny Marie Sněžné, ale např. i v Pšovce, a jednak o nepokoje, motivované radikalizujícími se okolnostmi stavovského povstání, např. v Kadani, svatovítské katedrále v Praze a v pražském Klementinu, či v Olomouci, kde se nevyhnuly ani kapitule olomouckého biskupa.

Napadení fulneckého kláštera měšťany z roku 1620 a následné obležení a vyhladovění řeholníků v klášteře přitom odpovídá spíše těmto spontánně krystalizujícím násilnostem.

Z výše řečeného tedy lze konstatovat, že dynamika vztahů v konfesijně rozdělené společnosti zdaleka nebyla tak předvídatelná a jednostranná, jak by se mohlo na první pohled zdát. Z mého pokusu o komparaci vyplývá, že trend gradace, který ve Fulneku pozorujeme, do obecných tendencí společnosti té doby zapadá, odpovídá obecnému vývoji přinejmenším v Čechách a na Moravě. Nutno však znovu zdůraznit, že toto tvzení není definitivní a je třeba je dále problematizovat. Jednak byl můj komparační záběr spíše okrajový a jednak se zde vyskytovaly regionální rozdíly (např. již zmiňovaný kontrast mezi Kadaní a Olomoucí).

Jen s politováním musím konstatovat, že rozsah práce neposkytuje prostor nejen pro rozbor vývoje pobělohorského, ale pro předbělohorskou dobu se nabízí další východiska, jež musí být opět vyhrazeny pro mé příští bádání. Samotný pokus o komparativní část, nikoli samostatně postavený, ale dynamicky zapojený do celku textu, zůstal poměrně okrajovou záležitostí, ačkoliv by se našla ještě řada dalších paralel. Zajímavé by bylo zaměřit se na otázku z hlediska rozdílu interakce s klášteřem na základě konfesijního vyznání a jeho daností – neboť např. kalvíni byli nepochybně méně smiřitelní než kališníci. Hlavním těžištěm práce byly dějiny kláštera ve Fulneku ve vymezeném období a nikoli zhodnocení tendencí obecného vývoje, ač k tomu místy inklinuji. Do hloubky nebyl prostor zpracovat ani vztahy kláštera k jiným složkám společnosti – ať už na úrovni regionální k městu a okolí a vlastním či vrchnostenským poddaným, nebo na úrovni církevní a zemské k olomouckým biskupům, panovníkům a jejich zástupcům. Předkládaná práce se jich sice na mnoha místech nezbytně dotkla, avšak jen mimoděk, nebylo jejím cílem podat vyčerpávající sondu tohoto druhu. Obdobně zkoumání klášterní každodennosti předbělohorského období nemělo vzhledem k dochování pramenů příliš příznivé vyhlídky, na tomto místě je třeba alespoň zmínit nedávnou publikaci Adély Ebersonové, jež edičně zpřístupnila zvyklosti (*consuetudines*) roudnického kláštera augustiniánů-kanovníků. Na jejím základě si lze učinit alespoň rámcovou představu o ideálním fungování kláštera augustiniánů-kanovníků a přitom si klást otázky, nakolik byly tyto zvyklosti respektovány ve skutečném životě fulneckých řeholníků v raném novověku.

Seznam pramenů a literatury

Prameny nevydané

Zemský archiv v Opavě

Fond Augustiniáni kanovníci Fulnek, č. kartonů 1–7.

Moravský zemský archiv

Fond Bočkova sbírka, sig. 4980–5034

Sbírka rukopisů Františkova muzea Brno, kniha 286, 682

Prameny vydané

CDM XV, Urkunden-Sammlung zur Geschichte Mährens im Auftrage des mährischen Landes-Ausschusses. Bd. 15. Nachträge 1207-1408, ed. Berthold Bretholz, Brno 1903, č. 45, s. 37, č. 46, s. 38, č. 203, s. 175, č. 203, s. 175.

CDM XIII, Urkunden-Sammlung zur Geschichte Mährens im Auftrage des mährischen Landes-Ausschusses. Bd. 13. Vom Jahre 1400 bis 1407, ed. Vincenc Brandl, Brno 1897, č. 470, s. 505–506.,

CDM. X., Urkunden-Sammlung zur Geschichte Mährens im Auftrage des mährischen Landes-Ausschusses. Bd. 10. Vom Jahre 1367 - bis 12. November 1375, ed. Vincenc Brandl, Brno 1878., č. 242.

MZD, kraj olomoucký II., 1480-1566, František Matějek (ed.), s. 36, f. 31, č. 258, s. 214, f. 15, č. 99, s. 320, f. 17, č. 69.

Fr.Kopetzky, Regesten zur Geschichte des Herzogthums Troppau, Vídeň 1871, č. 451.

Literatura

Adéla EBERSONOVÁ (ed.), *Roudnická statuta: zvyklosti augustiniánské kanonie v Roudnici nad Labem: (komentovaná edice a překlad)*, Dolní Břežany: Scriptorium, 2021.

Adolf TUREK, *Bratrský sbor ve Fulneku*, 2. vyd., Fulnek: Comenius Fulnek a Muzeum Novojičínka ve spolupráci se Zemským archivem v Opavě, 2011.

Adolf TUREK, *Jan Skrbenský z Hřiště na Fulneku a Dřevohosticích*, in.: *Naše Valašsko: kulturní věstník o jeho životě a potřebách (dále jen Naše Valašsko)*, Vsetín: vl.n., 1940, 6, č. 1, s. 14–26.

Adolf, TUREK, *Fulnecko*, Publikace Vlastivědy moravské II, V Brně: Musejní spolek, 1940.

Beneš Petr REGALÁT, *Čtrnáct mučedníků pražských: vpád Pasovských a závěr vlády Rudolfa II.*, Praha: Univerzita Karlova Praha, Filozofická fakulta, 2014.

Dušan FOLTÝN, *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha : Libri, 2005.

Eduard MAUR a kol., *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha: Mladá fronta, 1998.

František DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců. Část II, O rodě pánů z Kravař.* V Brně: nákladem Musejního spolku, 1910, s. 55–57.

František JIRÁSKO, *Reformace a rekatolizace ve Slezsku a Kladsku v 16. - 18. století*, Vydání první, Liberec: Bor, 2018.

František Václav Peřinka, *Augustiniáni kanovníci ve Fulneku do války třicetileté*, in.: *Sborník historického kroužku, Ročník XXXII-a (1931)*, Praha: Družstvo Vlast, 1931, s. 28–34, 112–123, 201–225, 252–263.

Henri-Irénée MARROU, *Svatý Augustin: Augustin a augustiniáni v českých zemích*, Křesťanská akademie, Řím 1979.

Howard LOUTHAN – Zdeněk RUCKI, *Obracení Čech na víru, aneb, Rekatolizace po dobrém a po zlém*, z angl. originálu přeložil Zdeněk Rucki, Praha: Rybka Publishers, 2011.

Hugh LAWRENCE, *Dějiny středověkého mnišství*, z anglického originálu *Medieval monasticism ...* přeložil Pavel Pšeja a Jan Vomlela ; doslov a odborná spolupráce Libor Jan. 1. vyd. Brno : Praha : Centrum pro studium demokracie a kultury ; Vyšehrad, 2001.

Ivan HLAVÁČEK, *Poznámky k vnějším vztahům v knižní kultuře moravských augustiniánů – kanovníků do sklonku 15. století*, In: Historická Olomouc a její současné problémy III. Sborník referátů z celostátního symposia 16. – 19. 6. 1980

Jan HRDINA, *Pojišťovna spásy aneb papežské odpustky v českých zemích a v Praze na přelomu 14/15. století*, in.: Jan HRDINA, Relikvie, odpustky, poutní odznaky: čtyři kapitoly z náboženského života lucemburské Prahy. Vydání první. V Praze: Národní památkový ústav, 2017.

Jan Kilián, *11. 12. 1617 - zboření kostela v Hrobu: na cestě k defenestraci*, Praha: Havran, 2007.

Jan Tarsicius VAN BAVEL, *Řehole pro komunitu, Augustin z Hippo. [Úvod a komentář]: Bavel, Tarsicius Jan van. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2004.*

Jan Zdichynec, „Cur Cistercio adeptum Ossecum?“ Předání oseckého kláštera pražskému arcibiskupství, in: Folia Historica Bohemica / Praha : Historický ústav AV ČR 22, 2006,

Jan ZDICHYNEC, „Vim vi pellere licet...?“ Vývoj konfesních poměrů na farnostech hornolužických ženských klášterů v průběhu 17. století, in: Ivana ČORNEJOVÁ – Hedvika KUCHAROVÁ – Kateřina VALENTOVÁ, *Locus pietatis et vitae: sborník příspěvků z konference konané v Hejnicích ve dnech 13.-15. září 2007 / Praha : Univerzita Karlova v Praze: Scriptorium, 2008,*

Jan Zdichynec, *Klášter Osek v 16. století. Možnosti poznání cisterciáckého kláštera v době reformací, Ústecký sborník historický / Ústí nad Labem : Muzeum města Ústí nad Labem, 2004*

Jan ZDICHYNEC, *Ženské kláštery Horní Lužice mezi duchovní a světskou mocí v 16. a 17. století*, Praha, 2007. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin. Vedoucí práce Bobková, Lenka.

Jaroslav Kadlec – Zdeňka Hledíková, *Klášter augustiniánských kanovníků v Třeboni*, Praha: Karolinum, 2004.

Jiří BRŇOVJÁK, *Bratrská konfesijní příslušnost Skrbenských z Hříště v kontextu rekatolizace Horního Slezska po porážce stavovského povstání*, Folia Historica Bohemica, Praha: Historický ústav, 34, č. 2, 2019, s. 237–278.

Jiří Libor BÍLÝ, *Právní dějiny na území ČR*, Praha: Linde, 2003,

Jiří STIBOR, Skrbenští z Hříště a jejich náboženské vyznání, in: Idzi PANIC, Waclaw GOJNICZEK – Mariusz MAKOWSKI, Familia Silesiae, T. 2, Cieszyn: Polskie Towarzystwo historyczne, oddział w Cieszynie, 1997, s. 24–46.

Josef BARTOŠ a kol., Malé dějiny Olomouce, 1. vydání Olomouc : Profil, 1972.

Josef HRDLIČKA, Konfesijní politika šlechtických vrchností a šlechtická konfesionalizace v Čechách a na Moravě v 16. a 17. století, Český časopis historický, Praha: Historický ústav AV ČR 108, č. 3 (2010).

Josef HRDLIČKA, Víra a moc: politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě (Jindřichův Hradec 1590-1630), Vyd. 1. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2013.

Josef PILNÁČEK – Karel MÜLLER – Karl MAYER, Rody starého Slezska, [Díl] 1., Brno: Moravský zemský archiv, 1991.

Josef SVÁTEK, Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy: zvláštní příloha k Sborníku archivních prací XX, 1970, číslo 2., Praha: Archivní správa ministerstva vnitra, 1970.

Karel Müller – Radek Polách – Jaroslav Zezulčík, Kamenné svědectví minulosti: heraldické památky Novojičína, Nový Jičín : Muzeum Novojičína, 2008.

Karel SCHELLE – Ilona SCHELLEOVÁ – Vlastislav MAN – Irena MARKOVÁ – Václav BÍLÝ, Soudnictví (historie, současnost a perspektivy), vyd. 1., Praha: Eurolex Bohemia, 2004.

Karl Suso FRANK, Dějiny křesťanského mnišství, [z německého originálu ... přeložil Zdeněk Lochovský]. 1. vyd. Praha : Benediktinské arcidiecézní ústředí sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2003.

Ladislav VOJÁČEK – Karel SCHELLE – Vilém KNOLL, České právní dějiny 3, upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2016.

Lumír DOKOUPIL (ed.), Biografický slovník Slezska a severní Moravy, seš. 4, Opava – Ostrava 1995.

Milan MYŠKA – Lumír DOKOUPIL (edd.), Biografický slovník Slezska a severní Moravy, Nová řada, seš. 10 (22), Ostrava 2007.

Miloš KOUŘIL, Město Olomouc a církve v letech 1550-1560, in.: Historická Olomouc a její současné problémy IV, Univerzita Palackého Olomouc, 1983,

Miloš TRAPL – František KRAVÁČEK – Miroslav KROB – Stanislav ŠINDLER, Komenského Fulnek: stručné dějiny města slovem a obrazem, [Miloš Trapl, František Kraváček ... [et al.] ; [snímky Miroslav Krob, St. Šindler a archiv], Praha : ČTK-Pressfoto, [1991].

Mojmír ŠVÁBENSKÝ, Augustiniánské kláštery, 1. díl, Brno: St. Archiv, Inventáře a katalogy fondů St. Archivu v Brně, sv. 10, 1959.

Oldřich CHLÁDEK – Tomáš PETRÁČEK – Jan SÍČ – Veronika STACHUROVÁ KUCROVÁ (eds.), *Jdi svou cestou a nech lidi mluvit: variety sociálních a kulturních dějin*, Vydání první Praha : Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, 2018

Ondřej FELCMAN – Radek FUKALA a kol., Poděbradové: rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008

Ondřej JAKUBEC, Konfesijní spory v raně novověké Olomouci, in.: *Město v převratech konfesionalizace v 15. až 18. století: stati a rozšířené příspěvky z 31. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ve spolupráci s Historickým ústavem Akademie věd ČR, v.v.i., a Institutem mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy ve dnech 9. a 10. října 2012 v Clam-Gallasově paláci Praha = The Town in the Upheaval of Confessionalisation between the Fifteenth Century and Eighteenth Century: papers and expanded works from the 31st research conference of the Prague City Archives held in cooperation with the Institute of History at the Academy of Sciences of the Czech Republic and the Institute of International Studies in the Faculty of Social Sciences of Charles University on 9-10 October 2012 at the Clam-Gallas Palace in Prague. Vydání první. Praha: Scriptorium, 2014,*

Pavel KRAFL – Petra MUTLOVÁ – Dana STEHLÍKOVÁ, Řeholní kanovníci sv. Augustina v Lanškrouně: dějiny a diplomatář kláštera = *The regular canons of St. Augustine in Lanškroun = the history and diplomatarium of the monastery*, Praha: Historický ústav, 2010.

Pavel KRAFL, „*Debemus caritatis operibus ferventer intendere.*“ Výzkumy dějin řeholních kanovníků sv. Augustina v Čechách a na Moravě období středověku za uplynulá desetiletí, ČMM 128, 2009

Petr Hlaváček, Čtrnáct svatých Pomocníků, K pozdně středověké spiritualitě elit a její christocentrické dimenzi, Univerzita Karlova Praha, 2014.

Petr HLAVÁČEK, Lobkowiczové a františkáni v Kadani za časů evropských reformací a konfesionalizace, in.: HLAVÁČEK, Petr et al. *Proměny františkánské tradice: od teologie a*

filosofie ke kultuře a umění. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova Praha, Filozofická fakulta, 2019

Petr KOZÁK, Vzestup rodu Žerotínů. Život a odkaz Jana staršího ze Žerotína a z Fulneka, ČMM 124, 1, 2005.

Radek FUKALA, Povstalci a rebelové, in: Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis, Řada C, Opava 3, 1997

Radek FUKALA, Reformace ve Slezsku a na Opavsku. Radek Fukala. Opava : Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historických věd, 2010

Stanislav Václav Oppl, Z kroniky staroslavného města Fulneku, působiště J.A. Komenského, Fulnek na Moravě, 1928, s. 36–47, 96–99, 136–157.

Tomáš Baletka, Páni z Kravař. Z Moravy až na konec světa, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s.

Václav ŠTĚPÁN, Osobnost Lacka z Kravař. I. Lackův politický vzestup, ČMM 110, č. 2, 1991

Václav ŠTĚPÁN, Osobnost Lacka z Kravař. II. Na vrcholu politické dráhy, ČMM 112, č. 1, 1993,

Václav Štěpán, Založení augustiniánského kláštera v Prostějově r.1391, Prostějov a jeho místo v dějinách Moravy. Výbor z příspěvků z vědecké konference uspořádané u příležitosti šestistého výročí udělení městských práv Prostějovu Městským národním výborem v Prostějově ... 24. a 25. dubna 1990 / Prostějov : Muzeum Prostějovska v Prostějově, 1994 s. 149–153.

Zdeněk Orlita, Dům v zahradě Páně: fulnecký kapucínský klášter v proměnách staletí, Vydání první, Nový Jičín: Muzeum Novojičínska, p.o., 2016.

Zdeněk POKLUDA, Moravští Šternberkové: panský rod rozprostřený od Jeseníků ke Karpatům, Vyd. 1. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2012.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 103.